

TÜRK İDARE DERGİSİ

YIL : 65

HAZİRAN 1993

SAYI :399

İÇİNDEKİLER

Ali PITİRL	: 8. Cumhurbaşkanı Turgut ÖZAL'ı Uğurlarken.....1
Ziya ÇÖKE	: Seçimli Valilik Üzerine Karşıt Düşünceler ve Yeni Bir Yönetim Modeli.....9
Şevki PAZARCI	:Belediyelerin Ceza Yetkileri Dışında Kalan Konular ve Yargı Kararları.....19
Doç- Dr. Turan GENÇ	:Mülki İdare Amirlerinin Güvenlik Görevleri ve Güvenlik Hizmetlerinin Teşkilatlanması.....31
Dr. İlhan AKBULUT	:Terör ve Tasnifleri.....47
İsmail SARICA	:Yöresel Açından Yatırım Teşvikleri ve Yerel Yönetimlere Kamu Destekleri.....61
Haşan ÖZHAN	:İl Özel İdarelerinin Kurduğu, Katıldığı ve Kurup Kapatıldığı Şirketlerin Bölgesel ve Ekonomik Açından İrdelenmesi...109
Ali KUYAKSİL	: Yönetimin Hukuka Bağlılığı.....125
Hikmet KAVRUK	:Türkiye’de Kamu Hizmetlerinin Yapısı ve Kamu Hizmeti Anlayışına Yön Veren Çağdaş Gelişmeler.....139
Yusuf KARAKOÇ	:Kamu Mallarının Değerlendirilmesi Açısından Ecrimisil.....163
Doç.Dr.Zerrin TOPRAK KARAMAN	
Hüseyin ÖZGÜR	:İzmirBüyükKentYönetimAlanındaBelediyeŞirketleri...173
Ahmet Sezai AYDIN	:AmerikaBirleşikDevletleri’nde Banliyöler Yörekentler.191
Sırrı UYANIK	:İngiltere’deÖzelleştirme:Metodlar,HedeflerveSonuçları223
Ali Rıza ÇALIŞIR	:Kamu Yönetimi Nedir?.....229
MÜLKİ İDAREDE İZ BIRAKANLAR	
Mehmet ALDAN	: Faik ÖZTRAK.....233
HABERLER	: İçişleri Bakanlığı’ndan Haberler.....259
MEVZUAT	
M. Sami KOÇ	:1 Nisan 1993 - 30 Haziran 1993 Tarihleri Arasında Resmi Gazete’de Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri İle İlgili Mevzuat.....295

• İDARECİLER,

BANA İÇTEN SEVGİLERİNİ HAYKIRANLAR; YARIM ASIRDAN BERİ
BÜYÜK TÜRK ULUSUNUN TAM ANLAMıyla MİLLET OLMASINA
ÇALIŞAN, ONUNLA EN MODERN BİR TÜRK DEVLETİ KURMAK İÇİN
İNSANLIK FEDAKÂRLIKLARININ HİÇBİRİNİ ESİRGEMEYEN KÜLTÜR,
İDARE, İNTİZAM VE DEVLET ANLAMLARINI EN SON İLMÎ TELÂKKİLERE
GÖRE TEBELLÜR ETTİRMEYE ÇALIŞMIŞ VE ÇALIŞAN YÜKSEK DEĞERDE
ARKADAŞLARLADIR.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

8.CUMHURBAŞKANI TURGUT ÖZAL'I UĞURLARKEN

Ali PITIRLI

Araştırma, Planlama ve
Koordinasyon Kurulu Başkan

17 Nisan 1993 tarihinde Türkiye'nin 8. Cumhurbaşkanı Turgut ÖZAL geçirdiği bir kalp krizi sonunda ebediyete intikal etmiştir. Renkli ve sevecen kişiliği, hoşgörölü, babacan ve sempatik davranışları, cesur ve atılgan tutumu, rahatlığı, şok açıklamaları, yüksek ikna gücü, ileri görüşleri, atılımcı kişiliği, uyguladığı liberal, özgürlükçü ve serbest pazarcı ekonomik politikalar ile, sürekli koşuşturarak, konuşarak ve üreterek, ülkede birçok alanda yerleşmiş düşünce kalıplarını zorlayan, buna bağlı olarak da günlük hayatta karşılaştığımız sayısız yenilik ve kolaylıklardan uluslararası alanda ulaştığımız bugünkü itibarlı konumumuza kadar pekçok alana hakkı ile damgasını vurmuş olan merhum Cumhurbaşkanımız, bu özelliğinin yarattığı sevgi seli ve vefa duyguları içinde yaşlısı-genci, zengini-fakiri, ilerici-sı-gericisi, sağlığında kendisine sempati duyanı,duymayanı, siyaset sahnesinde olanı-olmayanı ile her kesimden büyük insan kalabalıkları tarafından 22 Nisan 1993 tarihinde ebedi istirahatgâhma uğurlanmıştır. Bir yazarımızın da ifadesiyle merhum adeta yaşarken cemaatini hazırlamış bir liderdi.”*

Bu hüviyetiyle merhum, ülke sorunlarına sadece klasik bir yönetici gözü ile ve kısa vadeli bir anlayışla bakmamış, sorunlara orijinal, tenkitçi, yaratıcı ve uzun vadeli bir perspektif içinde yaklaşmıştır. Bu yapısı ile ülkede reform nitelikli birçok hareketi ya tamamlamış ya da başlatıcısı olmuştur.

“Özal ile birlikte ülke, modern Türkiye’de ender rastlanan vizyona ve genişliğe sahip, orijinal bir kafayı ve eşsiz bir düşünürünü yitirdi.”**

“Ülkesinin birçok sorununun çözümünde ekonomik kalkınmışlığın anahtar rolü oynadığını düşünerek O (Turgut ÖZAL) piyasayı serbestleştirmeye, kambiyo kontrolünü kaldırmaya ve bizzat Cumhuriyetin kurucusu Atatürk tarafından devlet denetimine alınan şirketleri özelleştirmeye yönelik çalışmalara koyuldu. Ülkeyi kapitalist nitelikli bir demokrasiye dönüştürmeyi amaçlayan bu reformlar, 80’li yıllarda Türkiye’nin uluslararası ticari mübadelede yerini almasını sağlayan gerçek bir ekonomik devrim oldu.

Turgut ÖZAL reformcu misyonunu tamamlamıştı. (Fakat) başarı ile gerçekleştirdiği değişimler bugün Türk toplumunda kök salmıştır.”***

* Oktay EKŞİ, Hürriyet, 23.04.1993.

** Milliyet, 22.05.1993 (New York Times’a atfen)

*** Le Monde, Sdlection Hebdomadaire, Edition Internationale, 24.04.1993

Bütün bu yapıcı ve ülke yararına yaratıcı özellikleri, bir vatandaşımızın da özlü ifadesi ile merhumu adeta “zurnacı Vahap’m da George Bush’un da dostu” yapmıştı. Üstün kapasitesi ile hem ülke çapında, hem de uluslararası çapta çok tanınan bir kişiliğe bürünmüştür.

Merhum imkân buldukça, Bakanlığımıza ve mülki idare mesleğine karşı ilgisini de esirgememiştir. Örneğin Başbakanlığı döneminde 17.1.1987 tarihinde Türk İdareciler Demeği Genel Merkezini ziyaret etmiş ve bu münasebetle Dernek konferans salonunda meslek mensupları huzurunda ülkemizin iç ve dış meseleleri ile mülki ve mahalli idarelerimizin ana meselelerine değinen son derece yararlı bir konuşma yapmıştır. Demek tarihinde bir Başbakan tarafından ilk defa yapılan bu ziyaret sırasındaki konuşma Dergimizin Mart 1987 tarihli 374 sayılı nüshasında yayınlanmıştır.

Ayrıca, 75. Dönem Kaymakamlık Kursunun sona ermesi münasebetiyle 8.6.1990 tarihinde Bakanlığımız konferans salonunda düzenlenen törene Cumhurbaşkanı olarak katılmış ve bir konuşma yapmıştır. Mülki idare amirliği mesleğinin ülkemiz için önemi ve yararına ilişkin düşüncelerinin sergilenmesi bakımından, bu konuşmanın aynen aşağıya alınmasını uygun gördük. Ruhu şad olsun.

‘ ‘Yeni Genç Kaymakamlarımız,

Hakikaten bugün burada biraz evvel Sayın Bakanımızın ve ilgili arkadaşımızın ifade ettiği gibi bu tür eğitim programlarının geçtiğimiz yıllarda süratlendiğini görmekten memnuniyetimi ifade ediyorum.

Ben 1950 senesinde Teknik Üniversiteden mezun oldum. Kırk sene geçti. O tarihlerde yurtdışına gidebilmek hemen hemen imkânsızdı. Çok büyük bir şans eseri çalıştığım idare, Amerikan yardımını alan ilk idarelerden biriydi. Ve tahmin ediyorum yurtdışına ilk bu idare tarafından eleman gönderilmişti. Mezun olup, işe başladıktan iki sene sonra, bir sene süreyle Amerika Birleşik Devletlerine git tim. Tabii bugünkü Türkiye ile Amerika arasında fark olmakla beraber, o günkü Türkiye ile o günkü Amerika arasında uçurumdan fazla bir fark vardı. Yani gittiğimiz zaman şaşırdık, bir nevi hüsrana uğradık. Bu ülkelere nasıl yetişeceğiz korkusuna açıkça kapıldık.

Ama gittiğimiz yerlerde birçok şey öğrendik, bu öğrendiklerimizi döndüğümüz zaman tatbik imkânı bulduk, öğrenmeye devam ettik. Bu kurslara devam eden Kaymakamlarımızın bazılarını yurtdışına yaptığım seyahatlerde ve gittiğim yerlerde görme imkânı buldum, onlarla konuştum. Geldiler, ziyaret ettiler. Tabii ki Ülkemizin gelişen bir ülke olduğunu hemen söylememiz lazım. Gelişen ülkelerin de en önemli ihtiyacı kaliteli, iş bilen, iyi yetişmiş insanlardır. Memleketini seven, milliyetçiliği bu manada daha çok anlayan, insanı seven, insanlara faydalı

olmaya çalışan insanlardır. Bizim ülkemiz, evet gelişmektedir ve gelişme yolunda olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizin muhtelif bölgeleri arasında da farklı anlayış ve farklılıkların olması tabiidir. Bu, tabiatın getirdiği, tarihin getirdiği, muhtelif istilaların getirdiği şartlardan meydana gelmiştir. Memleketimiz sulh içerisinde olduğu müddetçe, uzun müddet bir sulh devresi yaşadığı takdirde ki, Cumhuriyet'ten bu tarafa bu sulhu yaşamaktadır. O vakit Ülkemizin muhtelif yerleri arasındaki farklılıkların azaldığını tamamiyle kaldırılmasa bile, standartların birbirlerine yaklaştığını hep beraber müşahade etmekteyiz ki, şimdiki görüntülerden bunu söylememiz kabildir.

Kaymakamlarımıza, idarecilerimize eskisinden çok daha fazla görevler düşmektedir. Eski Türkiye yani Cumhuriyetin başlangıç yıllarındaki Türkiye, Osmanlı'nın mirasım alan Türkiye, onun metodlarıyla giden Türkiye ile bugünkü modern Türkiye arasında tabii ki yılların tatbikatında önemli farklılıklar meydana gelmiştir. Bugün ekonomik meseleler, kalkınma meseleleri, ulaşım meseleleri, ko- minikasyondan daha başka konulara kadar eğitim meseleleri artık idarecilerin daha fazla meşgul olduğu konular haline gelmiştir. Bunun da asayiş ve emniyet konularını ufalttığını söylemek istemiyorum. Onların önemi her zaman fazla olmuştur. Ama yeni ilave görevler bu söylediğimiz sahalarda yoğunlaşmıştır. Bir başka önemli husus da dikkat ederseniz 1950 'lerden bu tarafa ilçe sayımızda olan artıştır. Özellikle 1986 yılından bu yana baktığımızda aşağı yukarı 572 olan ilçe sayısı bugün 250 den fazla artırılmıştır. Demek ki ilçelerimizde % 50'ye yakın bir artış vardır. İl sayımız da 50'de 63'tü, 60'da 67'ye geldi, uzun müddet 67 olarak devam etti. Şu anda il sayımız da 73 'e gelmiştir. Türkiye de önümüzdeki yıllarda bu rakamlar yani il sayısı rakamları da 100'e doğru gidecektir. Gerekçesi basittir; Türkiye artık herşeyiyle merkezden idare edilme yerine, yerinden idare edilmeye ağırlık vermek mecburiyetindedir. Zaman içerisinde bu yerinden yönetimin daha da ağırlığını artırmaya mecburuz. Birdenbire yapamayız, ama kademe kademe yerinden yönetime ağırlık vermek mecburiyetindeyiz. Bunun için ilçelerimizin sayısı arttığı gibi, illerimizin sayısı da artacak ve meşgul olduğunuz, uğraştığımız bölgeler eskisine göre nisbeten ufalacaktır.

Bugünkü meşguliyetlerin içerisinde demin de ifade ettiğim gibi bizim başlangıçtan beri öngördüğümüz, mahalli idarelerdeki bilhassa İl Özel Yönetimleriyle Valilerin, Kaymakamların üzerinde en çok duracakları hizmetlerin başında zannediyorum eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri ve yol, elektrik, su gibi köye giden, kasabaya giden hizmetlerin daha iyi koordinasyonu, daha iyi yönlendirilmesi geliyor. Çok evvelki yıllarda Valilerin ellerindeki imkânların fevkalâde az olduğunu hepimiz biliyoruz. Kaymakamların da aynı şekilde. Ama son yıllard

bunun çok büyük şekilde değiştiğini müşahade ettik. Birçok yurt seyahatlerinde Başbakanken vatandaşlarımız gelip dertlerini söylerler, adettir. Özellikle Güneydoğuda, Doğu Anadolu'da cebinize bir de mektup koyarlar. Mektupları açtığımız zaman bunların büyük bir kısmı yardım isteyen mektuplardır, iş isteyen mektuplardır. Ondan sonra sıkıntıda olanları, dertleri ve hastalıkla ilgili bazı meseleleridir. Tabii ki bazılarını açar, o anda hemen okurdum. Sonra da döner yanımızda bulunan ya Kaymakam ve Valiye veya Belediye Başbakanına, 'işte bu kimseye bu zata biraz yardım edin' derdim. Tabii ki imkânı olmayan Vali, Kaymakam, Belediye Başkanı nasıl yardım etsin? Cebinden çıkarıp birşey verse, mümkün değil hiç kimsenin ihtiyacını karşılayamaz. Sonunda bu meşhur sosyal dayanıştirma, geliştirme fonlarını ortaya koyduk. Çok tenkit edildi, ama zannediyorum en iyi yapılan hizmetlerden birisi olmuştur. Çünkü, bir memleketin gelişmesinde bizim inancımıza göre aşağıdaki insanların, yani güçsüz insanların bir payı vardır. Herkes üzerinde bir pay vardır, zenginler üzerinde, herkes üzerinde bir paylan vardır, o payların verilmesi lazımdır. O payları veren ülkeler ileri giderler. O paylan vermenin yollantıdan bir tanesi de Devletin bunu temin edebilmesidir. İşte bir vakıf sistemi kuruldu; vakıfların başkanları da Valiler ve Kaymakamlardır. Öyle düşündük. Bugün bu vakıflar gittiğiniz yerlerde üzerinde duracağınız işlerden bir tanesidir. Çünkü paranın yerine mahsup olması da fevkalâde önemlidir. Sade bağıranı, çağıranı değil, sesi fazla çıkanı değil, hakiki ihtiyaç sahibini bulmak mecburiyetindesiniz. Onlara hizmet, onlara yardım götürüldüğü zaman cemiyet daha mesut olacaktır. Allah da o cemiyete yardım edecektir. Hep gördüğüm, anladığımız durum budur. Tabii Kaymakamlarımıza, Valilerimize ilave imkânlar sağlanmış. Bugünkü şartlar içerisinde onların hem vasıtaları bakımından hem konakları yani yerleşimleri hem de aldıkları ücretler bakımından eski yıllarla eğer mukayese edilirse, burada çok büyük gelişmeler olduğu görülecektir. Diğer taraftan bazı idarecilerimizin işlerinin yakından takibi de gene Valilere ve Kaymakamlara düşmektedir. Bölge içerisindeki işler özellikle. Çünkü Vali ve Kaymakamlar İçişleri Bakanlığının temsilcisi değil, bütün Devletin temsilcisidirler. Yani oradaki bütün Bakanlıktan da aynı şekilde temsil etmektedirler. Böyle düşünmek mecburiyetindeyiz. Zaman içerisinde Vali ve Kaymakamlarımıza ilâve görevler ve imkânlar temin edilmesi lazımdır.

Yundışına çıkanların, bu işi arada bir tekrar yapmalarında fayda mütalâa ederim. Yani sade bir defaya mahsus göndermeyiniz, belli bir süre geçtikten sonra bir kere daha ne oluyor, ne bitiyor dışarıda, görmelerinde fayda vardır. Bunu da bir programa bağlamakta fayda vardır. Bunun yanında memleketimizde ko-

minikasyon sistemi, haberleşme sistemi fevkalâde modern hale gelmiştir. Uydu yayınlar gitgide artmaktadır, uydu yayınlar marifetiyle hemen hemen her gittiğiniz yerde bilhassa Kaymakamlarımızın buna dikkat etmelerini, bu uydu yayınları alarak lisan bilgilerine hiç olmazsa bu yolda sahip olmalarını, video vs. gibi araçları kullanarak lisan bilgilerini veyahut da yavaş yavaş yabancı gazeteleri de okuyarak bilgilerini devamlı tazelemelerini tavsiye ederim. Çünkü okuyan insan gelişir. Bugünkü Dünyada gelişmenin tek yolu da okumaya, öğrenmeye devam etmektir. Diplomayı aldık, kursları bitirdik, işimiz bitti. Katiyen bunu söylemeyiniz, burada çok önemli şeyler var. Benim kırk senelik meslek hayatımda her seferinde öğrenmeye devam ettim. Öğrenmek, bunun sonu da yoktur. Bir konu daha var üzerinde duracağım : bu konu İl Özel İdareleriyle sadece alakalı değil, genel olarak devletin tatbikatı ile de ilgili. Biz Devlet Planlama Teşkilâtını 1960da kurduk. Ben de orada Müsteşarlık yapmış bir kimseyim. Ama zaman içinde gördük ki katı bir merkezi planlama yanlıştır. Mümkün olduğu kadar bu katı planlamadan uzaklaşmak mecburiyetini hissettik, zaman içerisinde de uzaklaşmaya başladık. Ama genellikle bürokrasi bir meseleye başladığı zaman, kolay kolay da onu bırakmıyor. Yani sizin de bürokraside en çok dikkat edeceğiniz; formaliteler vs. önünüze geldiği zaman bu formaliteler acaba doğru mu, değil mi diye bakıp, vatandaşı bu formalitelerden uzaklaştırmanın yollarını, işi basitleştirmenin, kolaylaştırmanın yollarını muhakkak bulmalısınız. Planlamada da aynı şekilde. Biz şimdi zannediyorum sayısız projelerin onüç bin mi? onbeş bin mi? nerede ise en ufak bir tadilat veyahut da tamirat işi dahi programa giriyor. Bunu bu sene *değiştirmeliyiz. Bu sene Planlama bunu global rakamlar olarak vermeli, Bakanlıklar kendi işlerini kendi önceliklerine göre yapmalılar. Öncelikler hakkında Planlama bir fikir verebilir, onu da yapar, o önceliklerle ilgili olarak da Bakanlıkların hazırladığı, Karayolları, Devlet Su İşleri, Köy Hizmetleri, onların hazırladıkları, ‘biz bunları yapacağız ’ şeklindeki raporlar ve Planlama bir yerde toplanır ki Devlet hesabını iyi bilsin, yani bir yerde bunun hesabı tutulsun. Ama burada onay meselesi v.v. gibi şeylerin süratle ortadan kaldırılması onun yerine bu değişiklikleri çok daha basit yapacak sistemlerin getirilmesi lazım. Plan mefhumu daha ziyade sosyalist ülkelerden alınmıştır. Başka batı ülkelerinde daha değişik olarak kullanılmıştır. Fakat görülmüştür ki neticede katiye yakın planlar yapmak fevkalâde mahsurludur. Biz bunu gördük, değiştirmeye çalıştık, mümkün olduğu kadar da değiştik, değiştirdik. Ama, diyorum ki geldiğimiz bir kademe var, bu kademede planlamayı bu hale sokmak mecburiyetindeyiz. Bu suretle de Devlet Planlama Teşkilatı hiç olmazsa sektörlerle ilgili faaliyetlerini daha başka türlü yoğunlaştırabilir, araştırmalar yapabilir. Ufak bir takım formalitelerle

uğraşacağına etüdlerinin araştırmalarını daha yaygın bir hale getirilebilir. Bunlara ait bir takım dokümanlar ortaya koyar, o dokümanlardan da bir çok kimseler istifade edebilirler.

Yeni arkadaşlarımıza da bazı tavsiyelerim var. En önemli konu insanı sevmektir, yani bulunduğunuz yerde insanlara hiç gücenmeyiniz. Biz gelişen, değişen bir ülkeyiz. Sizlerin umumiyetle kurada çekeceğiniz yerler belki de yeni ilçe yapılan yerlerdir. Bunlar nahiyelikten veya köylükten ilçeliğe gelmiş yerlerdir. Ülkemize baktığımız zaman şunu görebilirsiniz; büyük bir değişim halinde olduğumuz için aym anda gördüğümüz manzara, manzaralar yani insanlarla ilgili olarak gördüğümüz manzaralar, tutumlarla, davranışlarla ilgili manzaralar, şöyle bir elli senelik periyodu kapsayabilir. Başka ülkelerde bu çok daha dar bir süre içindedir, yani gelişmiş ülke belli bir noktaya gelmiştir. İnsanların kılık kıyafetleri birbirine benzer, anlayışları, tutumları birbirine benzer, ama gelişmekte olan ülkede insanlar arasındaki farklılıklar büyüktür. Sakın bu farklılıkları görüp de insanlar hakkında yanlış fikirlere kapılmayınız, bu farklılıklar tabii farklılıklardır. Gelişen her ülkede olacak farklılıklardır. Onlara suhuletle yaklaşınız, öğrenmelerine, gelişmelerine yardımcı olunuz. Bunu yaptığınız takdirde zaten ben şunu da hissediyorum, bizim insanımızın öğrenme kabiliyeti fevkalâde fazladır. Çok yerde, dışarıda birçok kimselerle temas ettim, temaslardan aldığım Türk insanı ile ilgili bilgiler bu söylediğimi doğrulamaktadır. Adamcağız köyünden çıkar, vaktiyle Almanya 'ya gider. Yolda ayağı birbirine dolaşır caddeyi geçerken, aradan altı ay sonra, sekiz ay sonra yurduna döndüğü zaman yepyeni bir elbise, fötr şapka, adamı tanıyamazsınız. Bu demek ki hemen değişmesi, yeniliğe adapte olması fevkalâde kolaydır. Mesela en son aletleri kullanmakta da fevkalâde mahiriz. Ben zannediyorum ki, Türkiye hin köylerindeki video sayısı Almanya'dan fazladır. Nereden geliyor bunlar? Dışarıdaki işçilerimiz getiriyor veya içeriden alıyolar. Yani yeniliğe karşı da fevkalâde yakın bir insanımız var. Bu insanları irtica veya gericilikle suçlamanın, saçma sapan bir iş olduğu kanaatindeyim. Aslında insanlarımızın hemen büyük çoğunluğu ilerici yani ileriye dönük, gelişmeye mütemail, yeni şeyleri, yenilikleri seven insanlardır. Bu anlayışla insanlara yaklaşmanız lazım. Aralarında münakaşaların, kavgaların suhuletle halledilmesine yardımcı olmak lazım.

Kaymakamın bir önemli vazifesi de her işi mümkün olduğu kadar mahkemelere götürmeden çözesidir. Bizim işlerimizin birçoğunda nedense, “eh.. git mahkemeye çöz, gel” deniliyor. Hakimlere de bir sürü iş çıkartıyoruz, bir sürü ıvrı zıvrı işlerle onlar da uğraşıyorlar. Ondan sonra da davalı bir cemiyet haline geliyoruz. Bunu da idarenin çözebileceği metodlar, insiyatifler lazımdır ve ben ina-

ırıyorum ki idarecilerimiz iyi yetiştiği takdirde ve insanlarla iyi münasebet kurduğu takdirde birçok konular gönül rızası ile mahkemelere gitmez, anlaşılır, tki taraf anlaşır, mutabakata varılır mesele biter. Kan davaları da böyledir, arazi itilafları da böyledir. Tahminim bunların bu şekilde sürdürülmesinde daha büyük faydalar, ancak idarecilerimizin iyi yetişmeleri, meseleleri anlamaları ile mümkün olacaktır.

Ben yeni Kaymakamlarımıza bu görevlerinde başarılar diliyorum. Allah onları daha iyi hizmetler veren insanlar etsin. Teşekkür ederim. ”

SEÇİMLİ VALİLİK ÜZERİNE KARŞIT DÜŞÜNCELER VE YENİ BİR YÖNETİM MODELİ

Ziya ÇÖKER
Emekli Vali

SEÇİLMİŞ VALİ ÖNERİSİ VE GEREKÇELERİ

Anayasa Mahkemesi Üyesi, eski Vali Sayın Dr. Mustafa Gönül'ün, Amme İdaresi Dergisi'nin Eylül 1992 tarihli sayısında, "Seçimli Valilik Üzerine Düşünceler" başlıklı bir yazısı yayınlandı. Sayın Gönül bu yazısında, valilerin seçimle işbaşına gelmelerini, bunun, hızlı demokratikleşmenin bir gereği olduğunu savunmakta, buna dayalı olarak da yeni bir İl ve bölge yapısı önermektedir. Yazıda, "valiliğe geliş yolunun alabildiğine siyasallaşması" bu önerinin en önemli gerekçesi olarak gösterilmektedir. Bu nedenle de, önce valiliğe atama yönteminin iyileştirilmesini, bu yolla atamalarda, "dış müdahalelere oldukça kapalı, yansız ve güçlü bir güvence mekanizması" oluşturulmasını öneren Sayın Gönül, önerdiği sistemin siyasal nedenlerle kabul edilmeyeceği endişesini taşıdığı için, "seçimli valilik" gibi bir başka seçenek arayışına girişmektedir.

Sayın Gönül'ü seçimli valilik düşüncesine götüren diğer bir gerekçe de, özerk bir yerinden yönetim kurumu olan il özel idarelerinde, atanmış valinin seçilmiş meclise başkanlık etmesi ve yürütmeden sorumlu olmasıdır. Sayın Gönül'e göre, "Kamu tüzelkişiliğine sahip özerk bir yerel yönetim türü olan il özel idaresinin başında, merkezden yönetimin temsilcisi, atamalı bir valinin hâlâ varlığını koruyabilmesi, savunulması çok güç bir konudur."

Sayın Gönül, bu gerekçelerle, "Merkezden yönetim temeline dayalı ve uzun bir tarihsel geçmişi olan yürürlükteki sistemi, yerel yerinden yönetim tabanına taşımak" istemekte ve "Seçimli vali önerisi bu atılıma öncülük edebilir" demektedir.

SEÇİMLİ VALİLİĞE DAYALI YÖNETİM MODELİ

Hemen belirtmeliyim ki, Sayın Gönül'ün yazısında belirttiği, özellikle özerk yerel yönetimlerle ilgili düşüncelerinin hemen tümüne katılıyorum. Bunlar artık, gerçekten de evrensel doğrular olarak kabul edilmektedir. Açıkladığı tüm gerekçeler de doğrudur. Ancak Sayın Gönül, bütün bu doğrulara dayanarak, amaca ters düşecek ve sorunlara çözüm getirmeyecek yanlış bir yönetim modeli önermektedir. Bu modele göre;

a) Vali halkın oylarıyla seçilecek, hem merkezi yönetimi, hem de il yerel yönetimini temsil edecektir.

b) Çalışma alanı birden çok ili kapsıyan bölgesel kuruluşlarla (yazarın deyimi ile, "yetki genişliğine dayalı hizmet yerinden yönetimleriyle") özerk-

lige sahip yerel yönetim birlikleri aynı hizmet coğrafyasında karma bir yönetim yapısı oluşturacak ve “siyasal olmayan, kamu tüzelkişiliğine sahip bir bölge yönetimi” ortaya çıkacaktır.

c) “Yerel Parlamento” işlevini üstlenecek bölge birlik meclisleri, birlik üyesi illerin genel meclisleri ile belediye meclislerinin kendi üyeleri arasından seçtikleri ikişer ya da üçer temsilciden, yine her ilçeden belli sayıdaki köy muhtarlarından oluşacaktır.

Yazının bütün ağırlığı “seçimli valilik” üzerine yoğunlaşmış iken, Saym Gönül burada değişik bir atanmış vali modeli önermektedir. Yukarıda oluşumu belirtilen bölge meclisi, “bölgedeki her il için belli sayıda vali adaylarını saptayıp, bunlardan birisinin vali olarak atanmasını Bakanlar Kurulunun takdirine” sunacaktır.

ÖNERİLEN YÖNETİM MODELİNİN SAKINCALARI

20 sayfalık yazıda, seçimli valiliğe dayalı yeni yönetim modeli, sadece yarım sayfalık bir yer işgal ettiği ve nasıl olacağı belirsiz olduğu için, bu modelin işlerliğinin ne olacağını kestirme olanağı bulunamamaktadır. Ancak bu kadarı bile bazı kuşku ve duraksamaları beraberinde getirmektedir. Bunları şöylece sıralıyabiliriz :

1) Yetki genişliği temeline dayalı olarak merkezi yönetim hiyerarşisi içinde taşrada çalışan ve tüzelkişiliği bulunmayan bölgesel kuruluşlarla bölgedeki tüzelkişiliğe sahip yerel yönetimler nasıl bir birlik oluşturabileceklerdir? Öneriye göre, bölgesel kuruluşlar, birlik meclisinde temsil edilmemektedirler. O halde çeşitli bakanlıklara ait bu kuruluşlar ve başlarındaki atanmış kişiler yerel yönetim temsilcilerinin emirlerine mi girecektir? O zaman da “karma bir yönetim” den nasıl söz edilebilir? Tüzelkişiliği olmayan, bölge meclisinde temsil edilmeyen ve merkezi yönetim hiyerarşisi içinde görev yapan bölgesel kuruluşlarla tüzelkişiliğe sahip yüzlerce yerel yönetim biriminin biraraya gelmesinden, “karma bir yönetim” değil, karmaşık, hatta karmakarışık bir yönetim ortaya çıkacaktır.

2) Bölgesel kuruluşların, belli sınırlar içinde, belli merkezlerde toplanması için uzun yıllardır pek çok çalışma yapılmış, hatta bu sorun, çözümlenmesi hedeflenerek Kalkınma Plan ve Programlarında da yer almış olmasına rağmen bölgesel gereksinmelerin nitelikleri ve bu niteliklere uygun çalışma havzalarının (örneğin orman havzasıyla su (D.S.İ.) havzaları gibi) birbirlerinden çok farklı olması nedeniyle aynı hizmet coğrafyası yaratılamamıştır. Modeldeki bölge önerisi de aynı sorunu yaşayacaktır.

3) Yapay sınırlar içinde kurulabilse bile, tüzelkişiliğe sahip bir bölge meclisi, en kısa zamanda, siyasal nitelikli bir parlamento oluşumuna yol açacaktır. Bunun, federalizme ve giderek bağımsızlık çabalarına, dolayısı ile de ülke bütünlüğünün zedelenmesine yol açabileceği düşüncesi, sadece bir kuruntu ola

rak görülüp gözardı edilemez. Ayrıca, yerel yönetim meclislerine “yerel parlamento” adı yakıştırılması da, bence, üniter devlet düşüncesiyle çok ters düşen bir anlayışı yansıtmaktadır. Son zamanlarda yerel parlamento sözü, bir moda deyim olarak ortaya çıkmış, bir Başbakanlık genelgesiyle kurulduğu bildirilen (aslında il yönetiminin eskiden beri işleyen bir toplantı biçimi olan), ancak hiçbir etkinliği ve yetkisi olmadığı bilinen il ve ilçe meclislerine, resmi ağızlardan bile parlamento adı verilmiştir. “Yerel Yönetim Meclisi” olarak bile adlandırılmayacak olan bunlar, sadece danışma amacına dönük toplantılar yapabilen yapay kuruluşlardır.

Etkisiz ve yetkisiz bir yerel meclise parlamento adı vermek o meclisi güçlendirmez ama Devletin üniter niteliği bundan yara alır. Türkiye’de bir tek Parlamento vardır, o da Türkiye Büyük Millet Meclisi’dir. Buna karşılık yerel meclislerin gerçekten güçlendirilmesi konusu, yerel hizmetlerle ilgili görev kapsamının genişletilmesine ve bunların uygulanışında gerekli yetki ve kaynaklara sahip olabilmesine bağlıdır. Bizim modelimiz bunu öngörmektedir.

4) Sayın Gönül, özerk yerel yönetim savunmasını gerekçe olarak göstermekle birlikte, seçimli valilik konusunu, bir yerel yönetim sorunu olarak ele almamaktadır. Onun amacı, merkezi yönetimin temsilcisi olan vali’nin il halkı tarafından seçilmiş olmasıdır. İl halkı tarafından seçilen vali, hem devleti ve merkezi yönetimi ilinde temsil edecek, hem de il özel idaresinin başında olacaktır. Yani, bugünkü durum tersine çevrilmektedir. Bu bakımdan kamu hizmetlerinin merkezle yerel yönetimler arasında nasıl paylaştırılacağı onu fazla ilgilendirmemektedir. Seçimle gelen vali, nasıl olsa, hem merkezin yetki genişliği ile donatılmış icracısı, hem de yerel yönetimin başıdır. O halde pek çok kamu hizmetinin merkezden yönetimi yine devam edebilir. Yazıda, valinin seçimle gelmesinin merkezi yönetimle yerel yönetimlerde ne tür değişiklikler getireceği hakkında hiçbir ipucu bulunmamaktadır. Bu durumda, valinin, merkezin de temsilcisi olarak, seçimle gelmesi, dış ülkelerdeki uygulamalarda görüldüğü gibi, sadece “federal devlet” statüsünü andırmaktadır. Bölge düzeyinde, tüm merkezi görevleri de kapsar biçimde, tüzelkişiliğe sahip bir bölge meclisi kurulmak istenmesi de bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir. Üniter bir Devlet yapısı içinde, seçimle gelen ve belli bir siyasi görüşü olan valinin, TBMM’nde çoğunluk görüşünün ortaya çıkardığı hükümeti temsil etmesi, hiç kuşkusuz bir çelişki yaratacaktır.

YEREL YÖNETİM REFORMU

Sayın Gönül, yazısının büyük bir bölümünde, yerel yönetimlerdeki reform gereksiniminden söz ettiği için, kendisi, seçimli valilik önerisinin yerel yönetimlere getireceği reform nitelikli değişikliklerin neler olduğunu belirtmemiş olsa bile, ben, yerel yönetim reformunun ülkemizde nasıl uygulanması gerektiği üzerinde durmak ve kişisel olarak katıldığım aynı gerekçelerden hareket ederek daha değişik bir model çalışması sunmak istiyorum.

Yerel yönetim reformunda ilk hareket noktası, diğer bir deyimle bu reforma bakış açısı ile reformu gerektiren nedenler ve ülkenin koşulları, reform önerilerini biçimlendirecek en önemli öğeleri oluşturmaktadır. Sayın Gönül, yukarıda da belirttiğim gibi, vali atamalarındaki sorunları ve yanlışlıkları gidermek için, bugünkü ağırlığı ile merkezden yönetim sistemi içinde bir takım iyileştirme önerileri geliştirdikten sonra, bunlara “seçimli valilik” gibi bir diğer seçenek getirmektedir. (Yazısının sonunda önerdiği model içinde, bundan da vazgeçerek, bölge meclisinin önerdiği kişiler arasından birisinin vali olarak atanmasını Bakanlar Kurulu kararına bırakmaktadır.) Bu önerinin başlangıç noktası, “valilik sistemini iyileştirme” olunca, seçimli valilik önerisinin yerel yönetim reformuna ne gibi bir katkıda bulunacağını anlamakta doğrusu güçlük çekiyorum.

Bu düşüncemi açıklamak için, önce, KA YA Projesi içinde yerel yönetim reformuna nasıl baktığımı belirtmeliyim.¹

YEREL YÖNETİMLERİN TEMEL SORUNLARI

KAYA Projesi içinde, Yerel Yönetimler Araştırma Grubu, yerel yönetimlerin temel sorunlarını şu üç noktada toplamıştır :

1) Demokratik niteliklerdeki yetersizlik.

Bu sorunun kapsamı içinde, a) Yürütülebilir karar alma yetkisindeki yetersizlikler, b) Halk katılımının yetersizliği ve c) Yönetimsel saydamlıktaki yetersizlikler bulunmaktadır.

2) Güçsüzlük.

Bu güçsüzlük, bir yandan akçalı kaynak yetersizliğinden ve akçalı kaynak yaratma yetkisinin yokluğundan, diğer yandan da yerel kamu hizmetleri üzerindeki yetki ve sorumlulukların darlığından kaynaklanmaktadır.

3) Etkili ve verimli hizmet üretememe.

Bu sorun, daha çok, yukarıda sıralanan sorunların bir sonucu olmaktadır. Ancak bugünkü yerel yönetim sistemindeki yapısal bozukluk ve boşlukların bu sorunu ağırlaştırdığı da açıkça görülmektedir.

MERKEZDEN YÖNETİMİN SAKINCALARI

Yukarıda, çok özetle, üç noktada toplanan bu sorunların, kuşkusuz, pek çok nedeni vardır. Ancak, kanımca, bunların en başında, ülkemizde, yüzyılların verdiği alışkanlık içinde çok aşırı bir biçimde uygulanan merkezi yönetim sistemi, yani en yerel nitelikli hizmetleri bile merkezden yönetme istek ve hevesi gelmektedir.

¹ Kamu Yönetimi Araştırması (KAYA Projesi) Yerel Yönetimler Araştırma Grubu Raporu, TO- DAİE Yayınları No. 247, Ankara, 1992, (Makalenin yazarı bu araştırma “Raportör Araştırmacı” olarak katılmıştır.

Gerçekten de bugün, köylerin ve ilçelerin yollarına, suyunu, kanalizasyonuna, imar planlarına, kitaplıklara, tarımsal ve hayvansal gelişmenin en basit ve rutin hizmetlerine kadar tüm yerel nitelikli hizmetler merkezden ve merkeze hiyerarşik bağlarla bağlı taşra kuruluşları eliyle yürütülmektedir. Taşra kuruluşlarının her türlü personel işlemleri merkezden yapılmakta ve izlenmekte, her türlü ödeneği, merkezce saptanan katı muhasebe usulleri içinde sarfedilmek üzere, merkezden sağlanmaktadır. Koskoca bir Türkiye coğrafyası içinde, en küçük bir köyde de olsa, her türlü yatırım kararları, en ince ayrıntısına kadar, merkezde, Ankara'da alınmakta, bunlar üzerindeki en küçük değişiklikler bile Ankara'mın onayı ile gerçekleştirilebilmektedir.

Kamu hizmetlerine ilişkin hemen hemen tüm görev, yetki ve sorumlulukların merkezde toplanması, 76 ilde, 839 ilçede, 2575 beldede ve 35.176 köyde herkesin sorunlarının çözümünü Ankara'da (Bakanlarda, milletvekillerinde ve üst düzey bürokratlarda) aramasına yol açmaktadır. Hergün bakanlıkların ve TBMM'nin eşiğini aşındıran binlerce, onbinlerce kişi, bir onay, karar, tasdik, ödenek, yardım ya da kişisel personel işlemleri peşinde koşuşturmaktadır.

Bu durumun kanın yönetiminde tıkanıklığa ve verimsizliğe yol açtığı artık sokaktaki vatandaşın Başbakanı, Cumhurbaşkanı kadar herkesin bildiği ve söylemekte olduğu görülmektedir. Teşhis tamamdır, sorunun kaynağına inilmiştir. Aşın merkeziyetçiliğin, gereksiz bürokrasiyi ve kırtasiyeciliği artırdığı, taşra dinamizmini ortadan kaldırdığı, hizmetin halka sunulmasında çok önemli gecikmelere yol açtığı; acil gereksinimlerin karşılanamamasına, halkın hizmetlerle bağlantısının kopmasına, kamu kaynaklarının verimli kullanılmamasına, çevresel özellik ve koşulların dikkate alınmamasına, halk denetiminin işlememesine ve bütün bu sorunların sonucu olarak da verimli hizmet üretilmemesine neden olduğu bilinmektedir. Ayrıca merkeziyetçiliğin sonucu olarak, tüm kamu hizmetlerine ilişkin politik faaliyetlerin merkezdeki iktidar sahiplerinin eline geçmesinin, iktidar yanlısı politikacılar ve onların etkilediği merkez bürokrasisi eliyle partizanlığa yol açtığı ve bunun demokrasinin gelişmesini önlediği ve hatta varlığını tehlikeye soktuğu da bir gerçektir.

Bu sorunun çözümü, merkezde ve yerel yönetimlerde yeni bir yapılaşmanın gerçekleşmesi ve kamu hizmetlerine ilişkin görev, yetki ve sorumluluklarla bunlara ait kaynakların, yeni yönetim yapısı içinde, aşın merkeziyetçiliği azaltacak biçimde, merkezle yerel yönetimler arasında paylaştırılması ile mümkündür.

YENİ YÖNETİM MODELİ

Bu temel ilke içinde yeni yönetim yapısının özellikleri şöylece özetlenebilir :

1) Merkezi yönetimin, bugün il ve ilçelerde yürütülen yerel nitelikli kamu hizmetleriyle ilgili olarak, temel görevleri şunlar olmalıdır:

a) Kamu hizmetleriyle ilgili temel yasaları ve standartları; kanun, tüzük, yönetmelik gibi objektif hukuk metinleri halinde, hazırlamak.

b) Hizmetin gelişmesini sağlayacak destek hizmetleri vermek; yol göstermek, yardım etmek, özendirme, inceleme ve araştırma yaparak sonuçlarından yerel yönetimleri yararlandırmak, personeli eğitmek.

c) Gerekseim-kaynak dengesini gözeterek, makro düzeyde yatırım planlaması yapmak ve buna göre genel bütçeden ay olacak kaynakları, objektif kurallara uygun biçimde, yerel yönetimlere göndermek.

d) Her tür kamu hizmetinin uygulanışını izlemek ve denetlemek, izleme ve denetleme sonuçlarına göre gerekiyorsa yasal değişiklikler yapmak, denetleme sonunda hukuka aykırı sonuçlar çıkmışsa bunları yargıya aktarmak.

e) İli aşan ölçekte kurulması ve yapılması gerekli hizmetleri yürütmek, iller ve yerel yönetimler arası koordinasyon ve işbirliğini sağlayıcı mekanizmalar kurmak.

Bu görev tanımları, hangi devlet organı (merkez ya da yerel yönetim) tarafından yürütülürse yürütülsün, tüm kamu hizmetlerine ilişkin temel sorumluluğun TBMM’nde ve onun içinden çıkmış hükümette bulunduğunu, bunun da üniter devlet anlayışının doğal bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Ancak, merkezi yönetime bırakılan görevler, aynı zamanda, yerel yönetim özerkliğini ve bunun sağlayacağı hizmet etkinliğini zedelemeyecek bir ölçüde bırakılmıştır.

2) Yerel düzeyde üç kademeli bir yerel yönetim modeli öngörülmektedir. Birinci kademede komün yerel yönetimleri (köyler ve belediyeler) yer almaktadırlar. Bunlar rasyonel ve ekonomik görev yapabilme ölçüğü bakımından sınıflandırılacak ve komün görevleri ona göre bunlar arasında paylaştırılacaktır. Modelde ikinci kademede olarak kurulması öngörülen ilçe yerel yönetimi, ilçe sınırları içindeki köylerin ve belediyelerin, nüfus ve alan boyutları bakımından yapamayacakları ya da yapmaları rasyonel ve ekonomik olmayan görevlerle, bugün ilçede merkezi yönetimin taşra kuruluşları tarafından yürütülen yerel nitelikli görevlerden sorumlu olacaklardır. Üçüncü kademede il yerel yönetimi ise; geniş ve yaygın bir örgüte, uzman personele, ileri düzeyde teknik bilgiye, pahalı araç ve gerece ve büyük paraya gerekseim duyulan hizmetler için uygun boyutta bir birim olarak görülmektedir.

3) Bu model içinde, il ve ilçe yerel yönetimleriyle köyler ve ilçe yerel yönetimleri “Büyükşehir-ilçe belediyesi” sistemine benzer ve birbirleriyle ilişkili biçimde ortaklaşa çalışacaklardır. İlçe yerel yönetimleri, il yerel yönetimine göre ilçe belediyesi statüsünde çalışırken, köylere göre büyükşehir durumunda olacaklardır.

4) Bugün il ve ilçe düzeyinde merkezden yürütülen eğitim, sağlık, tarım, bayındırlık, köy hizmetleri, sosyal hizmetler, turizm, kültür ve beden terbiyesi ve spor gibi yerel nitelikli hizmetler, ilgisine ve boyutuna göre, il ve ilçe yerel yönetimlerine ve belediyelere, bu hizmetleri yürüten tüm kuruluşları ve tüm kaynaklarıyla (para, personel ve araç-gereciyle) devredilmelidir.

5) Yerel yönetimler üzerinde mevcut, merkezi yönetimin ya da onun taşra uzantılarının elinde bulunan, önceden onay verme, izin verme ve tasdik etme gibi tüm vesayet yetkileri kaldırılmalıdır. Buna karşılık;

a) Yerel yönetimler, Devlet ve merkezi yönetim organları tarafından hazırlanan tüm yasa ve objektif hukuk kuralları haline getirilen standartlara uygun biçimde karar almak, hizmetleri yürütmek ve çalışmak zorunda olmalıdırlar.

b) Merkezi yönetim, yerel yönetimlerin hukuka uygun bir biçimde çalışmasını ve hizmetleri yürütmesini sağlamak üzere, etkin bir denetim mekanizması kurmalı ve yerel yönetimleri devamlı olarak izlemelidir. Bu denetim ve izlemenin temel amacı, hukuka uygunluğu sağlamak yanında, hizmet etkinliğini artırıcı yönde yerel yönetimlere yardımcı olmaktır.

c) Merkezi yönetimce yapılan denetimlere ilişkin kararlar sadece yargı organlarınca verilebilmelidir.

d) Yerel yönetimlerin aldığı kararlardan dolayı herkes (Merkezi yönetim kuruluşları, ilgili yerel yönetim organlarının herbirisi ve ilgili kişiler) yargıya müracaat edebilmelidirler.

6) Yerel yönetimler kendilerine verilen görev ve sorumlulukları yerine getirebilecek biçimde akçalı kaynaklara kavuşturulmalı, ayrıca yasal sınırlar içinde kaynak yaratma yetkisine de sahip olabilmelidirler.

7) Yerel yönetimler, halkın ve tüm kuruluşların denetimine açık olacak biçimde, şeffaf bir yapı içinde çalışmalıdırlar.

Çok özet olarak belirtmeye çalıştığım, ayrıntıları KAYA Projesi Yerel Yönetimler Araştırma Grubu Raporunda belirtilen bu düzenlemeler, demokratik, güçlü ve etkin bir yerel yönetim yapısı ortaya çıkaracak; merkezi yönetim de, ayrıntılardan arındırılarak, beyinsel faaliyetler ağırlıklı temel işlevlerini ve yerel yönetimleri destekleme, gözetme ve izleme görevlerini daha verimli ve etkin biçimde yapabileceklerdir.

Merkezden yönetim geleneği çok kuvvetli olan ve bu nedenle de aşırı bir merkeziyetçilikle yönetilen ülkemizde, yukanda belirtildiği biçimde radikal (köktenci) bir değişim uygulanmasının ve yeni bir yönetim sistemi oluşmasının kolay olacağını söylemek herhalde gerçekçi olmaz. O halde bu oluşumu gerçekleştirebilmek ve gerçekleşmesini kolaylaştırmak için bazı yöntemlerin geliştirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır.

MODELİN UYGULANIŞINDA SORUNLAR

Bu radikal sistem değişikliğinde şu sorunlarla karşılaşılacağı çok açık olarak görülmektedir :

a) Devlet, köylere varıncaya kadar, en yerel nitelikli hizmetleri yürütmek üzere, il ve ilçelerde, merkeze bağlı çok geniş bir taşra örgütlenmesi gerçekleştirmiştir. Osmanlı döneminin saymasak bile, en azından Cumhuriyetten bu yana, merkezin, yetki genişliğine sahip il yönetimi, Devletin taşrada temel hizmet yapışım oluşturmuştur. Bu geniş örgüt içinde yüzbinlerce, hatta milyonu aşan personel, merkeze bağlı olarak çalışma alışkanlığı içindedir. Bunların, en azından önemli bir kısmının, bir günde yerel yönetim örgütü ve personeli durumuna geçmesi çok zordur ve bazı rahatsızlıkları beraberinde getireceğinde kuşku yoktur.

b) Bugünkü il yerel yönetimleri, bu kadar geniş bir örgütü ve bu kadar çeşitli kamu hizmetini yürütme ve yönetme alışkanlığına sahip değillerdir. İlçede ise henüz bir yerel yönetim birimi bile yoktur.

Bu sorunlar karşısında iki seçenek ortaya çıkmaktadır :

1) Valiyi seçimle işbaşına getirerek il yerel yönetimini, bugünkü gibi, güdük ve işlevsiz bırakmak.

2) Atanmış valiyi ve kaymakamı, yerel yönetimlerin başında, yürütme organı olarak koruyarak, merkezi yönetimin ağırlığından ve aşırılığından kurtulmayı kolaylaştırmak ve tüm yerel nitelikli hizmetlerden sorumlu, güçlü kaynaklara, örgüte ve uzman personele sahip, özerk yerel yönetim birimleri kurmak.

Bizim kanımızca burada önemli olan; tam yetkili seçilmiş meclisiyle, yerel kamu etkinliklerinin büyük bir bölümünü kapsayan görevleri ve buna uygun örgütü ile, hukuka uygunluğu sağlayacak ancak özerkliği zedelemeyecek denetim ilişkileriyle, iyi işler, güçlü ve etkin bir yerinden yönetim modeli kurmaktır.

YEREL YÖNETİM REFORMUNDA VALİ VE KAYMAKAMLARIN ROLÜ

Vali ve kaymakamların il ve ilçe yerel yönetimlerinde yürütme organı olarak korunması, yerel yönetimlerin demokratik niteliğini bozmayacaktır. Zira vali ve kaymakamlar, tam yetkili olarak görev yapacak olan il ve ilçe meclislerinin aldıkları temel kararlar doğrultusunda çalışacak ve onları uygulayacaklardır. Buna karşılık vali ve kaymakamların seçilmiş meclislerle birlikte çalışması şu yararları sağlayacaktır :

1) Merkezi yönetimden yerel yönetimlere hizmet devrinde ve kaynak aktarımında Devlete ve merkez organlarına daha fazla bir güven gelecek, ülkemizde yerel nitelikli kamu hizmetlerinin, yerel meclisler eliyle, yerinden yönetilmesi daha kolaylıkla gerçekleşebilecektir.

2) Merkezi yönetimle yerel yönetimler, Devletin, aynı amacın gerçekleşmesi için çalışan iki ayrı parçasıdır. Amaç aynı olduğuna göre, bunların, ortak bir anlayış içinde çalışmaları gerekecektir. Bu ortaklık anlayışının geliştirilmesinde bu sistemin büyük yaran olacaktır.

3) Merkezi yönetimin taşra kuruluşlarında çalışan yüzbinlerce personelin yerel yönetimlere uyum sağlamalarında, vali ve kaymakamların yerel yönetimlerdeki varlığı onlara büyük bir güvence verecektir. Zira onların, aynı görevlerde, vali ve kaymakamlarla birlikte çalışma alışkanlıkları vardır.

4) Yerel yönetimlere devredilecek hizmetler; eğitim, sağlık, bayındırlık, imar ve planlama, kültür, turizm ve sosyal yardım gibi çok karmaşık ve teknik işleri kapsamaktadır. Bugün bu hizmetleri merkezi yönetimin ajam olarak yürütmekte olan vali ve kaymakamlar, bu kere, yerel yönetim organı olarak aynı işe devam edecek ve seçilmiş yerel yönetim organlarının bu hizmetlere alışmasını kolaylaştıracaktır.

5) Vali ve kaymakamlar, bugün yerel yönetimlerde görev yapan seçilmiş kişi ve organlarla, yani belediye başkanları ve belediye meclisleri üyeleriyle ve özellikle de il genel meclisleri ve il daimi encümenleriyle, bugün de görev ilişkileri içindedirler. Bu yönden yerel meclis ve başkanlarla birlikte çalışma alışkanlıkları vardır. Kaldı ki bu modelde vali ve kaymakamların vesayet yetkileri de bulunmayacak ve sadece yerel yönetimin yürütme organı olarak kendi görev ve yetkilerini kullanabileceklerdir. Bu modelde vali ve kaymakamlar, yerel meclislerin aldığı kararları, merkezin saptadığı genel standartlara ve meclislerce kararlaştırılan kurallara uygun olarak yürüteceklerdir. Bunlar, meclis kararlarının onaylama ve değiştirme hak ve yetkilerine sahip olmayacaklardır. Buna karşılık vali ve kaymakamların, yerel yönetimlere devredilecek hizmetlerle ilgili bilgi ve deneyimlerinin bu idarelere aktarılması hem gerekli hem de kolaydır.

6) Vali ve kaymakamlar, profesyonel bir yönetici olarak eğitim gördükleri ve deneyim kazandıkları için, merkezi yönetimle yerel yönetimler arasında uygun bir bağ kurarlar, birbirlerine koşutluğu sağlarlar, bunların aşın yaklaşımlarını dengelerler, ilgili hizmet ve birimler arasında daha iyi bir koordinasyon sağlarlar. Bu nitelikleriyle seçilmişlerle atanmışlar arasında iyi bir denge unsuru olurlar.

7) Tamamen demokratik yöntemlerle seçilen ve çalışan, gerçekten tam yetkili bir il meclisi için vali ve ilçe meclisi için kaymakam, bu kuruluşlara, en azından sistem oturana kadar, büyük bir işlerlik ve etkinlik kazandıracaktır.

Seçimli vali önerisi, yukarıda belirttiğim sakıncalar yanında, gerçek bir yerel yönetim reformunun engelleyicisi olacaktır. Buna karşılık, kamu hizmetleri ve toplum kalkınması konularında, şimdiye kadar, halka en yakın, en etkili biçimde çalışmış olan vali ve kaymakamları, demokratik ve güçlü birer yönetim birimi olarak yeniden yapılanması ve kurulması öngörülen il ve ilçe yerel yönetimlerinde, yürütme organı olarak korumak, kanımızca, alışılan bir sistemi, yeni bir düzenlemenin itici gücü olarak kullanmak gibi bir yarar sağlayacak, bu çok gerekli reformun uygulanışını da kolaylaştıracaktır.

Sistem oturduktan ve yerleştikten sonra, kuşkusuz, il ve ilçe yerel yönetimlerinin başkanları da halk tarafından ya da ilgili meclislerce seçilebilir. Hatta bu seçenek bugün de tartışılabilir. İlke olarak buna ben de karşı değilim. Bugünkü durumda, sadece pratik nedenlerle ve vali ve kaymakamların bilgi ve deneyimine yerel yönetimlerin gerçekten gereksinimi bulunduğuna, yukarıdan beri sıraladığım nedenlerle, inanarak bu önerimi yapmış bulunuyorum. Yerel yönetimlerin başkanları seçimle görev başına gelse bile, üniter bir devlet yapısına sahip olan ülkemizde, il ve ilçelerde atanmış vali ve kaymakamlar daima bulunacaktır. Bu bakımdan federal bir devletin parçası olan seçimli valilik sisteminin, hem ülkemiz için yararlı olmadığına hem de yerel yönetim reformu ile ilgisi bulunmadığına ve Türkiye’de hiçbir zaman gerçekleşmeyeceğine inanıyorum.

BELEDİYELERİN CEZA YETKİLERİ DIŞINDA KALAN KONULAR YE YARGI KARARLARI

Şevki PAZARCI
Vali

Belediyelerin hukuk kurallarına uygun olarak karar almalarının önemi büyüktür. Mevzuat hükümlerine aykırı olarak alınan kararlar, idari ve adli yargı mercile- rince iptal olunmakta, bu durum işlerin gecikmesine ve sürüncemede kalmasına yol açmaktadır.

Uygulamacılara yardımcı olmak amacıyla, belediyelerin ceza yetkileri dışında kalan bazı konular, mevzuat hükümleri ve özet olarak alınan yargı kararlarıyla aşağıda belirtilmiştir.

1 — Hafta Tatili Hakkında Kanuna Aykırı Hareketlerde Belediyelerce Ceza Kesilemez

394 sayılı Hafta Tatili Hakkında Kanunun 10 uncu maddesine göre, Kanun hükümlerine aykırı hareket halinde, para cezası sulh mahkemesi tarafından verilir ve 11 inci madde uyarınca nakdi cezalar belediye sandıklama teslim olunur.

Konuya ilişkin özet olarak Danıştayca;

Hafta Tatili Kanununun 9 ve 10 uncu maddeleri, bu Kanuna aykırı hareketler vukuunda işin zabıt varakası ile tespit ve sulh mahkemelerine tevdi edilmesi ve acele karara bağlanması açık hükmünü taşımakta olduğundan, bu türlü cezaların sulh mahkemesince karara bağlanması gerekli olduğu belediye encümenlerince karar verilmesi vazife dışı olduğundan belediye encümeni kararının bozulmasına karar verilmiştir.

(Danıştay 6. D. K: 1947/1070 sayılı Kararı)

2 — Türk Ceza Kanununun 536 ncı Maddesi Uyarınca Belediyeler Ceza Uygulayamaz

Belediye cezalarıyla ilgili 15 Mayıs 1930 tarih ve 1608 sayılı Kanunun 1 inci maddesinde, Türk Ceza Kanununun 536 ncı maddesinde yazılı cezaları tayine belediye encümenlerinin yetkili olduğu belirtilmiştir.

536 ncı maddede, evvelce yalnız hafif para cezası yer aldığı halde, 12.6.1979 tarih ve 2248 sayılı Kanunla maddenin tümü değiştirilmiş hafif hapis cezası verilmesi de hükme bağlanmakla yetki adli makamlara intikal etmiştir.

3— Türk Ceza Kanununun 553 üncü Maddesi Gereğince Belediyeler Ceza Uygulayamaz

Belediye cezalarıyla ilgili 1608 sayılı Kanunun 1 inci maddesinde Türk Ceza Kanununun 553 üncü maddesinin 1 inci fıkrasında yazılı cezalan belediye encümenlerinin tayine yetkili olduğu belirtilmiştir.

Türk Ceza Kanununun 553 üncü maddesi tehlikeli bina ve inşaat ile ilgili bulunmaktadır.

Bu konu 3.5.1985 tarih ve 3194 sayılı İmar Kanununun 39 ve 42 nci maddeleriyle daha geniş şekilde düzenlenerek, yapılacak işlem ve uygulanacak para cezası miktarları belirtilmiş olduğundan ve ayrıca 43 üncü madde ile de İmar Kanununa aykırı hükümlerin yürürlükten kaldırıldığından bu hususta İmar Kanunu hükümlerinin uygulanması gerekmektedir.

4— Öğle Dinlenmesi Kanununa Aykırı Hallerde, Belediyelerce Para Cezası Kesilemez

6301 sayılı Öğle Dinlenmesi Kanununun 1 inci maddesine göre;

Nüfusu onbin ve daha fazla olan şehir ve kasabalardaki fabrika, imalathane, mağaza, dükkân, yazıhane, büro ve benzerleriyle bilûmum ticari ve smai mües- seselerde çalıştırılan işçilere ve diğer müstahdemlere bir saatten aşağı olmamak üzere öğle dinlenmesi verilmesi mecburidir.

Dinlenme devresinin başlama ve bitme saatleri mevsimlere göre, mahalli belediye meclisi tarafından tespit ve ilân olunur.

Sözü geçen Kanunun 2 nci maddesi uyarınca;

Dinlenme devresinin devamı müddetince işyerlerinin kapalı kalması şarttır.

Bu devre içinde müstahdem ve işçiler serbest olup, isterlerse işyerlerinden ayrılabilirler.

Aym Kanunun 7 nci maddesi gereğince de;

Kanun hükümlerine aykırı olarak müstahdem ve işçilere öğle dinlenmesi yaptırmayan ve 2 nci maddede yazılı hükme aykırı olarak dinlenme devresinde dükkân, mağaza ve müesseselerini kapatmayan işveren veya işveren vekilleri hakkında hafif para cezası uygulanır.

Yargıtay 3. C.D. 16.11.1981 gün ve E: 27159, K: 17829 sayılı karar ile Yargıtay 7. C. D. 13.2.1983 gün ve E: 297, K. 4514 sayılı kararlarına göre;

“6301 sayılı Kanunda muhakeme mercii gösterilmemiş olmasına nazaran, davanın rüyeti asliye ceza mahkemesinin vazifesi dahilinde bulunduğu düşünülmemesi yolsuzdur.”

5 — Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun Hükümlerinin Uygulanması

Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında 17.3.1981 tarih ve 2429 sayılı Kanunun 1 inci maddesine göre;

1923 yılında Cumhuriyetin ilân edildiği 29 Ekim günü ulusal bayramdır. Türkiye'nin içinde ve dışında Devlet adına yalnız bugün tören yapılır.

Aynı Kanunun 2 nci maddesinin son bendi uyarınca;

29 Ekim günü özel işyerlerinin kapanması zorunludur.

Bu konuda, Yargıtay 2. C.D. 3.11.1982 gün ve E. 1982/6142 ve K. 1982/6202 sayılı kararına göre;

“2429 sayılı Yasanın 2 nci maddesinin son fıkrası, 29 Ekim günü özel işyerlerinin kapatılması zorunluluğunu getirmekte ise de, bu zorunluğa uymayanlar hakkında bir yaptırım koymamış, soruşturma yapılacağına dair bir hüküm içermemektedir. Samğin beraatine karar verilmesi gerekir.”

Yukarıda sözü geçen Kanunun 2 nci maddesinin son bendi gereğince, 29 Ekim günü özel işyerlerinin kapanmasını gerçekleştirmek amacıyla;

5442 sayılı İl İdaresi Kanununa göre, kanun hükümlerinin uygulanmasını sağlamakla yükümlü bulunan mahalli mülkiye amirlerinin, 66 nci madde uyarınca karar alıp usulen tebliğ veya üân olunması halinde Türk Ceza Kanununun 526 nci maddesi hükmü uygulanabilecektir.

6 — İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına Dair Kanun Hükümlerinin Uygulanması

14.6.1989 tarih ve 3572 sayılı “İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına Dair Kanun Hükümünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun”un 6 nci maddesine göre;

İşyeri açma ve çalışma ruhsatı verilen işyerleri, ruhsatın verilış tarihini izleyen bir ay içinde kontrol ettirilir. Yönetmelikte öngörülen kriterlere ay kın beyan ve durumun tesbiti halinde; verilmiş olan ruhsat, iptal edilerek işyeri kapatılır ve ilgililer hakkında ayrıca işlem yapılır.

Ancak bu hüküm Kanunun kapsamı dışında bırakılmış olan yerler hakkmda uygulanamaz.

3572 sayılı Kanunun 2 nci maddesi gereğince;

“Bu Kanun hükümleri;

a) 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 268-275 inci maddeleri kapsamına giren 1 inci sınıf gayrisihhi müesseselere,

b) Nerede açılırsa açılsın, yakıcı, parlayıcı, patlayıcı ve tehlikeli maddelerle çalışılan işlerle LPG dolum depolan, bunlara ait dağıtım merkezleri, perakende satış yerleri, taşocakları, akaryakıt istasyonları ve benzeri yerlere,

c) 2643 sayılı Turizmi Teşvik Kanuna kapsamına giren turizm işletmelerine,

d) 2559 sayılı Polis Vazife ve Selâhiyet Kanununun 7 nci maddesi ile aym Kanuna 3233 sayılı Kanunla eklenen ek 8 inci madde kapsamına giren yerlere,
Uygulanmaz.”

7 — İşletmecinin Değişmesi Halinde, Yeni İşletmenin Ruhsatı İptal Olunamaz

işyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmeliğin 10 uncu maddesi uyarınca;

“Ruhsatlı bir işyerine ortak alınması, ortaklıktan çıkılması, ruhsat sahibinin vefatı veya devir işlemlerinde, faaliyet konusunun ve ruhsatta öngörülen şartların değişmemesi kaydıyla, yeniden kontrol yapılmayarak yeni işletici adına ruhsat düzenlenir”.

8 — Özel Hukuku İlgilendiren Uyuşmazlık Hk.

Bu konuda Danıştay 6 ncı Dairesince 27.6.1957 gün ve E. 1432, K. 1613 sayı ile;

“Davacının lokanta olarak işlettiği dükkânın sahipleri ile kendi arasındaki hususi hukuku ilgilendiren ihtilâf davacıya usulü dairesinde verilmiş olan ruhsatnamenin iptalini ve lokantanın kapatılmasını icap ettirmez. Bu sebeple davalı belediye karar ve muamelesinin iptaline karar verilmiştir.”

9 — Belediyelerin Fiyat ve Ücret Tespit Yetkilerinin Olmadığı Hk.

Değişiklik yapılmasından önce belediyeler, 1580 sayılı Kanunun 15 inci maddesinin 3 üncü fıkrasına göre, umumi yerlerin ücret tarifelerini tanzim ve tastike,

Aynı maddenin 43 üncü fıkrası uyarınca; ete, ekmeğe, yaş meyve ve sebze ile odun ve mangal kömürüne doğrudan doğruya ve kati lüzum halinde mahalli idare kurullarınca tastik edilmek şartıyla diğer gıda ve zaruri ihtiyaç maddelerine toptan ve perakende azami satış fiyatları ve yaş meyve ve sebze münhasır olmak üzere kâr hadleri tespitine,

Aynı Kanunun 83/7 nci maddesi gereğince de, nakliye vesaitine mahsus ücu- rat ve tarifelerle, zaruri havayice mahsus narhların tespitine, yetkili bulunmaktaydı.

17 Mayıs 1991 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan “507 Sayılı Esnaf ve Küçük Sanatkarlar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Mad

deler Eklenmesi Hakkında 9.5.1991 gün ve 3741 sayılı Kanunun Ek Madde 9'a göre;

"1580 sayılı Belediyeler Kanununun 15 inci maddesinin 3 üncü bendinde yer alan ücret tarifelerinin tanzim ve tastikine ilişkin hüküm, yine 1580 sayılı Belediyeler Kanununun 83 üncü maddesinin 7 nci bendi hükmü, 3030 sayılı Kanunun toplu taşıma araçlarının bilet tarifelerinin yapılmasıyla ilgili 7 nci maddesinin 6 nci fıkrası hükmü, 15 Mart 1321 tarih ve 1414 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan İl Özel İdaresi Kanununun 144 üncü maddesinin 14 üncü bendi hükümleri, 507 sayılı Kanuna tabi Esnaf ve Sanatkarlar için uygulanmaz."

Bu hüküm karşısında, 1580 sayılı Kanunun 15 inci maddesinin 16 nci fıkrası hükmüne dayanılarak belediyelerce ceza uygulanamaz.

10 — Mezarlıklar Dışında Ölü Gömülmesi

1580 sayılı Belediye Kanununun 15/5 inci maddesiyle, belediyelerce gösterilen mezarlıklardan başka yere ölü gömülmesi yasaklanmıştır.

1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 211 inci maddesine göre;

"Mezarlık itti haz olunan yerlerden başka yerlere ölü defni memnudur. Fevkalâde hallerde ve sıhhi mahzur mevcut olmadığı takdirde İcra Vekilleri Heyeti Kararı ile muayyen ve malum mezarlıklar haricinde ölü defnine müsaade edilir."

Bu konuda Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 19.1.1978 tarih ve E. 1978/2- 180, K. 1978/251 sayılı kararı uyanınca;

"Merciine haber vermeksizin ölü gömenlerin Türk Ceza Kanununun 526/1 inci maddesine göre cezalandırılması gerekir."

11 — Karayolları Trafik Kanunu Hükümlerinin Uygulanması

Özellikle küçük belediyeler, kanunen görev ve yetkileri olmadığı halde ceza uygulaması yoluna gitmektedir.

13.10.1983 tarih ve 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununun 28.3.1985 gün ve 3176 sayılı Kanunla değişik 10 uncu maddesine göre;

"Bu Kanunla belediyelere verilen görevler il ve ilçe trafik komisyonları ve mahalli trafik birimleriyle işbirliği yapılarak yürütülür.

Her belediye başkanlığı bünyesinde hizmet kapasitesi gözönünde tutularak, İçişleri Bakanlığınca tespit edilecek ölçülere ve genel hükümlere göre, kurulan belediye trafik şube müdürlüğü, şefliği veya memurluğunun görev ve yetkileri aşağıda sayılmıştır.

1) Yapım ve bakımından sorumlu olduğu yolları trafik düzeni ve güvenliğini sağlayacak durumda bulundurmak,

2) Gerekli görülen kavşaklara ve yerlere trafik ışıklı işaretleri, işaret levhaları koymak ve işaretlemeleri yapmak,

3) Karayolu yapımında ve üzerinde yapılacak çalışmalarda gerekli tedbirleri almak, aldırarak ve denetlemek,

4) Karayollarında trafik için tehlike teşkil eden engelleri gece ve gündüze göre kolayca görülecek şekilde işaretlemek veya ortadan kaldırmak,

5) Yol yapısı ve işaretleme yetersizliği yüzünden trafik kazalarının vukubul- duğu yerlerde, yetkililerce teklif edilen tedbirleri almak,

6) Çocuklar için eğitim tesisleri yapmak veya yapılmasını sağlamak,

7) Bu Kanuna ve Kanuna göre çıkarılacak yönetmeliklerle verilen görevleri yapmak.”

Aynı konuda, 16.6.1985 gün ve 18786 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan Karayolları Trafik Yönetmeliğinde, belediyelerin trafik hizmet birimlerinin görev ve yetkileri arasında ve yönetmeliğin 16 ncı maddesi sonunda;

Belediyelerin, görev olarak verilen hizmetlerin denetimi dışında trafiği denetleyemeyeceği ve hiçbir halde trafik suç ve ceza tutanağı düzenleyemeyeceği belirtilmiştir.

12 — Belediyelerin Şehir İçindeki Garajların Faaliyetlerini Yasaklayacak Tedbir Almağa Yetkileri Yoktur

Konuya ilişkin özet olarak Danıştayca;

6085 sayılı Yasanın 16 ncı maddesi, belediye sınırları içindeki umumi garajlara hangi şartlarla ruhsat verileceğini hükme bağladığından ve anılan Yasada şehir içinde garaj işletmesinin yasaklanması konusunda belediyelere yetki tanıyan bir hüküm mevcut olmadığından, şehir içi trafik düzensizliğinin Trafik Kanununa göre alınacak tedbirlerle giderilmesi gerekirken, şehir içindeki garajların faaliyetlerinin yasaklanmasına ilişkin belediye encümeni kararının yetki yönünden iptaline karar verilmiştir.

(Danıştay 8. D. 28.4.1966 gün, E. 1966/1606, K. 1966/1437)

Yukarıdaki Danıştay karan, 6085 sayılı Karayolları Trafik Kanununun yürürlükte bulunduğu sırada alınmıştır.

Ancak, aynı konuda 13.10.1983 tarih ve 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununun 18 inci maddesinde, belediye sınırları içinde bulunan karayolları kenarındaki yapı ve tesislerle ilgili yapılacak işlemler belirtilmiştir.

13 — Belediyelerin, Araçların İzleyeceği Yolu Belirten Veya Herhangi Bir Yol Üzerinde İşletilmelerine Engel Olacak Karar Verme Yetkileri Yoktur

Konuya ilişkin özet olarak Danıştayca;

6085 sayılı Yasanın 76 ncı maddesinde, bütün yasaların karayolları trafiği ile ilgili hükümlerin kaldırıldığı yazılı olup, bu yasada araçların izleyecekleri yolun belli edilmesi konusunda belediyeye verilmiş bir yetki bulunmamaktadır.

Davacı şirketin işyerinde çalışan personelinin evinden işyerine götürüp getirmek için kira ile tuttuğu minübüsün, istenilen yolda işletilmeyeceğine ilişkin encümen kararında Yasaya uyarlık görülmediğinden iptaline karar verilmiştir.

(Danıştay 8. D. 28.4.1966 gün, E. 1966/1579, K. 1966/1392)

Yukarıya alman Danıştay kararı, 6085 sayılı Karayolları Trafik Kanunu hükümlerine dayanılarak verilmiştir.

Ancak, aynı konuda 13.10.1983 tarih ve 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununun :

10 uncu maddesinde, belediyelerin trafikle ilgili görev ve yetkileri belirtilmiş;

5/2 nci maddesinde, akan ve duran trafiği düzenlemek ve yönetmek görev yetkisi emniyet kuruluşlarına verilmiş;

12/a maddesinde de, trafik güvenliğini ve düzenini sağlamak amacıyla kararlar almak trafik komisyonlarının görev ve yetkileri arasında sayılmıştır.

14 — Caddelerin Bir Kısım Araçlara Kapatılamaz

Bu konuda özet olarak Danıştay ca;

Trafiğin yoğun ve bozuk olması sebebiyle caddelerin ağır tonajlı hurda çeken tüm araçlara kapatılmasına ilişkin Belediye Encümeni kararının; 6085 sayılı Yasanın 76, İdare i Umumiyei Vilâyat Kanununun 80, 1580 sayılı Yasanın 7 ve 15 ve Karayolları Trafik Tüzüğü'nün 9 uncu maddesinin (a) bendi hükümleri uyarınca trafiği tanzim, murakabe ve araçların bir kısmına veya tamamına kapatılması gereken karayollarının tespit edilmesinin trafik komisyonlarına ait olduğu gerekçesiyle iptaline karar verilmiştir.

(Danıştay 11 D. 3.2.1972 gün, E. 1972/2308, K. 1972/224)

Yukarıdaki Danıştay kararın, 6085 sayılı Karayolları Trafik Kanununun yürürlükte bulunduğu sırada alınmıştır.

Ancak, aynı konuda 13.10.1983 tarih ve 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununun :

5/2 nci maddesinde, duran ve akan trafiği düzenlemek ve yönetmek görev ve yetkisi emniyet kuruluşlarına verilmiş;

12-b/2 nci maddesinde de, karayollarının bir kısmının veya tamamının yoldan faydalananların bir kısmına veya tamamına kapatılmasına karar verme yetkisi trafik komisyonlarının görev ve yetkileri arasında yer almıştır.

15 — Kahvehanelerde Kâğıt Oyunları Yasaklanamaz

Türk Ceza Kanunu umumi veya umurun girebileceği yerlerde kumar oynama ve oynatmayı suç olarak kabul etmiş, Polis Vazife ve Selâhiyet Kanunu da kumar oynandığına dair kat'î delil elde edilen bu kabil yerlerin en büyük mülkiye memurunun emriyle kapatılacağı hükmünü koymuştur. Diğer taraftan kahvehanelerde kirli addolunacak ve hastalık nakledecek derecede kullanılmış kâğıtların istimaline mani olunması ve oyun oynanacak zamanların tahdidi ve imkân dahilinde bulunmuştur. Bu vaziyete göre, bu mani tedbirlerden istinade edilmesi icap ederken Belediye Kanununun 15 inci maddesine istinat edilerek alelittlak kahvehanelerde kâğıt oyunlarının yasak edilmesi mümkün olamayacağı ve belediyenin salâhiyeti dâhilinde görülemeyeceği cihetle Belediye Meclisinin bu husustaki itirazının reddine karar verilmiştir.

(Danıştay U.H. 30.5.1949 T. ve E. 49/135, K. 142 sayılı kararı ile tasvip edilen 2. D. 10.5.1949 T. ve E. 49/1872, K. 49/1448 sayılı kararı)

16 — Belediyelerce Ceza Yetkileri Kullanılamaz

Konuya ilişkin özet olarak Danıştay kararlarına göre;

a) Belediyeler, belediye sınırları dışında satış pompalarını kapatamaz ve satıştan menedemez.

(Danıştay 6. D. 9.12.1952 gün ve E. 51/1544, K. 2078)

b) Encümenler belediye sınırları dışındaki inşaatı yıkmaya karar veremez.

(Danıştay 6. D. 10.3.1965 gün, E. 64/1015, K. 65/461)

c) Belediye sınırları dışındaki hayvan kesim yerinin faaliyetten men'ine dair belediye encümeni karar yetkisizlik sebebiyle iptal olunmuştur.

(Danıştay 11. D. 26.11.1981 gün, E. 1980/3925, K. 1981/3549)

d) Belediyelerin şehirlerarasında çalışan yolcu nakil vasıtalarına izin verme veya vermeme yetkileri bulunmamaktadır.

(Danıştay 11. D. 6.11.1972 gün, E. 1971/2776, K. 1972/2789)

17 — Buyruklara Aykırı Davramışta, Belediye Encümenlerince Ceza Yetkileri Kullanılamaz

a) Yargıtay Ceza Genel Kumlunun 16.4.1982 gün, E. 1982/4-25, K. 1982/173 sayılı kararına göre;

“Sanık margarin yağını, hükümetçe tespit ve ilân edilen perakende fiyatından fazlaya satmış, böylece yetkili mercilerin buyruklarına uymamıştır. Eylem, T.C. Kanununun 526 ncı maddesinde yazılı suçta uyar.”

b) Yargıtay 2. Ceza Dairesinin 10.4.1986 gün ve E. 1986/2083, K. 1986/2528 sayılı kararı uyarınca;

“Sağlık belgesi (şahadetnamesi) olmadan toplu hayvan sevkedeni sanıkların eylemine T. Ceza Kanununun 526/1 inci maddesinin uygulanması gerekir.”

18 — Gıda Maddeleriyle İlgili Türk Ceza Kanunu Kapsamına Giren Konularda, Belediye Encümenlerince Ceza Kararı Alınmaz

Konuya ilişkin Yargıtay kararlarına göre :

a) Tefessüh etmiş ve damgasız et satmak fiili Türk Ceza Kanununun 396 ncı maddesinin tatbikini icap ettiren bir suç teşkil eder.

(Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 26.10.1953 gün ve 305 sayılı kararı)

b) Sıhate mazur gazoz satmak fiili T.C. Kanununun 396 ncı maddesine uyan bir suç olup 395 inci maddenin tatbiki yolsuzdur.

(Yargıtay 4. C.D. 15.10.1953 gün ve 105 sayılı kararı)

c) Glikoz ve şekerle karışık helva satmak T.C. Kanununun 398 inci maddesine uygun bir suç teşkil eder.

d) Suç konusu sabunların, sağlığa az veya çok zarar verecek derecedeki kimyasal özelliği nedeniyle Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 183, 185 ve 296 ncı maddeleri uyanınca, sanığın eylemine T.C.K.nun 396 ncı maddesi uygulanmalıdır.

(Yargıtay 4. C.D. 3.12.1986; E. 1986/8766, K. 1986/9585)

e) Sanığın, Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkez başkanlığının raporuna göre, taklit ve karıştırılmış (tağşiş edilmiş) sayılan yağsız ve kuru madde miktarı düşük yoğurdu satması T.C.K.nun 398 inci maddesine giren suçu oluşturur.

(Yargıtay 4. C.D. 30.10.1987; E. 1987/6925, K. 1987/8843)

f) Sanığın sağlığa az veya çok zarar verecek derecede bozulmuş sayılan ekmek yaptığı (imal ettiği) tahlil raporlarından anlaşıldığına göre, eylemine T.C.K.nun 396 ve 398 inci maddeleri uygulanmalıdır.

(Yargıtay 4. C.D. 17.6.1988; E. 1988/3889, K. 1988/4649)

19 — Belediye Encümenleri Tazmin Konusunda Karar Veremez

Çeşitli konularda belediye encümenlerine para cezası karar alınması konusunda yetkiler tanınmıştır. Ceza kararları arasında tazminata hükmeden kararlara da rastlanmaktadır.

Elektrik direğine, parkın parmaklığına, yolun kenarındaki ağaca çarparak hasar yapan şoför veya araba sürücüsüne “zararın ödettilmesi” konusundaki kararlar gibi.

Bu gibi zararlar tazminata ancak yargı yerleri yani adli mahkemeler hükmedebilir. Bunun için belediye başkam tarafından mahkemeye dava açılması gerekir. Bununla birlikte belediye başkanı tarafından Belediye Kanununun 70/13 ve 100/C maddeleri uyarınca, belediye başkam zarar yapanla anlaşarak işi sulh yoluyla çözümleyebilir. Ancak, tazmin ettirilecek zarar 1000 liradan fazla ise, belediye başkanının yaptığı veya yapacağı anlaşmanın belediye meclisinin onayından geçirilmesi gerekmektedir. Meclisçe anlaşma onaylanmazsa, tazminata hükme- dilmesi için belediye başkanının mahkemeye başvurusu gerekmektedir.

20 — Fiyat Etiketlerine Alış Fiyatının Yazılmaması

Pazarlıksız. Satış Mecburiyetine Dair 24.6.1938 tarih ve 3489 sayılı Kanunun 8 inci maddesi uyarınca, satılan mallar üzerine fiyatlarını ve ayırıcı vasıflarını gösteren etiket veya başka bir işaret koymak yahut liste asmak mecburiyetine uymayanlar hakkında para cezası uygulanması gerekmektedir.

Ancak, Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 18.2.1980 tarih ve E. 1979/5-590, K. 1980/64 sayılı kararında belirtildiği üzere;

Dükânda satışa sunulan malların etiketlerine alış fiyatlarının yazılmaması suç değildir.

21 — Muhtemel Tehlikeye Karşı Ev Kapatılamaz

Konuya ilişkin Danıştay kararı aşağıya alınmıştır.

“Belde halkının sıhhat ve selâmetini temin bakımından belediyenin bir takım kararlar ittihazına yetkileri mevcut ise de, bu yetkiler kanunen muayyen olup taşocağından kopacak herhangi bir taşın bir evi yıkması tehlikesinin mevcudiyetinden bahisle evi kapatmak bunun dışında kalır.

Bu sebeple davanın kabulü ile belediyece yapılan işlemin iptaline karar verilmiştir.”

(Danıştay 6. D. 22.2.1947; E. 46/2189, K. 47/404)

22 — İçki Satışı Yapan Yerler

Bir yerde içki satışının yapıp yapılmayacağı hususunun tespiti, ruhsata bağlanması ve gerektiğinde ruhsatın iptali görevi ve yetkisinin mülki amirlere ait olduğu, belediyece birahane ruhsatının iptaline yetki yönünden mevzuata uyarlık bulunmadığı.

(Danıştay 8. D. 6.11.1985; E. 1985/351, K. 1985/914)

23 — Büfelerde Tost Makinası Kullanılması

Konuya ilişkin Danıştay kararında :

Büfedeki tost makinasının ruhsat harici olduğundan bahisle belediye encümenince alınan kararda isabet bulunmadığı;

Davacının işletmekte olduğu büfede küşat ruhsatı harici tost makinası çalıştırıldığından bahisle bu tost makinasının kaldırılmasına ilişkin belediye encümeni kararının; mevzuatta büfelerde tost makinası bulundurulamayacağına ilişkin bir hüküm bulunmaması, karara dayanak olarak gösterilen Ankara Belediye Zabıta Talimatnamesinin 306 ncı maddesinin 15 inci fıkrasında da, açıkta olmamak kaydıyla büfelerde sandviç satılmasına izin verilmesi ve tost ısıtma ma- kinası gibi aletlerin kullanılamayacağı yolunda herhangi bir kayıt da bulunmaması nedeniyle dava konusu kararda mevzuata uyarlık görülmediği gerekçesiyle iptaline karar verilmiştir.

(Danıştay 11. D. 25.12.1979 gün, E. 1978/1038,, K. 1979/4606)

24 — Belediye Sınırı Dışında Üretilen Ekmekler

Belediyeler, ekmeğin gerekli sağlık şartlarına uygun olup olmadığına bakmaksızın, sadece belediye sınırları dışında üretildiklerini gerekçe göstererek, belediye sınırları içinde satışını yasaklayamazlar.

(Danıştay 8. D. 1.2.1983 gün, E. 1982/2556, K. 1983/251)

MÜLKİ İDARE AMİRLERİNİN GÜVENLİK GÖREVLERİ VE GÜVENLİK HİZMETLERİNİN TEŞKİLATLANMASI

Doç. Dr. Turan GENÇ
Başmüfettiş

GİRİŞ

Güvenlik ihtiyacı, insanın temel ihtiyaçlarından biri, belki de birincisidir. İnsanlar, varolduklarından itibaren, canlı varlıklarını korumak için biraraya gelerek işbirliği ve işbölümü yapmışlardır. İnsandan başka varlıklar da canlılıklarını korumak için bazı özelliklere sahiptirler. Ancak, onların bu özellikleri içgüdüselidir. Oysa insan, bilinç, idrak ve irade sahibi üstün bir varlıktır. Bu sayede doğruyu-yanlışı, iyiyi-kötüyü, güzeli-çirkini, tehlikeyi ve güvenliği birbirinden ayırt ederek önceden gerekli önlemleri alabilmektedir. İlk insanın korunmak amacıyla, yaşadığı mağaranın kapısına bir başkasıyla birlikte güçbirliği yaparak yuvarladığı kaya parçasının ilk hareketi ile güvenlik için işbirliğinin başladığı söylenebilir.

Böylece insan, tekbaşma gideremediği ihtiyaçlarını başkalarıyla biraraya gelerek düşünce ve güçbirliği yapmak suretiyle gidermesinin ve hatta “birlikten kuvvet doğar”, düşüncesinin ilk uygulayıcısı olmuştur, denebilir.

İnsanların toplum halinde yaşamaları ve Devlet olarak teşkilatlanmaları da başta güvenlik ihtiyacı olmak üzere fizyolojik, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarının en iyi şekilde karşılanması içindir. Çünkü, güvenlik olmadan, huzur, refah ve mutluluk içinde yaşamak mümkün değildir.

Nitekim, Anayasa’da1 Devletin temel amaç ve görevlerinin; kişilerin ve toplumun huzur, refah ve mutluluğunu sağlamak, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, nüfletin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak olarak sayıldığı görülmektedir.

GENEL İDARE İÇİNDE İÇ GÜVENLİK KURULUŞLARI

Yasalar, ülkenin genel güvenlik ve asayiş işlerinden İçişleri Bakanım sorumlu kılmalıdır. İçişleri Bakanı bu işleri, kendi kanunlarına göre hareket eden Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı aracılığı ile yerine getirir, gerektiğinde Bakanlar Kurulu Kararı ile Silahlı Kuvvetlerden yararlanır.2

İçişleri Bakanlığı, kendisine bağlı iç güvenlik kuruluşları vasıtasıyla ülke ve milletin bütünlüğünü, iç güvenlik ve asayiş, kamu düzenini, genel ahlakı, anayasal

1 T.C. Anayasası, 1982, md. 5.

2 Emniyet Teşkilat Kanunu, 1937, md. 1.

hak ve hürriyetleri korumak; sınır, kıyı ve karasularının güvenliğini sağlamak; karayollarında trafiği düzenlemek ve kontrol etmek; suç işlenmesini önlemek, suçluları takip ve yakalamak; her türlü kaçakçılığı önlemek ve takip etmekle görevlendirilmiştir.³

14 Şubat 1985 tarih ve 3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un 2 nci maddesine göre, iç güvenlik kuruluşlarını yönetmek görevi İçişleri Bakanlığına verilmiştir.

Aynı kanunun 29 uncu maddesine göre İçişleri Bakanlığına bağlı kuruluşlar şunlardır :

1. Emniyet Genel Müdürlüğü
2. Jandarma Genel Komutanlığı
3. Sahil Güvenlik Komutanlığı

EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

04.06.1937 tarih ve 3201 sayılı Emniyet Teşkilat Kanunu, ülkenin genel güvenlik ve asayiş işlerinden İçişleri Bakanını sorumlu kılarak Bakanın bu işleri, kendi kanunlarına göre hareket eden Emniyet Genel Müdürlüğü ile Jandarma Genel Komutanlığı ve tüm kolluk kuvvetlerinden yararlanarak yerine getireceğini belirtmiş ve gerektiğinde Bakanlar Kurulu Kararı ile Silahlı Kuvvetlerden yararlanılacağını ifade etmiştir.⁴

Emniyet Teşkilatı silahlı bir icra ve inzibat kuvveti olup, toplumun dirlik, düzen ve güvenliğini, temel hak ve özgürlüklerini, halkın can, mal ve namusunu korur, yardım isteyenlere, yardıma ihtiyacı olan çocuk, sakat ve düşkünlere yardım eder, yasaların kendisine verdiği görevleri yapar.

Emniyet Genel Müdürlüğünün merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatından oluşacağı öngörülmüş olmasına rağmen yurtdışı teşkilatı henüz kurulamamıştır.

Merkez Teşkilatı;

- a. Teftiş Kurulu Başkanlığı
- b. Hukuk Müşavirliği
- c. Daire Başkanlıklarından meydana gelir.

Taşra Teşkilatı ise;

İllerde İl Emniyet Müdürlükleri, İlçelerde İlçe Emniyet Müdürlükleri veya İlçe Emniyet Amirlikleri ile güvenlik hizmetlerine ilişkin diğer birimlerden oluşur.⁵

3 İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 1985, md. 2.

4 Emniyet Teşkilat Kanunu, md. 4.

5, A.g.k.

Ayrıca, İçişleri Bakanlığının uygun göreceği yerleşim yerlerinde polis teşkilatı kurulabilir.

Emniyet Genel Müdürlüğü, illerdeki kamu düzen ve güvenliğine ilişkin olaylar hakkında bilgi istemek, teknik, muhasebe, levazım ve personel işlerine ait işlemleri yönetmek hususunda il emniyet müdürlüğü ile; il emniyet müdürlüğü de il içindeki emniyet teşkilatı ile doğrudan haberleşme ve yazışma yapmaya yetkilidir.⁶

Bunun dışındaki yazışmalar, Valilikler aracılığıyla yapılır.⁷

JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI

Jandarma Genel Komutanlığı, Türk Silahlı Kuvvetlerinin bir parçası olup, Silahlı Kuvvetlerle ilgili görevleri (eğitim ve öğretim) bakımından Genelkurmay Başkanlığına, emniyet ve asayiş işleriyle diğer görev ve hizmetlerin ifası yönünden İçişleri Bakanlığına bağlıdır. Ancak, Jandarma Genel Komutanı Bakana karşı sorumludur.⁸

Jandarma, emniyet ve asayiş ile kamu düzeninin korunmasını sağlayan ve diğer kanunların verdiği görevleri yerine getiren silahlı, askeri bir güvenlik ve kolluk kuvvetidir.⁹

Emniyet ve asayiş ile kamu düzenini sağlamak, korumak ve kollamak, kaçakçılığı men, takip ve tahkik etmek, suç işlenmesini önlemek için gerekli tedbirleri almak ve uygulamak, ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin dış korumalarını yapmak, işlenmiş suçlarla ilgili olarak kanunlarda belirtilen işlemleri yapmak ve bunlara ilişkin adli hizmetleri yerine getirmek jandarmanın başlıca görevleridir.

Jandarmanın ayrıca, Genelkurmay Başkanlığınca verilen askeri kanun ve nizamların gereği olan askeri görevleri ile diğer kanunlar tarafından verilen görevleri vardır.

Jandarma sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halinde Genelkurmay Başkanlığınca verilen görevleri yapar. Bir bölümü ile de normal görevlerine devam eder.

Jandarmanın genel olarak görev ve sorumluluk alanı, polisin görev alanı dışı olup bu alanlar, il ve ilçe belediye hudutları haricinde kalan veya polis teşkilatı bulunmayan yerlerdir.¹⁰

6 A.g.k. md. 11.

7 İl İdaresi Kanunu, md. 9/B.

8 Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu, 1983, md. 3.

9 A.g.k. md. 2.

10 A.g.k. md. 10.

Jandarma ve Emniyet Teşkilatı kendi sorumluluk alanında yetersiz kaldıkları veya kalacaklarının değerlendirilmesi halinde, mahalli mülki amirler tarafından birbirlerinin sorumluluk sahalarında geçici olarak görevlendirilebilirler.¹¹

Emniyet ve asayiş görevi yapan İl Jandarma Alay Komutanlıkları ve ast kademeleri, bu görevlerin yapılması yönünden mahalli mülki idare amirine, maiyetinin sevk ve idaresinden, disiplin, eğitim, özlük hakları ile lojistik faaliyetlerin yürütülmesinden kendi amirlerine karşı sorumludurlar.

Mahalli mülki idare amirleri ile adli ve askeri makamlar, kanun ve nizam hükümlerine uygun isteklerini acele hallerde sözlü olarak yapabilirler. Ancak bu istek en kısa zamanda yazılı olarak teyit edilir. Diğer makamların istekleri mahalli mülki idare amirleri kanalı ile Jandarmaya görev olarak verilir.^{11 12}

Emniyet ve asayiş ile görevli jandarma birliklerinin kuruluş ve konuşmalarının düzenlenmesinde zorunlu haller dışında mülki taksimat esas alınır. Ancak, hizmette verim ve etkinliğin sağlanması amacıyla birden çok ili içine alan bölgelerde teşkilatlanma da gözönünde bulundurulur.

Jandarmanın kuruluşu, İl'de İl Jandarma Alay Komutanlığı ve Jandarma Karakol Komutanlıkları ile İlçede İlçe Jandarma Bölük Komutanlığı ve bağlı Jandarma Karakol Komutanlıklarından oluşmaktadır.

SAHİL GÜVENLİK KOMUTANLIĞI

Tüm Türkiye sahilleri, karasuları ve iç sular olan Marmara Denizi, İstanbul ve Çanakkale boğazları, liman ve körfezlerin korunması, güvenliğinin sağlanması, ulusal ve uluslararası hukuk kuralları uyarınca egemenlik haklarının Deniz Kuvvetleri Komutanlığının genel sorumluluğu dışında kalanlarının kullanılması, deniz yolu ile yapılan kaçakçılığın önlenmesi, izlenmesi ve suçlular hakkında gerekli işlemlerin yapılması ve diğer kanunların yasakladığı eylemlerin önlenmesi, izlenmesi, suçluların yakalanması ve suç vasıtaları ile yetkili makamlara teslim edilmesi amacıyla silahlı bir güvenlik kuvveti olan Sahil Güvenlik Komutanlığı kurulmuştur.¹³

Bu komutanlık, Türk Silahlı Kuvvetleri kadro ve kuruluşu içerisinde olup, barışta görev ve hizmet yönünden İçişleri Bakanlığına bağlıdır.

Savaşta tümü ile doğrudan doğruya Deniz Kuvvetleri Komutanlığı emrine girer. Sahil Güvenlik Komutanlığının görevleri de Deniz Kuvvetleri Komutanlığına geçer.

¹¹ Aynı md.

¹² A.g.k. md. 12.

¹³ Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu, 1982, md. 1-2.

Sahil Güvenlik Komutanlığının görev alanları, üsleri ve yerleşme yerleri Genelkurmay Başkanlığının görüşü alınarak İçişleri Bakanlığınca belirlenir.

Sahil Güvenlik Komutanlığı mensupları, görevlerinin yapılmasında, silah kullanma yetkisi dahil güvenlik kuvvetlerine tanınan bütün hak ve yetkilere sahiptir.

Suçun denizde başlayıp karada devam etmesi ya da suçluların karaya geçmesi hallerinde, yetkili güvenlik kuvvetleri olaya el koyuncaya kadar suçluların kaçmaması ve delillerin kaybolmaması için yetkilerini karada da sürdürür.

Sahil Güvenlik Komutanlığında görev yapacak amiral, subay, astsubay, erbaş ve erler Deniz Kuvvetleri Komutanlığınca karşılanır.¹⁴

Sahil Güvenlik Komutanlığı personeli, görevlerini 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İçişmet Kanununa tabi olarak kendi emir ve komuta zinciri içerisinde yapar. Gerekliğinde, ilgili Bakanlıklar, mülki ve adli makamlar ile diğer güvenlik kuvvetleri ve ilgili kuruluşlarla işbirliği, karşılıklı yardım ve koordinasyon yapmak suretiyle yerine getirir.¹⁵

Sahil Güvenlik Komutanlığı birlikleri, görevlerini yaptıkları sırada ortaya çıkan ivedi ihtiyaçlarını askeri veya mülki makamlara bildirirler. Kendilerine yetki ve olanaklar ölçüsünde gerekli yardım yapılır.¹⁶

Uygulamada, valinin başkanlığında İl Emniyet Müdürü, İl Jandarma Alay komutanı, Mit temsilcisi, sahil ilçe Kaymakamları ve gerektiğinde ilgili birim amirlerinin de katılımıyla Sahil Güvenlik Komutanlarının da iştirakiyle bu işbirliği ve koordinasyon yapılmaya çalışılmaktadır.

YARDIMCI KOLLUK KUVVETLERİ

Asıl kolluk görevlilerinin bulunmadığı zaman ve yerlerde, onun görev ve yetkilerini kullanan muhtarlar, çarşı ve mahalle bekçileri, köy korucuları, geçici köy korucuları, demiryolları tren şefleri ve gemi kaptanlarıdır.

Köy muhtarları, köy sınırları içinde dirlik ve düzeni korumak, kaçakçılığı men ve takip etmek, köye gelip gidenlerin maksatlarını anlamak, şüpheli gördüklerini ve yabancıları hemen yakın karakola bildirmek, köy civarında eşkiya görürse hükümete haber vermek ve elinden gelirse yakalamak, köylünün camna, malına, namusuna dokunanları ve hükümet emirlerini dinlemeyenleri köy korucuları ve gönüllü korucularla yakalatırarak hükümete bildirmek ve suçluları yakalamakla görevlidirler.¹⁷

¹⁴ A.g.k. md. 7.

¹⁵ A.g.k. md. 11.

¹⁶ A.g.k. md. 12.

¹⁷ Köy Kanunu, 1924, md. 34.

Çarşı ve mahalle bekçileri, belediye sınırları içinde, kolluk kuvvetlerine yardımcı silahlı bir kuruluştur. Emniyet Teşkilatının bulunduğu yerlerdeki çarşı ve mahalle bekçilerinin mesleki amiri o yerdeki en büyük polis amiridir.

Jandarma mıntkasındaki bekçilerin amiri ise o bölgedeki Jandarma Birlik Komutanıdır.

Çarşı ve mahalle bekçileri gündüz çalıştırılmazlar. Gündüz çalıştırılabilmesi için mülki idare amirinin onayı lazımdır.

Çarşı ve mahalle bekçileri, ivedi ve zorunlu durumlarda, genel kolluk görevlilerinin derhal müdahale imkânı olmayan durumlarda, can, mal ve namus güvenliğini korumak, suçları önlemek, suçluları yakalamak, kaçakçılığı men ve takip etmek görev ve yetkilerine sahiptir. Diğer durumlarda gerekli önlemleri alarak genel kolluk kuvvetlerini haberdar eder. Çarşı ve mahalle bekçileri polis görev ve yetkilerine sahiptir. Silah taşırlar ve yasal hallerde kullanabilirler.

Köy koruculan, köy sınırları içinde herkesin can, mal ve namusunu korumak için bulundurulur. Her köyde en az bir korucu bulunur. Nüfusu binden yu- kan köylerde her beş yüz kişiye bir korucu daha tutulur. Korucular ihtiyar meclisi tarafından tutulur ve köy muhtatının bildirimi üzerine kaymakamın buyurultusu ile işe başlar.

Korucuların 22 yaşından küçük ve altmış yaşından büyük olmaması, bir suçtan cezalandırılmamış ve iyi huylu olması gerekir. Korucular, köy muhtatının emrindedir. Resmi işlerde onun her emrini tutmağa mecburdur.

Korucular silahlıdır ve kendilerine karşı gelenler, jandarmaya karşı gelmiş gibi işlem ve ceza görürler.

Köy muhtarı ve ihtiyar meclisi, ürünün toplanması zamanlarında, çapulcular ve eşkiya türemiş ise, köy halkını yağmadan korumak için, köylünün eli silah tutanlarından gerekli kadronun isimlerini gönüllü korucu olarak yazıp Kaymakama götürür, Kaymakamın izni olursa bu gönüllü korucular, köy korucularıyla birlikte yağmacılara ve eşkiyaya karşı görev yaparlar.¹⁸

Geçici köy korucuları, olağanüstü hal ilan edilen bölgede, şiddet hareketleri üe köylünün canına ve malına tecavüz hareketlerinin artması hallerinde Valinin teklifi ve İçişleri Bakanlığının onayı ile yeteri sayıda görevlendirilmektedir. Bu şekilde görevlendirilen geçici köy korucularına İçişleri Bakanlığı bütçesinden ödeme yapılır. Köy korucuları ve geçici korucularının görevde iken yaralanmaları, sakat kalmaları veya ölümleri halinde 2330 sayılı Nakti Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümleri uygulanır. Koruculara verilecek silahlar ve cephaneler hükümet tarafından ihtiyar meclisine mazbata karşılığında ve

¹⁸ A.g.k, md. 68-74.

rilir. Korucular silah ve cephanelerini ancak kendileri kullanabilir, başkalarına veremezler.¹⁹

Trenlerde, tren şefleri ve gemilerde gemi kaptanları can, mal ve namus güvenliğini korumakla görevlidir.

Özel Güvenlik Teşkilatı ise, milli ekonomiye veya devletin savaş gücüne önemli ölçüde katkısı bulunan, kısmen veya tamamen yıkılmaları, hasara uğratılmaları veya geçici bir zaman için bile olsa çalışmadan alıkonulmaları, ülke güvenliği, ülke ekonomisi veya toplum hayatı bakımından olumsuz sonuçlar yaratacak kamuya veya özel kişilere ait kurum ve kuruluşların sabotaj, yangın, hırsızlık, soygun, yağma, yıkmaya ve zorla işten alıkoymaya gibi tehdit, tehlike veya tecavüzlere karşı korunmasında ve güvenliklerinin sağlanmasında yarar görülen ve bu özellikleri taşıyan ticari, sınai kurum ve kuruluşların, bunlara ait fabrika, atölye, işyeri, baraj, enerji, santral, rafineri, enerji nakil hattı, akaryakıt nakil depolama, yükleme tesisleri, kömür, petrol ve maden işletmeleri, radyo, televizyon ve telsiz verici istasyonları, her nevi ulaştırma ve haberleşme yapı ve tesisleri ile eğitim ve öğretim yapıları, tarihi eserler, ören yerleri, sitler, açık ve kapalı müzeler ve turistik tesislerde kurulması kabul edilmiştir.²⁰

Hangi kuruluşlarda özel güvenlik teşkilatı kurulacağı, bu kuruluşların özellikleri gözönünde bulundurulmak suretiyle ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulunca kararlaştırılır,

İl'de Valinin veya Vali yardımcısının başkanlığında, Garnizon Komutanlığı temsilcisi, il savcısı, il emniyet müdürü, il Jandarma Alay Komutanı ve varsa Mit temsilcisinden oluşan "Özel Güvenlik Teşkilatı İl Koordinasyon Kurulu" kurularak gerekli işlemler yürütülür.

Özel Güvenlik Teşkilatı, görev ve yetkileri sınırlı bir kolluk kuvvetidir. Bağlı bulunduğu kuruluşu korumak ve güvenliğini sağlamakla görevli ve yetkilidir. Genel kolluk gelinceye kadar onun yetkilerini kullanır, Genel Kolluk geldikten sonra ona yardımcı olarak çalışırlar. Özel bir üniforma giyerler ve Polis Vazife ve Se- lahiyetleri Kanununun gösterdiği hallerde silah kullanma yetkisine sahiptirler.

Özel Güvenlik Teşkilatı görevlilerinin eğitimi ve denetimi İçişleri Bakanlığınca yaptırılır.

İl Emniyet Müdürü ve İl Jandarma Alay Komutanları kendi sorumluluk alanları içindeki Özel Güvenlik Teşkilatlarını denetim ve gözetim altında bulundurmamak zorundadırlar.

¹⁹ A.g.k. md. 74-82.

²⁰ Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkında Kanun, 1981, md. 1.

Özel Güvenlik Teşkilatının hizmet içinde kullanacağı silahlar o kuruluşun silah demirbaş defterine kaydolunur. Silahın teslim edildiği görevli listesi mahallin mülki amirine bildirilir. Bu bilgiler Emniyet Müdürlüğünün ilgili birimindeki silah kayıt defterine işlenir ve kendilerine özel kimlik belgesi düzenlenir. Özel kimlik belgesine sahip olmayanlar silah taşıyamazlar. Ayrıca, görevliler özel kimlik belgesinde yazılı silahtan başka silah taşıyamazlar.

Özel Güvenlik Teşkilatı görevlileri, görevleri dışında başka görevlerde çalıştırılmazlar. Görevliler siyasi parti, demek ve sendika üyesi olamazlar, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılamazlar.

Özel Güvenlik Teşkilatı, bağlı olduğu kuruluşu korumak ve güvenliğini sağlamakla görevli bir özel kolluk kuvvetidir. Görev alan, bu kuruluşun yerleşme sahasıdır. Kuruluşu sabotaj, yangın, hırsızlık, soygun, yağma ve yıkma, zorla işten alıkoyma gibi her çeşit tehdit, tehlike ve tecavüze karşı korumak, işlenmekte olan suçları önlemek, sanıkların yakalamak ve genel kolluk kuvvetlerine teslim etmek ve diğer güvenlik önlemlerini almakla görevlidir.

ASKERİ BİRLİKLERDEN YARARLANMA

İçişleri Bakanının ordu kuvvetlerinden yararlanması Bakanlar Kumlu kararı ile olur.²¹

İl'de valiler, çıkabilecek toplumsal olayların kolluk kuvvetleriyle bastırılma- mayacak şekilde gelişmesi ve olağanüstü olayların cereyanı karşısında kalırsa en yakın askeri kara, hava, deniz kuvvetleri komutanından yardım gönderilmesini ister. İvedi durumlarda sözlü olarak yapılan istem, sonradan yazılı hale dönüştürülür. Bu istek gecikmeksizin yerine getirilir. Muhtemel olaylar için istenen kuvvet, Valinin görüşü alınarak olaylara hızla el konabilecek uygun bir yerde, meydana gelen olaylar için istenen kuvvet ise olay yerinde hazır bulundurulur.

Yardıma gelen askeri kuvvet ile kolluk kuvvetleri arasındaki işbirliği ve koordinasyon Vali tarafından sağlanır. Birlikte görev yapılması halinde sevk ve idare, görev verilen askeri birliğin en kıdemli komutanı tarafından yapılır.²²

Kaymakamların da Vali aracılığı ile aynı şekilde askeri birliklerden yararlanma yetkileri vardır.²³

İL'DEN İL'E KUVVET KAYDIRILMASI

Genel güvenlik ve asayişin gerektirdiği durumlarda ilgili valinin talebi üzerine Emniyet Genel Müdürlüğünün önerisi ve İçişleri Bakanının onayı ile polis çevik kuvvet birimleri geçici olarak başka illerde görevlendirilebilir.²⁴

²¹ Emniyet Teşkilatı Kanunu, md. 1.

²² İl İdaresi Kanunu, md. 11/D.

²³ A.g.k. md. 31.

²⁴ A.g.k. md. 16.

Bu şekilde görevlendirilen kuvvetin görev yerine şevki o kuvvetin bağlı olduğu il Valiliğince, geriye şevkleri ile beslenme ve barınma ihtiyaçları gönderildikleri ilin Valiliğince karşılanır. Bu masraflar için Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesinde özel bir harcama kalemi açılır. Bu amaçla yapılacak harcamalarda ödeme emri aranmaz.

İl merkezi ve ilçelerdeki polis çevik kuvvet birimlerini il içinde kaydırmak suretiyle görevlendirmek yetkisi o ilin Valisine aittir.

Ayrıca, genel güvenlik, kaçakçılık ve uyuşturucu maddelerle ilgili önemli olayları takip etmek, gerekiyorsa müdahale ederek soruşturmasını yapmak üzere, İçişleri Bakanlığınca doğrudan veya ilgili Valinin talebi üzerine merkez personelinden ekipler görevlendirilebilir.

Bir ii'de soruşturması yapılan olayın aydınlatılması, delillerin toplanması, sanıkların yakalanması, başka illerde de araştırma ve soruşturma yapılmasını gerektiriyorsa iller arasında ilgili valilerce ekipler görevlendirilebilir.

Bu ekiplerin polis yetkilerini kullanması polis sınırları ile kayıtlı değildir. Bu ekipler, görev yaptıkları mahallin en büyük mülki amirine bilgi vermek zorundadır. Görevin ifası sırasında mahallin en büyük mülki amirine karşı da sorumludurlar.

Genel ve özel kolluk makam ve memurları bu personele gereken her türlü yardımcı yapmaya mecburdur.

GENEL GÜVENLİK VE ASAYİŞ İŞLERİNDE POLİS VE JANDARMA İŞBİRLİĞİ

Ülkenin dirlik, düzen ve güvenliğinin sağlanması, büyük ölçüde güvenlik kuvvetlerinin işbirliği ve koordinasyonuna bağlıdır. Jandarma Teşkilatı ve Vazife Tüzüğüne göre, ihtiyaç duyulduğunda, mahallin en büyük mülkiye amirinin emri ile jandarma polise yardımcı olur. Müşterek kuvvetin komuta ve idaresi mülki amirin emrine göre polise veya jandarmaya verilebilir. Ancak, polis mülkiyetindeki müşterek işlerde gerek görülen istihbarat, soruşturma ve incelemeler polis amiri tarafından yönetilir.²⁵

Polis ve jandarma arasındaki işbirliği ve koordinasyon ayrıca, “Emniyet ve Asayiş İşlerinde İl, İlçe ve Bucaklardaki Jandarma ve Emniyet Ödevlerinin Yapılması ve Yetkilerinin Kullanılması Suretini ve Aralarındaki Münasebetleri Gösterir Yönetmelik”te gösterilmiştir.²⁶

²⁵ Jandarma Teşkilat ve Vazife Tüzüğü, md. 103-107.

²⁶ Emniyet ve Asayiş İşlerinde İl, İlçe ve Bucaklardaki Jandarma ve Emniyet Ödevlerinin

Yapılması ve Yetkilerinin Kullanılması Suretini ve Aralarındaki Münasebetleri Gösterir Yönetmelik, 28.06.1961 tarih ve 5/1409 sayılı.

Buna göre, bir il içerisinde emniyet ve asayişin korunması için jandarma ve emniyet ve diğer özel kolluk kuvvetlerini kullanmak ve bu kuvvetlerin birbirine yardımını sağlamak en büyük mülki amirin yetkisindedir.

Her gün saat 11 'de İl Emniyet Müdürü ve İl Jandarma Alay Komutam davet edilmeden Valinin yanına giderler ve 24 saat esnasında meydana gelen olayları, aldıkları haberleri, bunlara karşı alınan ve alınacak önlemleri, bildirirler. O gün için hizmete hazır kuvvet durumunu da bildirirler.

MÜLKİ İDARE AMİRİNİN GÜVENLİK GÖREVLERİ

Türkiye, merkezi yönetim bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik koşullara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre il, ilçe ve bucaklara ayrılmıştır.

Mülki idare amiri olarak, il yönetiminin başında Vali, İlçe'de Kaymakam bulunur.

VALİNİN GÜVENLİK GÖREVLERİ

İllerin yönetimi yetki genişliği esasına dayanır, il genel idaresinin başı Validir. Bakanlıkların kuruluş kanunlarına göre illerde gereği kadar teşkilat bulunur. Bu teşkilatın herbirinin başında bulunanlar il idare şube başkanı olarak anılırlar. Bunlar valinin emri altındadır. Yargı organları ile askeri kuruluşlar bundan istisnadır.²⁷

Vali ilde Devletin ve Hükümetin temsilcisi, ayrı ayrı her bakanın mümessili ve bunların idari ve siyasi yürütme vasıtasıdır. Bu nedenle ilin genel idaresinden her bakana karşı ayrı ayrı sorumludur. Vali ilin her yönden genel idare ve gidişini düzenlemek ve denetlemek, yasaların verdiği yetkileri kullanarak, yüklediği görevleri yerine getirmekle görevlidir.²⁸

Vali il sınırları içerisinde bulunan genel ve özel bütün güvenlik kuvvet ve teşkilatlarının amiridir. Suç işlenmesini önlemek, kamu düzen ve güvenliğini korumak için gereken önlemleri alır. Bu amaçla, devletin genel ve özel güvenlik kuvvetlerini istihdam eder. Bu teşkilat amir ve memurları, vali tarafından verilen emirleri derhal yerine getirmekle yükümlüdür.²⁹

İl sınırları içinde huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının, kamu esenliğinin sağlanması ve önleyici güvenlik yetkisi Valinin ödev ve görevlerindendir.

Ülkenin sınır ve kıyı güvenliğini sağlar. Bununla ilgili bütün işleri yasalara göre yürütür.

Vali bunları sağlamak için, gereken karar ve önlemleri alır. Bu hususta alınan kararlara uymayanlar hakkında yasal işlemler yapılır.

²⁷ İl İdaresi Kanunu, md. 4.

²⁸ A.g.k, md. 9.

²⁹ A.g.k. md. 11.

Vali, il içinde çıkabilecek toplumsal olayların, emrindeki güvenlik kuvvetleriyle önlenemeyeceği kanısına varır veya güvenlik kuvvetleriyle bastırılama- vacak ani ve olağanüstü olayların cereyanı karşısında kalırsa, en yakın askeri kuvvet (kara, deniz, hava) komutanından yardım gönderilmesini ister. İvedi durumlarda sözlü olarak yapılmış istem, sonradan yazılı biçime dönüştürülür. İstek başvurulana gecikmeksizin yerine getirilerek muhtemel olaylar için uygun görülen yerde veya olay yerinde hazır bulundurulur. Olayların; güvenlik kuvvetlerince önlenemeyecek ölçüde gelişmesi halinde bu kuvvet, Vali tarafından verilen görevleri kendi komutanının sorumluluğu altında, güvenlik kuvvetlerinin yetkilerini kullanarak yerine getirir.³⁰

Kolluk kuvvetleriyle yardıma gelen askeri kuvvetler arasındaki işbirliği ve koordinasyon Vali tarafından sağlanır. Ancak, güvenlik kuvvetleriyle askeri birliğin birlikte görev yapmaları halinde sevk ve idare görevi verilen askeri birliğin en kıdemli komutanı tarafından yapılır.³¹

Vali, adalet dairelerinde görülmekte olan işlerin geciktiğini haber aldığı anda gecikme sebeplerini Cumhuriyet Savcılarından yazılı olarak sorabilir. Cumhuriyet Savcıları bu sebepleri verecekleri cevapta açıklarlar.³²

Vali, ceza ve tevkif evlerinin muhafazasını ve Cumhuriyet Savcısıyla birlikte hükümlü ve tutukluların sağlık şartlarını gözetim ve denetimi altında bulundurur.³³

Valilerce talep edilmesi halinde, adli sicile geçen kayıtların sonuçları Cumhuriyet Savcılarınca Valilere verilir.³⁴

Vali, ilin düzen ve güveni ile ilgili işlerde “Kamu davası” açılıncaya kadar geçecek aşamalar hakkında Cumhuriyet Savcılarından yazılı olarak bilgi isteyebilir, Cumhuriyet Savcılarının gereken bilgileri vermekle ödevlidir.³⁵

Vali, gerek gördüğünde, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 156 ncı maddesinde yazılı yetkileri kullanmadan hususunda adli kolluk üst ve astlarına emirler verebilir.³⁶

Valiler, Devlet genel ve özel hukuku hükümlerine ve ikamet, seyahat, konsolosluk, ticaret, gemilerinin geçişleri sözleşmelerine göre yabancıların hukuki durumlarını ve deniz, kara ve hava ticaretlerini ilgilendiren işlerde konsolosluklarla muhabere ve bunların müracaat ve ziyaretlerini kabul ederler.³⁷

30 Aynı md.

31 Aynı md.

32 A.g.k. md. 10.

33 Aynı md.

34 Aynı md.

35 Aynı md.

36 Aynı md.

37 A.g.k. md. 12.

Vali adli ve askeri daireler hariç, Bakanlıklar ve tüzelkişiliği haiz genel müdürlüklerin il teşkilatında çalışan bütün memur ve müstahdemlerinin en büyük amiri sıfatıyla, çalışmalarını denetler, savunmasını aldıktan sonra cezalandırır veya yetkili disiplin kurullarından cezalandırılmasını teklif ve talepte bulunabilir. Vali, emir ve denetim altındaki teşkilat ve memurların yaptığı iş ve işlemlerden şikayet edenlerin, müracaatlarını inceler ve gerek görürse kanuni işlem yapılmasına başvurur.³⁸

Valiler birkaç ili içine alan memuriyetlerin kendi illerindeki işlerini de gözetim ve denetime yetkilidirler.³⁹

Vali denetlemeleri sırasında iş başında kalmalarında sakınca gördükleri bütün memur ve müstahdemleri sorumluluğu altında işten elçektirebilir ve hizmetin aksamaması için gereken tedbirleri aldırır. Bu takdirde işi gerekçesiyle birlikte ait olduğu makama derhal bildirir.

Vali, il içinde denetim ve teftişi altında bulunmayan bütün daire ve kuruluşlarda vukubulduğunu öğrendiği yolsuzlukları ilgili makamlara bildirir. İlgili makamlar gereken incelemeyi yaparak, kanuni gereğini yapar ve sonucundan Valiye bilgi verirler.

Valiler, Vali Yardımcısı ve Kaymakamların, İl İdare Şube Başkanlarının, genel ve özel kolluk amirlerinin birinci derecede, diğer memurların ikinci derecede sicil amiridirler.

Valiler genel ve özel kolluk mensuplarının mülki görevlerine ilişkin ve disiplin cezası uygulanmasını gerektiren hallerini görür ve öğrenirlerse re'sen ceza verebilecekleri gibi özel kanunlarında yazılı diğer disiplin cezalarının da uygulanmasını, illerindeki genel ve özel kolluk kuvvetleri amirlerine emrederler, kolluk amirleri, özel kanun ve tüzük hükümlerine göre gerekli disiplin cezasını uygulayarak valiye bilgi verirler.⁴⁰

Valiler gereken hallerde il mensuplarına takdimname verirler. Tayinleri merkeze ait olanlar hakkında takdir ve ceza işlemlerini ilgili makamlara bildirirler.⁴¹

İl idare şube başkanları, kendi şubelerine ait işlerin yürütülmesinden, şubeleri memur ve müstahdeminin kanun, tüzük, yönetmelik ve Hükümet kararlarıyla belirtilen görevlerin süratli ve düzenli yapılmasından Vali'ye karşı sorumludurlar.

İl idare şube başkanları, valinin emirlerini yürüterek, aldıkları işler üzerindeki incelemeleri yapar, bilgi ve düşüncelerini zamanında bildirmek ve Valinin

38 A.g.k. md. 13.

39 A.g.k. md. 15.

40 A.g.k. md. 19.

41 A.g.k. md. 20

istediği her türlü malûmatı vermekle görevlidirler. Uygulama sırasında istizana muhtaç gördükleri hususları Validen sorarlar.

İl idare şube başkanları ve kaymakamlar, vali tarafından re'sen verilen emirlerin kanun, tüzük, yönetmelik ve Hükümet kararlarına uygun olmadığı düşüncesinde bulundukları zaman durumu valiye yazarlar. Vali, emrin mevzuata uygun bulunduğu ısrar ederse yazılı olarak emir verir, aynı zamanda işi ilgili mercie yazar, cevap gelinceye kadar Valinin verdiği emir kendi sorumluluğu altında uygulanır.

KAYMAKAMIN GÜVENLİK GÖREVLERİ

İlçe genel idaresinin başı ve mercii Kaymakamdır. Kaymakam, ilçede Hükümetin temsilcisidir. İlçenin genel idaresinden Kaymakam sorumludur. Bakanlıkların kuruluş kanunlarına göre ilçede gereği kadar teşkilat bulunur. Adli ve askeri teşkilat hariç diğerleri Kaymakamın emri altındadır. Kaymakam ilçenin her yönden genel idare ve genel gidişini düzenlemek ve denetlemekten sorumludur. İlçe memurlarının çalışmalarını ve teşkilatın işlemlerini gözetim ve denetimi altında bulundurur.⁴² İlçede Kaymakam, İlde Valinin görevine benzer görevleri yapar.

Kaymakam ilçe sınırları içinde bulunan genel ve özel kolluk kuvvet ve teşkilatının amiridir. Suç işlenmesini önlemek, kamu düzen ve güvenliğini korumak için gereken tedbirleri alır. Bu maksatla Devletin genel ve özel kolluk kuvvetlerini istihdam eder. Kanun, tüzük, yönetmelik ve Hükümet kararları hükümlerinin yürütülmesi için emirler verir. Bu teşkilat amir ve memurları, Kaymakam tarafından verilen emirleri yerine getirmekle yükümlüdür.⁴³

İlçe sınırları içinde huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının, tasarruf emniyetinin, kamu esenliğinin sağlanması ve önleyici kolluk yetkisi Kaymakamın görevlerindendir. Bunları sağlamak için gereken karar ve tedbirleri alır.

Kaymakam ilçe çevresinde çıkabilecek olayların emrindeki kolluk kuvvetleriyle önlenmesine olanak bulunmayacağı kanısına varır veya ilçe içindeki kolluk kuvvetleriyle önlenemeyecek olağanüstü ve ani olaylar karşısında kalırsa hemen Valiye bilgi vererek yardım ister ve en yakın askeri (kara, deniz, hava) komutanlarına da haber verir. Yardıma gelen askeri kuvvet kendisine verilecek görevi yerine getirir.

Kaymakam, ilçede bulunan bütün özel ve tüzel kuruluşlardan, buralarda çalışanların kimlik ve nitelikleri hakkında bilgi isteyebilir, istenilen bilgiler hemen verilir.

42 A.g.k. md. 31.

43 A.g.k. md. 32.

Kaymakam, ülkenin sınırlar ve kıyı emniyetiyle ilgili bütün işleri, yürürlükte bulunan hükümlere göre yürütür.

Kaymakam, ilçenin düzen ve güvenliği ile ilgili işlerde kamu davası açılıncaya kadar geçecek aşamalar hakkında Cumhuriyet Savcılığından yazılı olarak bilgi isteyebilir. Cumhuriyet Savcıları gereken bilgileri vermekle görevlidirler.

Kaymakam, adalet dairelerinde görülmekte olan işlerin geciktirildiğini haber aldığı vakit, gecikme sebeplerini Cumhuriyet Savcılığından yazılı olarak sorabilir. Cumhuriyet Savcıları bu sebepleri vereceği cevapta açıklar. Kaymakam bu cevaba göre durumu Valiye yazar.

Kaymakam ceza ve tevkifevlerinin muhafazasını ve Cumhuriyet Savcısı ile birlikte hükümlü ve tutukluların sağlık şartlarını gözetim ve denetimi altında bulundurur.⁴⁴

Kaymakam, ilçe idare şube başkanının genel ve özel kolluk amirlerinin birinci derecede, diğer memurların ikinci derecede sicil amiridir.

İlçe idare şube başkanları, kendi şubeleri ile ilgili kanun, tüzük, yönetmelik ve Hükümet kararlarıyla kendi dairelerine verilmiş görevlerin süratli ve düzen içinde yürütülmesinden Kaymakama karşı sorumludur.

İlçe idare şube başkanları Kaymakam tarafından verilen emirleri yerine getirmek ve verilen işler hakkında gerekli incelemeleri yaparak zamanında Kaymakama bilgi vermekle yükümlüdür.

İlçe idare şube başkanları, Kaymakam tarafından verilen emrin kanun, tüzük, yönetmelik ve Hükümet kararlarına uygun olmadığı düşüncesinde bulunurlarsa keyfiyeti Kaymakama yazarlar.

Kaymakam, işin mevzuata uygun bulunduğu ısrar ederse, yazılı olarak emir verir ve durumu aynı zamanda Valiye bildirir. Cevap gelinceye kadar Kaymakamın emri, sorumluluğu altında uygulanır.

Kaymakam ilçede mevzuatın uygulanmasından doğan şikâyetleri dinler, gerekli tedbirleri alır ve emirler verir.

Kaymakam, gerekli gördüğü zamanlarda ilçenin işleri ve kanunların uygulanması ile ilgili görüşmelerde bulunmak üzere ilçe idare şube başkanları ile toplantılar yapar. Toplantıda alınan kararlar valiye bildirilir. Toplantıya katılmamak, vazifeden kaçınmak sayılır.

⁴⁴ A.g.k. md. 33.

SONUÇ

Güvenlik ve asayiş hizmetleri devletin başta gelen görevlerindendir. Bir toplumda dirlik, düzen ve güvenlik sağlanmadan diğer iş ve işlemlerin yürütülmesi mümkün değildir.

Bu nedenle Devletler, güvenlik hizmetlerine bütçelerinden önemli paylar ayırmaktadır.

Güvenlik hizmetlerinin yürütülmesinde, kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılması sözkonusudur.

Toplum halinde yaşamak zorunluluğunda bulunan bireyler, toplu halde yaşamamanın kurallarını koymak ihtiyacını duymuşlardır. Kurationsız yaşamamanın imkânsızlığı karşısında bireysel özgürlüklere kısıtlama getirilmesi ve bu kısıtlamaları toplum adına bir gücün kullanması gerektiğinden güvenlik güçleri ihdas edilmiştir.

Ancak, bu güçlerin etkili ve verimli olabilmesi, çağdaş yönetim ve örgütlenme ilkelerine uygun bir teşkilat yapısına kavuşturulmaları ile mümkündür.

Yönetimde komuta birliğinin, işlerin yapılmasındaki karışıklığı önleyeceği düşünülürse, güvenlik güçlerinin de birleştirilerek tek bir komuta altında görev yapması doğal bir sonuç olur.

TERÖR VE TASNİFLERİ

Dr. İlhan AKBULUT

1. Terör Kavramının Açıklanması

Terör kavramının Türkçedeki karşılığı “yıldırma, korkutma”’dır.1 Günümüzde en çok kullanılan bir kavram olmasına rağmen terörün yerleşmiş bir tanımı yoktur. Değişik açılardan değişik tanımlar elde etmek mümkündür. Genellikle verilen tanımlar ekseriyetle aym anlama gelmektedir. Diğer ülkeler açısından da üzerinde tam olarak uyushulmuş bir tanıma rastlanamaz. Zira siyasal rejim farklılıkları nedeniyle değişik düşüncelerden hareket edilmekte ve değişik tanımlar ortaya çıkmaktadır. Özetle kelimenin sözlük anlamından yola çıkılarak şu şekilde bir tanıma rastlamaktayız : “Terör insanları yıldırma, sindirmek yoluyla onlara belli düşünce ve davranışları benimsetmek için zor kullanma ya da tehdit etme eylemidir”.* 1 2 Doktrinde Kriminoloji açısından yapılan ilk tanımlamaların birinde terörizm : “korkudan oluşan psikolojik baskı sayesinde, halk üzerinde etkili olan ve devleti idare edenlerin faaliyetlerini sekteye uğratan bir usul”’ olarak kabul edilmektedir.3 Diğer bir tanıma, TANER’in bir makalesinde rastlamaktayız. Bu tanımda terör “...korku ve endişe ile dehşet ve genel bir huzursuzluk hâli oluşturacak nitelikte fiil ve hareketlerin işlenmesi” olarak ortaya konulmuştur.4 Teröre, onu yaratan eylem yani terörizm aracılığıyla başka bir tanım verilmektedir. Bu tanıma göre : “Terörizm, kaçırmadan cinayete kadar uzanan ve amacı sindirme olan şiddet eylemlerine verilen addır”.5

Terörizmi bütün yönleriyle inceleyen bir makalede DÖNMEZER tarafından yapılan tanımlama da şu şekildedir : “...şiddetin, sosyal, ulusal, ırkî, dinsel, fe-

* Hakim Kd. Binbaşı.

- 1 Temel Türkçe Sözlük, Ş. Sâmî, Kâmus-ı Türkî, İstanbul, 1986, C. III, s. 1325.; Türk Dil Kurumu “tedhiş” sözcüğünü “yılğı” olarak kabul etmektedir. “Terör” ve “Tedhiş” kelimeleri aynı anlama gelmektedir. Ancak Tedhiş sözcüğü bilhassa eski kuşakların kullandıkları bir sözcüktür. Bu itibarla biz tedhiş, terör sözcüklerini aynı anlamda kullanmaktayız.
- 2 BOZDEMİR, M., Terör mü ve Terörizm mi? SBF, Basın Yayın Yüksek Okulu Yıllık, Ankara, 1981, s. 523-533.
- 3 SALDANA, Q., Terörizm, Çeviren: Tariki E. YENİSEY, Adliye Ceridesi, 19-38, Sayı 7, s. 948.
- 4 TANER, T., Tedhişçilik ve Mukavelenameler, Cemil Bilsef’e Armağan, İstanbul, 1939, s. 462. TANER, faillerin amacı itibarıyla, terörizmin çeşitli türleri olduğunu belirtmekte ve şöyle demektedir : “...Bazan sırf şahsî menfaat istihdaf olunur; yol kesmek, haydutluk vakıaları, soymak için bir köyün basılması, Amerika’da gangsterlerin işledikleri tecavüzler gibi... Bazan da faillerin gayesi siyasî olur ve tedhişçilik fiilleri bu gayeye vusul için kullanılmış vasıtalarla ibaret bulunur”.
- 5 ERGİL; D., Türkiye’de Terör ve Şiddet, Ankara, 1980, s. 1.

sat çıkarıcı ve benzer diğer maksatlarla ve sosyal sınıflar arasında çatışma, savaşa tahrik etmek üzere planlı ve hukuk dışı olarak kullanılmalıdır".⁶Terör kavramını hemen hemen tüm unsurları ile ele alan bu tanımda şiddetin araç olduğu ortaya konulmaktadır. Bu konuda görüşlerini gazeteci DEMİRKEN! şu şekilde belirtmektedir : "...Şiddet, siyasal yapı değişiminin, kabul edilmiş hukuka uygun usuller dışında kalan usullerle gerçekleştirilmesi konusunda bir araç olarak görülmektedir. Bu açıdan terör, bir siyasal iktidar düzenini yıkıp, siyasal iktidara egemen olarak kendi görüşleri doğrultusunda iktidar yapısı oluşturmaya yönelik, politik bir savaş aracı olarak tanımlanabilir".⁷ KELEŞ - ÜNSAL ise, müştereken yaptıkları bir tanımlamada; "...başlıca amacı siyasal iktidarı ele geçirmek isteyen güçlerin onu yıpratmak ve bu arada, sindirdikleri yığınları da sahipsiz kaldıkları inancına yöneltmek için, şiddet eylemlerinden yararlanmaktır" demektedirler.⁸ Tanımlardan da anlaşıldığı gibi terör kavramının içinde şiddet ve dehşet halleri söz konusu olmaktadır.

Terör kavramını açıklayıcı bilgiye bir kısım ansiklopedilerde de rastlamak mümkündür. Ezcümle Meydan Larousse'de Terör şöyle açıklanmaktadır : "...Fransız devriminde, 5 Eylül 1793 ile 27 Temmuz 1794 arasındaki döneme ve rejime verilen ad".⁹ Yine Academie Française sözlüğünde terör sözcüğü ile, Fransız ihtilâlini takibeden 1793 yılı Mart ayından 1794 yılı Temmuz aya kadar geçen sürenin "terör rejimi" olarak isimlendirildiği görülmektedir.¹⁰ 11 Aym mahiyette bir tanıma Enciclopedia Italiana'da rastlamaktayız. Burada yapılan tanıma göre de 31 Mayıs 1793 tarihinden 27 Temmuz 1794 tarihine kadar yani Robespierre'nin düşüşünü gerçekleştiren darbeye kadar geçen süre, terör olarak nitelendirilmektedir.! 1 Keza Encyclopedie of Sciences'a göre de : "Terörizm, ön

6 DÖNMEZER, S., Her Yönüyle Tedhiş, Son Havadis, 10.11.1977.

7 DEMİRKENT, N., Basın ve Terör, Kitle İletişim Araçları ve Şiddet, Hürriyet Vakfı, Eğitim yayınları No: 8, 1985 yılı 8. Seminer Tutanakları, s. 12.

8 KELEŞ, R., - ÜNSAL, A., Kent ve Siyasa! Şiddet, Ankara, 1982, s. 3.

9 Meydan Larousse, Cilt 12, s. 83. Ansiklopedide verilen tanıma ek olarak şu açıklayıcı bilgi verilmektedir : "...Robespierre ve Saint Juste gibi devrimcilerin çevresinde merkezileşen terör, tarihçilerin Fransız devrimini değerlendirmede en güçlük çektikleri dönemdir. Çünkü terör, Anayasa Meclisine ve Birinci Konvansiyon'a karşı idi ve bu dönemde liberal düşüncelerde bir gerileme oldu".

10 LAQUEUR, W., Terrorism, Boston, 1977, s. 6. Zikreden Şükrü ALPASLAN, Tedhişçilik, İstanbul, 1983, s. 4.

11 Enciclopedia Italiana, 1929, Vol: XXXII Sup-topi, s. 562, "Terrore" maddesi; Ayrıca bkz. Enciclopedia Universale, 1970, Armando Curcio Editöre Published for Grolier International, s. 667. "Terrore" maddesi. Enciclopedia Italiana'da "Terör" maddesi ile ilgili olarak şu bilgiler yer almaktadır : "...Çok büyük ve derin bir ekonomik, politik ve sosyal kriz ve büyük yabancı baskısı altında, hükümet teröre itilmiştir. Mevcut olan savaşçı hükümet, gücünü ve enerjisini, yabancılara ve kardeş düşmanlarına karşı kazanılan zaferlerden almıştır. Teorik olarak 1789'un prensleri, sehir başkanları insanlarını ve köylülerin haklarını askıya almışlar ve terör rejimi kendisini bir diktatörlük olarak göstermiştir. 4 Aralık 1793 yılında çıkarılan yasaya

ceden belirlenmiş amaçlarına ulaşmak için sistematik olarak şiddete başvuran bir örgütlenmiş grup ya da partinin kullanıldığı yöntem” olarak tanımlanmaktadır.12 Yukarıda kısaca birkaç örneğini verdiğimiz ansiklopedilerden de anlaşılabacağı üzere, bilhassa 1793-1794 tarihleri arasında Fransa’ma geçirdiği bu dönem “terör dönemi” olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde ölen insan sayısının 40.(XX)’i bulduğu söylenmektedir. Robespierre ve 21 arkadaşı, 27 milyonluk bir kitleyi tehdit, ispiyon ve giyotin gölgesi altında kontrol ediyordu. Politik gayelere erişmek amacıyla kontrollü korku ve şiddet kullanılması yöntemleri daima mevcut olmuştur.13 Bir bakıma Fransa’nın geçirdiği bu dönem terör olaylarının başlangıç noktası olmuştur.

Görüldüğü gibi Terörizm, yeni ortaya atılmış bir kavram değildir. Eskiden olduğu gibi bugün de etkinliğini sürdürmektedir.14 Terörizmin birçok tipi bulun

göre herşey güvenlik komitesi ve halkın korunması komitesine devredilmiştir. Halkı Koruma Komitesi, savaşı, diplomatik olayları, silahlanmayı ve tüm ülkenin ekonomik düzeni ve hayatından, olağan güvenlik komitesi ise, yasalar ile polisi yönetiyor ve harekâtın güvenliğinden sorumluydu. İki komite arasındaki savaş, rejimde bir ikilik oluşturuyor ve düşüşü sağlıyordu, fakat Jourdan ve Pichegra’nın başarılı zaferleri, rejimden politik mazeretleri çıkarıyordu. Bazı tarihçiler Ağustos 1792’den Eylül 1792’ye kadar geçen süreyi de terör olarak nitelendirirler ve bunu “birinci terör” olarak ayırırlar, fakat bu zaman birçok kişi tarafından “Septembriseurs” olayları, yani Eylül olayları olarak da adlandırılır. Beyaz terör ise, monarşi zamanında, barbarlarca katledilen Mareşal Bnne, General Romel ve Nîmes Protestanlarının öldürüldüğü zamandır”.

Enciclopedia Universale’de Terör maddesinde şu bilgiler yer almaktadır : “...Fransız İhtilâli sırasında 20 Eylül 1792’den 27 Temmuz 1794 ve bunu takip eden Robespierre’nin düşüşü izlemiştir. Bir terörist diktatörlüğü meydana gelmiş ve ihtilalcilere karşı tutulan tavır kısa bir süre içinde bir kriz meydana getirmiştir. Bu kriz kendisini özellikle ekonomik, politik ve sosyal çevrede göstermiştir. “Büyük Terör” kendisini 10 Haziran 1794 yılındaki yasanın, suçluların ya da suçsuzların ve şüphelenilen kimselerin sorgusuz olarak idamı ile kendisini gösterir. Suçluların daha doğrusu idama gidenlerin sayısı, o zamanın belgelerine dayanılarak 40.000 kişi civarında olduğu sanılmaktadır. “Beyaz Terör” ise, Robespierre’nin düşüşünden sonra Fransız partisi “Giacobi”nin tüm kulüplerinin kapatılması ve ordunun önde gelen bazı subaylarının katledildiği zamandır”. Bkz. Enciclopedia Universale 1970, XV - Sentés. Armondo Curcio Editöre Published for Grolier International, s. 667.

12 International Encyclopedia of the Social Sciences, terörizm maddesi, The Macmillian Company and The Free Press’den nakleden Galip Beygü İSEN, Terörizm : Değişik Boyutlarıyla Çağdaş Bir Sorun, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl: 1983, Sayı 1, s. 194.

13 KARACAN, İ., Terörizm : Kavram ve Yapısı, Uluslararası Terörizm ve Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı (Sempozyum) Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara, 1984, s. 198.; Ayrıca bkz. YALKUT, N., Son Gelişmeler Işığında Terör ve Anarşi, Adalet Dergisi, Ankara 1984, Sayı 4, s. 1010.

14 FERRECUİ, F., Terörizm Teorileri, Uluslararası Terörizm (Sempozyum), s. 218.

duğundan, mutabakata varılmış bir tanımlama yapılamamaktadır.¹⁵ Bunda terörizm suçlarıyla siyasî suç kavramı arasında yakın benzerliğin de etkisi olduğu kuşkusuzdur.¹⁶

2. Terörizmin Tasnifleri

Terör hareketlerinin çeşitli yönlerden tasnif edildiği, yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır. DÖNMEZER, terörizmin veya diğer bir tabirle tedhişçiliğin değişik bakımlardan tasniflere tabi tutulduğunu belirterek şöyle demektedir : "...a) İç tedhişçilik, milletlerarası tedhişçilik, b) Adi hukuk çerçevesinde tedhişçilik, siyasî ve sosyal tedhişçilik, c) Doğrudan doğruya ve dolayısıyla tedhişçilik, d) Bireysel tedhişçilik, hükümetler veya devletler tarafından yapılan tedhişçilik gibi".¹⁷

WARDLAW da terörü 3 ana grup altında incelemektedir : Bunlardan birincisi, kişisel amaçlar uğruna yapılan hareketler ki, bunlara adi suçlar girmektedir. ikinci olarak, askerî amaçlar için yapılan hareketler, bunlara da savaş sırasında yapılan gerilla operasyonları girmektedir. Son olarak ta, politik amaçlar doğrultusunda yapılan hareketlerdir. Bunlara da psikolojik savaş hareketleri gir

15 Terörizm konusunda bilhassa son yıllarda yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Bilimsel çalışmalar yanında, yapılan sempozyumlarda da konu ele alınmakta ve terörizmin çeşitli açılardan tanımları yapılmaktadır. Bu tanımlardan birkaçını burada zikretmek istiyoruz. Ezcümle gazeteci yazar DEMİRKENT'in bir tanımına göre : "...Terörizm kelimesi, halkın desteğini kaybetmeden ve sistemin yasal ve olağan usulleri dışında usullerle demokratik düzenin değişik bir siyasal yapıya döndürülmesi için kullanılan ve şiddete dayanan uygulamaları ifade eder" demektedir. Bkz. DEMİRKENT, N., Türkiye'de Terörün Boyutları, Gelişimi ve Çözüm Önlemleri, Türkiye'de Terör, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1980, s. 41-62.; Bir emniyet mensubu olan GÜVENİR'in tanımına göre Terörizm : "...Siyasal hedeflerine ulaşmak için toplumun demokratik ikna ve eylem yoluyla barışçı davranışına karşı hukukun üstünlüğü ve devlet otoritesini tanımayan, güçsüzlüklerini gizlemek için demokratik otoriteleri kitlelerden kopararak halka karşı şiddet kullanmaya yöneltmeyi amaçlayan, kendi güç ve doktrinleri ile sağlayamadıkları halk desteğini ve ayaklanmasını sağlamak için tarihsel görevlerinin olduğuna inandırılmış çeşitli unsurlardan oluşan ve uluslararası destek gören örgütlerin; tahripkâr silahlara donanmış olarak gelişmiş taktikler kullanan, insanlığı hakir gören, ahlâkî hiçbir temeli bulunmayan, siyasî hedeflere ulaşmak için insan hayatını hiçe sayan, masum insanları hedef alan ve hiçbir savaş kuralı tanımayan, geleneksel politik suçlardan farklı, metodik, örgütlü, sistematik öldürme, kaçırma, korkutma ve tahrip eylemleridir." Bkz. GÜVENİR, O., Türkiye'de Terör ve Güvenlik Kuvvetlerinin Durumu, Türkiye'de Terör, s. 84-85.; Prof. TAMKOÇ, bir tebliğinde: "...Terörizm politik hiçbir yönü olmayan iğrenç bir barbarlıktır" demektedir. Bkz. TAMKOÇ, M., Uluslararası Terörizmin Rusya ile Bağlantısı, Uluslararası Terörizm ve Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı, s. 49.

16 BAYRAKTAR, K., Siyasal Suç, s. 103-107.

17 DÖNMEZER, S., Milletlerarası Tedhişçilik, İHFM., İstanbul, 1978, C. XLIV, Sayı: 1-4, İstanbul 1980, s. 55.

mektedir. Wardlaw'a göre terörizm, politik hareketler sınıfına dahil olmaktadır. 18

SOTTİLE, terör hareketlerini üç ana gruba ayırmaktadır : Sübjektif yönden, hareketlerin gerçekleştirildiği yer yönünden ve gerçekleştirilme biçimi yönünden.19 Sübjektif yönden terör hareketleri, saik veya psikolojik unsur açısından düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında da umumi terör hareketleri, sosyal terör hareketleri ve siyasal terör hareketleri karşımıza çıkmaktadır. Umumi terör hareketleri, failin sırf şahsi menfaatini düşünerek yapmış olduğu adi suç niteliğinde eylemlerdir.20 Bu eylemlere, yol kesmek, adam kaldırmak, soygun hareketleri gibi örnekler verilebilir. Sosyal terör hareketleri ise, toplum düzeni ve ekonomik düzenin değiştirilmesini hedef almaktadır. Siyasi terör hareketleri, failin gayesinin siyasi olduğu, bu amacın gerçekleştirilebilmesi için kullandığı vasıtaları ifade etmektedir.21 Meselâ bir devlet ülkesinden bir kısmının ayrılması veya başka bir devlet ülkesine katılması için yapılan hareketler veya eylemler örnek olarak gösterilebilir. Hareketlerin gerçekleştirildiği yer yönünden yerli (millî) terör hareketleri ve beynelmîlel (milletlerarası) terör hareketleri şeklinde bir ayırım yapılmaktadır. Fiilin gerçekleştirilme biçimi yönünden ise, doğrudan doğruya terör, dolayısıyla terör ayırımı yapılmaktadır.22

LEVASSEUR ise, terör hareketlerini yerli (millî) ve beynelmîlel (milletlerarası) olmak üzere iki kategoriye ayırmaktadır. Yerli terör hareketleri, bir devletin ülkesi hudutları içinde cereyan eden ve dış kaynaklı hiç bir terörist örgüt veya örgütlerce işbirliği yapmadan gerçekleştirilen, başka bir devletin ya da şahsın menfaatini veya zararını hedef almayan terör hareketleridir. Levasseur'a göre, ülke dahilindeki millî terör hareketleri; adî suçluların terörü, siyasal terör ve devlet terörü olmak üzere üçlü bir ayırımı tabi tutulmaktadır. Milletlerarası terör hareketleri de umumî ve ideolojik terör olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.23

ERGİL, yaptığı araştırmada terörü, yukarıdan terör ve aşağıdan terör olarak tasnife tabi tutmaktadır. Yazara göre; "...Eğer terör ve şiddet, egemen güçlerin dışındaki bir güç odağından kaynaklanıyorsa, bu tür bir terör sistemi, çoğunlukla

18 WARDLAW, G., *Political Terrorism : Theory, Tactics and Countermeasures*, (Cambridge University Press, 1982) s. 9, WARDLAW'a göre; "Tarihteki en büyük terörist hareket Rusya'da Ocak 1878 ile Mart 1881 tarihleri arasında girişilen Narodnaya Volya eylemleridir" aynı eser,

s. 19.

19 BAYRAKTAR, K., *Siyasal Suç*, İstanbul 1982, s. 165'den (Sottile, *Le terrorisme international*, Rec. des Cours, 1938, İÜ, s. 97).

20 TANER, T., *Tedhişçilik ve Mukavelenameler*, s. 462.; BAYRAKTAR; K., age., s. 165.

21 TANER, T., agm., s. 462.; BAYRAKTAR, K., age., s. 165.

22 BAYRAKTAR, K., Age., s. 165.

23 BAYRAKTAR, K., *Siyasal Suç*, s. 165'den (Levasseur, *Les aspects ressessifs du terrorisme...*, s. 64-76).

mevcut otorite sistemini, özellikle devleti kontrol eden güçleri çökertmeye yöneliktir. Bu terör tipine aşağıdan terör, ...otorite zayıflamasına tepki olarak uygulamaya konan dehşete dayalı yönetim türüne de yukarıdan terör” denildiğini belirtmektedir.²⁴

İSEN ise, bir makalesinde terör hareketlerini, Uluslararası, Uluslar aşırı, Ulusal ve Devlet Terörizmi şeklinde tasniflere tabi tutmaktadır.²⁵

Kanaatimizce, kendi görüş ve düşüncelerini şiddet yoluyla topluma kabul ettirmeye çalışan kimse yani terörist, eylemini ülke içinde gerçekleştiriyorsa Ulusal, ülke dışında çeşitli gruplarla yardımlaşarak gerçekleştiriyorsa Uluslararası Terörizm söz konusu olur.²⁶

Yukarıda yaptığımız terör ayırımlarından bütün ülkeleri ilgilendiren en önemli tasnif, “milletlerarası” veya diğer bir tabirle “uluslararası terörizm”dir. Uluslararası terörizmin ana özelliği, takibedilen gayenin siyasi olmasıdır. Siyasî birtakım amaçlara ulaşmak, birtakım siyasî değişiklikler yaratmak amacı güdülmektedir. Bugün milletleri ülküden uluslararası terörizm, nasıl ve nereden

24 ERGİL, D., age., s. 2.

25.İSEN, G.B., Terörizm : Değişik Boyutlarıyla Çağdaş Bir Sorun, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Diyarbakır 1983, s. 195. İsen, makalesinde, dünyanın her köşesinde büyük ölçüde tedirginlik yaratan, toplumsal çalkantılara yolaçan terörist eylemlerin genellikle politik amaçlar ve düşüncelerden kaynaklandığını belirtmektedir. Bkz. agm., s. 198.

26 DÖNMEZER, S., “Milletlerarası Tedhişçilik”, İHFM., C. XUV, Sayı 1-4, 1978, İstanbul, 1980, s. 59. Aynı makale ayrıca Gazeteciler Cemiyeti Yayınlarından olan Abdi İpekçi Semineri, Türkiye’de Terör kitabında yayımlanmıştır; DÖNMEZER, yine bir makalesinde bu konu ile ilgili görüşlerini şöyle ifade etmektedir : “...savaşın sonra, ortaya çıkan komünist ve faşist rejimler, yerleşebilmek için, şiddeti devlet hayatında daima başvurulmuş bir araç haline getirmişlerdir. İkinci Dünya Savaşının ise, şiddet uygulaması bakımından birincisini, fersah fersah gerilerde bıraktığı bilinmektedir* Savaşın bitiminden sonra, yabancı boyunduruğundan kurtularak, bağımsızlıklarına kavuşmak isteyen, Afrika ve Asya halklarının liderleri şiddet uygulamalarını amaçlarına ulaşmak üzere, bir araç olarak kullanmaya başladılar. Komünist ve Faşist rejimlerin yerleşmesinde şiddetin ne derecede etkin bir araç olduğu geçen yıllarda emsaliyle görülmüştü, her türlü yetişkinlikten ve araçlardan yoksun bulunan Asya ve Afrika halkları için, bağımsızlık yolunda sürdürdükleri savaşta şiddete ve tümüyle tedhişçiliğe başvurmaktan başka bir çare yoktu. Zaman içinde bu metod başarılı olmuş ve neticede dünyanın tedhişçileri, bugünün devlet adamları, hattâ başkanları olmuşlardır”. Bkz. Sulhi DÖNMEZER, “Her Yönüyle Tedhiş”, Son Havadis, 10.11.1977.; TEZCAN’da bir makalesinde şöyle demektedir : “...Terör olayları hangi ayırıma göre tasnif edilirse edilsin, daima siyasî amaçlı bir şiddeti içermektedir. ” Bkz. Durmuş TEZCAN, “Uluslararası Terör Olayları İçerisinde Ermeni Teröristlere Ait Davaların Değerlendirilmesi”, Anaerşi ve Teröre Karşı Atatürkçülükte Bütünleşme Sempozyumu. Konya, 1986, s. 46., TAMKOÇ ise, bu konuda tamamen aksi fikirde olduğunu belirterek şöyle demektedir : “... Bunların hiçbirinin politik bir amaç ile ilgisi yoktur. Kısaca, terörizm politik hiçbir yönü olmayan iğrenç bir barbarlıktır. Bkz. Metin TAMKOÇ, “Uluslararası Terörizmin Rusya İle Bağlantısı”, Uluslararası Terörizm, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayını, 1984, s. 49.

geleceği belli olmayan bir düşman gibi devletlerin huzurunu kaçırmaktadır. Uluslararası terörizm, bir devletin ülke hudutları dahilinde meydana gelen ve diğer devletlerin veya diğer devletlere mensup fertlerin haklarını ihlâl eden birbiriyle bağlantılı yürütülen şiddet hareketleridir.²⁷ Yapılan eylemin sonucundan muhtelif milletlere mensup fertlerin çıkarları olursa, veyahutta bu eylemden etkilenirse, terörizm o zaman “Uluslararası” vasfını kazanmış olur.

Uluslararası terörizmin genellikle siyasî maksatla başvuru olan bir eylem olması nedeni ile uzun bir müddet siyasî suç kavramıyla karıştırıldığı görülmüştür. Uluslararası terörizmin uzun bir süre tanımı yapılamamış, ancak bilimsel kongrelerde bir tanım yapılmaya çalışılmıştır. Ezcümle ilk defa 1930 yılında Brüksel Ceza Hukukunu Birleştirme Konferansı’nda terörizm kavramının tanımına teşebbüs edilmiştir. Buna göre : “Müşterek tehlike yaratabilecek nitelikte herhangi bir aracın kasten kullanılması” şeklinde bir tanımlama yapılmıştır.²⁸ 1934 yılında yapılan Madrid Konferansı’nda da şöyle bir tanım verilmiştir : “Sosyal düzeni yıkmak amacıyla, ne suretle olursa olsun halkı dehşet içine sürükleyecek araçları kullanan kimse cezalandırılacaktır... Böylece milletlerarası hukuka aykırı bir cürüm sıfatıyla tedhişçilik bir tür anarşizm suçunu oluşturur...” 1935 yılında Kopenhag’da toplanan Ceza Hukukunu Birleştirme Konferansında, konferansın kabul ettiği metnin, 1. maddesinde şöyle bir tanım verilmiştir : “Bir devlet reisi ya da eşinin, veyahut devlet reisi imtiyazlarına sahip bulunan diğer kişi ve eşlerinin, veliahtın, hükümet üyelerinin, diploması muafiyetinden yararlananların, anayasal kuruluşlar, yasama ve yargı organları mensuplarının hayat, beden tamamıyeti, sağlıklarına yöneltilmiş kasti hareketler”. Keza, “milletlerarası ilişkileri bozacak, yahut devlet organlarının işlemini engelleyecek ya da bu konuda bir değişikliği tahrik edecek tedhiş hâli ya da müşterek tehlike yaratan fiiller de”, tedhişçiliktir. Görüldüğü gibi verilen tanımlamalarda kapsam genişletilmekte, ne gibi fiillerin kavrama dahil olduğu açık bir şekilde belirtilmektedir.²⁹ Yine başka bir tanımlama da Milletler Cemiyeti’nce meydana getirilen “Tedhişçiliğin Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkındaki 1937 tarihli Sözleşme” de verilmektedir. Sözleşmenin 1. maddesinin 2. fıkrasında “İşbu mukavelenamede kullanılan tedhişçilik fiilleri tabirinden maksat muayyen şahsiyetlere, eşhas gruplarına veya halka dehşet vermek gayesiyle yahut bu mahiyette olarak bir Devlete karşı tevcih edilen cürmü

27 GÜVENİR, O., Türkiye’de Terör, s. 91. Bu konuda TEZCAN şöyle demektedir : “...terör olaylarının birden fazla ülkeye yayılması, suç örgütlerinin değişik uyruklu kişilerden oluşması, verilen zararın uluslararası değerler olması gibi durumlarda uluslararası terör söz konusu olur. Bkz. Durmuş TEZCAN, agm., s. 46.

28 DÖNMEZER, S., Milletlerarası Tedhişçilik, s. 59.

29 DÖNMEZER, S., Milletlerarası Tedhişçilik, s. 60.

fiillerdir” denilmektedir.³⁰ Sözleşme, devletlerin birbirine karşı terör eylemlerinden sakınmalarını ve bu eylemleri önleyici tedbirler almalarını öngörmektedir.

1973 yılında toplanan Birleşmiş Milletler “Uluslararası Terörizm Özel Komitesi”nde Fransız temsilcisinin “Uluslararası Terörizmi” şu şekilde tanımladığını görmekteyiz : “...bir yabancı tarafından üçüncü bir ülkenin topraklarında, failin milliyetinden olmayan diğer bir şahıs üzerinde, tamamen bir iç mesele olduğu söylenemeyecek olan bir uyuşmazlıkta baskı yaratmak amacıyla girişilen iğrenç bir barbarlık eylemi”.³¹

Yukarıda kısaca incelediğimiz gibi çeşitli Milletlerarası Sözleşmelerle terörizme karşı bir tavır alınmaya çalışılmıştır. Ancak bu sözleşmelerle pek başarı sağlandığı söylenemez. Bu başarının sağlanamamasının nedeni de kanaatimizce devletlerin işin önemini yeterince idrak edememelerinden kaynaklanmaktadır. Bunun en belirgin örneğini yukarıda kısaca incelediğimiz “Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkındaki Milletlerarası Anlaşma”dan verebiliriz. Bilindiği üzere bu anlaşma ile devlet başkanları ve diplomatlara karşı girişilen saldırılar uluslararası suç olarak kabul edilmiştir. Ancak bu anlaşma 26 devlet tarafından imzalanmasına rağmen, yalnızca biri tarafından tasdik edilmiş ve hiç uygulamaya konulmamıştır. Teröristleri yargılamak amacıyla uluslararası bir suç mahkemesi kurulmasını öngören başka bir anlaşma ise hiç onaylanmamıştır.³²

1960 yıllarından sonra başlayan hava korsanları ve uçak kaçırma eylemlerinde anormal artış görülmesi üzerine, 1963 Eylül’ünde Tokyo’da toplanan Uluslararası Sivil Havacılık Organizasyonu Konferansı “Uçakta İşlenen Suçlar ve Diğer Eylemler Anlaşması”nı kabul etmiş ve bu anlaşma 1969 Aralık ayında yürürlüğe girmiştir.³³ Bu sözleşme uçakta işlenen suçların faillerini cezalandırmayı ve uça-

30 DÖNMEZER, S., a.g.m., s. 61.; Bu sözleşmenin geniş bir tahlili için bkz. Tahir TANER, Tedhişçilik ve Mukavelenameler, Cemil Bilsel’e Armağan, İstanbul, 1939, s. 468.; Sözleşme akit tarafların hangi fiilleri kendi iç mevzuatlarında cezalandırmayı taahhüt ettiklerini açıklamaktadır. Bkz. TANER, agm., s. 478.; DÖNMEZER, agm., s. 61.; Keza aynı konuda BAYRAKTAR’ın açıklaması, age., s. 167.

31 U.N. General Assembly, Report of the Ad Hoc Committee On International Terrorism, Official Record : 28 th Session, Supplement No. 28 (A/9028), 1973. Zikreden TAMKOÇ, M., agm. s. 52.

32 British Yearbook of International Law, 1938’den nakleden TAMKOÇ, M., agm., s. 56.

33 BAYRAKTAR, K., age., s. 168-169.; BAYRAKTAR, K., Uçak Kaçırma Suçu, İHFM., C. XXXVII, Sayı 1-4, İstanbul, 1972, s. 169.; Bu arada hava taşıtlarından ne anlaşılması gerektiğini açıklamakta fayda mülahaza ediyoruz. Hava taşıtları, uçak, sabit ve seyyar balonlar, zeplin, planör, muayyen büyüklükteki uçurtmalar vs. gibi aletlerdir. Bkz. Hikmet BELBEZ, Hava Hukuku Konusu ve Mahiyeti, AÜHFM., C. n, Sayı 4, Ankara 1945, s. 80.; Ayrıca hava gemisi tabirinden ne anlaşılması gerektiği hususunda diğer ülke mevzuatlarıyla birlikte geniş inceleme için Bkz. Mesut ÖNEN, Yabancı Hava Gemileri Tarafından Yeryüzünde 3. Şahıslara Verilen Zararlar Hakkında 7.10.1952 Tarihli Roma Konvansiyonu, İstanbul, 1983, s. 80.

ğın güven içinde yoluna devam etmesini amaçlıyordu. Ancak bu sözleşmede uçak kaçırma fiilleri bir suç olarak gösterilmemiş, sadece uçahta herhangi bir suç işleyen kişilerin koğuşturulması, yargılama yetkisi gibi hükümler düzenlenmiştir.³⁴ Bilahare anlaşma 1970 yılında Lahey ICAO Konferansında “Bir Uçağın Yasal Olmayan Şekilde Ele Geçirilmesi” adı altında tekrar düzenlenmiş ve 1971 yılında yeniden uygulanmaya başlamıştır. Bu arada Eylül 1970 tarihinde Montreal’da tekrar toplanan ICAO Konferansı “Sivil Havacılığa Karşı Girişilen Tedhiş Hareketlerinin Önlenmesi” başlığı altında yeni bir anlaşmayı da kabul etmiştir. Uçak kaçırma olaylarının yamsıra terörist grupların devlet otoritesine karşı giriştikleri eylemler nedeniyle, çeşidi komitelerde yapılan uzun görüşmelerden sonra Birleşmiş MilleÜer Genel Kurulu 1973 yılında “Diplomatik Temsilciler dahil olmak üzere Uluslararası Dokunulmazlığı Olan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması” adı altında bir sözleşme taslağı hazırlamıştır. Bilahare taslak Sözleşmeyi imzalayan devletlerce yürürlüğe konulmuştur. Sözleşmenin başlangıcında, diplomasi memurları aleyhine işlenen suçların normal milletlerarası ilişkiler bakımından önemli bir tehdit oluşturduğu ve bu yüzden söz konusu alanda uygun ve tesirli tedbirlere ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Sözleşmede bahsi geçen kişiler aleyhine işlenecek adam öldürme, kaçırma ve diğer özgürlüklere karşı saldırıların, resmi binalara karşı yapılacak şiddetle orantılı saldırıların, keza adı geçenlerin oturdukları özel yerlere, taşıtlara saldırıların ve gene adı geçenlerin kişilik ve özgürlüklerini tehlikeye sokacak kasti eylemlerin, bütün bunlara teşebbüsün, bütün bu hususlardaki tehditlerin, bu fiillere iştirak yoluyla katılmanın devletlerce, iç mevzuatlarında suç haline getirileceğı belirtilmektedir. Netice olarak, bu sözleşmeyi imzalayan her devlet kendi topraklarında bu tip bir suç işlenmesi halinde ve işleyenin kendi vatandaşı olması, işlenen suçun da devlet başkanları, diplomatlar ve uluslararası organizasyonların temsilcilerine karşı işlenmesi halinde, her türlü kanuni takibatı yapacağı hususunu kabul etmiş olmaktadır. Sözleşme 20 Şubat 1977 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³⁵

Terörizmi önleme gayretleri içerisinde 2 Şubat 1971 tarihli Washington’da imzalanan “Tedhiş Hareketlerini Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi” de önemlidir. Bu sözleşme, Amerikan devletleri arasındaki teşkilata dahil üye devletler tarafından imzalanmıştır. Sözleşme ile devletler hukukunun özel himaye tanıdığı kimselere karşı işlenen fiiller ve özellikle adam kaçırma, kâtil ve diğer hayata ve fizik tamamıyetine karşı işlenmiş suçlara yönelik olarak devletlerin, etkin sayacakları önleme ve cezalandırma uygulamalarına girişecekleri taahhüt ve beyan edilmektedir. Söz konusu fiiller hangi saikle işlenmiş olurlarsa olsunlar devletler

34 BAYRAKTAR, K., agm., s. 169.

35 DÖNMEZER, S., Milletlerarası Tedhişçilik, s. 65.; BAYRAKTAR, K., age., s. 170.; KONİ, H., Uluslararası ve Ulusal Alanda Terörizmi Önleme Çalışmaları, Prof. Dr. Ahmet Şükrü ESMER’e Armağan (100.Doğum Yılında Atatürk’e Armağan No. 12), Ankara 1981, s. 163-175.

bunları milletlerarası önem taşıyan adı suçlardan saymayı kabul etmektedirler. Bu suçların faillerinin iade edileceği, prensip olarak kabul edilmektedir. İadenin kabul edilmediği hallerde, suç iade istenilen devletin ülkesinde işlenmiş gibi takip edilecektir.³⁶

Nihayet terörizmin önlenmesi konusunda yapılan çalışmalar arasında önemli bir yer tutan diğer bir Sözleşme de “Tedhişçiliğin Tenkili Hakkında Avrupa Sözleşmesi”dir. Avrupa Konseyi’nde hükümetlerce seçilen bir heyet, tedhişçiliğin cezalandırılması hakkında Avrupa Sözleşmesini 27 Ocak 1977 tarihinde hazırlamış ve bu sözleşme aym tarihinde Avrupa Konseyi’ne dahil devletlere imzaya açılmıştır. Sözleşmenin esas amacı, “tedhişçilik eylemlerinin faillerinin cezalandırılması ve Avrupa Konseyine üye Devletler arasmdaki iade ve adli yardım anlaşmalarını tamamlama ve gerektiğinde değiştirmeyi sağlamaktır. Özellikle terörist bir eylem nedeni ile itham olunan veya mahkum olan kişilerin iadesi ve bu konudaki adli yardımlaşmada çıkacak güçlükleri aşabilme ve 13 Aralık 1957 tarihli Avrupa İade Sözleşmesi ve 20 Nisan 1959 tarihli “Cezai Alanda Adli Yardımlaşma Avrupa Sözleşmesi Hükümlerini Tamamlama” teşkil etmektedir.³⁷ Sözleşmenin 1. ve 2. maddelerinde sözkonusu edilen nefret ve inîfal uyandıracak suçların Devletler tarafından siyasal nitelikte sayılmasını engelleyici bir amaç güdülmüştür. Sözleşme, yalnız suçluların değil, suçtan zarar görenlerin de mağduriyetlerinin önlenmesi gereğini hedef almıştır.³⁸

Avrupa Konseyi’nde yapılan çalışmalar sonucunda, terör eylemlerinin bastırılması hususunda alınan kararları kısaca şöyle özetleyebiliriz :

1. Bakanlar Komitesi’nin 24 Ocak 1974 tarihli 53. birleşiminde kabul edilen, “Uluslararası Terörizm Hakkında (74) 3 sayılı tavsiye karar”,

2. Bakanlar Komitesi’nin 23 Kasım 1978 tarihli 63. birleşiminde kabul edilen, “Terörizm Deklerasyonu”,

3. 27.8.1978 tarihinde yürürlüğe giren, “Terörizmin Önlenmesi Hakkında Avrupa Sözleşmesi”,

4. Terörizm fiillerinin kovuşturulması ve cezalandırılmasında Uluslararası işbirliği hakkında Bakanlar Komitesi’nin 15.1.1982 tarihli, 342. toplantısında kabul edilen (82) 1 sayılı tavsiye kararı,

36 BAYRAKTAR, K., age., s. 171.; DÖNMEZER, S., Milletlerarası Tedhişçilik, s. 66.

37 DONAY, S., Tedhişçiliğin Cezalandırılması Hakkında Avrupa Sözleşmesi, İHFM., C. XLIII, Sayı 1-4, Ord. Prof. Dr. Charles Crozat’ya Armağan Özel Sayı, İstanbul 1979, s. 419.; Sözleşme metni ve ayrıntılı bilgi için Bkz. Council of Europe, Explanatory Report on the European Convention on the Suppression of Terrorism, Strasbourg, 1977.; DÖNMEZER, S., Milletlerarası Tedhişçilik, s. 66.; ALPASLAN, Ş., age., s. 237.

38 DONAY, S., agm., s. 422.; DÖNMEZER, S., Milletlerarası Tedhişçilik, s. 66.

5. Avrupa Konseyi İstisnâî Asamblesi'nin 9 Mayıs 1984 tarihinde kabul ettiği, "Avrupa'da Terörizme Karşı Demokrasinin Savunulması Hakkında 1982 (984) sayılı kararı",

6. 'Madrid'de 29-31 Mayıs 1984 tarihlerinde toplanan Avrupa Adalet Bakanları 14. Konferansında, "Terörizm ve Uluslararası Organize Suça Karşı Mücadele İşbirliği" konusunda alınmış bulunan 4 numaralı karardır.

Bütün bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere, terör ve bunun uluslararası boyutları devamlı olarak incelenmekte ve etkin önlemler alınması gayretleri sürdürülmektedir.³⁹ Ancak genel bir değerlendirme yaptığımızda terörizmi önleme için girişilen çabaların maalesef başarılı olamadığını görmekteyiz. Zira dünyadaki milletlerin çoğunluğunun uluslararası terörizm tehlikesinin bilincinde olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bazı devletler konuyu önemsemeyen, bazı devletler de iki taraflı davranmakta, hattâ terörizmi desteklemektedirler. Ancak işin önemini kavrayan ve bu konuda gerçekten mücadeleye girişen bazı devletlerin, yasalarda terörizmle ilgili özel hükümler getirdikleri görülmektedir. Ezciümle, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin 1967 tarihli ve 83 sayılı tedhişçilik yasasında terör bir kavram olarak ele alınmakta ve sıralanan sonuçları doğuran hareketlerin tedhişçilik sayılacağına değinilmekte ve müeyyideleri ortaya konmaktadır. Keza İngiltere'de 1974 ve 1976 tarihli "Tedhişçiliğin Önlenmesi Yasası" da bu konuda başka bir örneği göstermektedir. 1976 tarihli yasada tedhişçiliğin tanımı yapılmakta ve tedhişçilik : "Siyasî sonuçlar için şiddet kullanmak olup, buna toplumu veya toplumun herhangi bir kesimini korkutmak için şiddet kullanımı da dahildir" şeklinde anlatılmaktadır. Aynı şekilde Sovyetler Birliği CK. 66, 67; İspanya CK. 260; Çekoslovakya CK. 93, 94; Federal Almanya CK. 311, 315, 316, 316-b; Polonya CK. 136. maddelerinde olduğu gibi terörizm bir kavram olarak ele alınmaktadır.⁴⁰

39 ALTUĞ, "Terörizm" isimli makalesinde görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir : "...Milletlerarası terörist eylemlerin bir yılda yüzde 12-15 artarak âdetâ müesseseseleşmesi ve devlet desteği olan terörizmin giderek artması endişeleri artırıyor. Bazılarına göre terörizm sadece dünyayı saran bir kâbus değil, aynı zamanda demokratik toplumların geleceğini tehdit eden bir vasıttır. ...Bugün insanlığın karşı karşıya bulunduğu en önemli ve en tehlikeli meselelerden biri olan terörizm, savaş ve insanlık kuralı tanımaz. Hedefini seçerken muharip, gayrimuharip ayırımı yapmaz. Hedef gruplar arasında korku, ümitsizlik ve yıkım atmosferi yaratarak onların zorla veya şantajla boyun eğmesini sağlamak kullandıkları ortak metoddur. Bkz. Yılmaz ALTUĞ, Terörizm, Tercüman, 1.9.1987.

40 BAYRAKTAR, K., age., s. 171. BAYRAKTAR bu düzenlemelerden İspanya ve Çekoslovakya kanunlarındaki hükümlerin ilgi çekici özellikler taşıdığını belirtmekte ve şöyle demektedir : "Bunlardan İspanyol CK. 260. maddesinde tehlikeli nitelikteki bazı hareketlerin devlet güvenliğine saldırma veya kamu düzenini bozma maksadıyla gerçekleştirilmesi terör suçu olarak kabul edilmiş, Çekoslovak CK. 93. paragrafında, terör başlığı altında Cumhuriyetin sosyalist toplum ve devlet düzenine zarar vermek için adam öldürme ya da müessir fiil veya tehdit halleri cezalandırılmıştır".

Acaba ülkemiz mevzuatında bir terör suçu mevcut mudur? Ülkemiz mevzuatında 12.4.1991 gün ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun yürürlüğe girmesine kadar müstakil olarak düzenlenmiş bir "terör suçu" mevcut değildi. Ancak terör mahiyetinde bir kısım suçlar mevcuttu. Günümüzde en çok kullanılan bir kavram olmasına rağmen terörün "Terörle Mücadele Kanunu" kabul edilinceye kadar yerleşmiş bir tanımı da yoktu. Terörle Mücadele Kanunu'nun birinci maddesinde, "Terör" kavramının tanımı yapılmıştır. Tanıma göre : "Terör, baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, lâik, ekonomik düzenini değiştirmek, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerdir". Tanımdan da anlaşılacağı gibi, bir eylemin "terör" niteliğini taşıyabilmesi için, mutlaka, "baskı", "cebir" veya "şiddet", "korkutma", "sindirme" ya da "tehdit" yöntemlerinden biriyle işlenmiş olması gerekmektedir.

Terörle Mücadele Kanunu adından da anlaşılacağı üzere, ' 'Terörizm tehdidi"ne karşı bazı önlemler getirmektedir. Nitekim TBMM Adalet Komisyonu'nun raporunda bu amaç şu şekilde açıklanmaktadır : "Terörizm, tarihin en eski zamanlarından beri toplumları ve ülkeleri tehdit etmektedir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda terörizm gün geçtikçe yaygınlaşmıştır. Uygulama alanı olarak seçilen bazı küçük ülkelerde başarıya ulaşmış, uygulayıcı olan bazı ülkeleri cesaretlendirmiş, böylece terör alanı gittikçe genişlemiştir. Bu safhadan sonra terörizm , tehdit olmaktan çıkmış ve büyük bir tehlike olarak önümüze gelmiştir. Bazı terörist devletlerce gösterilen destek, zamanla terörizmin boyutlarının büyümesine ve uluslararası nitelik kazanmasına neden olmuştur. Bilindiği gibi ülkemiz, coğrafi konumu itibarıyla terörizmi hedef olan bir ülke durumundadır. Bu sebeple de yıllardan beri bu mücadelenin içerisindeyiz. Bazı batı ülkeleri ve diğer ülkelerde uygulanan Kamu Düzeninin Sağlanması, Terörist Gruplarla Mücadele, Şiddet Suçlarının Önlenmesi kanunlarında görüldüğü gibi, ülkemizde de, Anayasa çerçevesinde, hukuka ve demokratik hak ve özgürlüklere uygun olarak kanun düzenlemeye ve uzun vadeli terörizm tehdidine karşı tedbirlere ihtiyaç bulunduğu zarureti ortaya çıkarmıştır".⁴¹

"Terörizm Tehdidi" ülkemizin jeopolitik öneme sahip olması nedeniyle daima mevcut olmuştur. Jeopolitik durumun Asya ve Avrupa kıtaları arasında köprü

41 TBMM., Terörle Mücadele Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, (1/802) 8.4.1991.

teşkil etmesi, petrol kaynaklarına yakınlığı, batı savunma ve demokrasi sisteminin son ve önemli halkasını oluşturması ve zengin yeraltı, yer üstü kaynaklarına sahip olması gibi nedenler tarihin hemen her döneminde Türkiye'yi yıkıcı ve bölücü unsurların hedefi hâline getirmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş gayesi, Misak-ı Milli sınırları içinde Türk Milleti'nin varlığına dayanan ve onun refah ve mutluluğunu amaçlayan bir devletin varlığıdır ve bu varlığın karşısında her zaman düşman güçlerinin var olduğu ve olacağı gerçeği kabul edilmelidir. Millî güç unsurlarında tek bir amaç güdülür; Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığı ve gelişmesi.... Bütün devlet teşkilâtı, eğitim ve kültürünü belirlenen amaç doğrultusunda sürdürmek zorundadır.

Atatürk'ün kurduğu devlet, Atatürk'ün temin ettiği rejim içinde kalarak var olabilir. Bu rejim, Cumhuriyettir. Millî devlet, millî rejimini korumak zorundadır. Aksi halde devlet, millîlik özelliğini yitirir. Yine uluslararası alanda devletin gücü, millî sınırlar içinde kurup gizlediği millî gücü sayesinde varolabilir. Devlet her durumda bu millî gücü, psikolojik savaş ve propagandaya karşı korumak zorundadır. Aynı zamanda da yeni doğanla kendisine katliam kendi özüne katmak zorundadır. Bu da köklü bir eğitim ve kültür politikasının bir sonucudur. Millî gücü tahribe yönelik olan uluslararası terör ve psikolojik savaş tehlikesi çok geniş bir yaklaşımla ele alınmalı, Devletin millet - devlet birliğine dayalı bir bütün olduğu, Türk milliyetçiliği ile Atatürkçülüğün, bu birliğin temelini oluşturduğu gerçeği ve ülkenin karşısında bulunan tehlikeler açık seçik halka anlatılmalıdır.

YÖRESEL AÇIDAN YATIRIM TEŞVİKLERİ VE YEREL YÖNETİMLERE KAMU DESTEKLERİ

İsmail SARICA

BİRİNCİ BÖLÜM YÖRESEL AÇIDAN YATIRIM TEŞVİKLERİ

Yatırımları teşvik mevzuatı her yıl belirlenip, o yılın yatırım programı ile ilgili olarak hazırlanan ve Bakanlar Kurulu'na kabul edilen, adına kısaca "Program Kararnamesi" ' denilen Kararnarienin eki Karar olarak yayımlanmaktadır.

Teşvik mevzuatında yer alan ve özel kesim girişimlerini yeni yatırıma özendirmeyi ve mevcutları desteklemeyi; böylece ülkede verimli işletmelerin kurulmasını amaçlayan araçlar, zaman zaman değişikliklere uğramaktadır.

1993 yılı yatırım teşvik mevzuatı da önemli bazı yenilikler getirmiştir. Diğer teşvik araçlarında olduğu gibi, getirilen bu yeniliklerin de sadece bu yıl için değil, gelecek yıllar için de bazılarının geçerli olması mümkündür. Çünkü belli bir amaca yönelik olarak getirilen teşvik araçları, o amacın gerçekleşmesiyle birlikte, ya kaldırılmakta ya öz veya biçim yönünden değişikliklere uğramakta, veya yıllarca uygulamada kalmaktadır. Konuya yöresel açıdan bakıldığında da benzeri durum söz konusudur.

1993 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar'ın eki olarak 29 Ocak 1993 tarih ve 21480 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 93/4000 sayılı "Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve Yönlendirilmesine Ait Esaslar'T belirleyen Kararnamede, Kalkınmada Öncelikli Yöre yatırımları için 1992 yılına göre aynen uygulanan, değiştirilen ve Türkiye genelinde aynen uygulanan teşvik tedbirlerini, ayrı başlıklar altında özetleyebiliriz.

A - AYNEN UYGULANAN TEŞVİK TEDBİRLERİ

1. Gümrük Muafiyeti

Teşvik Belgesi kapsamında ithal edilecek yatırım malı makina ve teçhizat ile işletme ihtiyacı mallara gümrük muafiyetinden faydalanılmasına devam edilmektedir.

2. Yatırım İndirimi

İkinci Derecede K.Ö.Y.'de yapılacak yatırımlarda yüzde 60, Birinci Derecede K.Ö.Y. 'de yapılacak yatırımlarda yüzde 100 yatırım indirimi uygulamasına devam edilmektedir.

3. Orta ve Uzun Vadeli İç ve Dış Krediler

Toplu Konut Fonu'ndan ve Kamu Ortaklığı Fonu'ndan desteklenecek Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki şirketlerin kredi taleplerinin belgeli veya belgesiz olarak karşılanmasına devam edilecektir.

4. SSK Primi, Konut Edindirme Yardımı ve Enerji Teşviki

Projenin bitiş süresinden başlamak üzere ilk üç işletme yılındaki elektrik tüketiminin yüzde 30'u, SSK primlerinin işveren hissesinin yüzde 50'si, Konut Edindirme Yardımı ve Tasarrufu Teşvik kesintilerinin işveren hissesinin tamamının "Teşvik Fonu"ndan karşılanmasına devam edilecektir.

5. Büyük Krediler

Özel önem taşıyan sektörlerden Teşvik Belgesine bağlanmış ve toplam sabit yatırım tutan Kalkınmada Öncelikli Yörelerde 20 milyar liranın üzerindeki projelerle ilgili kredilerin uygulamasına devam edilecektir.

B. DEĞİŞTİRİLEN TEŞVİK TEDBİRLERİ

1. Teminat

Teşvik Belgesi almak için müracaat safhasında Teşvik Fonu'na yatırılan teminat 10 milyon liraya yükseltilmiştir.

2. Yatırım Mali İthalatında Fon Oranları

Yatırım mali makina, teçhizat ile işletme malları ithalatında CİF, bedel üzerinden fon tahsil edilmesi öngörülmüştür. Kalkınmada Öncelikli Yörelerde, yüzde 5 fona tabi mallar listesi fon muafiyetinden yararlandırılmasına devam edilmekte; diğer listelerden yapılacak ithalata fon getirilmiş bulunmaktadır.

3. Teşvik Belgeli Yatırımlarda Fon Kaynaklı Kredi

Bu karar ile teşvik Fonu kaynaklı kredilerin faiz oranları, İkinci Derecede K.Ö.Y.'lerde yüzde 15, Birinci Derecede K.Ö.Y.'lerde yüzde 10 olarak yeniden belirlenmiştir.

4. Arsa ve Arazi Tahsisi

İlgili kamu kuruluşlarıncı Kars, Erzurum, Çankırı, Kastamonu ve Bayburt yörelerinde yapacakları iş sporları yatırımlarına arsa ve arazi tahsisi yapılabilecektir.

C - ÜLKE GENELİNDE UYGULANAN TEŞVİK TEDBİRLERİ

1. Yarım Kalmış Yatırımlarda Fon Kaynaklı Kredi

Bu Kararname ile yarım kalmış turizm, deri işleme ve tersane yatırımları, fon kaynaklı krediden belgeli veya belgesiz olarak faydalandırılacaktır.

2. Teşvik Primi

Yerli makina teçhizat alımlarına KDV tutan kadar teşvik primi ödemesine devam edilecektir. Bu uygulamanın yanında uluslararası ihale neticesi yapılacak teşvik belgeli yatırımlara, 3833 sayılı Kanun çerçevesinde ithali imkânı olan kuruluşlar ile özel önem taşıyan sektörlerin yerli malına teçhizat almalarına KDV'ye 10 puan daha ilave edilerek teşvik primi ödemesi yapılacaktır.

3. Büyük Projeler

Yöre farkı gözetilmeksizin sabit yatırım tutan 750 milyar liranın üzerindeki yatırımlar büyük proje olarak tanımlanmıştır.

4. Yurt Dışı Yatırımlar a Fon Kaynaklı Kredi

Yurt dışında asgari 250.000 S'lık yatırım yapılması halinde fon kaynaklı krediden yararlandırılacaktır.

5. Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri

Yurt dışı müteahhitlik, müşavirlik, mühendislik ve mimarlık hizmetleri, proje bedelinin yüzde 25'inin yurda getirilmesi şartıyla proje bedelinin yüzde 15'i kadar fon kaynaklı kredi imkânı sağlanmıştır.

6. Kullanılmış Komple Tesis İthali

Bu karar ile, kullanılmış komple tesis ithaline imkân sağlanmıştır.

7. Belgesiz Yatırımlarda Fon Kaynaklı Kredi

Yöresel fark olmamakla birlikte, teşvik belgesiz yatırımlarda fon kaynaklı kredi faiz oranları açısından bakıldığında, 1993 teşvik mevzuatı ile bazı sektör ve konulara önemli olanaklar sağlandığı görülmektedir. Özellikle Besicilik İşletme Kredisi ve Orman Köylerine Yönelik Besicilik Kredisi'nde faiz oranı sıfırdır.

D — TEŞVİK TEDBİRLERİNİN YÖRESEL OLARAK KARŞILAŞTIRILMASI

1993 Yılı Yatırım Teşvik Tedbirlerinin yöresel karşılaştırılması ise şöylece gösterilebilir.

TEŞVİK TEDBİRLERİ	GELİŞMİŞ YÖRELER	NORMAL YÖRELER	II. DERECE K.Ö.Y.'LER	I. DERECE K.Ö.Y.'LER
— TEŞVİK BELGESİ ALT SINIRI	5 Milyar	5 Milyar	1 Milyar	1 Milyar
— BAŞVURU TEMİNATI	30 Milyon	30 Milyon	10 Milyon	10 Milyon
— MİNİMUM ÖZKAYNAK ORANI (YÜZDE)	60	50	40	30
— YATIRIM İNDİRİMİ (YÜZDE)	30	40	60	100
— BÜYÜK KREDİ ALT SINIRI (MİLYAR)	60	60	20	20
— VERGİ, RESİM, HARÇ İSTİSNASI (İhracat taahhüdüne bağlı olarak)	VAR	VAR	VAR	VAR
— İTHALATTA GÜMRÜK MUAFİYETİ	VAR	VAR	VAR	VAR
— % 5'LİK LİSTEDEN YAPILACAK İTHALATTA FON MUAFİYETİ	VAR (Özel önem taşıyan Sektörler)	VAR	VAR	VAR
— TEŞVİK PRİMİ (Genelde KDV tutarı kadar, bazı konularda KDV+10 puan)	VAR	VAR	VAR	VAR
— İŞLETME MALLARINDA GÜMRÜK MUAFİYETİ	VAR	VAR	VAR	VAR
— TEŞVİK FONU KAYNAKLI KREDİLER FAİZ ORANI (YÜZDE) (Özel Önem Taşıyan Sektörler için)	30	30	15	10
— İŞLETME KREDİLERİNDE FAİZ ORANI (YÜZDE)	30	30	30	30
— ARAZİ-ARSA TAHSİSİ (Sadece Kars, Erzurum, Çankırı, Kastamonu ve Bayburt illerinde yapılacak kış sporu yatırımları)	—	—	VAR (SINIRLI)	VAR

YÖRESEL AÇIDAN YATIRIM TEŞVİKLERİ

65

TEŞVİK TEDBİRLERİ	GELİŞMİŞ YÖRELER	NORMAL YÖRELER	II. DERECE K.Ö.Y.'LER	I. DERECE K.Ö.Y.'LER
— ENERJİ TEŞVİKİ (YÜZDE)	30	30	30	30
(İlk üç işletme yılında)	(Büyük proje yatırımları)			
— SSK PRİMİ İŞVEREN HİSSESİ (İlk üç işletme yılında)	50	50	50	50
	(Büyük proje yatırımları)			
— KONUT EDİNDİRME YARDIMI VE TASARRUFU TEŞVİK KESİNTİLERİNİN TAMAMI	VAR	VAR	VAR	VAR
	(Büyük proje yatırımları)			
— YURTDIŞI MÜTEAHHİTLİK, MÜHENDİSLİK, MÜŞAVİRLİK VE MİMARLIK HİZMETLERİNDE FON KAYNAKLI KREDİ (YÜZDE)				
(proje bedelinin yüzde 15'ine kadar)	30	30	30	30

E - TEŞVİK BELGESİZ YATIRIMLARDA FON KAYNAKLI KREDİ FAİZ ORANLARI

Teşvik belgesiz yatırımlara kamu destek ve teşvikleri geçmişte de sağlanmakla birlikte, 1993 yılı mevzuatı bu tür yatırımlara kamu desteği sağlamakta önceki yıllara göre ayrıcalık getirmiştir.

Konulara göre, teşvik belgesiz yatırımlarda fon kaynaklı kredi faiz oranları aşağıda özet biçimde gösterilmiştir.

TEŞVİK BELGESİZ YATIRIMLARDA FON KAYNAKLI KREDİ FAİZ ORANLARI (YÖRE FARKI GÖZETİLMEKSİZİN)**FAİZ ORANI****YATIRIM KONUSU**

	(YÜZDE)
Besicilik İşletme Kredisi	0
Orman Köylülerine Yönelik Besicilik Kredisi	0
Seyahat Acentalarının Turizm Pazarlama Kredileri	20
Organize Sanayi Bölgelerindeki Yatırımlar	10
— İşletme ve Donanım Kredisi	10
— Tamamlama Kredisi	10

YATIRIM KONUSU	FAİZ ORANI (YÜZDE)
— İzmir’den Menemen Deri Organize Sanayi Bölgesine Taşınma Kredisi	10
— İstanbul-Tuzla Deri Organize Sanayi Bölgesindeki Deri İşleme Yatırımlarının Tamamlama Kredisi	30
Küçük ve Orta Boy İşletmeler	
— Tamamlama Kredisi	10
— İşletme Kredisi	10
— Karadeniz Bölgesindeki Silah Üreticilerinin İşletme Kredisi	10
— Tekstil Üreticilerinin Teknoloji Yenileme Kredisi	10
— Kadın Girişimciliği ve Ev Ekonomisi Kredisi	10
— Makina Teçhizat Alım Kredisi	10
Kültür ve Sanat Kredisi	10
Kreş Kredisi	10
Yurtdışında Yapılacak Yatırımlar	30

Bu çalışmamın sonunda yer alan EK : 1 ve EK : 2’de, toplam sabit yatırım tutan 2.5 milyar liranın altında ve üzerinde olan yatırım projeleri için fizibilite formu örnekleri yer almaktadır.

Toplam sabit yatırım tutan 2.5 milyar liranın altında olan projeler için geçerli olan fizibilite formu örneği Kalkınmada Öncelikli Yörelere için söz konusudur. Çünkü teşvik belgesi alt sınırı gelişmiş ve normal yörelerde 5 milyar lira, Kalkınmada Öncelikli Yörelerde ise 1 milyar liradır.

Yatırım Teşvik Belgesi almak için yapılacak başvuruda istenilen bilgi ve belgeler arasında fizibilite raporları özel bir öneme sahiptir. Diğer taraftan bu raporların hazırlanması konusunda, özellikle Kalkınmada Öncelikli Yörelerde yatırımcıların bilgilendirilmesinde yarar vardır.

Bu konuda Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ve Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü’nce illerde, ayrı ayrı veya birlikte, bilgilendirme toplantıları düzenlenmektedir.

Teşvik belgesiz yatırımlarla ilgili olarak 1993 yılı mevzuatında yer alan başlıca esaslar, izleyen ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümlerde özetlenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM
TEŞVİK BELGESİZ OLARAK ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDE
YAPILAN YATIRIMLAR İLE KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERDE
FON KAYNAKLI KREDİ

(Sanayi ve Ticaret BakanlığıTmn SGM 93/3-4 Sayılı Tebliği, 31.3.1993 tarih ve 21538 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.)

A. GENEL ESASLAR

Fon kredisinden yararlanabilmek için aşağıdaki genel esaslar geçerlidir.

1. Krediden yararlanacakların durumlarına göre;
 - a. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın sanayi siciline,
 - b. Ticaret ve Sanayi Odalarına,
 - c. Esnaf ve Sanatkarlar Odalarına kayıtlı olmaları gerekir.
2. İşletmelerin sınai nitelikte ve kapasite raporuna sahip olmaları gerekir.
3. Yatırımların teşvik belgesi almamış olmaları gerekir.
4. Arsa ve bina harcamaları değerlendirmeye alınmaz.
5. Makina ve teçhizatın kullanılmamış olması gerekir.
6. Yatırım bitirilmeden, işletme kredisinden istifade ettirilemez.
7. Krediler;

Organize Sanayi bölgelerindeki yatırımlar için;

- Türkiye Kalkınma Bankası,
- Türkiye Sınai Kalkınma Bankası,
- Türkiye Halk Bankası,

Küçük ve Orta Boy İşletmeler için;

- Türkiye Halk Bankası aracılığı ile kullanılır.

8. Proje büyüklüğü asgari 50 milyon lira, özkaynak oranı ise % 20 olması gerekir.

B. KREDİ UYGULAMA ESASLARI

1. Organize Sanayi Bölgelerine Yapılan Yatırımlara Kredi

- a. İşletme ve Donanım Kredisi

- Yatırımı tamamlanmış, ancak işletmeye geçirilememiş yatırımlara verilir.

— Yatırımın işletmeye geçebilmesi için hammadde, yardımcı madde, malzeme ve depolanabilir enerji tedarikleri ile işletme faaliyetleri ile ilgili olan donanım (makina ve teçhizat hariç) ihtiyaçları teminine yöneliktir.

— Yatırımcılar, Organize Sanayi Bölgesinde bulunduklarını tevsik eden belge ve proje ile birlikte bankalara müracaat ederler.

— İşletme ve/veya donanım kredisi ihtiyacın % 70'ini ve yatırım bazında ise azami 600 milyon lirasını geçemez.

b. Tamamlanamamış Yatırımlara Tamamlama Kredisi

— Diğer yatırımları tamamlanmış, ancak üretimle ilgili makina ve teçhizatın inceleme dönemindeki değeri itibarıyla, en az % 50'si temin ve atölye içinde monte edilmiş bulunan yatırımlar tamamlanamamış yatırımlar olarak kabul edilir ve krediden yararlandırılır.

— Yatırımcılar, Organize Sanayi Bölgesinde bulunduklarını tevsik eden belge ve proje ile birlikte bankalara müracaat ederler.

— Tamamlama kredisi % 60'a kadar ve yatırım bazında 1 milyar 200 milyon liradan fazla olamaz.

— Yurt içinden alınacak makina ve teçhizat için verilecek kredinin % 40T sipariş safhasında, % 40T ise işyerine getirildiğini tevsik edilmesinde, bakiyesi monte edilmesinden sonra ödenecektir.

— Makina ve teçhizatın ithal edilmesi halinde öngörülen kredinin % 80'i akreditif kredisi olarak kullanılacaktır.

2. Küçük ve Orta Boy İşletmelere Verilecek Fon Kaynaklı Krediler

Bu kapsamda, azami 50 kişiye kadar işçi çalıştıran Küçük ve Orta Boy İşletmeler faydalanacaktır.

a. Tamamlanmış Yatırımların Üretime Geçirilmesi İçin Gerekli İşletme Kredisi

— Yatırım tamamlanmış, ancak işletme sermayesi yetersizliği sebebiyle işletmeye geçememiş,

— İşletmeye geçtikleri halde işletme sermayesi yetersizliği sebebiyle işletmeye ara vermiş,

— İşletme sermayesi sebebiyle düşük kapasite ile çalışan, yatırımlara işletme kredisi verilir.

Kredilerin kullanımında, tam kapasiteye geçiş için gerekli işletme faaliyeti ile doğrudan ilgili hammadde, yardımcı madde, malzeme ve depolanabilir enerji ihtiyaçları dikkate alınır.

— Bu tür krediler Türkiye Halk Bankası'na verilir.

— Bankaca belirlenecek kredi miktarı sabit sermaye yatırım tutarının % 70'ini ve yatırım bazında 400 milyon lirayı geçemez.

b. Yarım Kalmış Yatırımların Tamamlama Kredisi

1. Arsa ve bina yatırımı tamamlanmış, ancak yatırım malı makina ve teçhizat tedariki yapılamamış yatırımlar, bu krediden yararlandırılır.
2. Bu tür krediler Türkiye Halk Bankası'na kullanılır.
3. Bu kapsamda kullanılacak kredi miktarı, sabit sermaye tutarının azami % 70'i seviyesinde ve yatırım bazında 1 milyar lirayı geçemez.
4. Yurt içinden temin edilecek yatırım malı makina. ve teçhizat için kullanılacak kredi;
 - % 40T siparişin tevsikinde,
 - % 40T işyerine getirildiğinde,
 - % 20'si montaj safhasından sonra kullanılır.
 İthal halinde ise kredinin % 80'i akreditif safhasında kullanılır.

c. Küçük ve Orta Boy Tekstil İşletmelerinin Teknoloji Yenilemeye Yönelik Yatırımlarına Kredi

1. Bu kapsamda, mevcut dokuma tezgahlarının mekiksiz dokuma tezgahı ile yenilenmesi sözkonusudur.
2. Mevcut işletmeler için yurt içinde imal edilmiş ve azami 2 adet mekiksiz dokuma tezgahı kredilendirilebilecektir.
3. Yatırımcılar, KOSGEB'e tasdik ettirecekleri projeler ile Türkiye Halk Bankasına müracaat edeceklerdir.
4. Kredi miktarı, tezgah bedelinin % 80'ini ve işletme bazında 400 milyon lirasını geçemez.
5. Kredinin % 40T siparişte, bakiyesi iş yerine getirilmesinden sonra ödenecektir.

d. Kadın Girişimciliği, Ev Ekonomisi ve Geliştirilmesine Yönelik Yatırımların Kredilendirilmesi

1. Bu kapsamda, kadınlarımızın münferiden veya birlikte üretime dönük halı dokuma, trikotaj, gıda işletmeciliği ve benzeri konulardaki faaliyetleri için gerekli tezgah ve teçhizat tedarikinde kredi kullanılır.
2. Yatırımcılar, KOSGEB'e tasdik ettirecekleri proje ile, varsa kredi tercih sebebi sayılacak kurs bitirme belgesiyle birlikte, Türkiye Halk Bankasına müracaat ederler.
3. Verilecek krediler alınacak makina bedelinin % 80'ini ve azami 80 milyon lirayı geçemez.
4. Kredi, fatura ibrazında bir defada ödenecektir.

e. Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Makina ve Teçhizat Alımları İçin Gerekli Kredi

1.Bu kapsamda, 5-50 işçi çalıştıran işletmelerin darboğaz giderme, tevsi veya modernizasyonu yatırımlarında kullanılır.

2.Müracaatlar Türkiye Halk Bankasına yapılır.

3.Bankaca tespit edilecek kredi miktarı, sabit yatırım tutarının % 60'ını ve yatırım bazında 1 milyar lirasını geçemez.

4.Yurt içinden alınacak makina ve teçhizat için verilecek kredi;

—% 40'ı siparişin tevsikinde,

—% 40'ı fabrikaya getirildiğinin tevsikinde,

—% 20'si montaj safhasından sonra ödenir.

İthalat yolu ile sağlanması halinde; % 80'i akreditif kredisi olarak kullanılır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**TEŞVİK BELGESİZ BESİCİLİK İŞLETME KREDİSİ**

(Tarım ve Köyşleri Bakanlığı'nın 93/1 Sayılı Tebliği 20.3.1993 tarih ve 21530 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.)

1. KREDİDEN FAYDALANACAK KURULUŞLAR : Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğü ve 1580 sayılı Kanuna göre kurulmuş kombinalar.

2. YETİŞTİRİCİLERİN AHIR (Kiralık olanlar hariç) **KAPASİTESİ :** Sığırdan 10-200, koyundan 200-400 baş'tır.

3.KREDİ TUTARI : Sığırdan 5 milyon TL., koyundan 750 bin TL./baş'tır.

4.KREDİ FAİZİ VE VADESİ : Faizsiz kredidir. Sığırdan 7, koyundan 5 aydır.

5. PROJEDE HAYVAN ADEDİ: Kurum ve kombinalarca hazırlanacak projelerde hayvan adedi sığırdan 1000, koyundan 2000 baş/dönem'dir.

6. KREDİ KULLANIMI: İki dilimde kullanılır. Birinci dilimden sonra 15 gün içinde hayvan temini zorunludur.

7.HAYVAN TEMİNİ :

1— Sığırdan;

a)Yurt içinden en çok 24 ay yaşında ve 150-180 kg. canlı ağırlığında,

b)İthalde 12 ay yaşında 200-330 kg. canlı ağırlığında ve iki kalıcı dişleri çıkmamış olacaktır.

2— Koyunda; asgari 4 ay yaşında, 18-35 kg. canlı ağırlığında ve erkek olacaktır. Tamamı yurt içinden temin edilecektir.

YÖRESEL AÇIDAN YATIRIM TEŞVİKLERİ

71

8— BAŞVURU VE İNCELEME :

YETİŞTİRİCİLER

Müracaat

KURUM veya KOMBİNA

İncelenir. Çiftlik Geliştirme Projesi hazırlanır.

TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI İL MÜDÜRLÜĞÜ

Uygun görülenler onaylanır.

TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI

Tarımsal Üretim ve Geliştirme

Genel Müdürlüğü

Uygun görülenler.

T.C. ZİRAAT BANKASI

GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

T.C. ZİRAAT BANKASI

İL ŞUBESİ

Teminat ve Sözleşmeye bağlanır.

KURUM veya KOMBİNA'ya
kredi kullanılır.

9 — SİGORTA : Hayvanlar her besi dönemi içinde sigorta ettirilir.

10— BESİ SÜRESİ : Sığırdı 100-180 gün, koyunda 70-120 gündür.

11 — KEŞİM ZAMANI : Tarım İl Müdürlüklerince belirlenir. Canlı hayvan alım fiyatı ise o bölgede Et ve Balık Kurumunca belirlenen fiyattır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEŞVİK BELGESİZ, ORMAN KÖYLÜLERİNE YÖNELİK BESİCİLİK İŞLETME KREDİSİ

(Orman Bakanlığı'nın 93/1 Sayılı Tebliği 1.4.1993 tarih ve 21539 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.)

1 — KREDİNİN KAYNAĞI VE İŞLEMLER : Orman Bakanlığı emrindeki "Orman Köylüleri Kalkınma Fonu"ndan sağlanır. Kredilere ilişkin işlemler Orman Bakanlığı Orman ve Köy İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülür.

2 — KREDİNİN UYGULAMASI: Kredi "Orman Köylüleri Kalkınma Fonu Yönetmeliği" çerçevesinde Ziraat Bankası aracılığı ile kullanılır.

- 3 — KREDİ FAİZİ :** Faizsiz kredidir.
- 4 — KREDİNİN VADESİ :** Bir yıldır
- 5 — ÖZKAYNAK KREDİ ORANI:** İşletme sermayesinin asgari % 10'u öz-kaynak, % 90'ı kredi olarak finanse edilir.
- 6 — KREDİ KULLANMA ŞARTI:** Orman Bakanlığı ile icralık durumu veya hukuki ihtilafı olanların dışında, Fondan daha önce kredi kullanıp, kullanmadığına bakılmadan krediden yararlandırılır.
- 7 — PROJE BÜYÜKLÜĞÜ VE KREDİ LİMİTİ :** Aşağıda verilmiştir.
- A — Sığırda;
5 baş, 25 milyon TL.	
10 "	50 "
15 "	75 "
- B — Koyunda;
25 baş, 25 milyon TL.	
50 "	50 " "
75 " , 75 "	" " 'dir.

8 — UYGULAMAYA İLİŞKİN HUSUSLAR : Orman ve Köy İşleri Genel Müdürlüğünce genelgeler ile belirlenir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TEŞVİK BELGESİZ KÜLTÜR VE SANAT PROJELERİNDE FON KAYNAKLI KREDİ

(Kültür Bakanlığı'nın Tebliği, 2.4.1993 tarih ve 21540 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.)

1 — KREDİDEN YARARLANACAK PROJE KONULARI :

- a) — Galeri binası yapımı,
—Galeri donatımı,
—Sanatçı köyleri kurulması ve işletilmesi,
—Kişisel ya da toplu plastik sanatlar sergileri,
- b) — Kütüphane yapımı,
—Kütüphane donatımı,
—Gezici kütüphane aracı alımı,
- c) — Müze yapımı,
—Müze donatımı,
—Tescilli binaların kültürel amaçlı kullanılması için;
 - Satın alınması,
 - Restorasyon projesi yapılması,
 - Restorasyonu,
 - Yıllık bakım onanımı,

d) — Sit kararlarına göre kısıtlama getirilmiş yerlerin kültürel amaçlı kullanılması için;

- Arsa satın alınması,
- Sit kararlarına göre kültürel amaçlı yapılanma projesi yapılması,
- Uygulama kararının gerçekleştirilmesi,

- e) — Konser - Sinema - Tiyatro binası yapımı,
— Konser - Sinema - Tiyatro binası donatımı,
— Konser - Sinema - Tiyatro hizmeti veren salonların bakım ve onarımı,

f) Özel bale kursu binası yapımı ve donatımı,

g) Kültürel kitap basımı ve dağıtımı,

h) Klasik, halk ve popüler müzik dalında yapıtların yapımı,

ı) özel Folklor Müzeleri kurulması ve donatımı,

j) Kültür Merkezi Binası yapımı ve donatımı,

k) İl ve ilçelerde abide, anıt, heykel ve benzeri yapıtlar gerçekleştirilmesi,

l) Uluslararası platformda kültür ve sanatımızı temsil edecek, araştırarak ya da tanıttacak nitelikli film, tiyatro, belgesel vb. yapıtlar.

2 — KREDİ FAİZ ORANI : % 10'dur.

3 — KREDİNİN VADESİ: 1 yılı ödemesiz toplam 3 yılda 5 eşit taksitte geri ödenir. İlk ana para ödemesi 12'nci ayın sonunda, faiz ödemeleri ise yılda iki defa yapılır.

4 — KREDİYE ARACILIK YAPACAK BANKA : Tüm Devlet bankaları,

5 — PROJE BÜYÜKLÜĞÜ VE YATIRIM SÜRESİ :

A — Yatırım tutarı 50-250 milyon lira arasındaki yatırımlar, gerçek kişilerce 1 yılda yapılacaktır.

B — Yatırım tutarı 250 milyon - 1 milyar lira arasındaki yatırımlar gerçek veya tüzelkişilerce 2 yılda gerçekleştirilecektir.

C — Yatırım tutarı 1-5 milyar lira arasındaki yatırımlar, kamu kurum ve kuruluşun (Belediyeler dahil) ile gerçek veya tüzelkişilerce 3 yılda gerçekleştirilecektir.

6 — KREDİ ÖZKAYNAK ORANI: Bu projelerde, yatırım tutarı teklif edilen yılın rayiçlerine göre ilgili bankalarca belirlenir. Yeni yatırımlar ile tamamlanmamış yatırımlarda yatırımın kalan kısmının % 70'ine kadar kredi, % 30 öz- kaynak kullanılacaktır.

Tamamlanmamış yatırımlarda, yatırımın % 30'unun gerçekleştirilmiş olma şartı aranacaktır.

7 — ONAYLI PROJE: Tebliğ kapsamı krediden yararlanacak projeler, Kültür Bakanlığı'na onaylı projelerdir.

8 — KREDİ TEMİNATI : Bankalar kredinin verilmesi işlemi sırasında alacakları teminata ait esaslar, kendi usullerine göre belirlenecektir.

ALTINCI BÖLÜM

TEŞVİK BELGELİ YARIM KALMIŞ TURİZM YATIRIMLARINA, YATIRIMLARI VE DÖVİZ KAZANDIRICI HİZMETLERİ TEŞVİK FONUNDAN TAHSİS EDİLECEK KREDİ

(Türkiye Kalkınma Bankası'nın 93/1 Sayılı Tebliği, 1.4.1993 tarih ve 21539 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.)

1 — KAPSAM : Tebliğde öngörülen koşulların tümüne sahip ve Türkiye Kalkınma Bankası'nın ön değerlendirmesi sonucunda uygun görülen ve Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca fondan kredi tahsisı uygun görülen yarım kalmış turizm yatırımları yararlanır.

- Yatırımın komple yeni turizm konaklama tesisi olması,
- Yatırımın Turizm Bakanlığınca Turizm Yatırım belgesine bağlanmış olması,
- Yatırımın halen geçerli Teşvik belgesi kapsamında başlanılmış olması,
- Yatırımın gerçekleşme oranı;
- 93/4000 sayılı Yatırım Teşvik Kararnamesinin yayımlandığı 29.1.1993 tarihinden önce Bankalara başvuran ve başvuruları Hâzineye Dış Ticaret Müsteşarlığına intikal eden yatırımcılar için yatırımın fiziki olarak en az % 40'mın gerçekleşmiş olması veya değer olarak toplam sabit yatırım (teşvik belgesindeki arsa değeri dahil) tutarının % 40'ı oranında harcama yapılması,
- Kararın yayımlandığı tarihten sonra Bankalarca, Müsteşarlığa intikal ettirilmemiş başvurular için arsa hariç sabit yatırım tutarının en az % 50'sinin tamamlanmış olması,
 - Yatırımcının Anonim Şirket statüsünde olması, (Kalkınma Bankasıyla finansman ilişkisi devam eden yatırımlar ve kamu yatırımları hariç)
 - İnşaat ve tesisat işleri tamamlanmış, ancak tefriş ve teçhizat aşamasındaki yatırımlara kredi önceliği verilecektir.

2 — BAŞVURU VE DEĞERLENDİRME : Yatırımcılar kredi müracaatlarını Türkiye Kalkınma Bankasına yapacaktır. Bu müracaatlarına;

- Teşvik Belgesi,
- Turizm Yatırım Belgesi,
- Yatırımın son durumunu gösterir detaylı fotoğrafları, ekleyeceklerdir.
- Bankaca yerinde yapılacak ön inceleme ile yatırımın gerçekleşme oranı tespit edilecektir.
- Bankaca hazırlanacak değerlendirme raporu ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına intikal ettirilecektir. Müsteşarlıkça teşvik belgesinde gerekli re- vize işlemleri değerlendirme sonucunda yapılır.

— Revize edilen Teşvik Belgesinin Bankaya ibrazı sonucunda kredi ile ilgili işlemler sonuçlandırılır.

3 — KREDİ ÖZKAYNAK ORANI : Genellikle, yatırımın bakiye kısmının değerlendirilmesinde, Teşvik Belgesinin istinad ettiği Program Kararnamesinde öngörülen özkaynak/kredi oranının bozulmaması ve kullanılan kredilerde dikkate alınmak kaydıyla % 70'ine kadar kredi kullanılabilir.

4 — KREDİNİN KULLANIMI :

— Fon kaynaklı kredi Türkiye Kalkınma Bankasınca istihkak usulüne göre kullanılır.

— Tahsis edilen kredi en fazla 4 dilim halinde kullanılır.

— Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca Bankaya fon aktarılması kaydıyla aşağıdaki esaslara göre avans kullanırlabilir.

- Yatırımın 24 ayda bitirilmesinin taahhüt edilmesi halinde öngörülen kredinin % 10'u,
- 18 ay için % 20,
- 12 ay için % 30,
- 6 ay için % 40,
- 3ay için % 50'si

Ancak avans olarak kullanılacak kredi miktarı 20 milyar lirayı geçemez.

5 — KREDİNİN FAİZ ORANI YE VADESİ :

A — 93/4000 sayılı kararnamenin yayımlandığı 29.1.1993 tarihinden önceki müracaatlarda kredi faiz oranları;

I. Derecede K.Ö.Y.'de : % 15

II. " " " : % 20

Normal Yörelerde : %25

Gelişmiş Yörelerde : % 35'tir.

Bu krediler 2 yıl ödemesiz toplam 5 yılda 4 eşit taksitte geri ödenir. Faiz ödemeleri yılda bir defa dönem sonunda yapılır. Ödemesiz dönemde faiz oranı % 10'dur.

B — Kararın yayım tarihinden sonra yapılan müracaatlarda; kredi faiz oranı yöre farkı gözetilmeksizin % 10'dur. İki yılı ödemesiz toplam 5 yılda 7 eşit taksitte geri ödenir. İlk ana para ödemesi 24. ayın sonunda, faiz ödemeleri ise yılda iki defa (6 ayda bir) yapılır.

6 — KREDİ TEMİNATI: Teminat olarak Bankaca kabul edilecek gayrimenkuller üzerinde gayrimenkul ipoteği veya kredinin % 50 fazlası tutarında kat'i ve

süresiz Banka teminat mektubu alınacak, riske göre ek teminatlar da talep edilebilecektir.

7 - MÜEYYİDE : Kredinin vadesi dolan anapara ve faiz taksitlerinin vadesinde ödenmemesi halinde Bankanın kısa vadeli ticari kredilere uyguladığı faiz oranının 10 puan fazlası üzerinden gecikme faizi tahakkuk ettirilerek tahsil edilir.

YEDİNCİ BÖLÜM

YEREL YÖNETİMLERE KAMU DESTEKLERİ

Yerel yönetimlere çeşitli fonlarla destek sağlanmaktadır. Bu konu İçişleri Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı yayınlarında ayrıntılarıyla ele alınmıştır.* Burada kısaca bir hatırlatma yapılacak ve daha önce Türk İdare Dergisinde yönetmeliği yayınlanan, ancak geçtiğimiz yıl söz konusu yönetmeliği değişen, DPT bütçesindeki Mahalli İdarelere Yapılacak Yardımlar Ödeneğinden söz edilecektir.

1. Altyapı Yatırım Fonu

Kaynak : Büyük Şehir dahilinde yapılacak “Ortak Program”’a (birden fazla kurum ve kuruluşlarca aynı anda yapılması gereken projelerden oluşan) alınan alt yapı hizmetleri için Devlet, belediyeler ve diğer kamu kuruluşları bütçelerine konulan ödeneklerden oluşur.

Sorumlu : Altyapı Koordinasyon Merkezi

2. Belediyeler Fonu

Kaynak : Genel Bütçe vergi gelirleri tahsilat toplamının % 2’si

Toplanacağı Yer : İller Bankası

Sorumlu : Bayındırlık ve İskan Bakanlığı

3. Özel İdare Fonu

Kaynak : Genel Bütçe vergi gelirleri tahsilat toplamının % 2’sinin % 20’si (%0.4’ü)

Toplanacağı Yer : İller Bankası

Sorumlu : İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü

4. Mahalli İdareler Fonu

Kaynak : Belediyelere ve İl Özel İdarelerine ait paylardan eşit miktarda alınarak teşkil olunacak, Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilat toplamının %0.60’ı

Toplanacağı Yer : İller Bankası

Sorumlu : İçişleri Bakanlığı ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığı

(*) 1 »- Mahmut ÖZTÜRK, Kamu Fonları ve Kullanım Alanları, DPT, Ocak 1983.

2 — Belma ÜSTÜNŞİK, Mahalli İdare Fonları ve Kullanım Alanları, DPT, Ağustos 1985.

3 — Mülki İdare Amirlerinin Yararlanabilecekleri Kamu Fonları, İçişleri Bakanlığı, 1985.

4 — Kamu Mâlîyesinde Fon Uygulaması, DPT, Ocak 1992.

5. Müşterek Trafik Fonu

Kaynak : Motorlu Kara Taşıtları Vergisi ile Karayolları Trafik Kanununa göre trafik zabıtasınca tahsil olunan cezaların yıllık tahmini üzerinden ayrılacak % 19'luk pay.

Toplanacağı Yer : İller Bankası Genel Müdürlüğü

Sorumlu : İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü

6. Muhtaç Asker Ailelerine Yardım Fonu

Kaynak : Belediye Meclisi kararı ile 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununda yer alan Meslek Vergisine % 10 zam yapılarak elde edilecek gelir.

Sorumlu : İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü

Toplanacağı Yer : İller Bankası Genel Müdürlüğü

7. Akaryakıt Tüketim Fonu

Kaynak : Akaryakıt Tüketim Fonu;

Rafineri Şirketleri ve ithalatı gerçekleştiren kuruluşlarla yapılacak normal ve süper benzin, likit petrol gazı, gazyağı, motorin ve fuel-oil satışları sırasında, teslim edilen maddeler karşılığında, Katma Değer Vergisi hariç olmak üzere müşteriden alınacak satış bedelinin % 6'sı olarak tahsil edilecek Akaryakıt Tüketim Vergisi hasılatının % 55'inden meydana gelmektedir.

Toplanacağı Yer : T.C. Merkez Bankasında açılacak "Akaryakıt Tüketim Fonu" hesabı

8. Geliştirme ve Destekleme Fonu

Kaynak : Fonun Kaynaklarını;

a)İthalat Rejimi Kararı çerçevesinde "Fon Ödenmek suretiyle İthal Edilecek mallar listesi"nde yer alan malların ithalinde yapılan fon kesintisinin % 40T,

b)Muhtelif kanun ve kararnamelerle kurulmuş bulunan diğer fonlardan gerektiğinde yapılacak aktarmalar, teşkil eder.

Toplanacağı Yer : T.C. Merkez Bankası

9.Mahalli İdarelere Yapılacak Yardımlar Ödeneği

Yerel yönetimlere kamu destekleri konusunda ayrıntılı olarak durma gereği duyduğumuz konu "Mahalli İdarelere Yapılacak Yardımlar Ödeneği"dir.

Bu ödenek Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesinde yer almaktadır.

Kalkınmada Öncelikli İllerdeki İl Özel İdareleri ve belediyelerin, ilgili yönetmelikte gösterilen Tarım, İmalat Sanayii, Turizm ve Diğer Kamu Hizmetleri Sektörlerindeki projelerini desteklemek; hizmet ve yatırımlarında verimlilik, hız ve etkinlik sağlamak için ayrılmış bir ödenektir.

Ödenekten yapılacak yardımlarla ilgili genel esaslar “Ödenekten Yapılacak Yardımlar”, “Yardımlarda Öncelik Sırası”, “Yardımların Tahsisi ve Ödenmesi”, “Özel İdare ve Belediyelerin Şirketlerde Temsili”, “Belediyelerin Müstakil Projelerine Ödenekten Yapılacak Yardımlar”, “İl Özel İdarelerinin Müstakil Projelerine Yapılacak Yardımlar”, “Valiliğe Gönderilen Yardımın Harcama Usulü”, “Yardımların Tahsis Amacı Dışında Kullanılamayacağı” ve “Yardımların Takibi, Denetimi ve Sonuçları Hakkında Bilgi Verilmesi” başlıkları altında verilmiştir.

EK : 3'te yer alan yönetmeliğin 7. maddesinde yardımların tahsis ve ödemesi konusunda istenen bilgi ve belgeler yer almaktadır. Bu bilgi ve belgelerin gerekçeli bir yazıya bağlanarak merkez ilçe ve merkeze bağlı belediyelerde doğrudan valiliğe, ilçelerde ise kaymakamlık aracılığı ile valiliğe gönderilmesi gerekmektedir.

“Valiler kendilerine gelen müracaattaki belgeleri inceleyerek ve varsa eksikliklerini tamamlattırarak, uygun buldukları takdirde valilik görüşü ile birlikte Devlet Planlama Teşkilatına intikal ettirirler” ifadesi yönetmelikte yer almaktadır.

Görüldüğü gibi, Valiliğince kabul görmeyen bir projeye yardım yapılamaz. Diğer taraftan, yardım yapılabilir ise, bu da Valilik emrine gönderilmektedir.

Devlet Planlama Teşkilatı gönderilen yardım hakkında Valiliğe bilgi vermekte ve Valilikler yardımın amacı dahilinde kullanılmamasını sağlamaktadırlar.

Yapılan yardımların yönetmelik hükümlerine göre amacına uygun olarak harcanıp harcanmadığı ve yapılması öngörülen yatırımın malî ve fiziki gerçekleşme durumlarının denetimi Mülkiye Müfettişleri ile Mahalli İdareler Kontrolörleri tarafından yapılmaktadır.

Yönetmelikte yer alan ve burada vurgulama gereği duyduğumuz önemli bir konu ise Valiliklerin, yatırım ve hizmetin devam ettiği süre içinde altı ayda bir ve işin bitiminde, işin fiziki durumu ve harcaması hakkında Devlet Planlama Teşkilatına bilgi vermelerinin gerekli olduğudur.

EK : 1**TOPLAM SABİT YATIRIM TUTARI 2.5 MİLYAR TL.'NİN ÜZERİNDE OLAN YATIRIM PROJELERİ İÇİN FİZİBİLİTE FORMU ÖRNEĞİ****I. YATIRIMCI İLE İLGİLİ BİLGİLER****YATIRIMCI KURULUŞUN**

1. Adı
2. Hukuki Şekli
3. Sermayesi
 - a. Kayıtlı Sermayesi
 - b. Ödenmiş Sermayesi
4. Adresi
5. Telefon Telex Fax
6. Bağlı Olduğu Vergi Dairesi ve Hesap Numarası
7. Ortaklar Hakkında Bilgi
 8. Firma ve Ortaklar Hakkında Bilgi Alınabilecek Özel ve Resmi Kuruluş ve Bankalar, Adresleri ve Telefon Numaraları
9. Firma'da Projeden Sorumlu Şahıs veya Şahısların :
İsimleri
Adresleri
Telefon Numaraları

II. YATIRIM İLE İLGİLİ BİLGİLER**BÖLÜM : 1****GENEL BİLGİLER**

- 1.1. Yatırımın Cinsi
Komple Yeni, Tevsi, Tamamlama, Yenileme, Modernizasyon, Darboğaz Giderme, Kalite Artırma vb. olduğu açıklanacaktır.
- 1.2. Yatırımın Konusu
- 1.3. Kuruluş Yeri
Yatırım yeri İl ve İlçe bazında verilecektir.

(*) Formda yer alan bazı bilgiler sadece Toplam Sabit Yatırım Tutarı 50 Milyar TL.'nin üzerinde olan yatırım projeleri için istenmektedir. Bu bilgilerle ilgili bölümler (*) işareti ile belirtilmiş olup, daha küçük projeler için gerekli değildir.

- 1.4. Yatırıma Başlama Tarihi
- 1.5. Deneme Üretimine Geçiş tarihi
- 1.6. Kesin İşletmeye Geçiş Tarihi
- 1.7. Projenin Ekonomik Ömrü
- 1.8. Elektrik Gücü (KVA)
- 1.9. İstihdam
- Tam kapasitedeki işçi ve personel sayısı belirtilecektir.
- 1.10. Yararlanılmak İstenen Teşvikler

BÖLÜM : 2

PROJENİN GEREKÇESİ

- 2.1. Projenin Kısa Anlatımı
Proje kısaca açıklanarak önemi ve amaçları belirtilecektir.
- 2.2. Üretilcek Mallar veya Hizmetler
Ürünler veya sunulacak hizmetler kısaca açıklanacaktır.
- 2.3. Hedeflenen Pazar (*)
Ürünlerin satışı veya sunulacak hizmetler açısından hedeflenen pazar (Bölgesel, Türkiye Geneli veya İhracata Yönelik Olduğu) açıklanacaktır.

BÖLÜM : 3

PROJENİN KAPASİTESİ

- 3.1. Yurtiçi (Bölgesel) Arz ve Talep (*)
Üretilmesi planlanan mallar veya hizmetler açısından arz, talep ve fiyat durumu açıklanacaktır. (Yatırımın bir bölgeye hitap etmesi durumunda sadece bölgesel pazar incelenebilir).
- 3.2. İthalat (*)
Yatırım önemli ölçüde ithalatı gerçekleştiren ürün veya ürünlerin ikamesine yönelik ise ithalat durumu (ithalat fiyatları dahil) ortaya konacaktır.
- 3.3. İhracat (*)
Yatırımın ihracata veya belli bir dış pazara yönelik olması durumunda, ihracat imkânları (yurtdışı fiyatlar dahil) üzerinde durulacaktır.
- 3.4. Kapasite
Seçiliş sebepleri açıklanarak, tesis kurulu kapasitesi ve tam kapasitede üretilcek mal veya hizmet miktarları verilecektir.

BÖLÜM : 4**PROJENİN TEKNOLOJİK YÖNLERİ (*)**

4.1. Üretim Teknolojisi

Seçilen üretim metodu seçim nedenleri ile birlikte kısaca açıklanacaktır.

4.2. Hammaddeler (*)

Seçilen üretim teknolojisinde kullanılan hammaddelerin özellikleri, pazar durumu ve fiyatları verilecek ve gelecekle ilgili değerlendirmeler yapılacaktır.

4.3. Patent, Lisans, Royalite ve Know-How

Yatırım ve üretim safhalarında patent, lisans, royalite veya know-how gerekip gerekmiyeceği hususları açıklanacaktır.

4.4. Akım Şemaları

Başlıca üretim safhalarını ve girdi ve çıktı miktarlarını gösteren basitleştirilmiş üretim akım şemaları çizilecektir.

4.5. Tesis Yerleşim Planı

Tesis ünitelerinin düzenlenmiş şekli gösteren tesis yerleşim planı çizilecektir.

4.6. Çevre ve Sağlık Problemleri

Yatırımın yaratabileceği çevre kirliliği sorunlarının olup olmadığı belirtilerek, gerekli açıklamalar verilecektir.

BÖLÜM : 5**YATIRIM TUTARI**

5.1. Toplam Sabit Yatırım

Aşağıdaki açıklamalar ışığında Sabit Yatırım Kalemleri ayrı ayrı belirlenerek, Ek-1'deki Toplam Yatırım ve Yıllara Dağılımı Tablosu düzenlenecektir. Yatırımın özelliği gereği harcama gerektirmeyen kalemler dikkate alınmayacaktır.

5.1.1. Arsa Bedeli : Birim fiyat ve alan belirtilerek toplam arsa tutarı ortaya konacaktır.

5.1.2. Etüd ve Proje Giderleri : Yatırıma ait etüd ve proje çalışmalarıyla ilgili ekonomik ve teknik araştırma masrafları ile Yatırım Dönemi ve İşletmeye Alma sırasında ihtiyaç duyulacak kontrolörlük, müşavirlik, eğitim vb. konulara yapılacak harcamalar bu kalemden dikkate alınacaktır.

5.1.3. Arazi Düzenlenmesi ve Hazırlık Yapıları : Gerekli kazı ve dolgu çalışmaları, istinad duvarları, şantiye tesisleri, servis yolları, kanalizasyon, arazinin çevrilmesi ve bahçe tanzimi ile ilgili öngörülen harcamalar verilecektir.

(*) Bölüm 4 İmalat Sektörü esas alınarak hazırlanmıştır. Diğer sektörler için yatırımın özelliğine göre, konu ile ilgili gerekli bilgiler verilmek şartıyla, değişik şekillerde düzenlenebilir.

5.1.4. Bina ve İnşaat Giderleri : Ulaştırma için gerekli iç yollar, bağlantı yolları, vb. işler dahil olmak üzere, tüm bina, inşaat ve ulaşım yolu giderleri uygun hesaplama yöntemleri uygulanarak ortaya konacaktır.

5.1.5. Ana Fabrika Makina ve Teçhizat Giderleri: Yerli ve ithal ayrımı yapılarak, üretimle doğrudan ilgili makina-ekipman tutarları ithaller için FOB fiyatlarıyla olmak üzere verilecektir.

5.1.6. Yardımcı İşletmeler Makina ve Teçhizat Giderleri : Su, elektrik, yakıt, buhar, arıtma tesisi vb. servisler için gerekli makina ekipman giderleri ortaya konacaktır.

5.1.7. İthalat ve Gümrükleme Giderleri: İthal makina-ekipman ve malların ithalatı ile ilgili masraflar belirtilecektir.

5.1.8. Taşıma ve Sigorta Giderleri : Navlun ve sigorta giderleri yurtdışı ve yurtiçi ayrımı yapılarak verilecektir. (Elde ayrıntılı yeri bulunmaması durumunda, iç taşıma ve sigorta gideri olarak toplam yerli makina-teçhizat giderinin % 2-4'ü, dış taşıma ve sigorta gideri olarak FOB bedelinin Avrupa limanlarından olan ithalat için % 5'i, Amerika ve Japonya'dan olan ithalat için % 10'u alınabilir.)

5.1.9. Montaj Giderleri : Ana fabrika ve yardımcı işletme tesislerinin montajları ile ilgili tüm masraflar verilecektir. (Ortalama bir değer olarak toplam makina-teçhizat bedelinin % 6'sı kadar bir meblağ alınabilir.)

5.1.10. Taşıt Araçları : Tesis için gerekli taşıt araçları için, öngörülen harcamalar bu gider kaleminde gösterilecektir.

5.1.11. İşletmeye Alma Giderleri : Deneme üretimine başlangıçtan itibaren kesin işletmeye geçişi kadar yapılması zorunlu olan harcamalar dikkate alınacaktır.

5.1.12. Genel Giderler : Haberleşme, aydınlatma, ilan vs. masrafları ile emlak ve taşıt alım vergileri, yatırım dönemi personel eğitimi ve yönetim giderleri, idari ve sosyal binaların tefrişi ve çeşitli demirbaşlarla ilgili giderler verilecektir.

5.1.13. Gümrük Vergi, Resim ve Harçları : İthal makina-teçhizat başta olmak üzere her türlü ithal girdi için ödenmesi gereken Gümrük Vergi, Resim ve Harçları gözönüne alınacaktır.

5.1.14. Diğer Giderler : Başta yatırım dönemi finansman giderleri olmak üzere, çeşidi fon, vergi vb. masraflar bu harcama kaleminde gösterilecektir.

5.2. Yıllık İşletme Giderleri (Maliyet)

Tam kapasitede (% 100 KKO) aşağıda verilen harcama kalemleri ele alınarak, Ek-2'de verilen Tam Kapasitede Yıllık İşletme Giderleri Tablosu hazırlanacaktır. (İşletmenin özelliğine bağlı olarak harcama gerektirmeyen kalemler dikkate alınmayacaktır.)

5.2.1. Hammaddeler : Tam kapasitede yıllık gerekli hammadde miktarları ve fiyatları belirlenerek hammadde giderleri hesaplanacaktır.

5.2.2. Yardımcı Maddeler ve İşletme Malzemeleri : Yıllık tüketim ve birim fiyatlar dikkate alınarak hesaplanacak, bu esnada her bir madde ve malzeme için tüketilen miktar ve birim fiyat belirtilecektir.

5.2.3. Yardımcı Kullanım Kaynakları : Tam kapasitede yıllık elektrik, su, yakıt vb. giderler gözönüne alınacaktır.

5.2.4. İşçilik ve Personel Giderleri: Vardiya sayısı belirtilerek, tüm çalışanlar, sayılan, brüt aylıklar, ikramiyeler ve sosyal sigorta ve çeşitli sosyal haklarla ilgili harcamaların yer aldığı İşçilik ve Personel Giderleri Tablosu düzenlenecektir.

5.2.5. Bakım Onarım Giderleri: Tesisin ve uygulanan proseslerin karmaşıklığı veya işletmenin özelliklerine bağlı olarak, toplam sabit yatırımın belli bir oram bakım ve onarım gideri olarak alınacaktır.

5.2.6. Amortismanlar : Genel uygulamalar çerçevesinde kabul edilecek amortisman oranına göre, yıllık amortisman giderleri hesaplanacaktır.

5.2.7. Patent ve Royalite Giderleri: Lisans anlaşmalarına bağlı olarak patent ve/veya royalite giderleri mevcut ise bu kalemde gösterilecektir.

5.2.8. Sabit Giderler : Üretime bağlı olmayan çeşitli arsa ve bina kiralrı, sigorta giderleri ve bina veya gayri menkul vergileri mevcut ise bu kalemde göz önüne alınacaktır.

5.2.9. Genel Giderler : İdari masraflar, laboratuvar, kalite kontrol vs. giderleri, fabrika içi haberleşme, sağlık, güvenlik ve sosyal haklarla ilgili olup diğer harcama kalemlerinde gösterilemeyen masraflar gözönüne alınacaktır.

5.2.10. Finansman Giderleri (Faizler) : Yıllık ödenmesi gereken yatırım ve/veya işletme dönemi kredilerine ait faiz tutarları gösterilecektir.

5.2.11. Satış ve Pazarlama Giderleri: Reklam, pazarlama, satış büro, mağaza ve elemanları için yapılması planlanan harcamalar dikkate alınacaktır.

5.2.12. Ambalaj ve Paketleme Giderleri : Ürün veya ürünlerin özelliklerine bağlı olarak ambalaj ve paketleme harcamaları gözönüne alınacaktır.

5.3. Tanrı Kapasitede İşletme Sermayesi

Aşağıda verilen İşletme Sermayesi Kalemleri gözönüne alınarak, % 100'lük Kapasite Kullanım Oranı için İşletme Sermayesi hesaplanacak ve Ek - 3'deki Tam Kapasitede İşletme Sermayesi Tablo'su düzenlenecektir. Sabit/Değişken oranlarının belirlenmesinde Tablodaki değerlerin yamsıra yatırımın özellikleri de gözönüne alınacaktır. (İşletmenin özelliği gereği harcama gerektirmeyen kalemler dikkate alınmayacaktır.)

5.3.1. Hammadde, Yardımcı Madde ve İşletme Malzemesi Stokları :

Yatırım ve işletmenin özelliklerine göre stok süreleri belirlenerek, Ek - 2,'de verilen Yıllık İşletme Giderleri Tablosundan yararlanmak suretiyle ihtiyaç duyulan tutarlar hesaplanacaktır.

5.3.2. Yakıt Stoku : Stoklama imkânları, bulunabilirlik, temin yeri vb. durumlar gözönüne alınarak, stok süresi belirlenecek ve bu süre ile EK - 2'deki Tablodan yararlanarak, yakıt için gerekli işletme sermayesi hesaplanacaktır.

5.3.3. Yarı Mamül Stoku : Gerekmesi halinde, proses süresi ve yan mamül tamamlanma oram dikkate alınarak hesaplanacaktır.

5.3.4. Ambalaj Malzemesi Stoku : İşletmenin özelliğine göre gerekli stok süresi belirlenerek, EK - T de verilmiş olan Yıllık İşletme Giderleri Tablosundan hesaplanacaktır.

5.3.5. Mamül Madde Stoku : Ürün veya ürünlerin özelliklerine ve piyasa şartlarına göre tespit edilecek mamül stok süresi ile tam kapasitede yıllık işletme giderleri gözönüne alınarak bulunacaktır.

5.3.6. Yedek Parça Stoku : Gerekli yedek parçaların yerli veya ithal olma durumları dikkate alınarak, stok süresi ve stok tutan belirlenecektir. (Makina Teçhizat Bedelinin yaklaşık % 2'si Yedek Parça Stok tutan olarak alınabilir.)

5.3.7. Müşteriye Bağlı Mal Değeri (MBMD): Satışların peşin yapılması durumunda bu kalemin dikkate alınmasına gerek yoktur. Vadeli satışlarda, vade süresi ve tam kapasitede yıllık işletme giderleri gözönüne alınarak hesaplanacaktır.

5.3.8. Nakit İhtiyacı : İşçilik ve Personel Giderleri, Elektrik, Su, Bakım- Onarım, Genel Giderler ve Pazarlama ve Satış Giderleri gibi nakit harcama gerektiren, fakat stoklanamayan giderleri karşılamak amacıyla gözönüne alınacaktır. Süre genellikle 1 ay olarak alınır. Bu kalem için öngörülen yıllık giderler, EK - 2'de verilmiş olan Tam Kapasitede Yıllık İşletme Giderleri Tablosundaki ilgili kalemlerden alınacaktır.

5.4. Toplam Yatırım

Toplam Sabit Yatırım ve İşletme Sermayesi tutarları gözönüne alınarak Toplam Yatırım belirlenecek ve EK - 1'deki Toplam Yatırım ve Yıllara Dağılımı Tablosunda gösterilecektir.

BÖLÜM : 6

YATIRIMIN FİNANSMANI, İŞLETME DÖNEMİ BİLGİLERİ

ve

FİNANSAL ANALİZ

6.1. Yatırım Dönemi Finansmanı

İşletme kredisi dahil olmak üzere kullanılması düşünülen tüm krediler, öz- kaynaklar ve Yatırım Teşvikleri gözönüne alınarak EK - 4'de verilen Yatırım

Dönemi Finansman Planı Tablosu hazırlanacaktır. Bu sırada, Toplam Sabit Yatırım EK - 1'deki Toplam Yatırım ve Yıllara Dağılımı Tablosundan, İşletme Sermayesi EK - 3'deki Tam Kapasitede İşletme Sermayesi Tablosundan alınacaktır. Yatırım Dönemi KDV tutarının ayrıca gösterilmesi daha uygun olacaktır. (EK -4'deki Yatırım Dönemi Finansman Plan Tablosunda yer alan Toplam Sabit Yatırım kalemine, Yatırım Dönemi Finansman Giderleri de dahil olup, Yatırım Döneminde ödenmesi gereken kredi faizleri Özkaynaktan karşılanacaktır. Diğer yönden, Sermaye hesabında yeniden değerlendirme fonu dikkate alınmaz).

6.2. Kredi Kaynakları

Yatırımda kredi kullanılacak ise, kredi cinsi (iç, dış, döviz vs.) ve miktarı belirtilecektir.

6.3. İşletme Dönemi Bilgileri

Tesisin ekonomik ömrü gözönüne alarak, ekonomik ömür boyunca her bir yıl için kapasite kullanım oranları belirlenecektir. Bu kapasitede kullanım oranlarına bağlı olarak yıllık hammadde, yardımcı madde ve işletme malzemesi tüketim miktarları ile ekonomik değere sahip her bir ürün ve yan ürünün üretim miktarları hesaplanacak ve EK - 5'deki İşletme Dönemi Bilgileri Tablosunda gösterilecektir. Aynı Tabloda kapasite kullanım oranlarına bağlı olarak Yıllık İşletme Giderleri (Proje Giderleri) ve Yıllık İşletme Gelirleri (Proje Gelirleri) de ürün satış fiyatları gözönüne alarak ortaya konacaktır. (Yıllık İşletme Giderleri, EK - 2'de verilen Tam Kapasitede Yıllık İşletme Giderleri Tablosundan yararlanarak hesaplanacaktır. Amortismanlar ve Finansman Giderleri Gelir - Gider ve Fon Akışı Tablosunda ayrıca gösterileceğinden, hesaplamalara bu kalemler dahil edilmeyecektir.)

6.4. Proje Gelir - Gider ve Fon Akışı

Aşağıdaki açıklamaların ışığı altında EK - 6'da verilen Proje Gelir-Gider ve Fon Akışı Tablosu hazırlanacaktır.

6.4.1. İşletme Gelirleri : EK - 5'de verilmiş olan İşletme Dönemi Bilgileri Tablosundan alınacaktır.

6.4.2. İşletme Giderleri : Yine EK - 5'de verilmiş olan İşletme Dönemi Bilgileri tablosundan alınacaktır.

6.4.3. Proje Kâr : İşletme Gelirlerinden, İşletme Giderlerinin çıkartılması ile bulunacaktır.

6.4.4. Amortismanlar : Hesaplanan yıllık amortisman tutarları Tabloda (EK - 6) gösterilecektir.

6.4.5. Faiz Ödemeleri : Kredi kullanılması durumunda, belli bir Kredi Ödeme Planı dikkate alınarak, yıllık ödenecek miktarlar bulunacak ve Tabloda (EK - 6) yerine konulacaktır.

6.4.6. Kanuni Kâr : Proje Kârından,Amortismanlar ve Faiz Ödemelerinin çıkartılması ile bulunacaktır.

6.4.7. Teşvikler : Yatırım yeri ve sektör gözömine alınarak, işletme döneminde yararlanılması söz konusu olan Teşvikler ve tutarları bu kalemde gösterilecektir.

6.4.8. Kurumlar Vergisi Matraln : Kanuni Kârdan, Yatırım İndirimi, İhracatta Vergi İstisnası gibi vergi muafiyeti tanıyan Teşviklerin çıkartılmasıyla bulunacaktır.

6.4.9. Kurumlar Vergisi : Hesaplanan Kurumlar Vergisi Matrahının vergi oram ile çarpılması sonucu bulunacaktır.

6.4.10. Gelir Vergisi Stopajı ve Diğer Kesintiler : Genel Vergi Mevzuatı çerçevesinde kesilmesi söz konusu olan her türlü meblağ bu kalemde gösterilecektir.

6.4.11. Vergi Sonrası Kâr : Kanuni Kârdan Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi Stopajı ve Diğer Kesintiler kalemlerinin çıkartılması ile bulunacaktır.

6.4.12. Anapara Ödemeleri: Anapara ödeme tarihleri dikkate alınarak yıllık ödenecek miktarlar hesaplanacak ve Tablo'da gösterilecektir.

6.4.13. Fon Akışı: Projenin Yarattığı net nakit girişini ifade eden Fon Akışı, Tabloda verilen Amortismanlar ve Vergi Sonrası Kâr Kalemleri toplamından, Anapara Ödemelerinin çıkartılması ile bulunacaktır.

6.5. Proje Nakit Akımı

Aşağıdaki açıklamalar çerçevesinde, yatırım ve işletme dönemlerine ait tüm nakit giriş ve çıkışları gösteren EK - 7'deki Proje Nakit Akımı Tablosu hazırlanacaktır.

6.5.1. Kaynaklar (A)

6.5.1.1. Ödenmiş Sermaye : EK - 4'de verilmiş olan Yatırım Dönemi Finansman Planından da yararlanarak, proje ile ilgili sarf edilecek sermaye yıllar itibari ile gösterilecektir.

6.5.1.2. Uzun Vadeli Borçlar : Orta ve Uzun Vadeli Borç Kredileri bu kalemde gösterilecektir.

6.5.1.3. Kısa Vadeli borçlar : Kısa vadede ödenmek üzere alınacak krediler, alınış tarihleri gözönüne alınarak Tabloda verilecektir.

6.5.1.4. Amortismanlar : Yıllık amortisman gelirleri EK - 6'da verilmiş olan Proje Gelir - Gider ve Fon Akışı Tablosundan alınacaktır.

6.5.1.5. Diğer Kaynaklar : Genel Vergi ve Teşvik Mevzuatları çerçevesinde yatırım ve işletme dönemleri boyunca yararlanılması düşünülen teşvik, vergi muafiyeti ve diğer nakit girişleri bu kalemde gösterilecektir.

6.5.1.6. Net Kâr : İşletme dönemi boyunca, vergi muafiyeti ve/veya çeşitli teşvikler dışında yatırımdan elde edilebilecek net nakit girişleri bu kalemde gösterilecektir. EK-6'daki Proje Gelir - Gider ve Fon Akışı Tablosunda gösterilen Vergi Sonrası Kâr Kaleminden işletme döneminde sağlanan teşvik tutarlarının çıkartılmasıyla bulunacaktır. (Böylelikle teşviklerin Proje Nakit Akımı Tablosunda iki defa yer alması önlenmiş olacaktır).

6.5.2. Harcamalar (B)

6.5.2.1. Toplam Sabit Yatırım : EK - 1'de verilmiş olan Toplam Yatırım ve Yıllara Dağılımı Tablosundan alınacak, fakat Faiz Ödemeleri ayrıca gösterileceği için, Yatırım Dönemi Faizleri dahil edilmeyecektir.

6.5.2.2. Net İşletme Sermayesi : Yıllık Kapasite Kullanım Oranları dikkate alınarak, EK - 3'deki Tabloda verilmiş olan tam kapasitede işletme sermayesinden yararlanmak sureti ile hesaplanacaktır.

6.5.2.3. Faiz Ödemeleri : Faiz ödeme tarihleri dikkate alınarak, faiz ödemeleri verilecektir.

6.5.2.4. Borç (Anapara) Ödemeleri : Yine Anapara ödeme tarihleri dikkate alınarak yıllara göre ödenecek tutarlar hesaplanacak ve Tabloda gösterilecektir.

6.5.2.5. Kâr Dağıtımı : Yapılacak temettü dağıtımları bu kalemde gösterilecektir.

6.5.2.6. Diğer Ödemeler : İşletme dönemi yatırım harcamaları, ek işletme sermayesi ihtiyaçları gibi nakit çıkışları söz konusu olması durumunda bu kalemde gösterilecektir.

BÖLÜM : 7

PROJENİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Proje aşağıda belirtilen mali değerlendirme kıstasları vasıtasıyla Yatırımcı Açısından ve Millî Ekonomi Yönünden değerlendirilecek ve Devletin Projeden Kazancı ve Kaybı ortaya konacaktır.

7.1. Yatırımcı Açısından Değerlendirme

Bu amaçla EK - 8'de verilen Mali Değerlendirme Tablosu hazırlanacak ve bu esnada, Yatırım Harcamaları EK - 1'deki Toplam Yatırım Tutarı ve Yıllara Dağılımı Tablosundan, Yıllık Vergi Sonrası Kâr ve Fon Akışları EK - 6'daki Proje Gelir - Gider ve Fon Akışı Tablosundan alınacaktır.

7.1.1. Vergi Sonrası Kâr ve Fon Akışı : İşletme dönemi boyunca elde edilecek yıllık vergi sonrası Kâr ve Fon akışı tutarları Mali Değerlendirme Tablosunda (EK - 8) ayrı sütunlar halinde gösterilecektir.

7.1.2. Sermayenin Kârlılığı (%) : Yatırılan özkaynağın kârlılığı her yıl için,

Sermayenin Kârlılığı = (Vergi Sonrası Kâr / Özkaynak) x 100 ifadesine göre hesaplanacaktır. (Özkaynak tutan EK - 4'de verilmiş olan Yatırımın Dönemi Finansman Planı Tablosundan alınacaktır.)

7.1.3. Yatırımın Kârlılığı (%) : Yüzde olarak, Yatırımın Kârlılığı = (Vergi Sonrası Kâr / Toplam Yatırım) X 100 şeklinde tanımlanmış olan yatırımın kârlılığı yıllık değerler halinde Maii Değerlendirme Tablosunda gösterilecektir.

7.1.4. Net Bugünkü Değer (*) : Belli bir iskonto (indirgeme) oranı için (örneğin, % 10 olabilir) indirgeme faktörleri ve indirgenmiş değerler hesaplanarak, EK - 8'de verilecektir. İndirgenmiş değerlerden yararlanarak Net Bugünkü Değer ortaya konacaktır.

7.1.5. İç Kârlılık Oran (*) : Net bugünkü değeri sıfır yapan iskonto oranı yüzde olarak belirlenecektir.

7.1.6. Yatırımın Geri Dönüş Süresi: İşletme dönemi boyunca sağlanan yıllık fon akışları her yıl ay m ise, yatırımın geri dönüş süresi,

Yatırımın Geri Dönüş Süresi = (Toplam Yatırım / Yıllık Fon Akışı) ifadesinden hesaplanacaktır. Fon Akışları yıllara göre farklılık gösteriyorsa, Kümülatif Fon Akışının Toplam Yatırıma eşit olduğu işletme yılı, yatırımın geri dönüş süresi olarak alınacaktır.

7.1.7. Başabaş Noktası: Satış hasılatı, Üretim Miktarı ve Kapasite Kullanım Oranı itibarı ile Başabaş Noktası (Kâra Geçiş Noktası) değerlendirmeleri yapılacaktır.

Başabaş Noktasındaki Satış Hasılatı =

(Top. Sbt. İş. Giderleri) / (1-Birim Değiş. Giderler / Birim Satış Fiy.) Başabaş Noktasındaki Üretim Miktarı =

(Top. Sbt. İş. Giderleri) / (Birim Satış Fiyatı - Birim Değiş. Giderleri)

Başabaş Noktasındaki Kapasite Kullanım Oranı (%) =

(Başabaş Noktasındaki Ür. Mikt. / Tam Kapasitede Ür. Mikt.) X 100

ifadelerinden hesaplanacaktır. Hesaplamalarla ilgili olarak. Toplam Sabit İşletme Giderleri EK - 2'deki Tam Kapasitede İşletme Giderleri Tablosundan alınacak, Birim Ürün Başına Değişken Giderler (Birim Değişken Giderler) ise, aynı Tablodan alınacak Toplam Değişken İşletme Giderlerinin tam kapasitedeki üretim miktarına bölünmesi ile bulunacaktır. (Tesisde birden fazla mal üretilmesi durumunda, başabaş noktasındaki söz konusu değerler, ürün çeşitleri ve işletmelerin özellikleri gözönüne alınarak uygulanacak hesaplamalarla elde edilecektir.)

7.2. Milli Ekonomi Yönünden Değerlendirme

EK - 9'da verilen Ekonomik Değerlendirme Tablosu hazırlanarak proje : döviz etkileri, yaratacağı katma değer ve üretkenlik açılarından değerlendirilecektir.

7.2. İhracat Gelirleri : Gerek ithal ikamesi, gerekse doğrudan ihracat yoluyla yatırıma sağliayacağı döviz tasarrufu ayrıntılı olarak açıklanarak, yıllar itibarı ile ve toplam olarak EK - 9'daki Tabloda gösterilecektir.

7.2.2. Döviz İhtiyacı : Sırasıyla EK - 1, EK - 2 ve EK - 3'de verilmiş olan Toplam Yatırım ve Yıllara Dağılımı, Tam Kapasitede Yıllık İşletme Giderleri ve Tam Kapasitede İşletme Sermayesi Tabloları dikkate alınarak, yatırım ve işletme dönemlerinde ihtiyaç duyulacak yıllık döviz miktarları Ekonomik Değerlendirme Tablosunda (EK - 9) gösterilecektir.

7.2.3. Net Döviz Kazancı (*) : ihracat Gelirleri ile Döviz İhtiyacı kalemleri arasındaki farktan Net Döviz Kazancı bulunacaktır.

7.2.4. Net Yurtiçi Katma Değer : Proje Kâr ve İşçilik ve Personel Giderleri, Kiralar ve Faiz Ödemeleri gözönüne alınarak, Net Yurtiçi Katma Değer hesaplanacak ve EK - 9'da gösterilecektir. (Net Yurtiçi Katma Değer = Proje Kâr + İşçilik ve Personel Giderleri + Kiralar + Faiz Giderleri).

7.2.5. Net Milli Katma Değer : Net Yurtiçi Katma Değer ile Yurtdışına yapılacak çeşitli ödemeler arasındaki farktan bulunacaktır.

7.2.6. Yatırımın Üretkenliği : EK - 9'da verilmiş olan Toplam Yatırım Tutarı ve Yıllara Dağılımı Tablosu ve tam kapasitede elde edilecek Net Yurtiçi Katma Değer miktarından yararlanarak, aşağıdaki ifade gereğince hesaplanacaktır. Yatırımın Üretkenliği =

$$(\text{Net Yurtiçi Katma Değer} / \text{Toplam Yatırım}) \times 100$$

7.2.7. Sermayenin Üretkenliği: Benzer şekilde, tam kapasitedeki Net Yurtiçi Katma Değer ve Özkaynaklar dikkate alınarak, ortaya konacaktır. Sermayenin Üretkenliği =

$$(\text{Net Yurtiçi Katma Değer} / \text{Yatırımların Özkaynakları}) \times 100$$

7.2.8. Sermaye İstihdam Oranı : Tam kapasitedeki İşçi ve Personel sayısı dikkate alınarak hesaplanacaktır.

$$\text{Sermaye İstihdam Oranı} = (\text{Toplam Yatırım}) / (\text{İşçi ve Personel Sayısı})$$

7.2.9. Sermaye Hasıla Oranı : Tam kapasitede yaratılacak yıllık Net Yurtiçi Katma Değer dikkate alınarak hesaplanacaktır.

$$\text{Sermaye Hasıla Oranı} = (\text{Toplam Yatırım}) / (\text{Net Yurtiçi Katma Değer})$$

7.3. Devletin Kazancı

EK - 6'da verilen Proje Gelir-Gider Tablosundan yararlanarak Gelir ve Kurumlar Vergisi belirlenecek ve Maaş ve Ücretlerden Stopaj ve diğer ödenecek Vergi, Resim ve Harçlar gözönüne alınarak, Devletin Kazancı EK - 3'deki Ekonomik Değerlendirme Tablosunda ortaya konacaktır.

7.4. Devletin Kaybı

Kaynak Kullanımını Destekleme Primi, Yatırım İndirimi, Gümrük Muafiyeti, İhracat Teşvikleri (İhracat söz konusu ise) ve genel Vergi ve Teşvik Mevzuatı çerçevesinde yararlanılabilecek diğer İstisna veya Teşvikler gözönüne alınarak Devletin Projeden Kaybı belirlenecektir.

EK — 1

TOPLAM YATIRIM VE YILLARA DAĞILIMI
(Milyon TL.)

YATIRIM HARCAMALARI	YIL 1	YIL 2 (YIL 3 VS.)	GENEL TOPLAM
	İç Dış Para Para Toplam	İç Dış Para Para Toplam	İç Dış Para Para Toplam
1. Arsa Bedeli 2. Etüd ve Proje Giderleri 3. Arazi Düzenlenmesi ve Hazırlık Yapıları 4. Bina-İnşaat Giderleri a — Ana Fabrika Bina ve Tesisleri b — Yardımcı İşletmeler Bina ve Tesisleri c — Ambarlar d — İdare Binaları e — Sosyal Tesisler f — Ulaşım Giderleri g — Yeraltı Ana Galerileri (Yeraltı Maden Ocakları İçin) 5. Ana Fabrika Makina-Tecihazat Giderleri a — İthal b — Yerli 6. Yard. İşl. Makina-Tecihazat Giderleri a — İthal b — Yerli 7. İthalat ve Gümrükleme Giderleri 8. Taşıma ve Sigorta Giderleri a — Yurtdışı b — Yurtiçi 9. Montaj Giderleri 10. Taşıt Araçları 11. İşletmeye Alma Giderleri 12. Genel Giderler 13. Diğer Giderler a — Yatırım Dönemi Faizleri b — Fon (Toplu Konut vs.) 14. Gümrük Vergi, Resim ve Harçları			
Toplam Sabit Yatırım			
İşletme Sermayesi			
Toplam Yatırım			

EK — 2
TAM KAPASİTEDE YILLIK İŞLETME GİDERLERİ (MALİYET)
(Milyon TL.)*

HARCAMA KALEMLERİ	Harcamalar		Sabit/ Değişken (%)	Sabit İşletme Giderleri	Değişken İşletme Giderleri
	İç Para	Deş Para Toplam			
1. Hammaddeler			0/100		
2. Yardımcı Maddeler ve İşletme Malzemeleri			0/100		
3. Elektrik			30/70		
4. Su			20/80		
5. Yakıt			20/80		
6. İşçilik ve Personel			50/50		
7. Bakım ve Onarım			70/30		
8. Amortismanlar			100/0		
9. Patent ve Royalite			50/50**		
10. Sabit Giderler			100/0		
11. Genel Giderler			75/25		
12. Finansman Giderleri			50/50***		
13. Pazarlama ve Satış			80/20		
14. Ambalaj ve Paketleme			0/100		
Genel Toplam					

* Sabit / Değişken Oranları Yatırımın Özelliklerine Göre Farklı Alınabilir.

** Patent ve Royalite Anlaşmalarına Bağlı Olarak Değişecektir.

*** Yatırım ve İşletme Dönemi Kredileri ve Faizlerine Bağlı Olacaktır.

EK — 3
TAM KAPASİTEDE İŞLETME SERMAYESİ

İşletme Sermayesi Kalemleri	Süre	Yıllık İşletme Giderleri* (Milyon TL.)	Sabit/Değişken (%)	İşletme Sermayesi (Milyon TL.)		
				İç	Dış	Sabit Değişken Tutar Tutar
1. Hammadde Stoku			0/100			
2. Yardımcı Madde Stoku			0/100			
3. İşletme Malzemesi Stoku			0/100			
4. Yakıt Stoku			20/80			
5. Yarı Mamul Stoku						
6. Ambalaj Malzemesi Stoku			0/100			
7. Mamul Madde Stoku						
8. Yedek Parça Stoku						
9. Müşteriye Bağlı Mal. Değeri						
10. Nakit İhtiyacı	1 Ay					
T o p l a m						

* Yıllık İşletme Giderleri Ek - 2'de verilmiş olan Tam Kapasitede İşletme Giderleri Tablosundan alınacaktır.

EK — 4
YATIRIM DÖNEMİ FİNANSMAN PLANI
(Milyon TL.)

Açıklamalar	Yıl 1			Yıl 2			Yıl 3			Genel toplam		
	İç	Dış	Para Para Toplam	İç	Dış	Para Para Toplam	İç	Dış	Para Para Toplam	İç	Dış	Para Para Toplam
A. Finansman İhtiyacı												
1. Toplam Sabit Yatırım*												
2. İşletme Sermayesi												
3. Yatırım Dönemi KDV												
T O P L A M												
B. Finansman Kaynakları												
1. Özkaynaklar												
a — Sermaye												
b — Fonlar												
2. Yatırım Teşvikleri (KKDP vb.)												
3. Yabancı Kaynaklar												
a — Orta ve Uzun Vadeli												
— İç Kredi												
— Dış Kredi												
b — İşletme Kredisi												
TOPLAM FİNANSMAN												

* Yatırım Dönemi Finansman Giderleri Dahildir.

EK — 5
İŞLETME DÖNEMİ BİLGİLERİ

Açıklamalar / Yıllar	1. İşletme Yılı	2. İşletme Yılı	3. İşletme Yılı	Son İşletme Yılı
Kapasite Kullanım Oranı				
Hammaddeler				
a —				
b —				
c —				
Yardımcı Maddeler				
a —				
b —				
c —				
İşletme Malzemeleri				
a —				
b —				
c —				
Ürünler				
a —				
b —				
c —				
İşletme Giderleri * (1) (Proje Giderleri)				
İşletme Gelirleri (1) (Proje Gelirleri)				

* (Tam Kapasitede Yıllık İşletme Giderleri - Amortismanlar - Finansman Giderleri) × KKO
(1) Milyon TL.

EK — 6
PROJE GELİR - GİDER VE FON AKIŞI
(Milyon TL.)

Açıklamalar / Yıllar	1. İşletme Yılı	2. İşletme Yılı	3. İşletme Yılı	Son İşletme Yılı
1. İşletme Gelirleri				
2. İşletme Giderleri				
3. Proje Kârı (1-2)				
4. Amortismanlar				
5. Faiz Ödemeleri				
6. Kanuni Kâr (3-4-5)				
7. Teşvikler a — Yatırım İndirimi b — İhracatta Vergi İstisnası c — Diğer				
8. Kurumlar Vergisi Matrahı (6-7)				
9. Kurumlar Vergisi				
10. Gelir Vergisi Stopajı ve Diğer Kesintiler				
11. Vergi Sonrası Kâr (6-9-10)				
12. Anapara Ödemeleri				
13. Fon Akışı (4 + 11 — 12)				

EK — 7
PROJE NAKİT AKIMI
(Milyon TL.)

Açıklamalar	Yatırım Dönemi			İşletme Dönemi		
	Yıl 1	Yıl 2	Yıl 3	1. İşl. Yılı	2. İşl. Yılı	Son İşl. Yılı
A — Kaynaklar						
1. Ödenmiş Sermaye						
2. Uzun Vadeli borçlar						
3. Kısa Vadeli Borçlar						
4. Amortismanlar						
5. Diğer Kaynaklar						
(Tevvikler vb.)						
6. Net Kâr**						
Toplam Kaynaklar						
B — Harcamalar						
1. Toplam Sabit Yatırım**						
2. Net İşletme Sermayesi						
3. Faiz Ödemeleri						
a — Kısa Vadeli						
b — Uzun Vadeli						
4. Borç (Anapara) Ödemeleri						
5. Kâr Dağıtım						
6. Diğer Ödemeler						
Toplam Harcamalar						
C — Fark (A-B)						

* Net Kâr = Vergi Sonrası Kâr — İşletme Dönemi Tevvikleri

** Yatırım Dönemi Faiz Ödemeleri Dahil Değildir.

EK – 8
MALİ DEĞERLENDİRME *

Yıllar	Yatırım Harcamaları	Vergi Sonra. Kar	Fon Akışı	Sermayenin Kârlılığı (%)	Yatırımın Kârlılığı (%)	Net Bugünkü Değer	
						İndirgenmiş Fbk.	İndirgenmiş Değer
Toplam							

* Parasal Büyüklükler Milyon TL. Olarak Verilecektir.
İc Kârılık :

EK — 9
EKONOMİK DEĞERLENDİRME *

Açıklamalar	Yatırım Dönemi			İşletme Dönemi				Toplam
	Yıl 1	Yıl 2	Yıl 3	1. İşl. Yılı	2. İşl. Yılı		Son İşl. Yılı	
A — Milli Ekonomi Yönünden Değerlendirme 1. İhracat Gelirleri 2. Döviz İhtiyacı 3. Net Döviz Kazancı (2-3)(*) 4. Net Yurtiçi Katma Değer — Proje Kârı — İşçilik ve Personel — Kiralar — Faizler 5. Net Milli Katma Değer								
B — Devletin Kazancı 1. Gelir ve Kurumlar Vergisi 2. Maaş ve Ücretlerden Stopaj 3. Diğer Vergi ve Resimler								
C — Devletin Kaybı 1. Kaynak Kullanımı Destekleme Primi 2. Yatırım İndirimi 3. Gümrük Muafiyeti 4. İhracat Teşvikleri 5. Diğer Vergi ve Resimler								

* Parasal Büyüklükler Milyon TL. Olarak Gösterilecektir.

EK : 2**TOPLAM SABİT YATIRIM TUTARI 2.5 MİLYAR TL.'NİN ALTINDA
OLAN YATIRIM PROJELERİ İÇİN FİZİBİLİTE FORMU ÖRNEĞİ****I. YATIRIMCI İLE İLGİLİ BİLGİLER****YATIRIMCI KURULUŞUN**

1. Adı
2. Hukuki Şekli
3. Sermayesi
 - a. Kayıtlı Sermayesi
 - b. Ödenmiş Sermayesi
4. Adresi
5. Telefon Telex Fax
6. Bağlı Olduğu Vergi Dairesi ve Hesap Numarası
7. Ortaklar Hakkında Bilgi
8. Firma ve Ortaklar Hakkında Bilgi Alınabilecek Özel ve Resmi Kuruluş ve Bankaların; Adresleri
Telefon Numaraları
9. Firma'da Projeden Sorumlu Şahıs veya Şahısların, İsimleri
Adresleri
Telefon Numaraları

II. YATIRIM İLE İLGİLİ BİLGİLER**BÖLÜM : 1
GENEL BİLGİLER**

- 1.1. Yatırımın Cinsi
Komple Yeni, Tevsi, Tamamlama, Yenileme, Modernizasyon, Darboğaz Giderme, Kalite Artırma vb. olduğu açıklanacaktır.
- 1.2. Yatırımın Sektörü ve Konusu
- 1.3. Yatırımın Kapasitesi
- 1.4. Kuruluş Yeri
Yatırım yeri İl ve İlçe bazında verilecektir.
- 1.5. Yatırımın Başlama Tarihi
- 1.6. İşletmeye Geçiş Tarihi

- 1.7. Elektrik gücü (KVA)
- 1.8. İstihdam
- Tam kapasitedeki işçi ve personel sayısı belirtilecektir.
- 1.9. Yararlanılmak İstenen Teşvikler

BÖLÜM : 2

PROJENİN TEKNOLOJİK YÖNLERİ (*)

- 2.1. Üretim teknolojisi
- 2.2. Akım şemaları
- 2.3. Tesis Yerleşim Planı (Vaziyet Planı)
- 2.4. Çevre ve Sağlık Problemleri

(*) İmalat Sektörü esas alınarak hazırlanmıştır. Diğer sektörler için yatırımın özelliğine göre, konu ile ilgili gerekli bilgiler verilmek şartıyla, değişik şekillerde düzenlenebilir.

BÖLÜM : 3

YATIRIM TUTARI

Aşağıdaki harcamalar ayrı ayrı hesaplanarak bir Tablo halinde düzenlenecektir. Tutarlar Milyon TL. olarak verilecektir.

- 3.1. Toplam Sabit Yatırım
 - 3.1.1. Arazi-Arsa Bedeli (Toplam alan X Birim Fiyat)
 - 3.1.2. Bina İnşaat Giderleri (Açık ve Kapalı Alan belirtilecektir.)
 - 3.1.3. Makina Teçhizat Giderleri (İthal ve yerli Makina Ekipman ayrı ayrı verilecek, makina teçhizat listeleri ve proforma faturalar ayrıca eklenecektir.)
 - 3.1.4. Diğer Giderler
 - Etüd Proje Giderleri
 - Montaj Giderleri
 - Taşıma ve Sigorta Giderleri
 - İthalat ve Gümrükleme Giderleri
 - Finansman (Faiz) Giderleri
 - İşletmeye Alma Giderleri
 - 3.1.5. Gümrük Vergi, Resim ve Harç Giderleri
- 3.2. İşletme Sermayesi
- 3.3. Toplam Yatırım (Toplam Sabit Yatırım + İşletme Sermayesi)

BÖLÜM : 4**YATIRIMIN FİNANSMANI, İŞLETME DÖNEMİ BİLGİLERİ
VE FİNANSAL ANALİZ**

4.1. Yatırımın Finansmanı (Milyon TL. olarak)

4.1.1. Öz Kaynaklar (%)

— Sermaye

— Şirket Fonları

4.1.2. Yabancı Kaynaklar (%)

— İç Kredi

— Dış Kredi

— İşletme Kredisi

4.1.3. Gümrük Muafiyeti

4.1.4. Yatırım Dönemi Teşvikleri

4.2. Yıllık İşletme Giderleri (Maliyet) (*)

— Hammadde Giderleri (Miktar ve Fiyatlar verilecek)

— İşçilik ve Personel Giderleri (Sayı ve Ücret belirtilecek)

— Amortisman Giderleri

— Finansman Giderleri

— Diğer Giderler (Ayrı ayrı belirtilecek)

(*) Yıllık İşletme Giderleri, Sabit ve Değişken Giderler olmak üzere iki ayrı kalem halinde gösterilecek ve sonuçta Toplam Sabit İşletme Giderleri ve Toplam Değişken İşletme Giderleri ayrı ayrı belirtilecektir.

4.3. Yıllık İşletme Gelirleri

Tesiste Üretilen tüm mal veya hizmetler ile fiyatları gözönüne alınarak yıllık işletme gelirleri hesaplanacaktır.

4.4. Proje Gelir - Gider Durumu

Yatırımın kesin üretime başlamasını takip eden ilk 5 işletme yılı için aşağıdaki kalemler yıllık olarak hesaplanacaktır.

1 — İşletme Gelirleri

2 — İşletme Giderleri

3 - Brüt Kâr (1-2)

4 — Amortismanlar

5 — Faiz Ödemeleri (Varsa)

6 — Vergi Öncesi Kâr (3-4-5)

7 — Kurumlar Vergisi

8 — Vergi Sonrası Kâr (6-7)

BÖLÜM : 5**PROJENİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Projenin kârlılığı aşağıdaki değerlendirmelerle ortaya konacaktır.

5.1. Sermayenin Kârlılığı (%): Yatırılan özkaynağın kârlılığı ilk 5 yıllık işletme dönemi için yıllık olarak,

Sermayenin Kârlılığı = (Vergi Sonrası Kâr / Özkaynak) x 100 ifadesine göre hesaplanacaktır.

5.2. Yatırımın Kârlılığı (%) : İlk 5 yıllık işletme dönemi için yıllık olarak,

Yatırımın Kârlılığı = (Vergi Sonrası Kâr / Toplam Yatırım) X 100 ifadesine göre hesaplanacaktır.

5.3. Yatırımın Geri Dönüş Süresi: İlk 5 yıllık işletme dönemi boyunca sağlanan ortalama vergi sonrası kâr ve amortismanlar dikkate alınarak,

Yatırımın Geri Dönüş Süresi =

(Toplam Yatırım / (Yıllık Ort. Vergi Sonrası Kâr + Amortismanlar)) ifadesinden hesaplanacaktır.

5.4. Başabaş Noktası : Satış hasılatı, Üretim Miktarı ve Kapasite Kullanım Oranı itibari ile Başabaş Noktası (Kâra Geçiş Noktası) değerlendirmeleri yapılacaktır.

Başabaş Noktasındaki Satış Hasılatı =

(Top. Sbt. İşi. Giderleri) / (1-Birim Değiş. Giderler / Birim Satış Fiy.)

Başabaş Noktasındaki Üretim Miktarı :

(Top. Sbt. İşi. Giderleri) / (Birim Satış Fiyatı — Birim Değiş. Giderler.)

Başabaş Noktasındaki Kapasite Kullanım Oranı (%) =

(Başabaş Noktasındaki Ür. Mikt. / Tam Kapasitede Ür. Mikt.) x 100

ifadelerinden hesaplanacaktır. Birim Ürün Başına Değişken Giderler (Birim Değişken Giderler), Toplam Değişken İşletme Giderlerinin tam kapasitedeki üretim miktarına bölünmesi ile bulunacaktır.

EK : 3**MAHALLİ İDARELERE YAPILACAK YARDIMLAR
HAKKINDA YÖNETMELİK**

Kalkınmada Öncelikli Yörelere İlişkin Program ve Projeleri Desteklemek Amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesinde Yeralan Ödenekten Yapılacak Yardımların Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

BİRİNCİ BÖLÜM**Genel Hükümler****Amaç**

Madde 1 — Bu Yönetmeliğin amacı Kalkınmada Öncelikli İllerdeki İl Özel İdareleri ve Belediyelerin bu Yönetmelikte gösterilen sektörlerdeki projelerini desteklemek; hizmet ve yatırımlarında verimlilik, sürat ve etkinliği sağlamak için Devlet Planlama Teşkilatı bütçesine konulan Mahalli İdarelere Yapılacak Yardımlar Ödeneğinin dağıtım ve kullanımına ait esas ve usulleri düzenlemektir.

Kapsam

Madde 2 — Bu Yönetmelik Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesinde yer alan ödenekten, Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki İl Özel İdareleri ve Belediyelerin Tarım, İmalat Sanayii, Turizm ve Diğer Kamu Hizmetleri (Belediye Hizmetleri - Sosyal Alt Yapı) sektörlerindeki projelerin desteklenmesi için yapılacak yardımların tahsisi, harcanması ve denetimine dair hükümleri kapsar.

Hukuki Dayanak

Madde 3 — Bu Yönetmelik, 437 sayılı Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Karamame'nin 2. maddesinin (f) bendi ile 12 nci maddelerine istinaden hazırlanmıştır.

Tanımlar

Madde 4 — Bu Yönetmelikte geçen :

Teşkilat : Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığını,

Mahalli İdareler: Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki İl Özel İdareleri ve Belediyeleri,

Belediyeler : Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki Belediyeleri,

İl Özel İdareleri : Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki İl Özel İdarelerini,

1. Derecede İller : Kalkınmada Birinci Derecede Öncelikli İlleri,

2. Derecede İller : Kalkınmada ikinci Derecede Öncelikli İlleri,

Ortaklık : İl Özel İdareleri ve Belediyelerin Anonim Şirketlerle Tesis Ettikleri Ortaklıkları,

Ödenek: Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki Projeleri Desteklemek Amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesinde Yeralan Mahalli İdarelere Yapılacak Yardımlar Ödeneği'ni,

Müstakil Yatırım : İl Özel İdareleri ve Belediyelerin Kendi Kaynakları ile Yapacakları Yatırımları,

Toplam Yatırım : Sabit Sermaye Yatırımları -f Azami Bir Yıllık İşletme Sermayesi İhtiyacı toplamı, ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Genel Esaslar

Ödenekten Yapılacak Yardımlar

Madde 5 Devlet Planlama Teşkilatı bütçesine konulan ödenekten Kalkınmada Öncelikli İllerdeki İl Özel İdareleri ve Belediyelerin aşağıda belirtilen yatırımları için yardım yapılır.

- Tarım ve hayvancılık ürünlerinin işlenmesine yönelik yatırımlar,
- Kültür ve Turizmin gelişmesine yönelik yatırımlar,
- Yatırım amacıyla kurulan yeni anonim şirketlere iştirakler,
- İmalat sanayiinin gelişmesine katkı sağlayacak yatırım projeleri,
- Belediye hizmetlerinin etkinliğini arttıracak sosyal ve ekonomik alt yapı yatırımları.

Yardımlarda Öncelik Sırası

Madde 6 — Yardımlar aşağıdaki öncelik sırasına göre yapılır.

- Yarım kalmış projeler,
- Yatırım süresi kısa olan ve süratle üretime geçebilecek projeler,
- İstihdama katkısı yüksek olan projeler,
- Acil ihtiyaç duyulan diğer projeler.

Yardımların Tahsisi ve Ödenmesi

Madde 7 — Ödenekten yardım taleplerinde bulunan İl Özel İdaresi ve Belediyeler,

- İl Özel İdarelerinde İl Daimi Encümeni Kararı, Belediyelerde Briediye Encümeni Kararı,
- Yardım konusu yatırımın, Bayındırlık ve İskan Müdürlüğüne tasdikli proje ve keşif özeti (Tip projelerde tasdik aranmaz),
- İmalat Sanayii ve Turizm projelerinde fizibilite raporu,

d) Turizm sektörü projeleri için Turizm Bakanlığından “Turizm Yatırım Belgesi”,
e) Fizibilite raporu olmayan bütün projelerde yatırım maliyetini gösteren Ek - 1’deki tablo,

1) Devam eden projeler için başlangıçtan bugüne kadar yapılmış olan ve bugünden sonra yapılacak olan harcamaları gösterir Ek - 2’deki tablo,

g) Ortaklıklarda şirket ana sözleşmesi ve tadillerinin yayımlandığı Ticaret Sicili Gazetesi,

h) Şirketin son tarihli bilançosu,

i) Sermaye artırımlarında sermayenin son durumunu ve ortaklara dağılımını gösterir genel kurul kararı, veya kararın yayınlandığı Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi,

Gerekçeli bir yazıya bağlanarak merkez ilçe ve merkeze bağlı belediyelerde doğrudan valiliğe, ilçelerde ise kaymakamlık aracılığı ile valiliğe gönderilir.

Valiler kendilerine gelen müracaattaki belgeleri inceleyerek ve varsa eksikliklerini tamamlattırarak uygun buldukları takdirde valilik görüşü ile birlikte Devlet Planlama Teşkilatına intikal ettirirler.

Aynı mahalli idarenin yıl içerisindeki yardım taleplerine ilişkin proje veya ortaklıklarından sadece birisine yardım yapılır.

Yardım yapılan proje tamamiye bitirilmeden veya ortak olunan şirket faaliyete geçirilmeden diğer yardım talepleri değerlendirilmeye alınmaz.

Anonim Şirketlere Ortak Olan İl Özel İdareleri ve Belediyelere Yapılacak Yardımlar

Madde 8 --- Mahalli İdarelerin şirketlerle tesis ettikleri ortaklıklardan doğan mükellefiyetlerini kendi kaynakları ile yerine getirmeleri esastır. Söz konusu yardım bu mükellefiyetlerini yerine getirmede güçlük çeken İl Özel İdarelerine ve belediyelere ödenek imkânları doğrultusunda yapılır. Yapılan yardım valilik emrine gönderilir.

Yapılan yardım ortaklık payını aşamaz ve şirket sermayesinin Birinci Derecedeki illerde % 40’ını, İkinci Derecedeki illerde % 30’unu geçemez.

Özel İdare ve Belediyelerin Şirketlerde Temsili

Madde 9 — Paydan yardım yapılmak suretiyle ortak olunan şirketlerde, Özel İdareler vali veya görevlendireceği memurlar tarafından, Belediyeler ise Belediye Başkanı veya görevlendireceği memurlar tarafından temsil edilir.

Belediyelerin Müstakil Projelerine Ödenekten Yapılacak Yardımlar

Madde 10 — Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki tesis ve yatırımların desteklenmesi amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesine konulan Ödenek son nüfus

sayımına göre nüfusu 50.000'in altında olan Kalkınmada Öncelikli Yöre belediyelerinin müstakilen yapacakları projelerinin desteklenmesi için kullanılır.

Yapılan yardım tutan Birinci Derecedeki İllerde proje keşif tutannın % 80'ini, ikinci Derecedeki İllerde ise % 60'mı geçemez.

Yatırım tutarının yardım dışında kalan kısmını belediyeler kendi kaynakları ile bitirmek zorundadır.

Yardım konusu proje için lüzumlu olan arsayı belediyeler kendi imkânları ile sağlamak zorundadırlar.

İl Özel İdarelerinin Müstakil Projelerine Yapılacak Yardımlar

Madde 11 — Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki İl Özel İdarelerinin müstakilen yapacakları projelerine ödenekten yardım yapılır.

Söz konusu yardım tutarı Birinci Derecedeki İllerde proje keşif tutarının % 60'ını, İkinci Derecedeki İllerde ise % 40'ını aşamaz.

Valiliğe Gönderilen Yardımın Harcama Usulü

Madde 12 — Devlet Planlama Teşkilatınca uygun görülen şirket ortaklıklarına ve projelere ödenekten yardım yapılması hakkında Müsteşarlık onayı alınır ve yardımın ilgili valilik emrine gönderilmesi için Maliye Bakanlığına bildirilir.

Ödenekten yapılan yardımlar en kısa sürede ilgili valilik emrine gönderilir ve Devlet Planlama Teşkilatınca ilgili valiliğe bilgi verilir.

İl Özel İdareleri için gönderilen ödenekler (yardımlar), İl Daimi Encümen kararı ile İl Özel İdare bütçesinin ilgili bölüm ve maddelerine,

Belediyeler için gönderilen ödenekler (yardımlar) Belediye Encümeni kararı ile Belediye bütçesinin ilgili bölüm ve maddelerine, gelir ve gider kaydedilir.

Madde 13 — Valilik ve belediyelere gönderilen yardım paraları T.C. Ziraat Bankasında açılacak ayrı bir hesaba yatırılır.

Madde 14 — Bankadan paranın çekilişi, ortaklıklara iştiraklerde genel kurul ve yönetim kurulu kararları doğrultusunda Türk Ticaret Kanunu esaslarına göre il daimi encümeni veya belediye encümeni kararlarına istinaden; il özel idareleri veya belediyelerin yaptığı projelerde ise usulüne göre düzenlenmiş hakediş raporlarına dayalı olarak il daimi encümeni veya belediye encümeni kararlarına istinaden, illerde vali ilçelerde ise kaymakamın yazılı onayı ile olur.

Yardımanın Tahsis Amacı Dışında Kullanılamayacağı

Madde 15 — Yapılan yardımlar geçici de olsa projesi ve tahsis amacı dışında kullanılamaz.

Yardım ile gerçekleştirilecek işin herhangi bir sebeple gerçekleştirilmesinden vazgeçilmesi veya mecburi sebeplerle uygulanmasının mümkün olmaması, alınan yardımların zorunlu sebepler dışında, alındığı tarihten itibaren 1 yıl içerisinde harcanmasına başlanmaması halinde durum Devlet Planlama Teşkilatına bildirilir ve verilecek talimata göre hareket edilir.

Denetleme sonucunda veya herhangi bir suretle, yardımın veya mahalli idarelerin anonim şirketlerdeki katılım paylarının amacı dışında kullanıldığının anlaşılması halinde, yapılan yardımın derhal faizi ile birlikte geri alınması için ilgili mevzuat hükümleri uygulanır ve ayrıca sorumlular hakkında tahkikat yapılır ve yanlış işlemin düzeltilmesine kadar başka yardım yapılmaz.

Yardımların Takibi, Denetimi ve Sonuçları Hakkında Bilgi Yerilmesi

Madde 16 — Yapılan yardımların yönetmelik hükümlerine göre amacına uygun olarak harcanıp harcanmadığı ve yapılması öngörülen yatırımın mali ve fiziki gerçekleşme durumlarının denetimi Mülkiye Müfettişleri ile Mahalli İdareler Kontrolörleri tarafından yapılır.

Valilikler, yatırım ve hizmetin devam ettiği süre içinde altı ayda bir ve işin bitiminde, işin fiziki durumu ve harcaması hakkında Devlet Planlama Teşkilatına bilgi verirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **Çeşitli Hükümler**

Yürürlükten Kaldırma

Madde 17 — 15 Aralık 1990 tarih ve 20726 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunan “Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesinde Yeralan Ödenekten Kalkınmada Öncelikli İllerdeki İl Özel İdareleri, Belediyeler, Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Bağlı Ortaklıklarına Yapılacak Yardım ve Ödemelerin Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik” yürürlükten kaldırılmıştır.

Yürürlük

Madde 18 — 832 sayılı Sayıştay Kanununun 105 inci maddesi gereğince incelenmiş olan bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 19 — Bu Yönetmelik hükümlerini Devlet Planlama Teşkilatının bağlı olduğu Devlet Bakanı yürütür.

ÖDENEK FORMU

Bu form iktisadi ve mali transferler ödeneginden yararlanabilecek yatırım konuları için tanzim edilecek ve değerlendirmeye esas teşkil edecektir.

I. YATIRIMCI HAKKINDA BİLGİ

- a) Şirketin İsmi :
 b) Şirketin Adresi :
 — Telefon :
 — Teleks :
 — Faks :
 c) Şirketin Sermayesi :

II. YATIRIM HAKKINDA BİLGİ

- a) Yatırımın Konusu :
 b) Yatırım Yeri :
 c) Yatırım Kapasitesi :
 d) Yatırım Süresi :
 e) İstihdam :

III. YATIRIM TUTARI (Milyon TL.)

1. Sabit Yatırım :
 a) Arazi-Arsa :
 b) Bina İnşaat :
 c) Makina ve Teçhizat :
 — İthal :
 — Yerli :
 2. Diğer Harcamalar :
 3. Gümrük Vergi ve Res. :
 4. İşletme Sermayesi İhtiyacı :
TOPLAM YATIRIM :

HARCAMA TABLOSU**(Milyon TL.)**

	Yıllar			
1. Sabit Yatırım				
a) Arsa				
b) Bina İnşaat				
c) Makina Teçhizat				
2. İşletme Sermayesi İhtiyacı				
TOPLAM YATIRIM İHTİYACI				

İL ÖZEL İDARELERİNİN KURDUĞU, KATILDIĞI VE KURUP KAPATTIĞI ŞİRKETLERİN BÖLGESEL VE EKONOMİK AÇIDAN İRDELENMESİ

Haşan ÖZHAN*

Giriş

Son yirmi yılda meydana gelen gelişmeler tüm dünya ülkelerini ve şirketlerini korkunç bir rekabet ortamına sokmuştur. Gerek ülkeler ve gerekse şirketler bazında bu rekabet ortamında ayakta kalabilmenin ve Dünya ticaretinde pay kapabilmenin yolu, ekonominin tüm kurallarını tavizsiz uygulamaktan geçmektedir. Doğu bloku ülke ekonomilerinin çöküşü, serbest piyasa ekonomisine geçişi ve rekabeti daha da hızlandırmıştır. Bu süreç kamu ağırlıklı teşebbüslerin özelleştirilmesini gündeme getirmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan ve sanayileşmemize büyük katkıları olan Kamu İktisadi Teşebbüsleri günümüz ekonomisinin beş kara deliğinden en büyüğü olarak nitelendirilmektedir. Öte yandan yıllardan beri devam eden terörün ekonomik boyutunu ortadan kaldırmaya yönelik olarak Doğu ve Güney Doğu Anadolu'nun kalkındırılması ve istihdam sorununa çözüm bulunması amacıyla bölgesel plan ve programlar oluşturulmaya çalışılmakta, programların uygulanması ve yürütülmesinde yerel yönetimlerin rolü üzerinde ciddi olarak durulmaktadır.

Kamu ağırlıklı teşebbüslerin özelleştirilmesi ve bölgesel kalkınma planında yerel yönetimlere rol verilmesi gibi çelişen iki yaklaşım karşısında, il özel idarelerinin kurduğu, katıldığı ve kurup kapattığı şirketlerin durumlarının etraflıca incelenmesi oluşturulmaya çalışılan politikalara ışık tutacaktır.

Hukuki Dayanak

1982 Anayasamızın 127 nci maddesi mahalli idareleri “İl, belediye ve köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları gene kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir” şeklinde tarif etmiştir.

İl Özel İdaresi Kanununun 78 inci maddesinin 4 üncü bendinde “....ziraat müzeleri ve zirai taavün şirketleri tesisi velhasıl terakkiyatı ziraiyeti temin edecek her türlü hususatin tatbik ve icrası”, 8 inci bendinde “icap eden mahallerde Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları tesisi ve sergiler kışadı ve pazar, panayırlar ihdası velhasıl umuru ticaretin tevsi ve teshili ve serveti mahalliyeinin teksiri için lazımgelen tedabirin ittihazi” hükümlerine, 82 nci maddenin 5 inci bendinde ise “kanunlar gereğince başka kurum, kuruluş ve teşebbüslere yapılacak yardımlar ve

* Mahalli İdareler Genel Müdür Yrd.

özel idare teşebbüslerine verilecek sermayeler ile özel idarenin katılmayı uygun bulduğu şirket, kooperatif, birlik, kamu yararına hizmet yapan demekler ve benzeri ortaklığa katılma payları ve yardımlar” hükümlerine yer verilmiştir. İşte yukarıdaki hükümlere dayanılarak il özel idareleri şirketler kurmuş veya kurulmuş şirketlere iştirak etmişlerdir.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kayıtlarına göre halen il özel idarelerinin kurduğu veya hissedar olduğu şirket sayısı 218, valiliklerin bildirdiklerine göre ise 304’dür. Bu şirketlerden bazılarında özel idarenin hissesi % 0003, % 0004 gibi oldukça düşük seviyededir. Aşağıdaki tabloda örnek olarak verilen şirketler incelemeyi etkilememesi için özel idarelerin kurduğu ve hissedar olduğu şirket sayısına dahil edilmemiş, 304 şirketten 286’sı inceleme konusu yapılmıştır.

Tablo – 1

Şirketin Adı	Şirketlerin Sermayesi	İştirak Eden İl Özel İdaresi	Özel İd. Hissesi	Özel İd. His./Şirk. Top.Serm.
Eskişehir Bankası T.A.Ş.	500.000.000.000.-	Eskişehir İl Özel İd.	13.520.498.-	% 0036
Eskişehir Bankası T.A.Ş.	500.000.000.000.-	Kütahya İl Özel İd.	45.009.495.-	% 0091
Sivas Demir Çel.İşi.A.Ş.	907.000.000.000.-	Sivas İl Özel İd.	444.430.000.-	% 0049
Mudurnu Mustafâ Sunta İm. A.Ş.	2.000.000.000.-	Bolu İl Özel İd.	25.000.-	% 00025
Köy taş Tekst. San. T. A.Ş.	15.000.000.000.-	Aydın İl Özel İd.	2.400.000.-	% 0016
Tütüncüler Bank. T.A.Ş.	300.000.000.000.-	Manisa İl Özel İd.	318.000.-	% 00001

Şirketlerin Genel Durumu

Özel idarelerin kurduğu, katıldığı ve kurup kapattığı şirketlerin kuruluş yıllarına göre dağılımı Tablo — 2’dir

ŞİRKETLERİN BÖLGESEL VE EKONOMİK AÇIDAN İRDELENMESİ

111

Tablo - 2

Yıllar	Kuru. Şirk. Şayia	Şirketlerin Kuruluş Sermayeleri	Hali Haz. Sermayeleri	Özel İdarelerin Sermaye Payl.	Öz.İd.S/ Pay Hali Haz.Ser.O n Şayia	Çalıştırıla İşçi Şayia
1951-1960	4	9.050.000.-	19.952.600.000.-	561.285.000.-	% 2.81	269
1961-1965	5	21.264.000.-	1.911.000.000.-	727.610.000.-	% 38.07	79
1966-1970	18	190.100.000.-	76.018.500.000.-	5.899.351.000.-	% 7.76	1181
1971-1975	63	7.962.693.000.-	152.151.202.000.-	15.599.059.000.-	% 10.25	3258
1976-1980	50	17.784.954.000.-	260.925.940.000.-	30.898.811.000.-	% 11.84	2637
1981-1985	49	12.982.150.000.-	176.127.781.000.-	62.904.738.000.-	% 35.71	1590
1986-1992	97	123.811.874.000.-	412.074.624.000.-	71.278.346.000.-	% 17.29	5181
Yekûn	286	162.959.085.000.-	1.138.161.647.000.-	187.685.771.000.-	% 16.49	14.195

Görüldüğü gibi 1970'li yıllarda başlayarak günümüze kadar özel idarelerin kurduğu veya iştirak ettiği şirket sayısında büyük artışlar meydana gelmiştir. 1951- 1970 yılları arası 20 yıllık dönemde kurulan şirket sayısı 27 iken, 1971-1975 yılları arası beş yıllık dönemde kurulan veya iştirak edilen şirket sayısı 63 olmuştur. 1961-1965 yılları arası beş yıllık dönemde kurulan şirketlerdeki özel idare hisselerinin şirketlerin toplam sermayelerine oranı % 38,07, 1981-1985 yılları arasındaki beş yıllık dönemde ise % 35,71 olmuştur. Diğer dönemlere göre iki mislinden fazla bir artışın görüldüğü bu dönemler 1960 ve 1980 olağanüstü hal dönemlerinden sonrayı ifade etmektedir.

1960 ve 1980 olağanüstü dönemlerinden sonra parlamento ile birlikte seçilmiş yerel yönetim organlarının feshedilerek yerlerine Vali ve il özel idare memurlarından oluşan encümen ve il genel meclislerinin görevlendirilmeleri daha süratle karar almalarını sağlamıştır.

İnceleme konusu yapılan 286 şirketin genel durumu Tablo — 3'dedir.

Tablo - 3

İl	Toplam Şirket Sayısı	Toplam Şirket Sayısı	Faaliyet Halindeki Şirket Sayısı	Şirketlerin Hali Hazır Sermayeleri	Öz. Ortaklık Sermaye Payları	İd. İş. Çalıştır. Sayısı	Gayri Faal Şir. En Son Sermaye	Öz. İd. Ser. Payları
69	286	216	1.059.272.647.000	175.839.201.000	14.195	70	78.509.889.000	11.846.570.000

İl Özel İdarelerin kurduğu, katıldığı ve halen faal durumda bulunan 216 şirketin faaliyet konuları itibarıyla durumları Tablo — 4'de gösterilmiştir.

Tablo — 4

Faaliyet Konuları	Şir. Say.	Hali hazır Sermayeleri	Hali haz. Ser./Top. Ser.Mik. Oran	Öz. İd. Ortaklık Sermaye Payları	Öz. İd./ Hali hazır Şirk. Ser. Oran.	Çalıştı- rılan İşçi Sayısı
Tekstil, Yün, İplik, Halı, Trikotaj, Konf.	13	219.535.818.000.-	% 20.72	22.915.870.000.-	% 10.2	2077
Turizm	22	137.001.100.000.-	% 12.93	49.502.114.000.-	% 36.1	642
Hizmetler (Tic. Eğit. Serb. Bölge İsl.ciligi)	26	98.806.000.000.-	% 9.32	13.735.707.000.-	% 13.8	1794
İmalat Sanayii	22	89.748.971.000.-	% 8.47	15.514.531.000.-	% 17.2	2186
Çimento Üretimi	4	70.950.000.000.-	% 6.70	1.589.156.000.-	% 2.23	1003
Orman Ürünleri Sanayii	9	67.420.000.000.-	% 6.36	3.846.907.000.-	% 5.7	1207
İnşaat Malz. Ürt. (Pişmiş Kil. Torba Kireç)	26	104.123.000.000.-	% 9.82	10.276.559.000.-	% 9.86	2411
Tarım Ürün. Değ. San. (Bit. Yağ. Çay Mantar, Fis. İsl. Tes.)	16	37.486.000.000.-	% 3.53	4.624.795.000.-	% 12.3	397
Un ve Mamulleri Sanayii	13	34.883.088.000.-	% 3.29	22.441.256.000.-	% 64.3	416
Plastik ve Aspest Boru Sanayii	3	34.100.000.000.-	% 3.20	3.810.000.000.-	% 11.1	382
Mermercilik	5	29.000.000.000.-	% 2.73	2.546.875.000.-	% 8.78	121
İnşaat İşleri	6	27.525.000.000.-	% 2.60	1.805.722.000.-	% 17.4	364
Yem Sanayii	18	22.492.239.000.-	% 2.12	5.759.386.000.-	% 25.6	488
Kaynak Su ve Dolum Tes. İş.	4	20.400.000.000.-	% 1.93	2.940.480.000.-	% 14.4	41
Mezbaha ve Süt Ürün. Sanayii	12	18.525.000.000.-	% 1.75	4.640.815.000.-	% 25	214
Tuz Üretimi	2	16.500.000.000.-	% 1.56	3.801.000.000.-	% 23	45
Madencilik	4	15.630.000.000.-	% 1.47	2.919.295.000.-	% 18.6	40
Meyve ve Sebze İşleme San.	3	5.300.000.000.-	% 0.50	1.421.991.000.-	% 26.8	150
Su Ürünleri Sanayi	4	4.230.000.000.-	% 0.40	1.114.400.000.-	% 26.3	34
Sigara Üretimi	1	3.417.900.000.-	% 0.32	256.342.000.-	% 7.49	147
LPG Dolum Tesisleri	1	800.000.000.-	%0.0076	160.000.000.-	% 20	31
Elektrik Ener. Üretim ve Dağıtım	1	200.000.000.-	%0.018	10.000.000.-	% 5	4
Ulaştırma (Hava Taşıma.)	1	1.000.000.000.-	% 0.1	206.000.000.-	% 20.6	1
T O P L A M	216	1.059.272.647.000.-	—	175.839.201.000.-	% 65	14195

Faal durumdaki 216 şirketten 156'sının faaliyet konuları itibariyle gruplandırılmalarında, şirket sayısı, halihazır sermaye miktarları ve il özel idarelerinin ortaklık sermaye paylarına göre sıralamaları Tablo — 5'de gösterilmiştir.

Tablo — 5

Şirket Sayısı İtibariyle Sıralama		Halihazır Sermaye Miktarlarına Göre Sıralama		Özel İd. Ortaklık Sermaye Paylarına Göre Sıralama	
Faaliyet Konusu	Şirket Sayı.	Faaliyet Konusu	Halihazır Sermaye Miktarı	Faaliyet Konusu	Öz. İd. Ortaklık Sermaye Miktarı
İnş. Malz. Üret.	26	Teks. Konfek.	219.535.818.000.-	Turizm	49.502.114.000.-
Hiz. (Tic. Eğ. ve Hiz. İlgili Teş.)	26	Turizm	137.001.100.000.-	Tek ve Konfs.	22.915.870.000.-
İmalat Sanayii	22	İn. Malz. Ürt.	104.123.000.000.-	Un ve Mam.Sn.	22.441.256.000.-
Turizm	22	Tic.Hiz. Eğitim İlgili Teşebb.	98.806.000.000.-	İmalat Sanayii	15.514.531.000.-
Yem Sanayii	18	İmalat Sanayii	89.748.971.000.-	Hiz. (Tic. Eğit. Hiz. İlgili Teş.)	13.735.307.000.-
Tarım Ürünleri Deg. Sanayii	16	Çimento Üret.	70.950.000.000.-	İnşaat.Malz.Ür.	10.276.559.000.-
Un ve Mam. San.	13	Orm.Ürün.San.	67.420.000.000.-	Yem Sanayii	5.759.386.000.-
Tekstil ve Konf.	13	Tarım Ürün. Deg. Sanayii	37.486.000.000.-	Tarım Ürün. Deg. Sanayii	4.624.795.000.-
T O P L A M	156	Toplam	825.070.889.000.-	Toplam	144.770.218.000.-

İl özel idareleri ortaklık sermaye paylarının şirketlerin toplam sermaye miktarlarına oranları ise Tablo — 6'da gösterilmiştir.

Tablo — 6

Faaliyet Konusu	Özel İdareler Ortaklık Payları/Şirketlerin Sermayelerine Oranı
Un ve Mamulleri Sanayii	% 64,3
Turizm	% 36,1
Meyve ve Sebze İşleme Sanayii	% 26,8
Su Ürünleri Sanayii	% 26,3
Yem Sanayii	% 25,6
Mezhiba ve Süt Ürünleri Sanayii	% 25,0
Tuz Üretimi	% 23,0
Ulaştırma (Hava Taşımacılığı)	% 20,6

Her iki tablonun tetkikinde de görüleceği gibi özel idarelerin kurduğu ve katıldığı şirketlerdeki özel idareler ortaklık payları nazarı dikkate alınarak yapılan sıralamada turizm ilk sırayı almakta, onu sırasıyla tekstil ve konfeksiyon, un ve mamülleri sanayii, imalat sanayii takip etmektedir. Özel idareler ortaklık paylarının şirketlerin toplam sermayelerine oranlarına göre sıralamada ise % 64.3 ile un ve mamülleri sanayii ilk sırayı almakta, % 36.1 ile turizm, % 26.8 ile meyve ve sebze sanayii, % 26.3 ile su ürünleri sanayii takip etmektedir.

Görülüyor ki il özel idareleri un ve mamülleri, mezbaha ve süt ürünleri ve su ürünleri gibi mahalli ürünlerin değerlendirilmesi veya yem, turizm gibi mahalli ihtiyaçların karşılanması için şirket kurmuşlar veya kumlan şirketlere iştirak etmişlerdir.

İl özel idarelerinin kurduğu, katıldığı ve halen faaliyette bulunan 216 şirketin bölgelere göre dağılımı ise Tablo — 7’de gösterilmiştir.

Tablo — 7

Bölgeler	Kurul. Şir.Say.	Şirketlerin Sermayeleri	Özel İdare Ortaklık Sermaye Payları	Özel İdare Ortak.Ser.Pay ./ Şir. Serm.	Çalıştırılan İşçi Sayısı
İç Anadolu Bölgesi	53	311.241.567.000.-	67.903.789.000.-	% 22.8	2965
Marmara Bölgesi	15	125.332.239.000.-	5.284.228.000.-	% 4.21	573
Karadeniz Bölgesi	40	161.662.000.000.-	17.835.618.000.-	% 11.0	2168
Ege Bölgesi	40	157.489.090.000.-	21.308.280.000.-	% 13.5	5080
Güneydoğu Bölgesi	11	12.485.751.000.-	5.199.507.000.-	% 41.6	184
Akdeniz Bölgesi	11	58.345.000.000.-	4.045.182.000.-	% 6.9	454
Doğu Anadolu Böl.	46	232.717.000.000.-	54.263.997.000.-	% 23.3	2771
TOPLAM	216	1.039.272.647.000.-	175.839.201.000.-	% 168	14.195

İl özel idarelerinin kurdukları ve iştirak ettikleri şirketlerin bölgelere göre dağılımında 53 şirketle İç Anadolu Bölgesi ilk sırada, 46 şirketle Doğu Anadolu Bölgesi ikinci, 40’ar şirketle Ege ve Karadeniz Bölgeleri üçüncü ve dördüncü sırada yer almaktadırlar. En az şirketin kurulduğu bölgeler 11 ’er şirketle Güney Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgeleridir.

ŞİRKETLERİN BÖLGESEL VE EKONOMİK AÇIDAN İRDELENMESİ 115

İl özel idarelerinin ortaklık sermayelerinin en yüksek olduğu bölgeler % 41.6 ile Güney Doğu Anadolu, % 23.3 ile Doğu Anadolu ve % 22.8 ile İç Anadolu Bölgesidir. Özel idarelerin ortaklık sermayelerinin en düşük olduğu bölgeler ise % 4.21 ile Marmara ve % 6.9 ile Akdeniz Bölgeleridir.

Akdeniz, Marmara ve Karadeniz Bölgelerinde il özel idarelerinin kurduğu ve iştirak ettiği şirketlerde sermayenin büyük kısmı özel idarelerin dışındaki diğer ortaklara aittir. Doğu, Güney Doğu ve İç Anadolu Bölgelerinde ise şirket sermayelerinin büyük kısmı özel idarelere aittir.

Kâr - Zararları Tespit Edilen Şirketlerin Durumları

Tümüne ait bilgiler derlenemediğinden şirketlerin kâr ve zarar durumları elde edilebilen rakamlara göre değerlendirilmiştir.

123 şirketten 46'sı son üç yılda sürekli kâr etmişlerdir. 46 şirketin son üç yıllık kârlılık durumları Tablo — 8'de gösterilmiştir.

Tablo : 8

Şirket Sayısı	Şirketlerin Serin.	Özel. İdare Ortakl. Sermaye Payları	1989	1990	1991
46	193.302.900.000.-	35.851.724.000.-	26.909.894.000.-	34.694.894.000.-	24.232.614.000.-

46 şirketin 1989, 1990 ve 1991 yılı kârlarının şirketlerin sermayeleri ve özel idare hisselerine oranları Tablo — 9'da gösterilmiştir.

Tablo — 9

Yıllar	Şirket Kârları	Şirketlerin Sermayeleri	Kâr/Şir. Serm. Oran	Özel İdare His.	Özel İdare Hissesine Düşen Kâr
1989	26.909.894.000.-	193.302.900.000.-	% 13.92	35.851.724.000.-	4.990.071.000.-
1990	34.694.894.000.-	193.302.900.000.-	% 17.95	35.851.724.000.-	6.434.486.000.-
1991	24.232.614.000.-	193.302.900.000.-	% 12.54	35.851.724.000.-	4.434.442.000.-
Toplam	85.837.402.000.-	Ortalama	% 14.80	Toplam	15.918.999.000.-

123 şirketten 42'si son üç yılda sürekli zarar etmişlerdir. 42 şirketin son üç yıllık zarar durumları ise Tablo — 10'da gösterilmiştir.

Tablo – 10

Şirket Sayısı	Şirketlerin Serm.	Özel. İdare Hisse	1989	1990	1991
42	181.908.362.000.-	41.688.615.000.-	12.790.588.000.-	15.410.782.000.-	36.950.080.000.-

42 şirketin 1989, 1990 ve 1991 yılı zararlarının şirketlerin sermayeleri ve özel idare hisselerine oranları Tablo — 11'de gösterilmiştir.

Tablo – 11

Yıllar	Şirketlerin Zararları	Şirketlerin Sermayeleri	Zarar/ Sermaye Oranları	Özel İdare His.	Özel Hissesine İdare Düşen Zarar
1989	12.790.588.000.-	181.908.362.000.-	% 7.03	41.688.615.000.-	2.930.323.000.-
1990	15.410.782.000.-	181.908.362.000.-	% 8.47	41.688.615.000.-	3.530.610.000.-
1991	36.950.080.000.-	181.908.362.000.-	% 20.31	41.688.615.000.-	8.465.263.000.-
Toplam		Ortalama	% 11.93	Toplam	14.926.196.000.-

123 şirketten 35'i son üç yılda hem kâr ve hem de zarar etmişlerdir. Bu şirketlerin kâr ve zarar durumları Tablo — 12'de gösterilmiştir.

123 şirketin tamamı ele alındığı ve kâr-zarar mahsubu yapıldığında; 15.937.829.000.- TL. kâr, 1990 yılında 31.274.101.000.- TL. kâr ve 1991 yılında ise 8.379.892.000.— TL. kâr ettikleri görülmektedir.

Tablo – 12

Şirket Sayısı	Şirketlerin Sermayesi	Özel İdare Hisseleri	1989	1990	1991
35	1%.812.589.000.-	17.957.321.000.-	Kâr	Kâr	Kâr
			14.268.419.000.-	19.558.925.000.-	41.887.434.000.-
			Zarar	Zarar	Zarar
			12.449.8%000.-	7.568.936.000.-	20.790.076.000.-

123 şirketin 1989, 1990, 1991 yılı kârlarının şirketlerin sermayeleri ve özel idare hisselerine oranları Tablo — 13’de gösterilmiştir.

Tablo – 13

Yıllar	Şirketlerin Kârı	Şirketlerin Sermayeleri	Kâr/Şir. Serm. Or.	Özel İdare Hissesi	Özel İdare Hisselerine Düşen Kâr
1989	15.937.829.000.-	572.023.851.000.-	% 2.78	95.497.660.000.-	2.660.023.000.-
1990	31.274.101.000.-	572.023.851.000.-	% 5.46	95.497.660.000.-	5.219.647.000.-
1991	8.379.892.000.-	572.023.851.000.-	% 1.46	95.497.660.000.-	1.398.603.000.-
			% 3.23		

Son üç yıllık kâr ve zarar durumları tespit edilen 123 şirketin 1989 yılındaki kârlılık oranı (Kâr/Sermaye) % 2.78, 1990 yılında % 5.46 ve 1991 yılında ise % 1.46’dır. Görüldüğü gibi özel idarelerin kurduğu ve iştirak ettiği şirketlerin kârlılık oranı çok düşüktür.

123 şirketin bölgelere göre dağılımı ve son üç yıllık kâr ve zarar durumları Tablo — 14’de gösterilmiştir.

Tablo — 14

Bölgeler	Şir. Say.	Şirket Sermayeleri	Özel İdare Hisseleri	Şir. Ser. Nih. Öz. İd. Hs. Oranı	1989				1990				1991				Son Üç Yıllık Kâr Toplamı	Son Üç Yıllık Zarar Toplamı	Son Yıl (Son Yıl) Farkı (Kâr-Zarar)	Kâr-Zarar/ Şir. Ser. Nih. Oranı
					Kâr	Zarar	Kâr	Zarar	Kâr	Zarar	Kâr	Zarar	Kâr	Zarar	Kâr	Zarar				
Matruha Bölg.	8	83.907.000.000	4.414.796.000	% 5,25	9.564.002.000	1.100.866.000	7.986.408.000	3.131.827.000	2.778.684.000	5.029.887.000	20.133.107.000	9.263.575.000	+ 10.870.532.000	+ % 11,95						
Ege Bölg.	25	107.042.000.000	17.110.521.000	% 15,98	11.415.668.000	8.596.437.000	16.253.124.000	3.378.553.000	2.885.359.000	14.978.799.000	30.995.531.000	26.861.779.000	+ 4.133.752.000	+ % 3,86						
Akdeniz Bölg.	8	107.505.466.000	3.927.851.000	% 3,72	7.065.982.000	10.155.176.000	6.600.473.000	6.628.079.000	33.399.832.000	3.981.718.000	56.464.897.000	20.784.973.000	+35.680.924.000	+ % 33,27						
İ. Anadolu Bölg.	34	110.478.000.000	35.478.202.000	% 32,11	8.665.666.000	3.730.330.000	3.025.665.000	5.531.488.000	10.814.585.000	15.275.415.000	22.532.856.000	22.537.215.000	- 4.377.000	- % 0,04						
Karadeniz Bölg.	19	42.573.397.000	6.478.550.000	% 15,31	2.456.782.000	983.741.000	5.587.348.000	2.589.927.000	9.801.333.000	2.940.898.000	17.845.473.000	6.494.566.000	+11.350.907.000	+ % 28,73						
Doğu Anadolu Bölg.	23	117.984.000.000	27.267.857.000	% 23,11	2.122.982.000	753.448.000	4.584.630.000	3.681.940.000	6.497.534.000	14.972.116.000	13.093.346.000	19.399.594.000	- 6.306.638.000	- % 5,34						
Genel-İht. Anadolu Bölg.	6	2.730.000.000	1.823.130.000	% 66,78	88.588.000	28.586.000	338.191.000	49.919.000	62.731.000	561.333.000	489.490.000	629.748.000	- 150.258.000	- % 5,5						
TOPLAM	125	572.023.871.000	96.497.660.000	% 16,69	41.178.313.000	25.540.484.000	54.253.819.000	22.979.718.000	66.120.048.000	57.740.156.000	161.573.186.000	102.960.338.000	+58.612.848.000	+ % 7,11						

ŞİRKETLERİN BÖLGESEL VE EKONOMİK AÇIDAN İRDELENMESİ 119

Marmara, Ege, Akdeniz ve Karadeniz Bölgelerinde faaliyette bulunan şirketler 1989, 1990 ve 1991 yılları itibariyle son üç yılda kâr etmişlerdir. İç Anadolu, Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde bulunan şirketler ise bilançolarını zararlar kapatmışlardır.

Son üç yıllık kârın şirketlerin halihazır sermayelerine oram itibariyle en yüksek kârı % 33.27'lik oran ile Akdeniz Bölgesindeki şirketler elde etmişlerdir. Bu bölgeyi % 28.73'lük oranla Karadeniz, % 12.95 oranla Marmara ve % 3.86 oranla Ege Bölgesi izlemektedir.

Son üç yıllık zararın şirketlerin halihazır sermayelerine oranı itibariyle en çok zarar % 5,5'lik oran ile Güneydoğu Anadolu bölgesindeki şirketlere aittir. Bu bölgeyi % 5.34 oranla Doğu Anadolu ve % 0.004 oranla İç Anadolu Bölgesi takip etmektedir.

* Son üç yıllık bilançolarını bildiren 123 şirketin halihazır sermayeleri
572.023.851.000. — TL.'dir. Bu şirketlerin tümü ele alındığında son üç yılda
55.591.822.000. — TL. kâr ettikleri ve bu kârın şirketlerin toplam sermayelerine
oranının % 7.11 olduğu görülür.

Şirket sermayeleri içerisinde özel idare hisse oranlarının en yüksek olduğu bölge % 66.78 ile Güney Doğu Anadolu Bölgesidir. Bu bölgeyi sırasıyla % 32.11 ile İç Anadolu, % 23.11 ile Doğu Anadolu, % 15.98 ile Ege, % 15.21 ile Karadeniz, % 5.25 ile Marmara ve % 2.72 ile Akdeniz Bölgeleri takip etmektedir. 123 şirket esas alındığında görülen odur ki; Güney Doğu, İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde şirketlerin sermayelerinde özel idare hisseleri oldukça yüksektir. Diğer bölgelerde gittikçe azalarak Akdeniz Bölgesinde % 2.72'ye kadar düşmektedir.

Güney Doğu, Doğu ve İç Anadolu Bölgelerinde şirketler özel idarelerin öncülüğünde sadece kâr gayesi ile değil mahalli sermaye ile birlikte yerel ekonomik potansiyeli harekete geçirmek, mahalli ürünleri değerlendirmek ve mahalli ihtiyaçları karşılamak amacıyla kurulmuşlardır. İç Anadolu, Karadeniz ve Ege Bölgelerinde şirketler, mahalli sermayelerle eşit sorumluluk altında kurulmuşlardır. Marmara ve Akdeniz Bölgelerinde ise özel idarelerin yukarıdaki işlevleri söz konusu değildir. Bu bölgelerde özel idareler kârlı gördükleri şirketlere sadece kâr amacıyla ve küçük oranda iştirak etmişlerdir.

123 şirketin incelendiği tablonun tetkikinden de açıkça görüleceği gibi özel idarelerin hisse oranları yükseldikçe Kâr/Sermaye oranı düşmektedir. Özel idareler hisse miktarları/toplam sermaye oranının en yüksek olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Kâr/sermaye oranı - % 5.5, özel idareler hisse miktarları/toplam sermaye oram % 2.12 ile en düşük olan Akdeniz Bölgesinde kâr/sermaye oranı + % 33.27'dir.

Faaliyeti Durdurulan Şirketlerin Durumu

İnceleme konusu yapılan 286 şirketten 70 adedi çeşitli nedenlerle faaliyetlerini durdurmuşlardır. Faaliyetlerin durdurulma şekli, en son sermaye miktarları ve özel idareler hisseleri Tablo — 15’de gösterilmiştir.

Tablo — 15

Faaliyetin Durdurulma Şekli	Şirket Sayısı	Şirketler Sermaye Miktarları (B)	Özel İdarelerin Hisse Miktarl. (A)	A / B
Tasfiye Edilen Şirketler	7	743.305.000.-	482.542.000.-	% 64.92
Tasfiyeye Çalışan Şirketler	7	3.349.000.000.-	566.400.000.-	% 16.91
Faaliyeti Durdurulan Şirketler	30	32.891.048.000.-	5.254.299.000.-	% 15.71
Kiralanan Şirketler	15	5.727.600.000.-	2.990.791.000.-	% 52.21 °
Özel İdare Hiss. Devredilen Şirketler	11	35.798.936.000.-	2.552.538.000.-	% 7.13
TOPLAM	70	78.509.889.000.-	11.846.570.000.-	% 15.08

İl özel idarelerinin kurduğu ve katıldığı şirketlerden faaliyetleri durdurulan 70 şirketin bölgelere göre dağılımı Tablo — 16’da gösterilmiştir.

Tablo - 16

Bölgeler	Şirket Sayısı	Şirketlerin Sermayeleri	Özel İda. Hiss.	Öz. İd. His./Şir. Ser. Or.	Borçları	Öz. İd. Hs./T.S. Ser. Or.
Marmara Bölgesi	4	2.626.000.000 -	146.850.000.-	% 5.59		% 0.18
Ege Bölgesi	7	2.265.900.000 -	727.187.000.-	% 31.87	90.000.000	% 0.91
Karadeniz Bölgesi	9	1.631.000.000 -	549.107.000.-	% 33.66	1.818.000	% 0.69
Doğu Anadolu Bölgesi	15	18.331.279.00 0.-	4.976.678.000 -	% 27.14	4.915.743.000	% 6.33
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	14	13.021.210.00 0.-	2.148.928.000 -	% 16.50	175.000.000.	% 2.73
İç Anadolu Bölgesi	18	36.633.000.00 0.-	2.726.238.000 -	% 7.44	277.092.000	% 3.47
Akdeniz Bölgesi	3	4.001.500.000 -	576.582.000.-	% 14.39	885.000.000	% 0.731
TOPLAM	70	78.509.889.00 0.-	11.846.570.00 0.-	% 15.08	6.344.653.000	-

ŞİRKETLERİN BÖLGESEL VE EKONOMİK AÇIDAN İRDELENMESİ 121

Görüleceği gibi çeşitli nedenlerle faaliyetlerine devam imkânı bulamayan 70 şirketin sayı itibarıyla bölgelere dağılımında 18 şirketle İç Anadolu Bölgesi ilk sırayı almakta, bu bölgeyi sırasıyla 15 şirketle Doğu Anadolu, 14 şirketle Güneydoğu Anadolu, 9 şirketle Karadeniz, 7 şirketle Ege ve 4 şirketle Marmara Bölgeleri takip etmekte, 3 şirketle en az faaliyetini durduran şirkete sahip bölge Akdeniz Bölgesi olduğu görülmektedir. Bölgelerdeki faaliyeti durdurulan 70 şirketteki özel idare hisselerinin, faaliyeti durdurulan şirketlerin toplam sermayesine oranında ilk sırayı % 6.33 ile Doğu Anadolu Bölgesi almakta, bu bölgeyi sırasıyla % 3.47 ile İç Anadolu, % 2.73 ile Güneydoğu Anadolu, % 0.91 ile Ege, % 0.73 ile Akdeniz, % 0.69 ile Karadeniz bölgeleri takip etmekte, en alt sırayı ise % 0.18 ile Marmara Bölgesi almaktadır.

İl özel idarelerinin kurduğu şirketlerden çeşitli nedenlerle faaliyetini durduranların faaliyet kollarına göre dağılımı Tablo — 17'de gösterilmiştir.

Tablo - 17

Şirketlerin Faaliyet Sahası	Şir. Say.	Şirket Sermaye Miktan	Şar. Ser. /Top. Şi. Ser. Or.	Özel İdare Hisseleri	Öz.İd.Hi s. Sennaye Miktan Oram	Şirketlerin Borçları
Pişmiş kil, mermer, kireç ve çimentodan gereç san. (Toprak sanayi)	14	38.031.000.000.-	% 48.44	5.017.034.000.-	% 13.19	1.137.969.000.-
Un ve mam. Sanayii	9	20.204.000.000.-	% 25.73	3.430.545.000.-	% 16.97	68.793.877.-
Tekstil, Yün, İp ve Hal. San.	10	7.004.500.000.-	% 8.92	996.494.000.-	% 14.22	3.000.000.000.-
İmalat Sanayii	10	4.564.400.000.-	% 5.81	592.137.000.-	* 13.06	75.000.000.-
Meyve ve Sebze İşi. San.	5	4.354.000.000.-	% 5.54	913.375.000.-	% 20.97	30.000.000.-
Mezbaha Ürün. Sanayii	2	1.195.000.000.-	% 1.52	87.500.000.-	% 7.32	-
Turizm	5	881.000.000.-	% 1.12	324.000.000.-	% 36.7	-
Orman Ürün. Sanayii	5	679.340.000.-	% 0.86	350.087.000.-	% 51.6	-
Yem Sanayii	5	671.375.000.-	% 0.85	26.708.785.-	% 3.97	-
Bitkisel Yağ Sanayii	2	640.000.000.-	% 0.81	25.140.000.-	% 3.92	-
Süt ve Süt. Mam. Sanayii	4	215.000.000.-	% 0.27	62.500.000.-	% 29	3.500.000.-
Su Ürünleri Sanayii	1	50.000.000.-	% 0.06	1.202.000.-	% 2.40	-
Tavukçuluk ve Yumurta	1	20.274.000.-	% 00.03	20.274.000	% 100	-
TOPLAM	70	78.509.889.000.-	-	11.846.570.000.-	% 15.08	4.315.200.000.-

Görüldüğü gibi çeşitli nedenlerle faaliyeti durdurulan, kiralanan veya özel idare hisseleri devredilen 70 şirketin, şirket faaliyet sahaları itibarıyla gruplandırılmışlarında ilk sırayı 14 şirket ve 38.031.000.000.— TL. sermaye ile pişmiş kil, mermer, torba kireç, çimentodan gereçler sanayii kısaca “Toprak Sanayii” almıştır. Toprak Sanayii kategorisine dahil 14 şirketin sermayesinin 70 şirketin toplam sermayesine oranı % 48.44’dür. Bu faaliyet kolunu sırasıyla % 25.73 ile un ve mamulleri sanayii, % 8.92 ile tekstil, konfeksiyon, yün, iplik sanayii izlemektedir. En alt sıralan su ürünleri sanayii ile tavukçuluk ve yumurta sanayii almaktadır.

Faaliyeti durdumlan şirketlerdeki özel idare hisselerini yine Tablo — 17’de görmek mümkündür. Buna göre parasal değer olarak özel idare hisselerinin en çok olduğu iki faaliyet kolu toprak sanay ve un mamülleri sanayiidir. Oran itibarıyla % 100 sermayesine sahip tavukçuluk faaliyet kolu istisna kılınırsa özel idare hisselerinin oran olarak en yoğun olduğu faaliyet kolu % 51.6 ile orman ürünleri sanayii, % 36.7 ile turizm, % 29 ile mezbaha ve süt ürünleri sanayii, % 20.47 ile meyve ve sebze işleme sanayiidir. Hisse oranı düşük faaliyet kolları ise % 2.40 ile su ürünleri, % 3.92 ile bitkisel yağ ve % 3.97 ile yem sanayiidir.

SONUÇ

76 İT den 69’unda il özel idareleri değişik amaçlarla şirketler kurmuşlar, ya da kurulan şirketlere iştirak etmişlerdir. Yeni kumlan Ardahan, Bartın, Batman, Karaman, Iğdır ve Kırıkkale il’leri hariç, iştiraki olmayan tek il Kırklareli’dir.

İl özel idarelerinin iştiraki olan 286 şirketin hali hazır sermayeleri
1.138.161.647.000. — TL.’dir. Bu şirketlerdeki il özel idarelerin payı
187.685.771.000. — TL.’dir. Şirketlerde çalışan işçi sayısı ise 14.195 kişidir.

286 şirketten 216’sı faal, 70’i gayrifaaldır. Kâr - zarar durumları tespit edilebilen 123 şirketten 46’sı son üç yılda sürekli kâr, 42’si ise sürekli zarar etmişlerdir. 35 şirketten 22’si 1989 yılında kâr, 13’ü zarar, 1990 yılında 15’i kâr, 20’si zarar, 1991 yılında ise 20’si kâr 15’i zarar etmiştir. Kâr eden şirketlerin kârlılık oranı (Kâr/Sermaye) 1989 yılında % 13.92, 1990 yılında % 17.95 ve 1991 yılında ise % 12.54, üç yılın ortalaması ise % 14.80’dır. Zarar eden şirketlerin zarar/sermaye oranları ise 1989 yılında — % 7.03, 1990 yılında — % 8.47 ve 1991 yılında ise — % 20.31, üç yılın ortalaması ise — % 11.93’dür. Kâr-zarar mahsubu yapıldığında 123 şirketin kârlılık oranı 1989 yılında % 2.78, 1990 yılında % 5.46 ve 1991 yılında % 1.46, üç yılın ortalaması ise % 3.23’dür.

Ülkemizde yerel yönetimlerin Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre şirket kurması serbesttir. Herhangi bir ön izne tabi değildir. 1988-1992 yılları arasında Devlet Planlama Teşkilatının uygun görüşü aranmış, ancak 1992 yılından itibaren uygun görüş alınması uygulaması kaldırılmıştır. Şirketlerin denetimi Türk Ticaret Kanunu hükümleri çerçevesinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı müfettişlerince yapılmaktadır

İl özel idarelerinin şirket kurmaları veya kurulan şirketlere iştirakini gerektiren nedenleri şöyle sıralamak mümkündür;

1 — Mahalli sermayeyi harekete geçirmek, istihdam olanakları yaratmak, mahalli ürünleri ve imkânları değerlendirmek veya mahalli ihtiyaçları karşılamak,

2 — Yöneticilerin görünür bir eser bırakmak arzu ve hevesi,

3 — 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ve 657 sayılı Devlet Personel Kanunu ve diğer mevzuat hükümleri ve bürokratik engellerden kaçmak.

Buna benzer nedenlerle kurulan şirketlerin yukarıdaki incelemenin ışığı altında sorunların da şöyle sıralamak mümkündür;

1 — Kurulan şirketlerin üçte birine yakın kısmı çalışabilir durumda değildir. Faal olmayan şirketlerden 7'si tasviye edilmiş, 7'si tasviyeye çalışılmakta, 30 adedi çeşitli nedenlerle faaliyeti durdurulmuş, 15 adedi diğer kişi ve kuruluşlara kiralanmış, 11 adedinin özel idare hisseleri devredilmiştir. 70 adet bu şekildeki şirketin varlığı, şirketlerin kuruluş aşamasında yer seçimi, yapılabirliklik (fizibilite), rekabet, kalifiye eleman temini, hammadde kaynaklarına yakınlık ve pazarlama gibi serbest piyasa ekonomisinin gözönünde bulundurulması gereken temel kriterlerine uyulmadığının açık kanıtıdır.

2 — İl özel idarelerinin kurduğu ve katıldığı 286 şirketten 93 adedinde vali, 13'ünde vali yardımcısı, 1 l'inde kaymakam, 14'ünde il özel idare müdürü veya yardımcısı, 2'sinde il genel meclis üyesi, 2'sinde büyükşehir belediye başkanı olmak üzere 135'inde kamu görevlisi yönetim kurulu başkanlığı görevini yürütmektedirler. Özel idare hisselerinin çok düşük olduğu şirketlerde dahi valilerin yönetim kurulu başkanlığı yaptıkları görülmektedir. Şirket yönetimlerinde iktisadi ve ticari anlayışın hakim kılınmayışının sıkıntıları büyüktür.

3 — Faaliyeti durdurulan 70 adet şirketten 30 adedinin faaliyetini durdurma nedeni, yeterli işletme sermayesine sahip olamama, aşırı kredi kullanımından kaynaklanan ağır borç yükü ve sürekli zarar edişleridir. Bu durumdaki şirket tesislerinin kiralama yoluyla özel kişi ve kuruluşlara devri bir çözüm yoludur. 15 adet faal olmayan şirket kiralama yoluyla özel kişi ve kuruluşlara kiralanarak sürekli zarardan kurtulmuşlardır.

4 — Şirketlerdeki özel idare hisseleri arttıkça kâr/sermaye oranı düşmektedir. Güney Doğu Anadolu bölgesindeki şirketlerde özel idare hisselerinin şirketlerin toplam sermayelerine oranı % 66.78, kâr/sermaye oranı ise — % 5.5'dir. Buna mukabil Akdeniz Bölgesindeki şirketlerdeki özel idare hisselerinin şirket toplam sermayelerine oranı % 2.72, kâr/sermaye oranı ise +% 33.27'dir. Özel idare hisseleri arttıkça şirketlerin iyi yönetilmediği açıkça ortaya çıkmaktadır. Aşırı

personel istihdamı, dinamik yönetimden uzaklaşma, uzman-kalifiye eleman istihdam edilememe, yerel yönetimleri temsilen görevli personelin mali ve cezai sorumluluklarının olmayışı gibi etkenler şirketlerin kârlılığını engelleyen nedenlerdir.

Özel idarelerin kurduğu ve katıldığı şirketlerin bugünkü durumu henüz felâket boyutlarında değildir. Ancak, hızlı bir rekabet ortamına giren ülkemizde bu şirketlerin ayakta kalabilmeleri ve kuruluş işlevlerin sürdürebilmeleri için hukuki ve yapısal değişikliğe süratle gidilmelidir.

Bu değişiklik önerilerini Dünya’da ve Türkiye’de gözlenen;

1 — Demokratikleşme, liberalleşme, şeffaflık ve katılımcılığa ters düşmeyecek,

2 — Ülke kalkınma plan ve hedeflerine uygun olacak, kalkınma ve gelişmeye engel olmayacak ve yük teşkil etmeyecek,

3 — Kaynak israfını da önleyecek genel strateji içinde aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür;

a — Özel idarelerin kuracakları ve iştirak edecekleri şirketlerin kuruluş ve iştirak işlemlerinin ön izne tabi olmaları etkili bir denetim yoludur. Ön iznin Devlet Planlama Teşkilatı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığının olumlu görüşlerine istinaden İçişleri Bakanlığınca verilmesi uygun olacaktır.

b — Şirket denetimleri daha etkin hale getirilmelidir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığının denetimi yanında bu şirketlerin İçişleri Bakanlığınca da denetlenmeleri sağlanmalıdır.

c — Şirket sermayelerine iştirak oranlarına sınır getirilerek bu şirketlerin KİT’leşmeleri önlenmelidir. Şirketlerin değişen şartlar karşısında her türlü siyasi baskı ve etkiden uzak süratle karar almaları, dinamik bir yapıya kavuşmaları için şirketlerdeki temsiller yeniden düzenlenmeli; Vali, belediye başkanı, kaymakam, özel idare müdürü, il genel meclis üyesi yerine özel idarelerin profesyonel yöneticilerce temsilleri sağlanmalıdır.

d — Şirketlerin kuruluş amaçlarına sınır getirilmelidir. Özel idarelerin finans kuruluşları olmadıkları unutulmamalı, görev, yetki ve sorumlulukları dışındaki amaçlarla kurulan şirketlere iştirakleri önlenmelidir.

e — Özel idarelerin, asli görevlerini daha iyi ve süratle yerine getirme amacı dışında kurulan şirketlerdeki iştirak paylarını, şirketlerin faaliyete geçmesiyle birlikte süratle elden çıkarmalarını sağlayacak düzenlemelere gidilmelidir.

YÖNETİMİN HUKUKA BAĞLILIĞI

Ali KUYAKSİL
Komiser Yardımcısı

Demokratik düzenin egemen olduğu ülkelerde, yönetimin hukuka bağlılığı ilkesi benimsenmiştir. Günümüzde yönetim ülkede egemen olan hukuk düzeni içinde hukuka uygun olarak görevlerini yürütme zorundadır. Öğretide, yönetimin hukuka bağlılığına “Hukuk Devleti” yönetimi hukuka bağlı olmayan devletler için de “Polis Devleti” deyimi kullanılır. Hukuk devleti, tarihsel süreç içinde polis devleti anlayışından sonra ortaya çıkmıştır. Kara Avrupasında, Polis Devleti anlayışından önce “Mülk Devleti” anlayışı egemendir. Şimdi aşağıdaki bölümde bu kavramları ayrı ayrı ele alıp fazla ayrıntıya kaçmadan inceleyeceğiz.

1 - HUKUK DEVLETİNİN GELİŞİMİ

Kamu hizmetlerinin belli bir düzen ve devamlılık içerisinde yürütülmesini sağlayan ve yönetilenlerin temel hak ve özgürlüklerinin güvencesi sayılan “hukuka bağlı idare” anlayışı, kendiliğinden ve birdenbire ortaya çıkmayıp, bu alanda geçirilen birçok aşamadan sonra kademeli olarak gerçekleştirilmiştir. Batıda devlet anlayışındaki gelişmelere bağlı olarak -yukarıda değindiğimiz gibi- hukuk devleti anlayışına gelmeden önce “mülk devleti” ve “polis devleti” anlayışlarından geçildiği kabul edilmektedir.

A — Mülk Devleti Anlayışı

Bu anlayışa göre devlet, idare edenlerin malıdır. Hükümdar, ülkeye ve bu ülkede yaşayan kişilere maliktir. Devletin başında olan kişi hiçbir kayıtlı bağlı değildir. İsteddiği hak ve yetkileri kendi kendine sağlar ve kullanır.

Hükümdarın sahip olduğu sonsuz hak ve yetkiler, derebeyleri arasında, mülkiyet ilişkisi bozulmadan bölünmüş bir durumdaydı. Hükümdar bütün derebeyle- rin üstünde ve onlara egemen bir kişi olarak, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, olağanüstü, hikmet-i hükümet gereği bir konuma sahipti.¹

Kamu gücü mülkiyete dayandığı için, bu dönemde özel hukuk-kamu hukuku ayırımı yapılamadığı gibi, bir idare hukukunun varlığından da söz açamazdık. İdare hukukçularının bu döneme “mülk devlet’.’ demelerinin sebebi; yönetilenlerin, üzerinde yaşadıkları topraklara bağlı olarak devletin daha doğrusu egemen olanların mülkü sayılmasıdır. Gerçekten de, mülk devlette halk, üzerinde ya

¹ İsmet Giritli - Tayfun Akgüner, “İdare Hukuku Derslerine Giriş”, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1985, s. 25.

şadığı toprağa bağlı olarak, toprağın bir parçası gibi alınıp satılıyor, miras yoluyla başkalarına devredilebiliyordu.²

B — Polis Devleti Anlayışı

Fransız ihtilali'ne kadar Avrupa'da mutlak hükümdarlık rejimleri yürürlükteydi. O dönemde Avrupa'da ve özellikle Almanya'da merkezi hükümetin mutlak egemenliğine dayanan bu yönetimlere "Polis Devleti" adı verilmiştir. Buradaki polis, eski Yunancadaki şehir anlamına gelmektedir. Bu sözcüğün, aynı zamanda, Anayasa rejimi, Devlet kamu düzeni anlamında da kullanıldığı bilinmektedir. "Politika" sözcüğü de bu sözcükten gelmektedir. Günümüzde kolluk (zabıta) anlamında kullanılmaktadır.³

Polis devleti anlayışında idare, belli bir üst hukuk kuralına ve denetimine bağlı olmaksızın gerekli gördüğü her türlü eylem ve işlemi yapabilir; yönetilenlerin özgürlüklerini dilediği gibi sınırlayabilir ve onlara yeni sorumluluklar yükleyebilir. Bununla beraber, polis devleti, idarenin hiç bir kurala bağlı olmaksızın faaliyet yürüttüğü devlet demek de değildir. Orada da idare belli kurallara bağlıdır. Ama bu kuralların hiç birisi, idarenin yönetilenlere karşı davranışlarını sınırlayıcı nitelikte değildir.

Polis devletinde, yönetilenlere emretme yetkisini veren kamu gücü, hükümdar ve onu temsil eden organların elinde toplanmıştır. Hükümdarın yetkileri mülk devlet anlayışında olduğu gibi bir mülkiyet hakkı olmayıp, temsil ettiği devletten ve kişiliğinden doğan bir haktır. Hükümdar hiçbir hukuk kuralı ile bağlı değildir. Vatandaşları tehlikeye sokan her türlü girişimi ve gelişmeyi hiçbir hukuk kuralına bağlı olmadan kaldırmak hükümdarın başlıca görevleri arasındaydı. Çünkü hükümdar, Devleti "iyi halde tutmalı" idi. Bu nedenle de, "devlet çıkarı" gibi kaypak ve muğlak bir kavram uğruna hükümdar, her türlü emri verebilir ve bu emri idare edilenler soru sormadan ve tartışmadan yerine getirirlerdi.⁴

Polis devletinde, öteki kamu görevlilerinin yetkilerini de devlet başkanı tayin eder. Kamu görevlileri devlet başkanından aldıkları emir ve talimatları onun temsilcisi olarak aynen uygularlar ve uygulamada yönetilenlere vermiş oldukları zararlardan dolayı devlet başkanları gibi sorumsuz olurlar.

Polis devletinde yönetimin sorumsuzluğu kabul edilmiş ve idarenin haksız eylem ve işlemlerine karşı yargı yoluna başvurulamamıştır. Sadece Almanya'da bu konuda istisna teşkil eden bir uygulama görülmüştür. Almanya'da halk, idarenin haksız mali işlemlerine karşı özel hukuk hükümlerine göre mahkemeye başvurarak zararın ödenmesini isteyebilmiştir. "Hazine-Fisc Teorisi" denilen bu uygulamaya

2 Şükrü Karatepe, "İdare Hukuku", İzmir, 1988, s. 21.

3 Tahsin Bekir Balta, "Kısa İdare Hukuku", Ankara, 1962, s. 7.

4 Giritli-Akgüner, loc. cit.

göre, kamu mallan (hükümdann kişisel mallan ve gelirleri dışındaki), hükümdara ait değil, özel hukuk hükümlerine göre hareket eden “Hazine”ye aitti. O halde, Hazine özel hukuka tabi bir kişi olarak yargı denetimine tabi olabilmirdi. Bu teoriye göre hâzineyi dava etmek, devleti dava etmek sayılmamıştır.

Hazine Kuramı; Devlet iktidarını hazine ve hükümdar olarak ikiye böldüğü için sakıncalı idi. Ancak, bir nebze olsun yargı denetimi imkânı tanıdığı için faydalı olmuştur.

Polis devleti denildiğinde, daha çok eski dönemlerin geleneksel otoriter devlet idareleri anlatılmak istenir ise de, çağımız devlet idarelerinde de polis devleti uygulamalarına rastlamak mümkündür. Günümüzde, otoriter hükümdarlık yönetimlerinin varlığı büyük ölçüde sona ermiştir. Şeklen demokratik yöntemlerle iş başına gelmiş çoğunluk idarelerinin de yönetilenlere karşı baskı ve zulüm rejimleri uyguladıkları görülmektedir. Bu bakımdan polis devleti kavramı halen geçerlidir. Günümüzde polis devleti, hukuk devleti niteliği kazanamamış otoriter ve baskıcı yönetimleri ifade etmektedir.⁵

C — Hukuk Devleti Anlayışı

Devlet faaliyetlerinin hukuk kurallarına bağlı olması, hukuk kurallarına tabi olması, hukuk devletin en önemli özelliğidir. Yalnız idare edilenler değil, devlet de önceden konmuş olan genel, objektif, soyut hukuk kurallarına uymak zorundadır. Diğer bir deyişle devletin faaliyetleri işlemler ve eylemler yoluyla irade beyanları, ancak hukuk kurallarına uymak şartıyla geçerli sayılabilirler. Örneğin, “normal hiyerarşisi” ne göre, kanunların Anayasaya, tüzüklerin kanuna, yönetmeliklerin de kanun va tüzüklere dayanması, yani alttaki normların üstteki normlara uygun olması lazımdır.⁶

Hukuk devletin amacı, kişiyi devlet iktidarına karşı korumaktır. Bunu yapmak için de temel aldığı öge, kişi hak ve özgürlükleridir. Başka bir deyişle kişi, kamu gücüne karşı hak ve özgürlükleri kalkaniyla korunur. Bu ise devlet iktidarının kişi hak ve özgürlükleriyle sınırlanması ve devletin onlara saygılı olmasıyla sağlanır. Çünkü hukuk devletinde birey toplumsal örgütlenmenin temel ögesi olarak kabul edilir ve korunur. Sosyalist devlet çoğunluk yararını temsil ettiği ve sağlamaya yöneldiği gerekçesiyle, kişinin devlet iktidarına karşı korunmasını kabul etmez. Dolayısıyla bu anlamda, hukuk devleti kavramını reddeder.⁷

Hukuk Devleti kavramı ilk kez Almanya’da ortaya çıkmakla beraber, bu kavram için gereken kurumlar ve bu kavramın gelişmesi Fransa’da görülmüştür.

⁵ Karatepe, Op. cit., s. 23.

⁶ Sıddık Sami Onar, “İdare Hukukunun Umumi Esasları”, Cilt I, Üçüncü Baskı, İstanbul, Hak Kitabevi T.Y. ss. 139-141.

⁷ Acar Örnek, “Kamu Yönetimi” İstanbul, 1988. s. 279.

Hukuk devleti veya hukuka bağlı devlet eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. İngiltere ve A.B.D.'de de, "rule of law" veya "supremacy of law" deyimleri bu kavramı ifade etmek için kullanılmaktadır.

Türkiye'de hukuk devleti ilkesi ve anlayışı hukuk alanında yerleşmiştir. Özellikle, 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası, açıkça bu kavrama maddeleri arasında yer vermişlerdir. Gerçekten, 1982 tarihli T.C. Anayasasının 2'nci maddesi açıkça Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bir "hukuk devleti" olduğunu belirtmektedir. Bu ilke kamu hukukumuzun temel kavramlarından biridir. Anayasalarımızda bu kavramın yer almasından önce, mahkeme kararlarının hukuk devleti ilkesine yer verdiklerini ve bu ilkeyi kullandıklarını biliyoruz.⁸

II - HUKUK DEVLETİNİN GEREKLERİ

Bir ülkede hakim olan yönetimin, hukuk devleti anlayışına uygun olabilmesi için gereken şartların neler olduğu hakkında farklı görüşler öne sürülmüştür. Hukuk devletini daha iyi anlaşılabilmek için, en azından, herkesin üstünde durduğu bazı öğeleri açıklamak gerekir. Bu altbaşlık altında bu öğelerden çoğuna kısa kısa değineceğiz.

A — Temel Hak ve Özgürlüklerin Güvenliği

İnsan hakları da denilen temel haklar, kişilerin sırf insan olarak yaratılmış olmasından dolayı sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerdir. Bu hak ve özgürlüklerin insana sıkı sıkıya bağlı olduğu, olağanüstü durumlarda geçici olarak kısıtlanmaması mümkün ise de, hiçbir şekilde özlerine dokunulamıyacağı, hatta sahibinin bile bu haklardan vazgeçemeyeceği kabul edilmektedir. Anayasanın 12'nci maddesinin birinci fıkrası temel hak ve özgürlüklerin niteliğini bu şekilde belirtmektedir.

Temel hak ve özgürlükler genellikle üç grupta toplanmaktadır. Birinci gruptakiler; anayasaların "kişinin hakları ve ödevleri" başlığı altında düzenlenen "koruyucu hakkıdır".⁹ İkinci gruptakiler; anayasaların "sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler" başlığı altında düzenlenen "isteme hakları"tır.¹⁰ Üçüncü gruptakiler; anayasaların "siyasi haklar ve ödevler" başlığı altında düzenlenen "katılma hakları"tır.¹¹

Temel hak ve özgürlüklerin güvenlik altına alınabilmesi için şu üç şartın gerçekleşmesi beklenir.¹²

⁸ Giritli - Akgüner, Op. cit., s. 27.

⁹ Bkz. 1982 Anayasası, Md.: 17-40.

¹⁰ Bkz. 1982 Anayasası, Md.: 41-66.

¹¹ Bkz. 1982 Anayasası, Md.: 66-75.

¹² Mümtaz Soysal, "Anayasaya Giriş" Genişletilmiş ikinci yayım, Ankara; S.B.F. Yayın No:

271, s. 216, ve Giritli - Akgüner, Op. cit., s. 28.

- Temel hak ve özgürlüklerin anayasa ile korunması,
- Temel hak ve özgürlükleri sınırlayıp kısıtlayacak kanunların genel, soyut ve objektif olmaları,
- Temel hak ve özgürlüklerin Anayasanın öngördüğü Yargı güvencesine bağlanması.

Temel haklar, yukarıda belirtildiği gibi, kamu yarannın gerektirdiği bazı hallerde sınırlandırılabilir ama, hiç bir zaman tamamen ortadan kaldırılamaz. Anayasamın 13’üncü maddesinde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması düzenlenmiştir. Buna göre, “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğinin, Cumhuriyetin, milli güvenliğinin, karım düzeninin, genel asayişin, kamu yarannın, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması” amacı ile temel hak ve özgürlükler geçici olarak sınırlandırılabilir. Demokratik yönetimlerde temel hak ve özgürlükler ancak kanunla sınırlanabilmekte, bir kanun hükmü bulunmadan idare kendiliğinden kamu hak ve özgürlüklerini sınırlanamamaktadır.

B — İdarenin Kanunla Düzenlenmesi

Çağımız hukuk devleti anlayışının önemli özelliklerinden biri de idarenin kuruluş ve işleyişlerinin kanunla düzenlenmesidir. “Kanuni İdare” olarak da adlandırılan bu ilkeye göre, hiç bir idari makam ve kuruluş kaynağını kanundan almayan bir devlet yetkisini kullanamaz. Anayasanın 8’inci maddesinde yürütme yetki ve görevinin, Anayasa ve kanunlar çerçevesinde yerine getirileceği; 123’üncü maddesinde ise, idarenin kanunla düzenleneceği hükme bağlanmıştır. Anayasamın diğer maddelerinde¹³ de, kanuni idare ilkesine yer verilmektedir.

Anayasada böyleşine kesin hükümler yer almasına rağmen, idarenin her türlü faaliyetlerinin ayrıntılı bir şekilde kanunla düzenlenmesi mümkün değildir. Uygulamada sadece temel hak ve özgürlükleri ilgilendiren idari faaliyetler ayrıntılı olarak kanunla düzenlenmekte, diğer konularda genel kuralların belirtilmesi ile yetinilmektedir. İdarenin her türlü faaliyetinin ayrıntılı olarak kanunla düzenlenmesi 19 uncu yüzyıl hukukçularının görüşüdür. Kanun kavramı, sadece yasama organı tarafından çıkarılan işlemleri içine alacak şekilde dar anlamda yorumlayan o dönem hukukçularına göre; hukuk devleti, “Kanun Devleti” demektir. Günümüzde bu görüş değerini yitirmiştir. Çağdaş hukuk anlayışında, kanunilik kavramı ile hukukilik ve hukuki düzenlilik kavramları eş anlamda kullanılmakta, yasama işlemleri yanında, yürütme ve yargı organlarının düzenleyici işlemleri de kanunilik kapsamına girmektedir.¹⁴

¹³ Bkz. 1982 Anayasası, Md.: 71, 73/3, 121/2, 128/2, 129/1, 160/3.

¹⁴ Karatepe, Op. cit., s. 26.

C — Demokratik Siyasi Rejim

Demokrasi, Lincoln'un verdiği ve genellikle klasik olarak kabul edilen bir tanıma göre, “halkın halk tarafından halk için yönetilmesidir”.¹⁵

“Halk İdaresi” olarak da ifade edilen demokrasi, siyasi iktidarı kaynağı bir kişiden, gruptan, sınıftan değil de yönetilenlerden alması esasma dayanır. Demokratik siyasi rejimlerde halk, yöneticileri kendi içinden ve kendi hür iradesi ile seçer. Böylece yönetenlerin koymuş olduğu emir ve yasaklara uyulması halkın iradesinden doğan meşru bir temele dayanmış olur.

Demokrasi, toplumda çeşitli görüş ve çatışmaların varlığını kabul eder. Farklı görüşlerin parti, sendika, kulüp, dernek ve benzer şekillerde teşkilatlanarak siyasi hayata katılmasına ya da benzeri şekillerle kurumlaşmasına ortam hazırlar. Bu nedenle demokrasi, toplumun uygarlık ve kültür düzeyine bağlı bir sorundur. Millet olarak belli bir kültür düzeyine erişilmeden, bazı temel sorunların kavranmasında yaklaşık görüşler oluşmadan demokratik siyasi rejim, politikacıların her fırsatta arkasına sığındıkları bir istismar aracı olmaktan öteye geçemez.

Siyasi hürriyetli demokratik bir rejime sahip olmayan bir ülkede hukuk devletinin gerektirdiği ölçüde hürriyetlere bağlılık düşünölemeyeceği gibi hukuk devletinin öteki ilkeleri de devletin yüksek yönetimini elinde tutan kişinin veya zümrenin arzusuna ve iyi niyetine bağlı kalır, halbuki siyasi hürriyetli bir demokraside toplum egemendir. Toplumun ise kendi üyelerine güven sağlayan hukuk devleti düzenine, öz yararına dayanan sıkı bir bağlılık göstererek başarı sağlaması mantıktır. Gerçi demokratik bir idarede çoğunluğun ve ona güvenen hükümetin hukuk devleti ilkelerine aykırı davranması, mümkündür. Nitekim biz böyle bir devir geçirdik. Fakat sürekli mücadelelerle halk oyunu hukuk devleti düzenine aykırı davranışlar aleyhine çevirmek ve bu sayede normal yollardan amaca ulaşma imkânını veren tek rejim demokrasidir. Bu itibarla hukuk devleti ile demokrasi arasında adeta ayrılmaz denebilecek bir bağ vardır.¹⁶

Görölüyor ki hukuk devleti anlayışı, bir yandan demokrasi için sınırlayıcı bir nitelik taşıyor. Öte yandan da tam ve sağlam olarak ancak demokratik bir rejimde gerçekleştirebiliyor. Şu halde bir ülkenin mutedil ve dengeli bir devlet düzenine sahip olabilmesi için demokratik rejimle hukuk devleti anlayışının birlikte uygulanması gereklidir. Bu açıdan Anayasamızın başlangıç kısmında demokratik hukuk devletini temel bir amaç sayması yerindedir.

¹⁵ Giritli - Akgüner, Op. cit., s. 33.

¹⁶ Tahsin Bekir Balta, “İdare Hukuku I Genel Konular”, Ankara: SBF Yay. No: 326/1970/72, s. 111.

D — İdarenin Yargısal Denetimi

İdarenin yargısal denetimi, hukuk devleti öğelerinden en önemlisidir. Yalnız idarenin değil, Devletin bütün eylem ve işlemlerinin yargı denetimi içinde olması hukuk devleti anlayışının bir sonucudur.

Hukuk devletinde, idarenin yapmış olduğu eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğu üst organlar tarafından denetlenmektedir. Üst organ, bazen yasama organı, bazen işlemi yapan idarenin bağlı olduğu üst idari makam, bazen Danıştay, Sayıştay ve benzeri özel şekillerde kurulmuş bir denetim kurumu, bazen de mahkemelerdir. Bu üst organlardan her birinin yapmış olduğu denetimin, idarenin hukuka bağlılığının sağlanması bakımından yaran olmakla beraber

er, içlerinde en etkiliyi yargı denetimidir.¹⁷

1982 Anayasa'sının 125'inci maddesine göre, “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır”. Bu demektir ki, idarenin herhangi bir eylem ya da işleminden zarar görenlerin mahkemelere başvurarak yapılan idari işlerin iptalini ya da uğratılan maddi zararın giderilmesini isteme hakkı bulunmaktadır.

İdarenin yargısal denetimi genellikle şu konulan içerir :

— İdare'nin bütün eylem ve işlemlerinin yargı denetimine açık olması. Bu husus yukanda belirttiğimiz gibi Anayasamızın 125 inci maddesinde belirtilmiştir.

— Hakimlik ve Savcılık teminatı, Anayasamızın 139 uncu maddesinde ‘ ‘Hakimler ve savcılar azlolunamazlar, kendileri istemedikçe Anayasa'da gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz... ’ ’ diyerek bu husus belirtilmiştir.

— Mahkemelerin bağımsızlığı: Yargı denetimini yapacak mahkemelerin Yasama ve Yürütme'ye karşı bağımsız olmaları lazımdır. Anayasamızın 138 inci maddesi bu konuda şu hükmü getirmiştir :

“...Hiç bir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Görölmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz....”

¹⁷ İdarenin denetimi için bakınız : Vakur Versan, “Kamu Yönetimi”, Fakölteler Matbaası, İstanbul, 1984, ss. 103-127.; Acar Örnek, “Kamu Yönetimi” İstanbul : Pano Bassan, 1988 ss. 263-272.; Turgay Ergun - Aykut Polatoğlu, “Kamu Yönetimine Giriş”, Üçüncü Yayın; Ankara : TODAİE Yay. No: 222, 1988, ss. 329-354.

Her ülke, bağlı bulunduğu idari rejimin türüne göre, kendine uygun yargısal denetim yollarından birini uygulamaktadır. Bazı ülkelerde idareye karşı açılan davalara adliye mahkemelerinde bakılmakta, bazılarında Danıştay ve benzeri özel bir idari yargı mahkemesi bulunmakta, bazılarında ise Türkiye’de olduğu gibi bağımsız bir idari yargı yolu gelişmiş bulunmaktadır.

E — Kuvvetler Ayırımı

Hukuk devleti ilkesinin bir diğer ögesi, kuvvetler ayırımıdır. Yasama, Yürütme ve Yargı organları arasındaki Aristo’dan beri gelen bu ayırım, devlet fonksiyonlarının devlet adına bir takım organlar tarafından yapılmasını hedef alır.

Yasama ve Yürütme organ arasındaki ayırım, “kanuni idare” anlayışının, Yürütme ve Yargı organı arasındaki ayırım da, “Yargı denetimi” ilkesinin doğmasına neden olmuştur.¹⁸

1982 tarihli T.C. Anayasası da, 7, 8 ve 9 uncu maddelerinde kuvvetler ayırımı ilkesini kabul etmiştir.

Hukuk devleti anlayışının layıkıyla gerçekleşmesi için kuvvetler ayırımı ilkesinin uygulanması, yani bir yandan yasama kudretinin yürütmeden ayrı bir organ uhdesinde bulunması, öte yandan mahkemelerin bağımsız olmaları lazımdır. Çünkü mutlakiyet rejimlerinde olduğu üzere, şayet idarenin başındaki organ -Devlet başkanı, hükümet-yasama yetkisine de sahip bulunur ise hukuk devletin gereklere, örneğin hürriyetlerle temel haklar güvenliği, kanuni idare ilkesi etkisiz kalır.

Kuvvetler ayırımı ilkesi Montesquieu tarafından mutedil, yani hukuka bağlı bir devlet düzeninin şartı olarak öne sürülmüş ve bu anlayışla anayasal rejimlerin temel unsuru haline gelmiştir.

Fakat yasama-yürütme arasındaki ayrılığın uygulamadaki değeri siyasi parti cihazının etkisiyle az gibi görünür. Gerçekten yürütmenin başındaki hükümetler parlamentodaki çoğunluk partisi üzerindeki nüfuzları sayesinde arzuladıkları kanunları meclisten geçirmek imkânını bulabiliyorlar.

Bu durum özellikle bizim gibi parlamenter hükümet rejimi ile idare edilen ülkelerde adeta kendiliğinden hasıl oluyor. Çünkü bu rejim hükümetlerin meclisteki çoğunluk partisi liderlerinden kurulmasını gerektiriyor. Çoğunluk partisi liderlerinden kurulan bir hükümet ise, parti kanalıyla meclise kolaylıkla hakim olabiliyor. Nitekim bizde 1960 öncesinde daima öyle olmuş, hükümetler meclise istedikleri kanunu kabul ettirmenin yolunu bulmuşlardır. Bununla beraber yasama-yürütme ayırımının yine de uygulamada büyük değeri vardır. Siyasi hürriyetli

¹⁸ Giritli - Akgüner, Op. cit., s. 31.

demokratik bir rejimde iktidar partisi karşısında teşkilatlı bir muhalefet, mecliste yer alarak hükümeti denetler; tenkitleriyle ilgilileri ve halk oyunu uyarır, ayrıntılıkların önlenme ve giderilmesine, kanunların yapılışında ve kararların alınışında isabet sağlanmasına hizmet eder. Bu açıdan kuvvetler ayrımı değerini muhafaza etmektedir.¹⁹

F — Kanunların Genelliği

Kanunların genelliği, yani benzer durumların aym çözümlere bağlanması, “hukuk devleti” ilkelerinin başlıca gereklerinden biridir. 1982 Anayasasının 10’uncu maddesi “Kanun önünde eşitlik” başlığı taşımaktadır. Herkesin kanun önünde eşit olduğunu, kimseye imtiyaz verilemeyeceği ve devlet organlarının bu ilkeye göre hareket etmek zorunda olduklarını belirtmektedir.

Yasalarda genellik sağlamak, yasa önünde eşitlik sağlamak kadar kolay değildir, yasa koyucuların çok dikkatli davranmalarını, bazı kişileri kayıncı, bazılarını da ezici nitelikte kural getirmekten kaçınmalarını gerektiriyor. Onun için denebilir ki, özellikle sınıf dengesizliklerinin bulunduğu toplumlarda, yasaların genelliği, çoğu zaman, erişilmesi gerekli ideal bir durumu belirtmekten öteye geçemez.²⁰

G — Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi

Kanunların Anayasaya uygun olması ve bu uygunluğun yargı yoluyla denetimi de hukuk devleti ilkesinin gereklerindendir. Yasaların anayasaya aykırı olamayacaklarını belirtme yeterli değildir. Bunun yanında yasaların anayasaya uygunluğunu sağlayacak bir denetim mekanizmasının da kurulması gerekir. 1961 ve 1982 Anayasalarında, bu görev Anayasa Mahkemesine verilmiştir. Anayasa mahkemesinin bu alandaki yetkisine, 1961 Anayasasına göre, 1982 Anayasası ile, hem başvuranlar açısından, hem de içerik açısından bazı kısıtlamalar getirilmiştir.²¹

H — Kanunsuz Suç ve Ceza Olmaması

Anayasanın 38 ve T.C.K.’nın 1 inci maddesinde yeralan bu ilke, suçun yani ne gibi eylemlerin yasaklandığının hiçbir kuşkuyla yer vermeyecek biçimde belirtilmesinden ve buna göre cezanın kanun tarafından tespitinden oluşur. Kişinin yasak eylemleri ve bunların cezalarını önceden bilmesi gerekir. Bu ilke, hukuk devletinin ve kişinin temel hak ve özgürlüklerinin güvencesidir. Ayrıca, gene

¹⁹ Balta, Op. cit., s. 110.

²⁰ Soysal, Op. cit., s. 216.; A. Şeref Gözübüyük, “Anayasa Hukuku” Ankara: S Yayınları, 1986, s. 154.

²¹ Bkz. 1982 Anayasası, Md.: 148, 152.

Anayasanın 17 nci maddesi “insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir ceza” konulamıyacağını, kimseye işkence ve eziyet yapılamıyacağını emretmektedir.

I — Devletin Mali Sorumluluğu

Devletin idari faaliyetleri sonucunda birtakım kişilerin haklarının zarara uğraması mümkündür. Ancak bugüne kadar Yasama ve Yargı Organlarının faaliyetlerinden dolayı, herhangi bir sorumluluk öğretisinin, özellikle Yargı kararları tarafından, geliştirildiğini göremiyoruz. Devlet faaliyetlerinden dolayı mali sorumluluk sonuçta, İdare’nin mali sorumluluğu ve bu da sonuçta, İdare’nin yargısal denetimi sorunu olmaktadır.²²

1982 Anayasasının 125 inci maddesinin son fıkrasında idarenin mali sorumluluğu ”... İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür’ ” hükmü ile kabul edilmiştir. Ayrıca 40 inci maddenin gene son fıkrasında ”...kişinin resmi görevliler tarafından vaki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır” ilkesi getirilmiştir.

İ — Kazanılmış Haklara Saygı

Bu ilke de hukuk devleti anlayışının bir gereğidir.

Yönetimde hukuka bağlılığın sağlanması ve hukuk devleti ilkesinin gerçekleşmesi, yalnız yasa koyucuların bazı esaslara uymalarıyla olmaz. Belki bunlardan da daha önemli olan nokta, kuralları uygulayacak ve devlet işlerini yürütecek olan yönetim mekanizmasının da hukuk düzenine bağlı kalmasıdır.

Anayasa, 1961 Anayasası gibi, yönetimin hukuka uygunluğunu sağlamak için çeşitli önlemler almıştır. Anayasa, yürütme görev ve yetkisinin Anayasaya ve yasalara uygun olarak yerine getirileceğini (Md. 8); Anayasa kurallarının yalnız yasama ve yargı organlarını değil, yürütme ve idare makamlarını da bağlayacağını öngörmüştür (Md. 11). Anayasa bundan başka yönetimin hukuka uygunluğunun yargısal denetimi için özel düzenlemelere gitmiş, yönetimin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olduğunu belirtmiştir (Md. 125).

III - TÜRKİYE’DE HUKUK DEVLETİ ANLAYIŞININ GELİŞİMİ

A — Tanzimattan Önceki Dönem

Bu dönemde Osmanlı Devleti “mutlak” bir hükümdarlıktı. Devletin yasama, yürütme ve yargı gibi temel güçleri padişahın kişiliğinde toplanmakta, Osmanlı Devletinin teokratik yapısı, hükümdarın yetkilerini “ruhani” alana da taşımakta

²² Giritli - Akgüner, Op. cit., s. 32’den. İstisnai nitelikli bir kanun için bkz. 7.5.1964 tarihli

ve 466 sayılı “Kanun Dışı Yakalanan Veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında

Kanun” (R.G. T. 15.5.1964, Sy. 11704) ve C.M.U.K. Md.: 64,77,146 ve 409.

idi. Devletin tüm güçlerini kişiliğinde toplayan padişahın yetkileri, bir yandan “Şeri hukuk”, diğer yandan padişahların çıkardıkları yasalarla, geleneklerden oluşan “örfi hukuk” kuralları ile kısıtlanmıştır. Bu kısıtlamaların hem sınırlı olması hem de padişahların bu kısıtlamalara zaman zaman uymamaları, kişilerin hukuk güvenliğini sarsıyordu. Özellikle 18 inci yüzyılda yönetimin bozulması, hukuka aykırı uygulamaların çoğalması yönetime olan güvensizliği artırmıştır.²³

B — Tanzimat Dönemi

Yeniden düzenleme çalışmaları ile, bir yandan bozulan kuruluşların yerine, batı örneğine göre yenileri kurulmaya, diğer yandan da yönetimi hukuka bağlama konusunda çaba gösterilmeye başlanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğunda, padişahın yetkilerinin kısıtlanması, 1808 yılında Sultan II. Mahmut döneminde “ayan” ile “merkezi iktidar” arasında imzalanan ve “Sened-i ittifak” adı verilen belge ile olmuştur. Bu senedle “padişahın ve hükümetin iradesi üstünde” bir hukuk kuralı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle Sened-i ittifak, “hukuk devletine doğru” atılan bir adım sayılır.²⁴ Gerçekte, Sened-i İttifak bir yandan padişahın yetkilerinin kısıtlanması, diğer yandan da “taşra eşrafi”nin gücünü göstermesi yönünden ilgi çekici bir belgedir.

Tanzimat dönemini başlatan Gülhane Hattı Hümayunu (1839), Islahat Fermanı (1856) ve Fermanı Adalet, hukuk devleti açısından önemli belgelerdir.

Tanzimatla başlayan yeniden düzenleme çabaları içinde önemli olan hususlardan biri de “şer’iye mahkemeleri”nin yanında “nizamiye mahkemeleri”nin ve “Danıştay”ın kurulması olmuştur. Bilindiği gibi nizamiye mahkemeleri, bugünkü adliye mahkemelerinin esasını oluşturur. Yine aynı dönemde Damşaya ve yönetim kurallarına “yönetsel yargı” yetkisi tanınmıştır. Böylece yönetimin yargı yolu ile denetimi konusunda ilk adım atılmış oluyordu.

Tanzimat döneminde hukuk devleti açısından yapılanları özetlemek gerekirse, denilebilir ki, bu dönemde bazı temel hakların güvenlik altına alınması, mahkemelerin bağımsızlığı ve yönetimin yargı yolu ile denetimi konusunda ilk adımlar atılmıştır.

C — Meşrutiyet Dönemi

Yeni Osmanlılar’ın çabaları üe monarşinin meşrutî hale getirilmesi için yapılan çalışmalar sonunda 1876 Anayasası çıkarılmıştır. Bilindiği gibi I. Meşrutiyet çok kısa ömürlü olmuş ve Sultan II. Abdülhamit 13 Şubat 1878’de yasama organı

23 Selçuklu ve Osmanlılarda insan hakları ve hukuka bağlılığın Avrupa’dan önce geliştiği ve sonradan yozlaştığı hakkında bkz.: Doç. Dr. Ahmet Akgündüz, “İslam’da İnsan Hakları Beyanamesi”, İstanbul: Timaş Yayınları., 1991, passim.

24 Onar, Op. cit., s. 147.; Versan, Op. cit., s. 146.

olan “Meclisi Umumi”yi süresiz olarak kapatmıştır. Bu durum Kanunu Esasının 1908 yılında bir fermanla yeniden yürürlüğe konması ve meclisi-mebusanın toplantıya çağırılmasına kadar sürmüştür.

1. ve n. Meşrutiyet dönemlerinde, hukuk devleti açısından önemli adımlar atılmıştır. Hukuk devleti açısından bu dönemde yapılanlar şöyle sıralanabilir :

1. Sert bir anayasa çıkarılmıştır.
2. Temel haklar anayasa güvenliğine kavuşturulmuştur.
3. Kuvvetler ayrımı uygulanmaya başlamıştır.
4. Mahkemelerin bağımsızlığı ilkesi benimsenmiştir.

Meşrutiyet döneminde, hukuk devleti ile ilgili bir çok ilkelerin uygulanmasına başlanmış olması, hukuk devletinin gerçekleştirildiği anlamına alınmamalıdır. Yukarıda saydığımız ilkeler başlangıç durumunda ve noksan bir biçimde uygulanabilmiştir. Hemen belirtelim ki, hukuk devleti anlayışının önemli ilkelerinden biri olan yönetimin yargı yolu ile denetimi ilkesi bu dönemde gerçekleştirilememiştir.

D — Cumhuriyet Dönemi

Hukuk devleti açısından önemli gelişmeler Cumhuriyet döneminde hukuk devleti çabalarının ilk Anayasal belgesi olarak 1921 Anayasasını kabul edebiliriz.

Hukuk devleti yönünden 1924 Anayasası ile sağlananlar aşağıdaki biçimde sıralanabilir :

1. Devletin temel niteliği Cumhuriyet olmuştur. Cumhuriyetin temel organları seçimle işbaşına gelmiştir.
2. Temel hak ve özgürlükler Anayasa güvenliği altına alınmıştır.
3. Yasaların Anayasaya aykırı olmayacağı ilkesi benimsenmiştir.
4. Yasama gücü yalnız Meclis tarafından kullanılmış ve olağanüstü durumlarda hükümetin yasama etkinliklerinde bulunması önlenmiştir.
5. Yargı yetkisi; millet adına bağımsız mahkemeler eliyle kullanılmıştır.
6. Yönetimin yargı yoluyla denetimi ve yönetsel yargı sistemi benimsenmiştir.
7. Çok partili demokratik rejime geçilmiştir.

1924 Anayasası döneminde, hukuk devleti açısından aksayan hususlar da şöyle sıralanabilir :

1. Yargıçlara yeterli bağımsızlık sağlanamamıştır.
2. Anayasaya aykırı yasaların çıkarılması önlenememiştir.
3. Temel hak ve özgürlüklerin Anayasa güvenliğine kavuşturulması yeterli olmamıştır. Bunların güven altına alınması için daha başka hukuki tedbirlere ihtiyaç duyulmuştur.

1961 Anayasası ile hukuk devletini geliştirmek için gereken bütün şartlar yerine getirilmeye 1924 Anayasasının aksayan yönleri giderilmeye çalışılmıştır. Yönetimin hukuka bağlılığı yönünden gerekli hukuk ortamı, 1961 Anayasası tarafından, en ileri bir biçimde hazırlanmıştır.

1982 Anayasası, ilke olarak, 1961 Anayasasında olduğu gibi hukuk devleti ilkesine önem vermiştir. 1982 Anayasasında hukuk devleti açısından dikkati çeken nokta, Cumhurbaşkanının tek başına almış olduğu kararlara karşı yargı yolunun kapatılmış olmasıdır. 1982 Anayasası ile hukuk devleti açısından getirilen ilkelere hukuk devleti anlayışım açıklaeken değinmiştir.

1982 yılında gerçekleştirilen idari yargı reformunda, idare ve bölge idare mahkemeleri kurularak Danıştay yüksek mahkeme durumuna getirilmiştir. Böylece iş hacmi eskiye göre önemli ölçüde azalan Danıştay'ın kararlarında daha dikkatli davranmaya başladığı söylenebilir.

Türk idare hukuku, 1982 Anayasası dönemine kadar önemli gelişmeler göstermiş olmasına rağmen, çözümlenmesi gereken pek çok sorunu vardır. Aşağıda bu sorunlardan bazılarına kısaca değineceğiz.

İdarede yoğun bir bürokrasi ve kırtasiyeciliğe bağlı katı bir merkezilik hakimdir. 1984 yılı içerisinde, bürokrasinin azaltılması yolunda önemli adımlar atıldığı söylenmekte ise de, mevcut idari yapı ve katı merkeziyet uygulaması karşısında bazı işlemlerin yapılmasında bir kısım kolaylıklar getirilmesi, bürokrasiyi azaltmak sayılmaz.

İdare, yerinden ve merkezden olmak üzere iki türlü teşkilatlanmış, fakat merkezi idare ile yerinden idare kuruluşları arasındaki yetki ve görev dağılımı henüz tam olarak sağlanamamıştır. Aynı nitelikteki işler bazen hem merkezi idare, hem de yerinden idare kuruluşları tarafından yürütülmekte; bazen her iki idare de ilgilenmediği için hizmet ortada kalmaktadır.

İdari usuller yeterli derecede gelişmemiştir. Devlet dairelerine bir iş için sadece yazılı olarak başvurulmakta, sözlü başvuru kabul edilmemektedir. Dilekçenin cevaplanacağı yolundaki kesin Anayasa hükmüne (Md. 74) rağmen, yazılı başvuruların çoğu ya hiç cevaplanmamakta ya da geç cevaplanmaktadır.

Personel rejimi, tamamen merkezi idarenin denetimi altındadır. Memurların meslek içi eğitimleri ve yetiştirilmeleri yetersizdir. Devlet memurlarının hizmet yerlerine göre dağılımları ve ücret yetersizliği yıllardır çözümlenemiyen sorunlardandır.²⁵

25 Karatepe, Op. cit., s. 33.

TÜRKİYE'DE KAMU HİZMETLERİNİN YAPISI VE KAMU HİZMETİ ANLAYIŞINA YÖN VEREN ÇAĞDAŞ GELİŞMELER

Hikmet KAVRUK*

GİRİŞ

İnsan ihtiyaçları çok çeşitlidir. Genel olarak her insanda ortak özellik göz- teren, hayatın idamesi için temel olan ihtiyaçları maddi ihtiyaçlar; yeme, içme, uyuma, barınma vb; insandan insana değişen ve başlıca rolünü insanın içinde yaşadığı çevre oluşturan ihtiyaçlar ise manevi ihtiyaçlar olarak sınıflandırılabilir- mektedir. Burada esas olan, yaşanan coğrafi bölge, mensup olunan sosyal tabaka, arkadaş çevresi, eğitim gibi faktörler manevi ihtiyaçların çeşitli şekil ve seviyede oluşumunda etkili olmasıdır.¹

Bu ihtiyaçların karşılanması için kıt kaynakların kullanılarak mal ve hizmet üretiminde bulunulması gerekmektedir. Ne üretileceği, nasıl üretileceği, ne kadar üretileceği, ne zaman üretileceği, kim için üretileceği, en kaliteli nasıl üretileceği gibi temel sorular iktisat ilminin uğraşı alanı oluştururken, politik örgütlenmesi ne olursa olsun, her toplum bu temel ekonomik soruları yanıtlamak zorundadır.*^{1 2}

İnsanların tek tek ihtiyaçları yanında birlikte yaşamaktan doğan, toplumsal düzeyde olan ortak ihtiyaçları vardır. Bunlar kamusal ihtiyaçlardır ki, genele hitap etmelidir. Güvenlik, adalet, sağlık, eğitim, haberleşme, ulaşım gibi. Bu tür ihtiyaçların özelliği gereği geniş bir örgütlenme ve büyük bir yatırım gerektirir. Bu ihtiyaçların karşılanmasından kâr gözetilmeyebilir, toplumun genel menfaatine ve kullanımına sunulmuş olabilir. Bu ihtiyaçların karşılanış biçimi, örgütlenişi, kamu hizmeti kavramını karşımıza çıkarmaktadır.

Toplumun genel ve ortak ihtiyaçlarını karşılayacak kamu hizmetlerinin hizmet alanı, fayda-maliyet oranı, teşkilatlanma zorluğu sebepleriyle üst düzeylerde örgütlenmesi ve sahiplenilmesi gerekmiştir. Küçük bir toplumda ortak ihtiyaçlar da sınırlı ve tahmin edilmesi kolay olabilir. Ancak ülkenin genişliği, uygulanan ekonomik ve siyasi rejim ve hakim olan devlet anlayışına göre bu tür hizmetlerin sunuluşu, çeşitliliği, bölüştürülmesi ve işletilmesi de değişmektedir.

Toplumlar sanayileştikçe, kamu hizmetlerine ayırdıkları kaynaklar ulusal gelirin bir payı olarak artmakta, düzen, alt yapı ve kişilere refah sağlama hizmet

* Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi.

1 AŞNA, M. Alâeddin; Bankacılar İçin Kişisel İlişkiler, Üçüncü Baskı, Ankara 1979, s. 27-28.

2 ALP AR, Cem (Ed.); İktisat, Ankara 1984, s. 43.

leri önem kazanmaktadır.³ Dolayısıyla kamu hizmetleri hem sürekli değişmektedir hem de çağın gereklerine göre genişleyerek çeşitlenmektedir. Buna göre kamu hizmetlerinin örgütlenmesi de değişmektedir. “Dışişleri, Milli Savunma, Adalet, Maliye ve İçişleri en eski ve en temel bakanlıklardır. Önceleri uzman bakanlıklar olan ilk dört bakanlıktan geri kalan çoğu işleri İçişleri Bakanlığı yüklenirken, sonradan bu işlerin bir kısmı ayrı bakanlık haline gelmiştir.”⁴ Hizmetlerdeki önem ve öncelik arttıkça hizmetin idaresi ve etkinliği açısından bir uzmanlaşmaya gidildiği görülmektedir.

Kamu hizmetlerinin bu değişken özellikleri birçok kritere dayanabilir. Uygulanan ekonomik sistem, sosyal yapı, siyasi ve hukuki rejim, sosyal hukuk, demokratik ve refah devleti anlayışı, temel hak ve özgürlüklere saygı, halk katılımı, baskı grupları, demokrasi terbiyesi, uluslararası ilişkiler, toplumsal özellikler, nüfus artışı, sanayileşme, kentleşme, turizm, bilim ve teknoloji, medeniyet, çağdaşlaşma, modernleşme vb kavramlar bileşimi, kamu hizmeti anlayışındaki değişmeyi ve sürekli gelişimi bu unsurlar bileşkesinde aramak gerekmektedir.

Kamu hizmeti, idare hukukunun temel kavramlarından biridir. İdare hukukunun uygulama alanı ile idari yargının görev alanının belirlenmesinde ölçüt kavramlardan biri olmasma karşılık, tanımlanması ve belirlenmesi kolay değildir. Ülkemizde 80’li yıllarda “özelleşirmenin güncellik kazanmasına koşut olarak kamu hizmeti kavramı da yeniden değerlendirilmeye konu olmuştur.”⁵ Özellikle yargı organlarının bu temel kavram ve kurumlara sıkı bağlılığından kaynaklanan bazı engeller ortaya çıkmaktadır.⁶

Bu çalışmada, kamu hizmeti kavramı; anlamı, unsurları, kamu hizmetine uygulanacak hukuk, kamu hizmetinin ilkeleri bakımından incelenecektir. Kamu hizmeti ile özel hizmetlerin farkı, kamu hizmetinin çeşitli yönlerden sınıflandırılması, hizmetin kurulması, işletilmesi ve sona erdirilmesi ele alınacaktır. Kamu hizmeti anlayışının çağdaş gelişmelerle değişmesi gerekeceği düşüncesi ile, kamu hizmeti anlayışına yön veren çağdaş değerler ve devletin kamu hizmetleri bünyesindeki yeri araştırılmaya çalışılacaktır. Tüm bunlar yapılırken yer yer Avrupa’daki bazı ülkelerde konunun nasıl ele alındığı belirtilmeye çalışılacağı gibi, çalışmanın sonuna doğru da ayrı bir başlık altında Kara Avrupa’sı ülkelerinden bazılarında (Fransa, Belçika, İtalya ve Almanya) kamu hizmetlerinin nasıl yer aldığına, genel olarak değinilecektir.

3 BULUTOĞLU, Kenan; Kamu Ekonomisine Giriş, Üçüncü Baskı, İstanbul 1981, s. 217.

4 ÖRNEK, Acar; Kamu Yönetimi, Pano Bassan A.Ş. Yayını, İstanbul 1988, s. 97.

5 TAN, Turgut; “Kamu Hizmeti, Kriz ve Yeniden Tanımlama”, I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Birinci Kitap (İdari Yargı), Ankara 1991, s. 29.

6 TAN, Turgut; “Kamu Hizmeti, Özelleştirme ve Bürokrasinin Azaltılması Üzerine”, TİD, S. 378, Mart 1988, s. 74.

I.KAMU HİZMETİ KAYRAMI

Â. KAMU HİZMETİNİN ANLAMI

Kamu hizmeti, kullanıldığı yere göre anlamı değişen, esnek bir kavram olarak karşımıza çıkmakta, bundan ötürü de anlamın kullanılış yerine göre kestirmek gerekmektedir.⁷ Buna rağmen bazı ortak kriterler etrafında kamu hizmeti tanımlanabilmektedir.

Kamu hizmeti, “Devlet veya diğer kamu tüzelkişileri tarafından veya bunların gözetim ve denetimleri altında genel, kolektif ihtiyaçların karşılamak, kamu yararını sağlamak için kamuya sunulmuş devamlı ve muntazam faaliyetlerdir.”⁸ şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu görüşten hareket eden müellifler, devleti kamu hizmetleri teşkilatının bütünü sayarlar. İdare Hukukunun konusu da kamu hizmetlerini kuran, tanzim eden ve idare eden, kısaca kamu hizmetlerine yönelik kurallardır. İdare Hukukunun konusunu kamu hizmeti sayan bu görüş Duguit görüşü (okulu) dür. Jeze ve Bonnard gibi tanınmış idare hukuku alimleri de görüşlerini bu temele dayandırırılar. Fransa ve Belçika idare hukuku yazarlarının çoğunluğu da bu temele dayanırlar.⁹ Kamu hizmeti kavramı organik, maddi ve şekli açılardan da tanımlanmıştır. Buna göre;^{10 11}

Organik açıdan kamu hizmeti, bir görevi yürütmek için, bir kamu tüzelkişisi tarafından tahsis edilmiş ajan ve mali araçların bütünüdür. Bu tanımlama belli bir örgütü, yani idareyi ifade etmektedir (Anayasa, Md. 70 “Her Türk kamu hizmetine girme hakkına sahiptir”).

Maddi açıdan kamu hizmeti, giderilmesinde kamu yararı bulunan, toplumsal bir gereksinmeyi karşılayan faaliyet olarak tanımlanmaktadır (Anayasa, Md. 47 “Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler, kamu yararının zorunlu kıldığı hallerde devletleştirilebilir”). Bu tanımlama faaliyetin içeriğine göre yapılmaktadır.

Şekli açıdan kamu hizmeti, giderilmesinde kamu yaran bulunan bir toplumsal gereksinmeyi karşılamak amacıyla, kamu tüzelkişileri veya onların gözetim ve denetimi altında özel girişim tarafından özel bir hukuki rejim içinde yürütülen faaliyetlerdir.

Kamu hizmeti çoğu kez idarenin, hatta devletin varlık sebebi olarak görülmüştür. İdarenin faaliyetleri esas itibarıyla kamu hizmetlerini yürütmek ve işletmekten ibarettir.¹¹ “Kamu hizmeti doktrinine göre devletin varlık sebebi,

7 BALTA, Tahsin Bekir; İdare Hukuku I, AÜSBF Yayını, Ankara 1970/72, s. 18.

8 ONAR, S. Sami; İdare Hukukunun Umumi Esasları, C. I, Üçüncü Baskı, İstanbul 1966, s. 13.

9 ONAR, S. Sami; a.g.e., s. 13-14.

10 GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfun; İdare Hukuku Dersleri, İstanbul 1987, s. 127; ONAR, S. Sami; a.g.e., s. 27-38. j

11 GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfun; a.g.e., s. 126.

toplumun iyiliğine çalışmak, kamu için lüzumlu ve faydalı olan teşebbüslere girişmek ve faaliyetleri yerine getirmektir. Devlet, bu görüşe göre, kamu hizmetleri teşkilatını bütünüdür.”¹² Görüldüğü gibi, Devlet tanımlanırken bile tanım kamu hizmeti kavramına dayandırılmakta, kısaca “Devlet, kamu hizmetleri heyeti mecmuası”¹³ olarak da ele alınabildiği belirtilmektedir.

Genel bir tanıma göre kamu hizmeti “umumun ihtiyaçlarını sağlamak ve umurun istifadesini korumak için amme kudretine ve ihtisasa dayanan bir teşkilatla umuma karşı yapılan daimi ve muntazam hizmetlerdir”.¹⁴ Bu tanıma göre kamu hizmetinin unsurları :¹⁵

1. Devlet veya diğer kamu tüzelkişileri tarafından veya bunların nezaret ve denetimi altında veya bazılarının iştirakiyle kurulan ve işleyen teşebbüs olması,

2. Genel ve kolektif ihtiyaçları karşılamak ve tatmin etmek ve kamu menfaati sağlanmak için kurulmuş bulunması ve genele arz edilmiş olması,

3. Devamlı ve muntazam bir şekilde işlemesi.

B. KAMU HİZMETİNİN UNSURLARI

1. Hizmetin Kamu Tüzelkişilerince Yürütülmesi

Kamu hizmetleri Devlet veya diğer kamu hükmi şahıslar tarafından veya bunların gözetim ve denetimleri altında kurulan veya işleyen teşebbüsler olarak görülmektedir.¹⁶ Fertlerin ve özel teşebbüslerin başaramayacağı kolektif ve genel ihtiyaçları tatmin etmek Devletin görevi ve hatta varlık sebebidir. Bu itibarla kamu hizmetlerini kurmak ve işletmek devletin görev ve yetkilerindendir. Bu ihtiyaçlar fertler veya özel teşebbüslerce karşılanıyor ve tatmin ediliyorsa bu takdirde faaliyetin konusunun bir kamu hizmeti teşkil etmeyeceği¹⁷ savunulmuştur. Bu durumda kamu hizmetleri devlet, mahalli idare veya diğer kamu kurumlarınca görülür. Bazı hizmetler için o dalda uzman ve kamu kuruluşu oluşturulabilir. Bunun haricinde imtiyaz sözleşmesi ile kamu hizmetleri hükmi şahıslara da gördürülebilir. Bu durumda özel hükmi şahıs imtiyaz sözleşmesinden dolayı idarenin gözetim ve denetimine tabidir ve yapılan hizmet kamu hizmetidir. Buradaki idarenin özel hükmi şahsiyet üzerindeki “sıkı gözetim ve denetimi” imtiyaz sözleşmesine dayandırılmıştır.

¹² EROĞLU, Hamza; İdare Hukuku, 4. Baskı, Ankara 1984, s. 16.

¹³ OSTEN, Necmi; İdare Hukuku Dersleri, Ankara 1968, s. 27.

¹⁴ TOPRAK, Zerrin; “İl Özel İdarelerinin Görevleri ve Kamusal Hizmet Yaklaşımı”, TİD, Yıl: 62, S. 387, s. 158.

¹⁵ ONAR, S. Sami; a.g.e., s. 14.

¹⁶ ONAR, S. Sami; a.g.e., s. 14.

¹⁷ ONAR, S. Sami; a.g.e., s. 14.

Bu durumda örneğin hava yolu taşımacılığında THY'nın sunduğu kamu hizmeti yanında onunla birlikte ve onun gibi hava yolu taşımacılığında bulunan özel firmaların durumu nasıldır? Ya da TRT'nin yanında özel kanalların durumu nedir? Ziraat Bankasının sunduğu kamu hizmetinin benzerini T. İş Bankası sunsa durum ne olacaktır?

Taksi servisleri bir kamu hizmeti sayılmamakta. Çünkü idarenin sıkı gözetim ve denetimine değil, sadece zabıta denetimine tabi tutulmaktadır. Aynı şekilde Devlet TiyatrolarTnm sunduğu sanat hizmeti kamuya yapılan bir sanat hizmetidir. Ancak özel tiyatrolarm sunduğu hizmet kamu hizmeti değildir.

DMK'nda 10 adet hizmet sınıfı vardır. Kanun bu sınıflamayı “Devlet kamu hizmetleri görevlerini ve bu görevlerde çalışan devlet memurlarım görevlerin gerektirdiği niteliklere ve mesleklere göre ayırmak’ ’ olarak göstermektedir. 18 O halde DMK'nun sıraladığı bu on sınıfın tamamı kamu hizmetidir. Bunlar;

1. Genel idare hizmetleri
2. Teknik hizmetler
3. Sağlık hizmetleri
4. Eğitim ve öğretim hizmetleri
5. Avukatlık hizmetleri
6. Din hizmetleri
7. Emniyet hizmetleri
8. Yardımcı hizmetler
9. Mülki idare amirliği
- 10.Milli istihbarat hizmetleri

Bu hizmetlerin, örneğin sağlık hizmetleri hem devlet hastaneleri veya sağlık ocakları, ya da diğer kamu idarelerinin sağlık örgütlenmeleri veya özel işletmeler (özel hastane veya poliklinikler) karşılamaktadır. Bir özel hastanenin hizmeti bir kamu hizmeti değil midir? Ya da poliklinik idarenin sıkı denetim ve gözetimine tabi midir? Eğitim belli bir zamana kadar devlet okulları tarafından karşılanıyordu, o günlerde eğitim hizmeti kamu hizmeti kavramına tam uymaktaydı. Bugün ise eğitim özel teşebbüslerce de verilebilmektedir. Bu özel teşebbüsler sundukları hizmetleri ticari amaç ile verebilirler, ancak, sonuçta kamuya hizmet vermektedir. Belki müşterisi sınırlı ve bunu seçerken de belki seçici davranıyor. Yani herkese hitap etmeyen bir kamu hizmetidir.

2. Hizmetin Kamuya Yöneltilmiş ve Kamuya Yararlı Olması

Kamu hizmeti kavramının açıklanması genelde “kamu yararı” ölçütünde dayandırılmaktadır. Ancak bazen toplumun, bir grubun veya sınıfın bazen de fertlerin belli yarar diye açıklanan, aslında kendisi belirsiz bir kavram olan kamu yararının ölçüt almak ve kamu hizmetini tanımlamak çok zor görülmektedir.¹⁹

Kamu yarar kavramı Meydan Larousse’da siyasi ve hukuki olarak iki grupta incelendiği, siyasi bakımdan kamu yararının bir tercih meselesi olduğu, ayrıca büyük grubun yararının küçük grubun yararından üstün tutularak ve kamu yararının meydana geldiği, çağdaş değerler bakımından çatışan yararlılardan nitelik balonundan ağır basan kamu yararı olarak tercih edilmesi gerektiği²⁰ belirtilmektedir.

Kamu hizmetinin bu unsuru “kamuya hizmet anlayışı” olarak nitelendirilmekte; buradaki “kamu” ibaresinin ülkesel, bölgesel ya da grupsal her türlü toplulukları kapsadığı²¹ ifade edilmektedir.

Milli Savunma, TEK, zabıta hizmetlerinin ülkesel, Ankara EGO veya ASKİ’nin bölgesel, ilk, orta ve üniversite eğitiminin herbiri ilgili öğrenim çağı için grupsal kamu hizmetleri olduğu örnek olarak verilebilir.

Yine bu hizmetin kamu hizmeti sayılabilmesi için onun doğrudan kamuya yönelik ve yararlı olması gerektiği, dolaylı olarak kamuya yararlı olmasının yeterli olmadığı²² söylenmektedir. İdarenin bizzat yürüttüğü kamu hizmetlerinde kamu yararının doğrudan mevcut olduğu idarenin diğer faaliyetlerinde ise, kamu yararının dolaylı olarak mevcut olduğu²³ belirtilmektedir. Kamu hizmetlerinin kuruluş amacı ve nedeni kamu yararı sağlamaktır olduğundan, kamu hizmetlerinin Devlet veya diğer kamu tüzelkişileri tarafından bizzat yürütülmesi durumunda, kamu yararı doğrudan doğruya bulunmaktadır.²⁴ Kamu hizmeti, bu niteliğiyle, idarenin özel teşebbüs ve faaliyetlerinden ayrılır ve kamu kuruluşlarının özel mallarına ilişkin hizmetler bu nedenle kamu hizmeti sayılmazlar.²⁵

440 sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştrakleri Hakkındaki Kanuna göre, teşekkül anlayışı içinde “çalışmaları öngörüldüğüne göre KİTlerin kamuya hizmet anlayışı ile bağdaşmayacağı söylenebilir.”²⁶ Ancak, KİT’lerin ne ölçüde kamu hizmeti sunduğu sorununu “Kamuya dolaysız hizmet” kriteri ile

19 TOPRAK, Zerrin; a.g.m., s. 158.

20 TUNCAY, H. Aydın; İdare Hukuku ve İdari Yargının Bazı Sorunları, Ankara 1972, s. 21.

21 BALTA, T. Bekir; a.g.e., s. 19.

22 BALTA, T. Bekir; a.g.e., s. 19; ONAR, S. Sami; a.g.e., s. 16.

23 GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfun; a.g.e., s. 129.

24 GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfun; a.g.e., s. 129.

25 ÇIRAKMAN, Birsan; “Kamu Hizmeti” AİD, C. 9, S. 4, Aralık 1976, s. 77.

26 ÇIRAKMAN, Birsan; a.g.m., s. 77.

çözümleyen T. BALTA, demiryolu, elektrik gibi kamuya doğrudan hizmet sağlayanların kamu hizmeti, kömür, demir ve çelik, dokuma, bankacılık gibi serbest rekabet alanındaki faaliyetlerinin ise kamu hizmeti olmadığını²⁷ belirtmektedir. Aynı şekilde Ziraat Bankasının çiftçiye kredi sağlama faaliyeti kamu hizmeti, diğer bankacılık hizmetinin ise kamu hizmeti olmadığını söylemektedir.

Kamu hizmetleri genele arz edilmiş hizmetlerdir. İdare bir kamu hizmetini ifa ederken, o hizmetin müşterisini veya yararlanıcısını dilediği gibi seçmez, o hizmeti eşit şartlar altında genele arz eder ve bu şartları haiz olan bütün fertler de bu hizmetten istifade eder. Yoldan geçmek, parklarda dinlenmek, imdat istemek

vb.²⁸

Milli Piyango İdaresinin sunmakta olduğu hizmet bir kamu hizmeti midir? İdarenin kuruluş ve varlık sebebi kamu hizmeti olduğuna göre MPI'nin sunduğu hizmetin bir kamu hizmeti olması gereklidir. Eğer değilse idare gerçek amaçlarından sapmış mıdır?

3. Hizmetin Devamlı ve Muntazam Olması

Kamu hizmeti bir kez usulüne uygun olarak ortaya çıktıktan sonra, aralıksız kesintisiz, devamlı ve sürekli bir biçimde yerine getirilmelidir. Kamu hizmetlerinde her türlü kesinti, duraksama ve kesilme toplumda oldukça ağır kanışıklıklar ve aksaklıklar ortaya çıkaracaktır. Mesela, büyük bir kentte belli bir süre suların akmadığı, elektriğin yanmadığı veya çöplerin toplanmadığı zamanlarda o kentte toplum yaşamı felce uğrayacaktır. Bu süreklilik hukuki mahiyetinden ziyade fiili bir süreklilik olmalıdır. DMK'nda istifa eden bir memur yerine bir ay içinde yeni bir memur veya vekil gelene kadar bekler.²⁹

Kamu hizmetlerinin sürekli işliyor olması yeterli değildir. Bunların muntazaman da işlemesi gereklidir. Yani bu sürekli hizmetler çağın ihtiyaçları ve imkân- lar doğrultusunda sürdürülebilmelidir.³⁰ Mesela 30-40 yıl önce modem bir kamu hizmeti sayılabilecek kesme taşlardan örülerek döşenmiş bir yol, bugün için ihtiyacı karşılayamaz. Çünkü bu günün teknolojisi ile o yollardan yararlanmak zordur. Motorlu taşıtlar bu ihtiyacı daha teknik kılmaktadır.

C. KAMU HİZMETİNE UYGULANAN HUKUK

Kamu hizmetlerinin şekli unsuru olarak belirtilen özel hukuki rejim, öğretilerde tartışmalıdır. Kamu hizmeti okuluna göre, giderilmesinde kamu yararı olan ve kamu tüzelkişileri tarafından yürütülen faaliyetler, aynı zamanda kamu hukuku

27 BALTA, T. Bekir; a.g.e.

28 ONAR, S. Sami; a.g.e., s. 16.

29 GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfun; a.g.e., s. 136.

30 ONAR, S. Sami; a.g.e., s. 21.

rejimine tabilerse, ancak o zaman kamu hizmeti sayılırlar. Diğer bir kısım yazarlara göre ise, bu özellik, kamu hizmetinin bir unsuru değil, sonucudur.³¹ Birinci Dünya Savaşından sonra kamu hizmeti kavramı önemli değişikliklere uğramıştır. Bu dönemde ekonomik ve sosyal hayattaki değişiklikler nedeniyle devletin ekonomik hayata müdahalesiyle sonunda, özel kişilerce yürütülmesine alışılmış olan faaliyetlerin devlet tarafından yüklenildiğini, bunun yanında kamu yararı sağlayan birçok hizmetin özel kişilere ya da devletin iştirak ettiği yeni kuruluşlara devredildiğini görmekteyiz.³² Ekonomik alanda bir takım kamu hizmetlerinin varlığı kabul edilince, kamu hukuku usulleri de, ister istemez kamu hizmetinin bir unsuru olmaktan çıkıp, sonucu olmuştur.

Dolayısıyla kamu hukuk usullerinin, ancak kamu hizmetlerinde kullanılacağı, fakat bu özelliği haiz olmayan kamu hizmetlerinin de bulunabileceği belirtilmektedir.³³ Aksi takdirde kamu hukuku usulleriyle görülmeyen hizmetleri kamu hizmeti saymamak, kamu hizmetini dar kalıba koymaktır. Ve bu günkü devlet anlayışına ve görülen hizmetlere uymaz. Zaten “kamu hizmetlerinin dar tanımının liberal devlet görüşünün bir sonucu olduğu ileri sürülmektedir.”³⁴

Fransız hukukunda da kamu hizmetlerinin yürütülmesinde prensip; kamu hukuku, istisna, özel hukuktur.³⁵ Kamu hizmetinde idare fertlere belirli şeyler ve hizmetler sağlamaya mecbur tutulmuştur ve bu mecburiyet bir görev olarak kendisini gösterir. Fertler kamu hizmetleri karşısında eşittir.³⁶ Ancak bu eşitlik mutlak değildir. Bu eşitlik fertlerin kanun karşısındaki eşitliği gibidir. Mesela Fransız posta hizmetlerine dair 1924 sayılı kanuna göre, “hal ve hareketleri diğer yolcuları rahatsız eden veya onlar için bir tehlike teşkil eden yolcuların taşınmasından sakınılır.” şeklinde bir hüküm vardır.³⁷ Burada prensip olarak kamu hizmetleri karşısında fertler eşittir. Ancak hizmetlerin genel yarara hitap ediyor olması sebebiyle özel yararın genel yaran engellemesi durumunda, özel yarar dikkate alınmamaktadır.

31 GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayftın; a.g.e., s. 134.

32 ÇIRAKMAN, Birsen; a.g.m., s. 76.

33 ONAR, S. Sami; a.g.e., s. 23.

34 ÇIRAKMAN, Birsen; a.g.m., s. 76.

35 TÖNÜK, Vecihi; “Amme Hizmetinde Amme Hukuku ve Hususi Hukukun Yeri”, M. LORETANTN eserinin özet tanımı, İdare Dergisi, Yıl: 15, S. 171, s. 190.

36 Bu prensip M. LORETAN tarafından varılan bir sonuçtur. LORETAN, Lozan Hukuk Fakültesinde hazırlamış olduğu “Droit Public et droit prive dans le service public” (Kamu Hizmetinde Kamu Hukuku ile Hususi Hukukun Yeri) isimli tezinde kamu hizmeti tanımını, hizmet karşısında ferdin eşitliğini, hizmetin verilmesini, hizmete uygulanacak hukuk kolunu ve kamu hizmeti mallarını işlemektedir (TÖNÜK, Vecihi; a.g.m., s. 190).

37 TÖNÜK, Vecihi; a.g.m., s. 191.

Kamu hizmetlerine uygulanacak hukuk kolunun hangisi olacağı konusunda 1873 tarihli meşhur BLANCO davasıyla Fransa’da problem büyük ölçüde çözülmüş ve kamu hizmetinin kural olarak kamu hukukunun uygulanacağı sonucuna varılmıştır.³⁸ BLANCO davasına uyuşmazlık mahkemesinde bakılmıştır.³⁹

1950’li yıllarda Fransa’da bu konuda ortaya çıkan güçlükler daha çok yeni devletleştirilen endüstrilerin statülerinden doğmuştur. Bunlar açıkça milli seviyede kamu hizmetleri sağladıkları halde, çeşitli nedenlerle kanuni statüleri kamu hukuku ile özel hukuk arasında bir noktada tespit edilmiştir.⁴⁰

Geleneksel hukuki şekillerde pek az ortak yönü bulunan Fransız demiryolları, gaz ve elektrik işletmeleri, bankalar, Renault işletmesi ve madenlerin devlet kontrolü altında bir kamu hizmeti şekline getirilmesi yüzünden “kamu hizmeti anlayışında ciddi bir güçlük ortaya çıkmıştır. Bu hizmetlerin endüstriyel ya da ticari hizmetlerin özel bir kategorisini teşkil ettikleri ileri sürülmüş ve çok genel bir tarifile “endüstriyel ve tacire kamu hizmetlerinin, özel endüstri ve ticaret şirketlerinin tabi olduğu şartlara eşit veya onlara benzer şartlara tabi hizmetler” ’ olduğu kabul edilerek⁴¹ çelişkiler yaratılmıştır.

İtalyan ve İspanyol sisteminde kamu hizmetleri özel ellere bırakılmakta, ancak, özel kuruluşlar vasıtasıyla yapılan hizmetler geniş ölçüdeki devlet yardımlarıyla desteklenmektedir.⁴² Bu uygulama İtalya’nın tarihsel gelişimi sürecinden kaynaklanmakta, özel kesimin eskiden beri güçlü oluşu ve işsizliğe önemli ölçüde çözüm sağladığı düşünülürse, devletin özel sektöre destek olmaktan başka çıkar yolu olmamıştır. Ancak devlet özel sektörün girişimleri bünyesinde büyük oranda hisse sahibidir ve devlet ekonomide oldukça güçlüdür.⁴³ Yine de sermayesinin tamamı devlete ait olduğu halde, bazen teşekküllerin çoğu özel firma statüsünde kalmıştır.⁴⁴ Bunlara uygulanacak hukukun da özel hukuk olacağı açıktır.

38 TANYERİ, Salih; “Türk ve Fransız İdare Hukukunda Amme Hizmeti Mefhumu”, İdare Dergisi, Yıl: 29, S. 250, Ocak-Şubat 1958, s. 62.

39 TANYERİ, Salih; a.g.e., s. 62’de BLANCO kararı özetle şu şekilde ifade edilmektedir : Bordoda’ki Milli Tütün Fabrikasının, sokağın iki tarafında bulunan binaların arasında eşya taşımacılığı yapan da koville vagonetlerinden biri bir çocuğa çarparak bacağı kırmaştır. Aile, o zamanki içtihadı göre tütün işleme faaliyeti ve dekoville bunda emperyomun bir rolü olmadığından, hukuk mahkemesinde devlet aleyhine istihdam eden sıfatıyla tazminat davası açmış, idare uyuşmazlık ihdas etmiştir. Uyuşmazlık mahkemesi bir kamu hizmetinin ifasından sorumluluk halinde ihtilafın idari yargının vazife sahasına gireceğini kabul etmiştir. Bu suretle o zamana kadarki Fransa’da kamuya hizmet görmedeki kriterler olan “hakimiyet” ve “temşiyet” kriterleri kalkmış, kamu hizmetlerinin ayrı kurallara tabi olduğu kabul edilmiştir.

40 CHAPMAN, Brian; (çev. Cahit TUTUM) İdare Mesleği - Avrupa’da Devlet Memurluğu, TODAİE Yayını, Ankara 1970, s. 46.

41 CHAPMAN, Brian; a.g.e., s. 46-47.

42 CHAPMAN, Brian; a.g.e., s. 49.

43 CHAPMAN, Brian; a.g.e., s. 50.

44 CHAPMAN, Brian; a.g.e., s. 51.

D. KAMU HİZMETİNİN İLKELERİ

1. Hizmetin Sürekli Oluşu

Kamu hizmetlerinin belirleyici özelliklerinden olan süreklilik, aym zamanda bir amacdır. Hizmeti kesintiye uğratmamak bir ilkedir. Bu ilke gereği, kamu hizmetlerinin sürekliliğini kesintiye uğratak durumlar karşı önlemler alınır ve kısıtlamalar getirilir. Kamu hizmetlerine tahsis edilen mal ve gereçler haciz edilemez. Bir çok ÷lkede memurlara sendika hakkının tanınmaması, grevin yasaklanması, bu hak tanınsa bile sınırlanması, kamu hizmetlerinin sürekliliği içindir. İtfaiyenin geç gelmesi hizmetin düzenliliği ilkesine aykırıdır.

Kamu hizmetlerinin büyük çoğunluğunu sürekli faaliyetler teşkil eder. Bununla beraber kamu hizmeti, sürekli veya geçici nitelikte de olabilir. Örneğin, idarenin bir afet sırasında ortaya çıkan ihtiyacı gidermek için barındırma ve yardım hizmetleri kurması gibi.⁴⁵ Ancak kamu hizmetlerinin kesintisiz, sürekli olması demek, faaliyetin mutlaka ve gece gündüz işlemesi anlamına gelmez. Faaliyet ihtiyaçlarla orantılıdır.⁴⁶ Örneğin tatil saat veya günlerinde bile bir hastane faaliyeti, nöbetçi personelle devam edebileceği gibi bir okul veya kütüphane bu günlerde kapalı olabilir.

2. Hizmetin Eşit Sunulması

Kanun önünde eşitlik ilkesi, kamu hizmetlerine de yansımıştır. Bunun sonucu, kamu hizmetleri karşısında hak ve yükümlölük bakımından bütün vatandaşlar eşittir. Bu ilke hizmetin tarafsız olmasını ve eşit davranılmasını gerektirir. Bu ilke hizmetin gerekliliği ve sürekliliği esasında canlılık kazanır. Anlatılmak istenen hizmetin önceden belirlenmiş kurallara uyan herkesin yararlanabileceğidir. Mesela; bir çocuk bahçesinde büyükler, tabii çocuksuz büyükler-giremez denilmesi, bu genellik, eşidik ve tarafsızlık ilkesine aykırı değildir.⁴⁷ O halde eşitlik ve benzer eş durumda olma halinde sözkonusudur.⁴

Fransa'da da (bizde olduğu gibi) fertier kamu hizmetleri karşısında eşittir. Ancak bu eşitlik mutlak değildir. Eşitlik prensip olarak vardır. Ancak hizmetlerin genel yarara hitap ediyor olması sebebiyle ve özel yararın genel yararı engellemesi durumunda özel yarar dikkate alınmamaktadır.⁴⁹

45 BALTA, Tahsin Bekir; a.g.e, s. 21.

46 YAYLA, Yıldızhan; İdare Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 65; BALTA, Tahsin Bekir; a.g.e., s. 21; ÇIRAKMAN, Birsen; a.g.m., s. 84.

47 YAYLA, Yıldızhan; a.g.e., s. 66.

48 GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayftun; a.g.e., s. 138.

49 TÖNÜK, Vecihi; a.g.m., s. 190.

3. Hizmetin Değişime Uyumunun Sağlanması

Bu ilkeye göre kamu hizmetleri günün değişen ve gelişen şartlarını gözетerek adapte olmayı gerektirir. Toplumun ortak yaran ve ihtiyacı değiştiği ölçüde, kamu hizmetlerinin alanı da değişiyor ve genişliyor demektir. Bu değişikliği yasama organı yapacaktır. Ya da idare yine yasamanın verdiği yetkiyle, takdir hakkını kullanır. Bu ilke etkinlik ilkesidir. Çağın gereklerini takip ederek, hizmetin her türlü yeniliğe uyarlanmasıdır.⁵⁰

Bunun tabii bir sonucu olarak da kamu hizmetleri usul ve kurallarının toplumun hergünkü ihtiyaçlarına uygun bir şekil alabilmesidir. Bu itibarla kamu hizmetlerinin gerek teşkilatı ve gerekse işleme tarzı daima değiştirilebilir.⁵¹ Ancak değişkenliğin sınıırı ve hızı, idarenin içinde bulunduğu devletin ekonomik, bilimsel ve sosyal düzeyine göre farklılık gösterir.⁵²

4. Hizmetten Bedelsiz Yararlanılması

Kamu hizmetlerinin sınırlı olduğu zamanlarda, bu hizmetler gerçek anlamıyla parasızdır, bedavadır. Bugün de geleneksel kamu hizmetleri bu durumdadır. Yollardan, parkların, köprülerin pek çoğundan yararlanmalarda olduğu gibi. Ancak, zamanla hizmetler ve hizmetlerden faydalananlar artmıştır. Parasız hizmetlerin yükü, aslında o hizmetlerden yararlanmayanların da yüklendiği görölmüş ve ödeme gücü de dikkate alınarak belli bir para alınması kabul edilmiştir. Gerçekte bu para bir bedel değildir.⁵³

Esasen kişiler, kamu hizmeti giderlerine vergi ve harç ödemek suretiyle katılmaktadırlar. Hizmetten yararlananlardan ayrıca alınan ücret de, bir bakıma vergi niteliğindedir. Bu nedenle hizmet karşılığı alınan ücret, hizmetin maliyetine göre değil, adaletli bir vergi esasına göre saptanır.⁵⁴ Bu nedenle ödenen ücret, kamu hizmetinin bedeli değildir. Ancak sınıai ve ticari hizmetlerde ödenen tutar, esas olarak “mali yüküm” olmayıp, bir bedel ya da fiyatır.⁵⁵

II. KAMU HİZMETLERİNİN SINIRLANDIRILMASI VE ÖZEL HİZMETLERDEN FARKI

A. KAMU HİZMETLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

1. Hukuk Kurallarına Göre Sınıflandırma

Anayasada; kamu hizmeti kavramı bazen belli bir örgütlenmeyi, yani idareyi ifade etmek için, bazen de belli bir faaliyeti ifade için kullanılmıştır.⁵⁶ Anayasanın şu iki maddesinde⁵⁷;

50 GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfun; a.g.e., s. 137.

51 ONAR, S. Sami; a.g.e., s. 21.

52 YAYLA, Yıldızhan; a.g.e., s. 66.

53 YAYLA, Yıldızhan; a.g.e., s. 67.

54 ÇIRAKMAN, Birsen; a.g.m., s. 83.

55 ÇIRAKMAN, Birsen; a.g.m., s. 84.

56 GÖZÜBÜYÜK, Şeref; Yönetim Hukuku, Ankara 1987, s. 7.

57 1982 Anayasası, Madde 70 ve 47.

“Her Türk kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir” hükmü belli bir örgütlenmeyi anlatır. “Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler, kamu yararının zorunlu kıldığı hallerde devletleştirilebilir” ifadesi kamu hizmetini bir faaliyet olarak ele almaktadır.

“Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir.”^{58 59}

“Devletin, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür.”⁵⁹

Anayasadaki tüm bu hükümler, kamu hizmetlerini tanımlamakta ancak, bu hizmetlerin idare tarafından görüldüğü, hizmetin idareye bağlı olduğunu anlatmaktadır. Ayrıca Anayasanın bir başka hükmüne göre;

“İdarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolu açıktır”⁶⁰ ifadesi de idarenin kamu hizmetlerini yürütürken meydana gelen uyuşmazlıkların idari yargı yoluyla muhakeme edileceğini göstermektedir.

Aynı şekilde Anayasa, mahalli idareleri ifade ettiği hükmünde “Mahalli idareler, il, belediye veya köy halkının, mahalli müşterek ihtiyaçların karşılamak üzere ...”⁶¹ deyimiyle, mahalli idarelerin kuruluş sebebi mahalli müşterek ihtiyaçlar, yani kamu hizmetleri olarak gösterilmektedir.

Türk Ceza Kanunu ise, kamu hizmeti görevlilerini daha ayrı bir yargılamaya tabi tutabilmek için kamu hizmeti kavramını “sürekli veya geçici, ücretsiz veya ücretli, ^ihtiyari veya mecburi olarak yasama, yürütme veya yargısal bir kamu görevi gören kimseler memur sayılır”⁶² demekle kapsamı geniş tutmaktadır.

DMK’da benzeri bir düzenleme getirmiştir.

DMK kamu hizmetlerini çok genel bir tasnifle 10 gruba ayırmıştır.

Kamu hizmetlerini bazı kriterlere göre şöyle sınıflayabiliriz.

2Hizmetin Niteliğine Göre Sınıflandırma

a) Konulara Göre: İdari kamu hizmetleri, ticari-sınai kamu hizmetleri. İdari kamu hizmetleri, geleneksel olarak sadece idare tarafından kamu hukuku kurallarına göre yürütülen hizmetlerdir. Milli savunma, tapu kadastro ve adalet hiz

58 1982 Anayasası, Madde 126/3.

59 1982 Anayasası, Madde 128/1.

60 1982 Anayasası, Madde 125/1.

61 1982 Anayasası, Madde 127/1.

62 Türk Ceza Kanunu, Madde 279.

metleri gibi. Ticari-sınai kamu hizmetleri ise Devletin ekonomik hayata müdahalesi ve ekonomiyi düzenleme gereğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve toplumun ihtiyaçlarını, özel hukuk kurallarına göre karşılayan kamu hizmetleridir. KIT’lerde görüldüğü gibi.⁶³ 9

Fransa’da I. ve II. Dünya Savaşlarında ve bunları takip eden zamanlarda, çeşidi sebeplerle, genel yararı tatmin eden hizmetler, eski yıllara nazaran çok artmıştır. Bu hizmetlerin hepsi önceden kamu hizmetleri genel kategorisi içinde toplanıyordu. Bunlardan bir kısmı ticari ve sınai karakter taşımakta ve bu yüzden dolayı içtihat ve doktrin tarafından adli yargının yetkisine tabi olacakları belirtilmiştir. Şu halde kamu hizmetleri ikili bir ayrıma tabi tutulmuştur.⁶³ 64

1. Hakiki kamu hizmetleri
2. Ticari ve sınai kamu hizmetleri

Bir hizmetin smai veya ticari olması için Fransız içtihatlarında iki unsurun birlikte olması gerektiği belirtilmektedir.⁶⁵ Bunlar;

1. Hizmetin konusu, fertleri smai veya dcari teşebbüslerini tavsif eden faaliyetlere isabet etmeli ve onlara benzerlidir.

2. Böyle bir hizmet, ferdi teşebbüslerin tabi olduğu şartlar içinde işlemelidir.

Bazan bu şartlara “hizmetin kâr teminine matuf olması” gereği de eklenmektedir.⁶⁶

Hakiki kamu hizmetleri ise, bunların dışında kalan hizmetlerdir. Bu ayrım ile hakiki kamu hizmetlerine idare hukuku, smai ve ticari kamu hizmetlerine ise özel hukuk uygulanır.

b) Faaliyet alanları bakımından kamu hizmetleri : “Ulusal kamu hizmeti” ve “yerel kamu hizmetleri” olarak ayrılabilir. PTT, TEK’nun gördüğü hizmetler ülke çapında, EGO, ASKİ’nin faaliyetleri ise sadece Ankara’da yapılan kamu hizmetleridir.⁶⁷

c) İdare biçimleri bakımından kamu hizmetleri; “emanet”, “imtiyaz” ve “müşterek emanet” usulüyle yürütülen kamu hizmetleri olarak ayrılabilir.⁶⁸

d) Yararlanma bakımından kamu hizmetleri;

1. Doğrudan doğruya ve kişisel yararlanma sağlayanlar; eğitim, adalet ve ticari- sınai kamu hizmetleri,

63 ONAR, S. Sami; a.g.e., s. 33; GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfun; a.g.e., s. 135 ve 142.

64 TANYERİ, Salih; a.g.m., s. 78.

65 TANYERİ, Salih; a.g.m., s. 78.

66 TANYERİ, Salih; a.g.m., s. 78.

67 GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfun; a.g.e., s. 142.

68 GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfun; a.g.e., s. 142.

2. Dolaylı olarak kişisel yarar sağlayanlar; Yolların bakım ve onarım hizmetinin otomobil sahiplerine yarattığı faydalar,

3. Bütün toplumun yararlandığı kamu hizmetleri; Milli savunma, dışişleri hizmetleri gibi.⁶⁹

B. KAMU HİZMETİNİN ÖZEL HİZMETLERDEN FARKI⁷⁰

Her iki kesim de (özel kesim-kamu kesimi) bir toplumsal ihtiyacı aynı biçimde yürütmesine rağmen, aralarında farklar mevcuttur.

— Özel kesimde serbestlik kuralı geçerlidir. Böyle olunca istediği bir faaliyeti üzerine alıp, istediği gibi yürütüp, dilediğinde de sona erdirebilir. Ancak idareye kamu hizmeti görevi kanunla verilir, bir kez verilince de yürütülmesi zorunludur. Yürütülmesi de kanuna ve verilen yetkiye bağlıdır. Bu yetki takdir yetkisi ise yaratılan serbestlik yine kanuni çerçeve içindedir.

-- Özel kesimin kamu hizmetini yerine getirmedeki amacı, özel çıkarı yani kârdır. Ancak idarenin kamu hizmetini yerine getirmekte amacı kamu yarandır.

— Kamu hizmetlerinde, kamu tüzelkişilerinin gayesi kamu yararım sağlamak olduğundan, özel kesime göre belli bir üstünlüğünün olması gerekir. Bu da kamu kudretidir.

— Özel kesim kendi faaliyet konusunu istediği gibi genişletebilir. Ancak idarenin kamu hizmetleri alanını genişletebilmesi bir kanunun hükmüne veya kanunun verdiği yetkiye bağlıdır.

— Özel kesimde aynı tür faaliyetleri görenler arasında kopukluk ve rekabet vardır. Kamu kesiminde ise kamu hizmetlerinin verilisinde “idarenin bütünlüğü ilkesine” uygun olarak birlik ve koordinasyon vardır.

— Kamu hizmetlerinin idarece görülmesinde kamu hukuku uygulanır, kamu personeli, kamu malları ve bütçe araçlarıdır. Özel kesim, özel hukuka tabidir.

— Özel kesim, kârlılık ilkesi üzerine kuruludur, kamu kesimi kâr amacı gözetmediğinden verimsiz alanlarda da kurulabilir.

III.KAMU HİZMETİNİN KURULMASI, İŞLETİLMESİ VE SONA ERMESİ

A. KAMU HİZMETİNİN KURULMASI

Kamu hizmetlerinin kurulması toplumsal bir gereksinmeyi karşılamak ve kamu yararım sağlamak amacıyla bir örgüt kurmak ve örgüte bu amaçları doğrultusunda yetki ve görevler vermektir.⁷¹

69 GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfın; a.g.e., s. 142.

70 GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfın; a.g.e., s. 129-132.

71 ONAR, S. Sami; a.g.e., s. 38.

Bir hizmetin kamu yaran taşıdığı toplum tarafından ona olan ihtiyaçla belirginleşir ve kanun koyucu onu kamu hizmeti haline getirir. Ya ilk kez bir kamu hizmeti oluşturur, ya da daha önceden özel kesimin gördüğü hizmetin idaresi devletleştirilebilir. Mesela Sosyal Sigortalar Türkiye’de ilk kez kurulmuş bir kamu hizmetidir, Orman İşletmeleri ise devletleştirilmiş bir kamu hizmetidir.⁷²

Kamu hizmetini kanun veya verilmiş yetkiye dayanılarak idare idari bir işlemle kurabilir.

B. KAMU HİZMETİNİN İŞLETİLMESİ

Kamu hizmeti bir girişim olduğu için, bu hizmetin kurulması konusunda karar veren yasama organı veya idare, onun ne biçimde görüleceğine de karar verir. Her kamu hizmetinin işletilme biçimi aym değildir.⁷³

Bazı kamu hizmetleri doğrudan doğruya bir kamu tüzelkişisi tarafından kurulan bir örgüt ve o hizmete tahsis edilmiş aynı ve şahsi vasıtalarla işletilir. Bu durumda kamu hizmetlerinin “emanet” biçiminde idare edildiği kabul edilebilir.⁷⁴ Emanet, kamu hizmetinin sadece kamu tüzelkişileri tarafından işletilmesi anlamına geldiğine göre, iş bölümü uyarınca bazıları Devlet, bazıları il, belediye, köy ve diğer kamu kurumlarınca yürütülmesi mümkündür.

Bazı kamu hizmetleri ise “imtiyaz” biçiminde işletilir. Devlet bir faaliyeti kamu hizmeti haline getirdikten sonra, bir sözleşmeyle, bu hizmetin yürütülmesini bir özel kişiye verebilir. İdare, kamu hizmetini işletmesini devrettiği özel kişiye birtakım yetki ve ayrıcalıklar tanıy ve gerekirse mali yardımda da bulunabilir. Yalnız, özel kişinin kamu hizmetini yürütmek üzere kurduğu örgüt kâr ve zararını tamamen kendisine aittir.⁷⁵

Bazı kamu hizmetleri de emanet ve imtiyaz arasında bir yol olan “müşterek emanet” yoluyla işletilebilmektedir. Burada kamu hizmeti özel kişiye işletilmektedir. Araç, gereç, aynı ve mali araçlar idareye aittir. Belli bir gelir elde ediliyorsa sözleşme gereği idare ile özel kişi arasında pay olunur.⁷⁶

C. KAMU HİZMETİNİN SONA ERMESİ

Kamu hizmetleri, onu kurmaya yetkili makam tarafından, toplumsal ihtiyaçların ya da kamu yaran kavramının değişmesi ve artık toplumun belli bir kamu hiz

72 GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfun; a.g.e., s. 139; ONAR, S. Sami; a.g.e., s. 38; YAYLA, Yıldızhan; a.g.e., s. 70; ÇIRAKMAN, Birsen; a.g.m., s. 85.

73 GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfun; a.g.e., s. 140.

74 GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfun; a.g.e., s. 140; ONAR, S. Sami; a.g.e., s. 43; YAYLA, Yıldızhan; a.g.e., s. 72; ÇIRAKMAN, Birsen; a.g.m., s. 86.

75 GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfun; a.g.e., s. 141.

76 ONAR, S. Sami; a.g.e., s. 44; GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfun; a.g.e., s. 141; YAYLA, Yıldızhan; a.g.e., s. 72; ÇIRAKMAN, Birsen; a.g.m., s. 87.

metine ihtiyacı kalmaması nedeniyle, kuruluşundaki usule uygun olarak sona erdirilir.⁷⁷

IV. KAMU HİZMETİ ANLAYIŞINA YÖN VEREN ÇAĞDAŞ GELİŞMELER VE KAMU HİZMETİNDE DEVLETİN YERİ

A.KAMU HİZMETİ ANLAYIŞINA YÖN VEREN ÇAĞDAŞ GELİŞMELER

Kamu hizmetlerinin akışım değiştirip, yeni bir anlayış gerektiren hizmetlerin genişlemesine, tür olarak ve sayı olarak artmasına sebep olan, daha etkili, daha verimli ve daha rasyonel hizmet gereğini ortaya çıkaran bir takım gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeler sonucu kamu hizmeti anlayışında bir yön değişikliği olmuş, klasik kamu hizmeti tanımı ve yaklaşımı çoğu kez yetersiz kalmıştır. Kamu hizmeti anlayışım yeniden şekillendiren bu çağdaş değerleri şu şekilde ifade edebiliriz : Sanayileşme, demokratikleşme, sosyal ve hukuk devleti anlayışı, uluslararası ilişkiler, çağdaş yönetim usulleri, kitle iletişim ve ulaşım araçları, ekonomik ve mali politikalar, nüfus artışı ve kentleşme, kültür ve zihniyet olarak toplumsal değişme gibi.

Tüm bu değerler birbirleriyle yakından ilgili ve birbirine bağlıdır. Özellikle sanayileşme unsuru, bu konuda oldukça belirleyicidir ve diğer unsurların da kaynağıdır diyebiliriz. Bu unsurlar toplumsal yaşantıyı değiştirmiş, toplumsal ihtiyaçları farklılaştırmış ve buna göre de kamu hizmeti anlayışı ve işletilmesi değişmiş ve genişlemiştir. Hizmetin sunumunu yapan devlet de genişlemiştir.

Sanayileşme kamu hizmeti anlayışında en önde gelen belirleyici unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü sanayileşme ile kitlesel üretime geçilmiş yüzyüze ilişkiler gerilemiş, grup ilişkileri çoğalmış, üretim biçimleri değişmiş, işçi işveren ilişkileri gündeme girmiştir.

Sanayileşme, insanların belli merkezlere birikmesine, toplumsal bir hareketliliğe yol açmıştır. Yine bu bölgeler hem nüfus artışı, hem de sanayi bölgesi olarak kentleşmeye yüz tutmuştur.

Sanayileşme devlet için bir gelişme aracı ve amacı olunca Devletin ekonomiye müdahalesi söz konusu olmuştur. Böylece Devletin ekonomik ve mali politikaları bu alanda kendini hissettirmeye başlamıştır.

1980’li yıllarda gözlenen kamu kesiminin daraltılması ve hukuki düzenlemelerin azaltılması şeklinde ortaya çıkan eğilim, ülkemizde de gözlenmektedir. Bu yıllarda kurulan hükümetlerin programlarında genel olarak, devletin tanzim edici, fertlerin ve kuruluşların münasebetlerini düzenleyici, uyumsuzlukların halli ve bu doğrultuda tedbirlerin alınması ile görevli olması, detaya inmemesi gerektiği belirtilmektedir.⁷⁸ Bu doğrultuda çalışmalar yapıldığı ve kamu hizmetlerinin

⁷⁷ GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfun; a.g.e., s. 141.

⁷⁸ TAN, Turgut; “Kamu Hizmeti, Özelleştirme...”, a.g.n., s. 78.

özel kişilere gördürülmesi gibi yollara gidildiği belirtilmekte ve “yeminli serbest mimarlık ve mühendislik büroları”, “yeminli teknik büro” ve “yeminli mali müşavirlik” uygulamaları buna örnek gösterilmektedir.⁷⁹

Bu uygulamalar sonucu kamu hizmetinin organik, maddi ve şekli unsurunun değişime maruz kaldığı görülmektedir; “Faaliyetin idare tarafından yerine getirilmesi, zaman içinde hizmetin imtiyaz ve başka yollarla özel kişilere gördürülmesi sonucu bir değişim geçirmiş, şekli unsur veya hukuki rejim de özel hukuk kurallarının uygulandığı endüstriyel ve ticari kamu hizmetlerinin ortaya çıkışı ile katı biçimde uygulanamaz hale gelmiş. Maddi unsur dediğimiz toplumun ortak gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik faaliyet olması ise belirlenmesi güç ve karmaşık bir hal almıştır.”⁸⁰

Sanayileşme, teknolojik ve bilimsel gelişme ile birlikte toplumun ihtiyaçları hızlı bir şekilde değişmeye başlamıştır. Kitle iletişimi ve ulaşımı, insanların haber alma ve kamuoyu oluşturma fonksiyonunu artırmıştır. Devletin ekonomiye müdahalesi, kalkınma isteği ve I. Dünya Savaşının yaralarım sarma isteğiyle devlet, toplumsal hizmetler ve ekonomi içinde vatandaş ilişkileri oldukça yoğunlaşmıştır. Bu ilişkiler sonucu kamuoyu oluşturabilen insanlar örgütlenmeye başlamışlardır.

Diğer taraftan Devlet yönetim biçimlerinde yumuşama ve demokratikleşme eğilimi olmuş, insana ve insan emeğine saygı sonucu da sosyal devlet-hukuk devleti anlayışı ile temel hak ve özgürlükler güvence altına alınmak istenmiştir.

Ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda dışa açılma, yani uluslararası ilişkiler ister istemez, hizmetlerde belli bir standart oluşturmaya başlamıştır. Sosyal ve hukuk devleti anlayışı demokratik bir devletin ana ilkeleri olmuştur. Kişilere tanınan temel hak ve özgürlükler, güvence altına alınırken, bu güvencenin denetimi için adli ve idari yargı organları bağımsız kılınmıştır.

Sanayileşme ve onun sonuçları olarak demokratikleşme, sosyal ve hukuk devleti anlayışı, kentleşme ve nüfus artışı, kitle iletişim ve ulaşım vasıtalarının yaygınlaşması, ekonomik ve mali politikalar, uluslararası ilişkiler ile toplumsal bir değişim olmuş, toplumda kültür ve zihniyet değişmiştir. Tüm bunlar toplumsal ihtiyaçların şekil ve şiddetini değiştirmiş, insanlar daha fazla ve daha rasyonel hizmetler istemiş ve bunu kendilerine bir hak olarak görmüştür. Haklarını savunacakları örgütlenmeler ve mekanizmalar geliştirmiştir. Sonuçta kamu hizmetlerini sunan devletin teşkilatlanması genişlemiş ve hizmet görme felsefesinde bir yenileşme gerekli olmuştur.

79 TAN, Turgut; “Kamu Hizmeti, Özelleştirme...”, a.g.m., s. 81.

80 TAN, Turgut; “Kamu Hizmeti, Kriz...”, a.g.t., s. 331.

Başlangıçta, milli savunma, adalet, tapu ve kadastro, eğitim, güvenlik gibi klasik kamu hizmetlerini sunan ve bu hizmetler doğrultusunda teşkilatlanan devlet ve idare, giderek genişlemiş, dallanıp budaklanmıştır.⁸¹ Yine de her alana yetişemeyince, kamu hizmetlerinin görülmesinde değişik usuller getirmeye başlamıştır.

Çağdaş yönetim usullerinin ortaya çıkması hizmetlerin sunum şeklini etkilemiştir. Sistem analizi, amaçlara ve sonuçlara göre yönetim, yöneylem araştırması, durumsallık yaklaşımı, programlama-bütçeleme sistemi örgütlerin yönetim anlayışını etkilemiş, özel kesim uyguladığı yöntemlerle etkili, verimli ve rasyonel hizmet üretirken, devlet ve idare bu usullerin gerisinde kalırken sorgulanmaya, zayıflamaya ve verimsiz hale gelmeye başlamıştır. Kamu hizmetlerinin sunumundaki idari zihniyet, iş görme usulü, bürokratik ve merkeziyetçi yaklaşım, etkin bir hizmeti engellemiştir. Ekonomik ve mali politikalarla ve özellikle de bütçe ile ilgili olan kamu hizmetlerinin sunumu kamu idaresi elinde hantal bir yapı haline gelmiştir.

B. KAMU HİZMETİNDE DEVLETİN YERİ

Kamu hizmetlerindeki genişlemeye paralel olarak Devlet kesiminde de bu hizmetlerin sunulduğu olarak bir büyüme olmuştur. Devlet yeni ortaya çıkan problem ve ihtiyaç için yeni bir düzenlemeye gitmiştir ve gitmek zorundadır. Devletin büyüme sebepleri böylece;

1. Hizmet alanları genişlemiştir, nüfus artmıştır. Sanayileşme ve kentleşme meydana gelmiştir ve ihtiyaçlar ve ihtiyaçların bileşimi değişmiştir.
2. İhtiyaçlar doğrultusunda devletin politik tercihleri yeni oluşumları gerektirmiştir. Burada devletin sosyal devlet ilkesi önemli rol oynar.
3. Kalkınma isteği ve refah devleti Özelliği devleti ekonomiye müdahaleye sokmuş ve bazen de özel sektör gibi çalışmak istemiştir.
4. Hizmetlerin bileşimi değişen ihtiyaçların şiddetleri değişik olduğundan, devlet hizmetlerinin eski seyri kalmamış, daha çok harcama yapma gereği duyulmuştur. Devlet açısından bu daha çok gelir elde etme zaruriyetini gerektirmiştir. Bu da daha çok vergi ve yeni yatırımlar demektir.
5. Sosyal devlet, refah devleti, hukuk devleti ve demokratik ilkeler ile insana verilen saygı iyice ön plana çıkınca, devlet yeni kamu hizmetleri oluşturmuştur, konut, çevre eğitiminin iyileştirilmesi gibi.
6. Uluslararası ilişkiler, devletler üzerinde bir baskı meydana getirmiş, kamu hizmetlerinde belirli standartlar gerekli olmuştur.

81 ÖRNEK, Acar; a.g.e., s. 97.

Röylece devletin genişlemesi ve teşkilatlanma olarak büyümesi sözkonusu olmuştur. Ancak devletin büyümesi bütün kamu hizmetlerine yetiştirilmesi, etkili ve verimli sunması anlamına gelmeyebilir. Ayrıca kamu hizmetlerinin ihtiyaçlara paralel olarak sürekli değişiyor olması, idarenin de sürekli değişmesini ve uyum sağlamasını gerektirecektir. Bu ne derece sağlanabilir? Devlet büyüdükçe ekonomik olarak ve hizmet kalitesi olarak bu hizmetlerin görülmesinde aksamalar ve mali kayıplar olabilecektir. Devletin hizmet alanını daraltmak, genişleyen kamu hizmetlerini karşılamada bir boşluk doğuramaz mı?

Bu çelişkinin halledilmesi, çözülmesi kamu hizmetlerinin daha etkili ve verimli sunulmasını sağlayacaktır.

Devletin hizmet sahasının daraltılıp genişletilmesi daha çok liberal ve sosyalist anlayışa göre temelienebilmektedir. Liberal anlayışta devletin vazifesi son derece sınırlıdır. Genel çıkarları, fertlerin çıkarlarının toplamı olarak görülür. Bu sebeple devlet iç ve dış güvenliği sağlamaktan başka, fertlerin güçlerinin yetmediği alanlarda devreye girmeli ve diğer hallerde fertleri serbest bırakmalıdır.

Sosyalist ya da devletçi görüşe göre ise ferdin çok zayıf olduğu, fertlerin bir araya gelerek kamu hizmeti sunabileceği, bu biraraya gelmenin en büyük ve düzenli şekli devlettir. Devlet hem kanun koyucu, hem de güçlü olduğu için kamu hizmetleri daha iyi görülebilir, düşüncesi savunulur.

Kamu hizmeti anlayışın devletlerin uyguladığı ekonomik ve politik sistemden ayrı düşünmek yanlıştır.

SONUÇ

Ülkemizde kamu hizmeti genel hatlarıyla “Devlet veya diğer kamu tüzelkişileri tarafından veya bunların gözetim ve denetimleri altında genel kolektif ihtiyaçları karşılamak, kamu yararını sağlamak için kamuya sunulmuş devamlı ve muntazam faaliyetler” olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda bir hizmetin kamu hizmeti sayılabilmesi için;

1. Hizmetin kamuya yöneltilmiş ve kamuya yararlı olması,
2. Hizmetin kamu tüzelkişiliğince yönetilmesi,
3. Hizmetin devamlı ve düzenli olması,
4. Hizmetin genel olarak kamu hukuku usullerine göre yürütülmesi gerekmektedir.

Bu özellikleri etrafında kamu hizmetinin sürekli ve düzenli olması, eşit ve tarafsız sunulması, değişime uyum sağlanması, etkin olunması gibi ilkeleri olduğu sıralanmaktadır.

Kamu hizmetlerini özel hizmetlerden ayıran özellikler olarak da, kâr amacı güdülmemesi, kamu yararının gözetilmesi, hizmetten faydalananların eşit düzeyde gözetilmesi, kamu gücünün kullanılması, kamu hukuku kurallarına göre işletilmesi, bir kez kurulduktan sonra yürütülmesinin zorunlu olması, kanunla veya idari işlemle kurulması, verimli olmayan alanlarda bile kuruluyor olması, rekabetin değil hizmette birlik ilkesinin olması gibi özellikler belirtilmiştir.

Ancak;

— Kamu hizmetinin tanımının dayandırıldığı kriterler günümüzde eskimiştir. Özellikle bu kriterlerden hizmetin kamu tüzelkişiliğince yapılması gereği kriteri, çağdaş kamu hizmeti anlayışına uygun değildir. Bu kriterlerin daha çok fertlerin güçsüz olduğu, savaş sonrası, toplumun yaşantısının bozulduğu dönemlerde devletçilik anlayışının olduğu dönemlerde belirgin hale geldiği söylenebilir. Bu dönemde Devlet, kamu gücünü kullanan özendirici ve o kamu hizmetini ek olarak tesis edici tek güç durumundadır.

— Zamanla kamu hizmeti alanının genişlemesi ve karmaşık bir hal almasıyla Devletin her bir kamu hizmetine yetişmesi zorlaşmıştır. Kamu hizmeti tanımındaki bu kriter yumuşatılmış, devlet ve diğer kamu tüzelkişileri yanında bir de idarenin sıkı denetim ve gözetimi altına alınarak özel kişilerin de kamu hizmeti verebilme imkânı getirilmiştir. Bu durumda idare ile özel kişi arasında imtiyaz sözleşmesi yapılmakta, hizmetin yürütülmesi yine sonuç olarak idareye ait gösterilmektedir.

— Türk idare hukukunda, henüz özel kişilerin kamu hizmeti gördüğü, görebildiği esaslı müesseseleşmiş değildir. Bazı istisnalar dışında Türkiye’de kamu hizmeti idarenin tekeli altındadır.

— Oysa ki, günümüzde bu kriterler yeterli olmamakta bir çok özel kişinin yaptığı kamu hizmetleri fiilen mevcutken, kriterlere uymadığı için kamu hizmeti sayılmamaktadır. Kriterler hizmeti sunan kişiye (kamu tüzelkişiliğine) göre yapılmıştır, halbuki hizmetin kendisi ölçü olmalıdır.

— Kamu hizmetinin kamu hukuku kurallarına göre işletilmesi gereği kriteri de yetersiz kalmış bir kriterdir. Artık eskimiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşından sonra devletin ekonomik hayata müdahalesi sonucunda, özel kişilerce yürütülmesine alışılmış olan faaliyetlerin devlet tarafından da yapılması, piyasa koşullarında kârlılık ve verimlilik esasına göre çalışan, yeni tip kamu hizmetlerinin varlığı ortaya çıkmış, hatta kamu yaran sağlayan bir çok hizmetin özel kişilere devredildiği görülmüş ve kriter eskimiştir. Dolayısıyla kamu hizmeti anlayışında kamu hukuku kuralları dar kalıplar olarak meydana çıkmıştır.

— Devletin hemen her hizmeti yüklenmesi kamu harcamalarını artırmış ve vergi yükünün ağırlaşmasına sebep olmuştur. Vatandaş her geçen gün daha fazla

hizmet talep etmekte, ancak vergilerin ağırlığından da şikayetçi olmaktadır. Demokratik bir toplumda seçmen isteğini gözardı etmek mümkün olmadığından, hizmetler etkin bir şekilde yürütülmemektedir.

— Kamu yönetimine şekilcilik hakimdir. Bu kamu hukukunun bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk kamu yönetimini merkeziyetçi, gelenekçi ve bürokratik yönleriyle ele aldığımızda, hizmetlerin işleyiş formaliteleri sebebiyle hizmette etkililik azalabilmektedir. Hizmette gecikme ve hizmetten beklenen amacın yeterince gerçekleşmemesi sözkonusu olmaktadır.

— Kamu yönetiminde kamu hizmetlerinin yürütücüsü ve fiilen görücüsü idaredir. İdare kurulu bir mekanizmadır, sabittir. Atanmış kişiler ve kamu mallarıyla iş görmektedir. Ancak, idarenin siyasi yapısıyla ilişkisi ve siyasetçilerin etkisi ve/veya denetimi altında olması hizmetlerde aksamalara yol açabilir. Siyasal sistemin bürokratik sistem üzerinde yoğun etkisi, politik baskılara, seçmen isteklerine ve keyfiyete sebep olabilmektedir.

— Kamu yönetiminin bürokratik yapısı, merkeziyetçi ve gelenekçi oluşu, onun statik kalmasına, çağdaş yönetim usullerine ayak uyduramaması, kamu hizmeti anlayışının çağdaş kriterlerini gözetememelerine sebep olabilmektedir.

— İdarenin mevcut yapısında bulunmayan esneklik, mevzuat hükümlerinde de yoktur. Bu sebeple, hukuk devletindeki kanunilik prensibi günün gelişen ve değişen şartların gözetmediği ölçülerde kamu hizmetleri açısından bir engel, bazen sürat kaybına sebep olabilmektedir.

— Bir taraftan idarenin bütünlüğü ilkesi yüzünden, merkezden yönetimin yerinden yönetim karşısında güçlü olması, merkezden yönetimin hizmete uzaklığı ve onu yeterince tanıyamaması, yetki ve sorumlulukların kesin saptanamayışı, takdir yetkisinin sınırlı oluşu, karar verme işlevini yavaşlatmakta ve geciktirmektedir. Hizmetin sunumunda kesin bir iş bölümü ve uzlaşma sağlanamayabil-mekte ve hizmet aksamaktadır.

— Teknik kamu hizmetlerinde idarenin hem personel hem de teknolojik olarak zayıf oluşu hizmetlerin verimini düşürebilmektedir.

— İdare yavaş işlemekte, kamu hizmetlerinde ve bu hizmetleri yaratan toplumsal ihtiyaçlardaki gelişmeye paralel bir gelişme gösterememektedir. Bu durum kamu hizmetinin ilkelerinden biri olarak sayılan “değişime uyum” ilkesine ters düşmektedir.

— Görüldüğü gibi kamu hizmetlerinin görülmesinde idare yani devlet ve diğer kamu tüzelkişileri yetersiz kalmaktadır. Ayrıca yine kamu hizmetlerinin kamu hukuku usullerine göre yürütülmesi gereği de anlamsızlaşmıştır. Kamu hizmeti

alanları ve çeşitleri ile ondan beklenen amacın niteliği değiştiği halde, idarenin kendi başına kendi kurallarıyla bu hizmetlerin hepsine etkili bir şekilde yetişmesi imkânsızlaşmıştır.

— Uygulanan ekonomik politikalar da değişmektedir. Devletçilikten, çok partili hayata giderek de liberal ekonomik anlayışa yöneldiği ülkemizde kamu hizmetlerini idarenin kendi başına, kendi kurallarıyla ve gelenekçi, bürokratik ve merkezîyetçi memur zihniyeti ve kamu yönetimi anlayışıyla yürütmek anlamım kaybetmiştir.

— İdare edüenler ise, sosyal devlet-hukuk devleti ve diğer demokratik değerler sebebiyle hem daha çok hizmet talep etmekte, hem etkili hizmet istemekten, hem de bunları denetleyip tavrını koyabilmektedir.

— İdareye düşen kamu hizmeti anlayışım değiştirmek, çağdaş gelişmeleri dikkate almak, kamu hizmetinde hizmetlerin niteliğine göre yeni kriterler saptamak, tüm hizmetlerin sunucusu değil koordinatörü ve denetçisi olmaktır. Asıl ölçü ise kamu yararı olmalıdır.

Bazı yabancı ülkelerde de kamu hizmetlerinin yapısı, teşkilatlanması, hukuki konumları ve idarelerarası ve özel teşebbüslerle hizmetin paylaşımı konusunda benzeri meselelerin olduğu görülmektedir. Fransa'nın idari teşkilat ve yargı sisteminin benzeri ülkemizde uygulanmaktadır. Aynı aksaklıkların veya aynı hizmet etkinliğinin Fransa'da da söz konusu olabileceği söylenebilir.

Fransa dışındaki bir çok ülkede kamu hizmeti kavramının anlamına ve uygulama sahasına fazlaca önem verilmediği, dolayısıyla hizmeti idare veya özel sektörün görüyor olması, eylem veya işlemin adli veya idari yargıya tabi oluyor olması, problem edilmemiş, her ülke kendi sistemini kamu hizmeti anlayışları üzerine oturtmuştur.

Her ülke kamu hizmetlerini, bu hizmeti yönlendiren gelişme ve değişimleri gözleyerek ve sistemine katarak düzenlemek zorundadır. Toplumsal ihtiyaçlar, zamanın gereklerine göre artmakta, çeşitlenmekte ve karmaşılaşmaktadır. İnsana verilen değerın önem kazanması, sosyal, demokratik ve hukuk devleti olmanın gereği ile de bu ihtiyaçların karşılanması çağdaş devletin özelliklerinden olmalıdır. Bu hizmetler ülkemizde kural olarak idare tarafından görölüyor. Devletin her alana yetişebilmesi imkânları sınırlıdır. Özel sektörün de kamu hizmeti görebilir hale gelmesi, hizmetin hukuki esesların yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir.

KAYNAKLAR

- ALP AR, Cem (Ed.); İktisat, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, Ankara 1984.
- AŞNA, M. Alâeddin; Bankacılar İçin Kişisel İlişkiler, Üçüncü baskı, Olgaç Matbaası, Ankara 1979.
- BALTA, Tahsin Bekir; İdare Hukuku I, AÜSBF Yayını, Ankara 1970/72.
- BULUTOĞLU, Kenan; Kamu Ekonomisine Giriş, Üçüncü Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1981.
- CHAPMAN, Brian; (Çev. Cahit Tutum), İdare Mesleği Avrupa’da Devlet Memurluğu, TODAİE Yayını, Ankara 1970.
- ÇIRAKMAN, Birsen; “Kamu Hizmeti”, AİD, C. 9, S. 4, Aralık 1976.
- EROĞLU, Hamza; İdare Hukuku, 4. Baskı, Işın Yayıncılık, Ankara 1984.
- GİRİTLİ, İsmet ve AKGÜNER, Tayfun; İdare Hukuku Dersleri D, Filiz Kitabevi, İstanbul 1987.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref; Yönetim Hukuku, S. Yayınları, Ankara 1987.
- ONAR, S. Sami; İdare Hukukunun Umumi Esasları, Üçüncü Bası, Hak Kitabevi, İstanbul 1966.
- OSTEN, Necmi; İdare Hukuku Dersleri, AİTİYO Yayını, Ankara 1968.
- ÖRNEK, Acar; Kamu Yönetimi, Pano Bassan A.Ş. Yayını, İstanbul 1988.
- TAN, Turgut; “Kamu Hizmeti, Kriz ve Yeniden Tanımlanma”, I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Birinci Kitap (İdari Yargı) Danıştay Matbaası, Ankara 1991.
- TAN, Turgut; “Kamu Hizmeti, Özelleştirme ve Bürokrasinin Azaltılması Üzerine”, TİD, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988.
- TANYERİ, Salih; “Türk ve Fransız İdare Hukukunda Amme Hizmeti Mefhumu”, İdare Dergisi, Yıl 29, S. 250, Ocak-Şubat 1958.
- TOPRAK, Zerrin; “İl Özel İdarelerinin Görevleri ve Kamusal Yaklaşımı”, TİD, Yıl 62, S. 387, Haziran 1990.
- TÖNÜK, Vecihi; “Amme Hizmetinde Amme Hukuku ve Hususi Hukukun Yeri” (M. LORETTAN’ın Kitabının özetlenmesi) İdare Dergisi, Yıl 15, S. 171, Kasım-Aralık 1944.
- TUNCAY, H. Aydın; İdare Hukuku ve İdari Yargının Bazı Sorunları, Danıştay Yayını, Ankara 1972.

KAMU MALLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ AÇISINDAN ECRİMİSİL

Yusuf KARAKOÇ*

GİRİŞ

Devlet başta olmak üzere, kamu kurum ve kuruluşlarının mal edinmedeki en önemli amaçları kamu hizmetlerinin en iyi şekilde görülmesidir. Kamu mallarının önemli bir bölümü zaten doğal nitelikleri gereği kamunun yararlanmasına açık yerlerdir. Devlet mer'a, yaylak, kışlak gibi bazı kamu malları ile kendi özel mallarını da kamunun yararlanmasına ya da kamu hizmetine tahsis etmektedir.¹

Asıl amaç kamu hizmetine hasretme olmasına rağmen devletin bu ana amacı koruyarak bu mallardan gelir elde etmesi de mümkündür. Nitekim, devlet özel mülkiyetinde olup da herhangi bir kamu hizmetine hasretmediği malların boş tutma yerine kiraya verebilir. Aynı şekilde, hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerden ihtiyaç fazlalarını değerlendirebilir. Ayrıca, kendisinin çalıştıramadığı ya da yararlanamadığı bazı kamu mallarının işletme hakkını devrederek gelir elde edebilir. Bazı hallerde de kamu malları başkaları tarafından haksız yere kullanılabilir. Bu kullanıma karşılığında devlet ya da kamu idaresi bir tazminat talebinde bulunabilir. Devlet ve kamu idareleri bu yollar dışında da mallarını değerlendirebilir. Aslında bütün bu değerlendirmeler, kamu mallarının kamu hizmetinin dışında kullanıldığı anlamına gelmemektedir. Gerçi, bu tür değerlendirmelerin kamu hizmetleri ile doğrudan bir ilgisi bulunmamaktadır. Ancak, elde edilen gelirler kamu hizmetlerinin finansmanı için bir kaynak oluşturmaktadır.*^{1 2}

Hâzinenin özel mülkiyetinde bulunan taşınmaz mallar ile Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerin,³ değişik nedenlerle ve çeşitli biçimlerde işgal edildiği bilinmektedir. Devlete ait taşınmazın işgali veya bu mala yapılan haksız müdahaleler, etkin bir biçimde önlenemediği takdirde, o taşınmaza ya da çevresindeki taşınmazlara yapılan işgal ve tecavüzler artmakta ve zamanla bunların önlenmesi büyük sorunlar yaratmaktadır. Bu nedenle, Devlete ait taşınmaz malların işgali ve yapılan tecavüzlerin vakit geçirilmeden giderilmesi gerekmektedir.⁴

* D.E.Ü. Hukuk Fakültesi, Araştırma Görevlisi.

1 Bkz. Sadık Kırbaş; Devlet Malları, 2. Baskı, Ankara 1988, s. 125.

2 Bkz. Kırbaş, a.g.e., s. 125.

3 Anayasa'nın 43. üncü maddesine göre; "Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir. Kıyılarla sahil şeritlerinin, kullanım amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkân ve şartları kanunla düzenlenir."

4 Belirtilen işgal ve tecavüzlerin giderilmesi için bu güne kadar çeşitli kanunlar çıkarılmış, işgal ve tecavüz edenlerin cezalandırılması için bazı müeyyideler getirilmiştir. Bu arada, yayım

Bu yazımızda, kamu mallarının değerlendirilme şekillerinden olan ya da Hâzinenin özel mülkiyetinde bulunan taşınmaz mallar ile Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerin haksız işgalleri nedeniyle talep edilen ecrimisil hakkında açıklamalarda bulunulacaktır. Ancak, burada ecrimisil kavramı, kiradan farkı, ecrimisilin tespit ve tahsili üzerinde durulacak, ecrimisil tarh ve tahsilinden kaynaklanan uyuşmazlıklarda yetkili yargı yerinin neresi olduğuna sadece işaret etmekle yetinilecektir. Ecrimisil tarh ve tahsilinden doğan uyuşmazlıklar ayrı bir yazıda ele alınacaktır.

I. ECRİMİSİL KAVRAMI ve KİRADAN FARKI

A. ECRİMİSİL KAVRAMI

Ecrimisil, Osmanlı Dönemi hukukumuzda uygulanan,⁵ daha sonra özellikle eşya hukukunda kötü niyetli zilyedin iade borcu kapsamında ele alınan⁶ bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, bu yazımın konusunu oluşturan ecrimisil, ne eski hukukumuzun bir müessesesi, ne de eşya hukukunda kötü niyetli zilyedin iade borcu çerçevesinde ele alınan bir geçmiş zaman kirasıdır. Bunlarla ortak ad ve özelliklere sahip, fakat bunlardan farklı bir müessese olarak, devletin özel mülkiyetinde ya da hüküm ve tasarrufu altında olan malların herhangi bir sözleşmeye

lanan 8.2.1979 gün ve 96 sıra sayılı, 24.4.1981 gün ve 111 sıra sayılı Genel Tebliğlerde, Hâzineye ait arazi ve arsalar ile Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlere yapılan işgal ve tecavüzlerin önlenmesi için yapılacak işlemler açıklanmıştı. Ancak, son günlerde Hâzineye ait taşınmaz malların işgallerinde artış gözlenmiş, aradan geçen zaman içinde anılan kanunlarda değişiklikler olmuş ve işgal veya tecavüzleri önlemeyi amaçlayan yeni kanunlar yürürlüğe girmiştir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Maliye ve Gümrük Bakanlığı Millî Emlâk Genel Müdürlüğü 154 No Mu Genel Tebliği.

5 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ahmet Akgündüz, “İslam Hukukunda Ecr-i Misil Mües- sesesi ve Günümüz Hukukuna Te’sirleri”, (DÜHFD., Yıl: 1984, S. 2, s. 339-375); Kemal Tahir Gürsoy/Fikret Eren/Erol Cansel, Türk Eşya Hukuku, Ankara 1978, s. 173-174. “Ecrimisil”, kira bedeli, ücret demektir (Mecelle m. 404). Bu da iki türlü olur: Ecrimüsemma, yani taraflarca kararlaştırılmış ücret, kira; diğeri de ecrimisil, yani gâsıp ve gasp hükmünde olan hallerde, gâsıp ve fuzûlî şâgilin vermekle mükellef oldukları tazminattır. Bu tazminat (ecrimisil) da bigaraz ehlivukuf (tarafsız bilirkişi) tarafından belirlenir. Bunda da, o gayri- menkulün benzeri olan diğer gayrimenkullerin getirdiği ücret, kira miktarı esas alınır”. (Bkz. Gürsoy/Eren/Cansel, a.g.e., s. 172).

6 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Feyzi Necmettin Feyzioğlu, Zilyetlikte İadenin Şumulü (Hususiyile Ecrimisil Meselesi), 2. Bası, İstanbul 1961; Gürsoy/Eren/Cansel, a.g.e., s. 173- 174; Mehmet Ayan, Eşya Hukuku, Birinci Cilt, Giriş, Zilyedlik ve Tapu Sicili, Konya 1992, s. 124-127. Eşya hukukunda ecrimisil, “bir gayrimenkule haksız olarak zilyet bulunanın, hak sahibine ödemekle mükellef olduğu bir tazminat”tır. Başka bir deyişle, “tespit edilen öyle bir tazminat ki, ne şâgilin (haksız zilyedin) şeyden fiilen vaki istifadesi, ne de hak sahibi malikin fiilen uğradığı zarardır; o sadece, benzeri gayrimenkullerin sağladığı menfaatten ibarettir”, şeklinde tanımlanmaktadır. (Bkz. Gürsoy/Eren/Cansel, a.g.e., s. 172-173).

dayanmaksızın haksız bir şekilde işgali nedeniyle işgalciden istenen bir bedeldir. Başka bir deyişle, ecrimisil konusu bu yazıda eşya hukuku değil, idare hukuku ya da kamu malları hukuku çerçevesinde ele alınmaktadır.

Ecrimisil (eşkira), bir taşınmaz malın malikinin rızası olmaksızın başka bir kişi tarafından işgali üzerine, mülk sahibinin işgal edenden isteyebileceği tazminattır.⁷

Haksız işgal sebebiyle işgal edilen yerin emsal kirasının ödetilmesi şeklinde de ifade edilebilecek ecrimisil (eşkira), özel hukuk öğretisinde ve Yargıtay kararlarında değişik yorum ve görüşlere yol açmıştır.⁸ Ecrimisilin ne olduğu, ne zaman ve kimden istenebileceği uzun süre tartışılmıştır. Özellikle bir zarar ortaya çıkmadan bir taşınmazı işgal edenden bir karşılık istenip istenmeyeceği en çok tartışılan konu olmuştur. İdare hukuku ya da kamu malları hukukunda ecrimisil konusu, pek işlenmemiş olmasına ve henüz Danıştay içtihatlarına konu olmamasına⁹ rağmen, devlet mallarının gözetim ve denetimi tam olarak gerçekleştirilemediğinden her zaman önemini korumaktadır.^{10 11} v

Devlet İhale Kanununa¹¹ gelinceye kadar kamu malları yönünden ecrimisil konusunda açık ve ayrıntılı bir düzenleme yapılmamıştır. 8.9.1983 tarih ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu¹² ve bu Kanuna göre çıkarılan “Devlete Ait Taşınmazmal Satış, Trampa, Kiraya Verme, Mülkiyetin Gayri Ayni Hak Tesis,

7 Maliye Bakanlığı, Millî Emlâk Rehberi, m. 123.

8 Yargıtay’ın bu konudaki kararları için Bkz. YİBK. 9.12.1931 gün ve 23/44 sayılı karar, (RG. 9.4.1931, S. 2072); YİBK. 25.5.1938 gün ve E. 37/29, K. 38/10, (RG. 15.11.1938, S. 4063); YİBK. 8.3.1950 gün ve 22/4 sayılı karar, (RG. 9.6.1950, S. 528); Y. 3. HD. 2.7.1991 gün ve E. 1990/12652, K. 1991/7618, (YKD. C. 17, S. 11, 1991, s. 1643-1644); Y. 3. HD. 30.6.1988 gün ve E. 1986/6169, K. 1988/6841, (YKD. C. 15, S. 1, 1989, s. 21-28); Y. 3. HD. 9.5.1988 gün ve E. 1988/5010, K. 1988/5450, (YKD. C. 14, S. 7, 1988, s. 1071-1072); YHGK. 15.11.1985 gün ve E. 1984/354, K. 1985/913, (YKD. C. 13, S. 4, 1987, s. 505); Y. 3. HD. 7.3.1991 gün ve E. 1990/6187, K. 1991/2347, (YKD. C. 17, S. 7, 1991, s. 1003- 1004).

9 1970 yılından itibaren yayınlanmış olan Danıştay Dergilerinde ecrimisille ilgili sadece bir karara yer verilmesi, konunun Danıştay gündemine henüz girmediğini göstermektedir. Ancak, özellikle İzmir ilinde son zamanlarda tahakkuk ettirilen ecrimisil bedellerine itirazlar nedeniyle idare mahkemelerine intikal eden uyuşmazlıkların konuyu Danıştay gündemine getireceği muhakkaktır.

10 Bkz. Kırbaz, a.g.e., s. 129-130.

11 RG. 10.9.1983 - 1816L

12 Devlet İhale Kanunu’nun “Ecrimisil ve Tahliye” başlığını taşıyan 75 inci maddesi: “Devletin özel mülkiyetinde veya hüküm ve tasarrufu altında bulunan taşınmaz malların, gerçek ve tüzel kişilerce işgali üzerine, füzuli şağilden, bu Kanunun 9 uncu maddesindeki yerlerden sorulmak suretiyle, 13 üncü maddesinde gösterilen komisyonca takdir edilecek ecrimisil istenir. Ecrimisil talep edilebilmesi için, Hâzinenin işgalden dolayı bir zarara uğramış olması gerekmez ve füzuli şağilin kusura aranmaz.

Ecrimisil ve Tahliye Yönetmeliği'nde 13bu konuya ilişkin ayrıntılı hükümlere yer verilmiştir.

Yönetmelikte ecrimisil; “Bir malın, sahibinin rızası dışında ve onun bu malı kullanmakla bir zarara uğrayıp uğramayacağı sözkonusu edilmeksizin bu maldan işgal, tasarruf veya her ne şekilde olursa olsun yararlanılması sebebiyle fuzuli şağil tarafından ödenen veya idarece talep edilen tazminat” şeklinde tanımlanmaktadır. Fuzuli şağil ise, “Kusuru aranmaksızın kendisine ait olmayan ve sahibinin de rızası veya muvafakati bulunmayan bir inalin züyedliğini eline geçiren, elinde tutan veya her ne şekilde olursa olsun bu maldan tasarrufta bulunan kimseleri” ifade etmektedir (Yön.m.l).

B - ECRİMİSİLİN KİRADAN FARKI

Yönetmeliğin bu tanımından hareketle, ecrimisilin kiradan farkım belirtmeye çalışılın.

Kirada mal sahibinin rızasının bulunması ve kiralamanın bir anlaşmaya dayanmasına rağmen, ecrimisilde böyle bir rıza ve anlaşmaya dayanmayan bir işgal sözkonusu olmaktadır.¹⁴ Görülüyor ki, kira ile ecrimisil arasındaki en önemli fark, rızanın olup olmamasıdır. Buna göre, devlet ya da diğer kamu idaresinin rızası bulunmuyorsa ecrimisil işlemine başvurmak gerekmektedir.¹⁵

Kiranın akde dayanan ve geleceğe yönelik bir ödeme olmasına rağmen, ecrimisil geçmişe ait ve haksız bir işgalden kaynaklanan bir tazminattır.

II — ECRİMİSİL UYGULAMASINI GEREKTİREN HALLER

Bazen kamu malı olan taşınmazlar, herhangi bir izin almaksızın, arada kira sözleşmesi gibi bir hukukî dayanak olmaksızın işgal edilmektedir. Tarıma elverişli araziye el konularak ekilip ‘biçilmektedir. Devletin arsasına bina ya da tesis kurulmaktadır. Sayılan bu hallerde hukukî durum net ve açıktır. Bazı hallerde durum bu kadar net olarak ortaya çıkmamaktadır. Örneğin, kira sözleşmesinin bitmesine rağmen oturulmaya devam edilmesinde durum böyledir. Bu durumda sözleşmeye bakmak gerekir. Sözleşmede herhangi bir hüküm yoksa ve devletin de zımni bir rızası sözkonusu değilse ortada haksız işgal var demektir. Kira sözleşmesinin feshinden sonraki durum da buna benzemektedir. Feshe ya da sözleşme süresinin sona ermesine rağmen işgale devam eden gerçek ya da tüzel kişi fuzuli şağil durumundadır.¹⁶

Ecrimisil fuzuli şağil tarafından rızaen ödenmez ise, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre tahsil olunur.

Kira sözleşmesinin bitim tarihinden itibaren işgalin devam etmesi halinde, sözleşmede hüküm varsa ona göre hareket edilir. Aksi halde ecrimisil alınır.

İşgal edilen taşınmaz mal idaresinin talebi üzerine, bulunduğu yer mülkiye amirince en geç 15 gün içinde tahliye ettirilerek, idareye teslim edilir”.

¹³ 16 Aralık 1984 tarih ve 18607 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanmıştır.

¹⁴ Bkz. Kenan Bulutoğlu/Erciş Kurtuluş; Bütçe ve Kamu Harcamaları, (Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları), İstanbul 1981, s. 432.

¹⁵ Bkz. Kırbaş, a.g.e., s. 130.

¹⁶ Bkz. Kırbaş, a.g.e., s. 130.

Buna göre, hâzinenin elinde bulunan taşınmaz arazi ve arsalar üzerinde izinsiz inşaat ve tesisler yapmak, binalarda bir sözleşmeye dayanmaksızın oturmak, araziye sürmek, ekmek suretiyle değerlendirmek, daha önce kira ile tutulmuş bir taşınmaz malı kira süresinin sonunda terketmeyerek kullanmaya devam etmek ecrimi sili gerektirecek hallerdir.¹⁷

Ayrıca, ecrimisilin oluşması için devletin bu işgalden dolayı zarar görmesi ve fuzuli şağilin de kusurunun olması şart değildir. Nitekim, devletin zaten boş duran taşınmaz arazisini eken bir kişi devlete doğrudan bir zarar vermiş değildir. Hatta bazı hallerde toprağın verimini yükseltici bazı harcamalar da yapılmış olabilir. Buna rağmen, ecrimisil istenecektir. Belki bu durum ecrimisilin miktarın tesbitte gözönünde bulundurulur. Aynı şekilde, fuzuli şağil o yerin devlete ait olduğunu bilmeden kendisinin zannederek el atmış olabilir. Bu durumda da fuzuli şağilin kusuru ya da kastının olup olmadığı araştırılmaz.¹⁸

Fuzuli şağil, gerçek kişi olabileceği gibi tüzelkişi olabilir. Ayrıca, işgal olayı devletin özel mülkiyetindeki bir taşınmaz malda ya da hüküm ve tasarrufu altındaki taşınmazlarda olabilir. Zira, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'nun "ecrimisil ve tahliye" başlığını taşıyan 75 inci maddesinde, devletin özel mülkiyetinde veya hüküm ve tasarrufu altında bulunan taşınmaz malların, gerçek ve tüzelkişilerce işgali üzerine fuzuli şağılden ecrimisil isteneceği, işgal edilen taşınmaz malın idarenin talebi üzerine, bulunduğu yer mülkiye amirince en geç 15 gün içinde tahliye ettirilerek idareye teslim edileceği hükme bağlanmaktadır.

Nitekim, yürürlükte bulunan kanun hükümleri uyarınca, devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunduğu ihtilafsız olan mer'a vasıflı taşınmazın köye tahsis edilmesi nedeniyle ecrimisil alınmak suretiyle başkalarına kullanılması mümkün değildir. Ancak bu yerlere başkaları tarafından vaki tecavüz halinde bir taraftan tecavüzün men'i için gerekli işlemler sürdürülürken diğer taraftan fuzulen işgalin sonucu olarak Maliye Hazinesince ecrimisil tahakkuk ettirilmesinde herhangi bir kanuni engel bulunmamaktadır.¹⁹

III. ECRİMİSİLİN TESPİTİ ve TAHSİLİ

A - ECRİMİSİLİN TESPİTİ

Ecrimisili tespit edebilmek için her şeyden önce bir fuzuli işgal hadisesinin varlığı gerekmektedir. Bu konuda görev millî emlak servislerine düşmektedir. Bu servislerin bir program dahilinde bizzat ya da diğer kişi ve kuruluşların, örneğin

17 Bkz. Bulutoğlu/Kurtuluş, a.g.e., s. 432.

18 Bkz. Kırbaş, a.g.e., s. 130-131.

19 ‘ ‘Köye tahsisli olmakla birlikte devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu açık olan mer'anın fuzulen işgalinden dolayı il defterdarlığı tarafından 2886 sayılı Kanuna göre ecrimisil tahsili yoluna gidilebilir”, Dş. 10. D. 31.1.1991 gün ve E. 1990/763, K. 1991/297, (Bkz. Dş Der.

Yıl: 22, S. 82-83, 1992, s. 972-973).

3091 sayılı Kanunun uygulaması sırasında mülkî âmirlerin uyarılan üzerine devlet malları üzerindeki işgal olayların izlemeleri, tespit etmeleri, tahliye ve ec- rimisil işlemlerine gecikmeksizin girişmeleri gerekmektedir.²⁰

1. Ecrimisili Tespite Yetkili Olan Makam

Devlet İhale Kanunu'nun 75'inci maddesine göre, ecrimisili tespite yetkili olan makam, aym kanunun 13 üncü maddesinde gösterilen komisyondur. Bu komis- yonların oluşumu şu şekilde olmaktadır : “İta amirleri, ilgili dairenin memurlarından birinin başkanlığında idareden yapım işlerinde işin ehli veya uzmanı olmak şartıyla, en az bir kişi ve maliye memurunun katılmasıyla kurulacak komisyonları görevlendirirler”.

Kanundaki düzenleme bu olmakla beraber, “Devlete Ait T aşınmaz mal Satış, Trampa, Kiraya Verme, Mülkiyetin Gayri Ayni Hak Tesis, Ecrimisil ve Tahliye Yönetmeliği”nin 79 uncu maddesine göre ecrimisil bu yönetmeliğin 10 uncu maddesinde belirtilen komisyon tarafından tespit ve takdir edilmektedir, “İhale komisyonları” adı verilen ve ecrimisili tespit ve takdire yetkili olan komisyon şu şekilde oluşmaktadır.

“İhale komisyonları ita amirleri tarafından, başkan olarak, illerde millî emlak müdürü, ilçelerde malmüdürü, idareden bir kişi olarak illerde defterdarlık ilçelerde malmüdürlüğü memurlarından biri görevlendirilir.

İhale komisyonlarına maliye memuru olarak illerde millî emlak müdürünün görevlendireceği millî emlak müdür yardımcısı veya şefi veya memuru, ilçelerde malmüdürünün görevlendireceği varsa millî emlak şefi veya memuru, yoksa diğer şef veya memurlardan biri katılır.”

Bu komisyonların çalışma şekli, sözü edilen Yönetmeliğin 11 inci maddesinde, “İhale komisyonları eksiksiz olarak toplanır. Komisyon kararları çoğunlukla alınır. Kararlarda çekimser kalamaz. Muhalif kalan üye karşı oy gerekçesini kararn altına yazarak imzalamak zorundadır. Komisyon başkan ve üyeleri oy ve kararlarından sorumludurlar” şeklinde düzenlenmiştir.

2. Ecrimisilin Tespitinde İzlenecek Olan Usul

Yukarıda sözü edilen Yönetmeliğin 78 inci maddesinde “Taşınmazmalların Mahallinde Yapılacak Tespitler” başlığı altında, ecrimisile konu olan işgallerin nasıl tespit edileceği belirtilmektedir. Buna göre, hâzinenin özel mülkiyetinde ve devletin hüküm ve tasarrufu altındaki taşınmaz mallardan kiraya verilmeyen, üzerinde mülkiyetin gayri aynî hak tesis edilmemiş olan ve tesis edilenler dışında kalanlarda millî emlak servislerince bir program dahilinde fiilî durumları mahal

20 Bkz. Ktrbaş, a.g.e., s. 131.

linde tespit edilerek tespitten önceki sürelerle ait işgal ve tasarruf sebebi ile ec- rimisil tespit, takip ve tahsilatı yapılır. Sonraki sürelerle ait fuzuli işgal ve tasarrufun devamına meydan verilmeden denetim ve idare altına alınır.

Ayrıca, tespite konu taşınmazmalın mahallinde, önceden çizilmiş ölçekli kroki varsa bunda, yoksa çizilecek basit kroki üzerinde taşınmaz malın hudutları, komşu taşınmaz mallar ve malikleri veya kullananlar ile yer verilmesi istenen diğer bilgiler gösterilir. Bütün bu bilgileri içine alan “Taşınmazmala Ait Tespit ve Tahmin Edilen Bedel Hesap Tutanağı” düzenlenir.

Devlet İhale Kanunu 75 inci maddesi, ecrimisilin bu kanunun 9 uncu maddesinde belirtilen yerlerden sorulmak suretiyle yapılacağı hükme bağlamaktadır. Buna göre, tahmin edilen bedel, idarelerce tespit edilir veya ettirilir. İşin özelliğine göre gerektiğinde bu bedel veya bedelin hesabında kullanılacak fiyatlar belediye, ticaret odaşı, sanayi odası, borsa gibi kuruluşlardan veya bilirkişilerden soruşturulur. Tahmin edilen bedel, bunun dayanaklarının da eklendiği bir hesap tutanağında gösterilir ve asıl evrak arasında saklanır. Bu bedel gerektiğinde ihale komisyonlarınca kontrol edilir.

Ecrimisilin tespit ve takdir edilmesi, ilgili Yönetmeliğin 79 uncu maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre, hâzinenin özel mülkiyetinde veya devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan taşınmaz malların gerçek veya tüzelkişilerce işgale uğradığının tespit edilmesi halinde, tespit tarihinden itibaren 7 gün içinde “Taşınmazmala Ait Tespit ve Tahmin Edilen Bedel Hesap Tutanağı”na dayanılarak bu yönetmeliğin 10 uncu maddesinde belirtilen komisyonca ecrimisil tespit ve takdir edilir.

Kira ve mülkiyetin gayri aynî hak tesisinde sözleşme veya taahhütname ile resmî senette, sürenin bitim tarihinden itibaren işgalin devam etmesi halinde yapılacak işleme ait bir hüküm var ise ona göre bir uygulamaya gidilir. Aksi halde ecrimisil tespit, takdir ve tahsilatı yapılır.

B - ECRİMİSİLİN TEBLİĞİ

Tespit ve takdir edilecek ecrimisil tutarı fuzuli şâğıine “Ecrimisil İhbarnamesi” ile tebliğ edilir. Ecrimisil talep edilebilmesi için Hâzinenin işgalden dolayı bir zarara uğramış olması gerekmediği gibi, fuzuli şâğilin kusuru da aranmaz.

Fuzuli şâğıle tebliğ edilen ecrimisilin bu ihbarnamenin tebliğ tarihinden itibaren 1 ay içinde ödenmesi gerekir. Ancak, fuzuli şâğıî tebliğ edilen işlemde bir hata bulunduğunu düşünerek rızaen ödemek istemediği takdirde aynı süre içinde tebliğ eden idareye bir dilekçe ile müracaat ederek düzeltme talebinde bulunabilir.

Fuzuli şâğıller tarafından yapılacak düzeltme talepleri, bu taleplerin millî emlak servislerine geldiği tarihten itibaren en geç 1 ay içerisinde Millî Em

lâk Müdürlüğü veya Malmüdürlüğünce incelenerek sonucun “Ecrimisil Düzeltme İhbarnamesi” ile muhataplarına tebliğ edilmesi gerekir (Yönetmelik m. 80).

C - ECRİMİSİLİN TAHSİLİ

Ecrimisil İhbarnamesinin, düzeltme talebinde bulunulmuş ise Ecrimisil Düzeltme İhbarnamesinin muhatabına tebliğ tarihinden itibaren 1 ay içerisinde ecrimisil alacağının ödenmesi gerekir. Bu sürenin son günü, ödenmesi gereken ecrimisilin vade tarihidir.

Vadesinde nzaen ödenmek istenmesi halinde, ecrimisil millî emlâk servislerince Devlet Muhasebesi Muamelât Yönetmeliğine göre hazırlanmış olan tahsilat fişi tanzim edilerek taşınmaz malın bulunduğu yer saymanlığına yatırılması gerekir.

Vade tarihine kadar nzaen ödenmeyen ecrimisil millî emlâk servislerince 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre takip ve tahsil edilmek üzere vergi dairelerine veya gelir servislerine intikal ettirilir (DİK. m. 75/II). Vergi daireleri veya gelir servisleri kendilerine intikal ettirilen ecrimisil alacakların anılan kanunun kapsamına giren amme alacakları gibi takip ve tahsil ederek sonuçlarını millî emlâk servislerine bildirmek zorundadır.

Fuzuli şâgiller tarafından dava açılmış olması ecrimisilin takip ve tahsil edilmesi işlemini durdurmaz (Yönetmelik m. 81). Yönetmeliğin bu hükmünün İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 27 nci maddesinin 8 inci bendinde yer alan hüküm karşısında geçerli olup olmadığı tartışılabilir.

Herşeyden önce, Devlet İhale Kanununda bu konuda herhangi bir hüküm bulunmamasına rağmen, bu kanuna dayanılarak çıkarılan bir yönetmelikte esasa ilişkin ve bir kanun hükmünü bertaraf etme anlamına gelen bir düzenleme yapılması normlar hiyerarşisine aykırıdır. Ayrıca, İYUK. m. 27/8’de; “Vergi mahkemelerinde, vergi uyuşmazlıklarından doğan davaların açılması, tarh edilen vergi, resim ve harçlar ile benzeri malî yükümlerin ve bunların zam ve cezalanma dava konusu edilen bölümünün tahsil işlemlerini durdurur”, denilmektedir. Bu hükümde yer alan “benzeri malî yükümler” kapsamına, AATIJHK. hükümleri çerçevesinde tahsil edilecek olan devletin ecrimisilden doğan alacaklarının da girdiği muhakkaktır. Hal böyle olunca, İYUK. m. 27/8 ile, dava açılmasının tahsil işlemlerini durdurması keyfiyetinin bir yönetmelik hükmü ile ortadan kaldırılması mümkün değildir. Bu sebeple, yönetmeliğin kanunlara aykırı bu hükmünün uygulanabilirliği yoktur ve iptal edilmesi gerekir.

IV - ECRİMİSİL TALEBİNDEN DOĞAN UYUŞMAZLIKLARDA GÖREVLİ MAHKEME

Ecrimisil talebinden doğan uyuşmazlıklar iki ana başlık altında incelenebilir. Çünkü, ecrimisil ihbarnamesi ya da düzeltme talebinde bulunulmuşsa, ecrimisil düzeltme ihbarnamesi aleyhine açılacak davalar ile ecrimisilin tahsili aşamasında ortaya çıkacak uyuşmazlıklar farklı esaslara bağlanmıştır.

Ecrimisil tespit ve takdirini gösteren Ecrimisil İhbarnamesi ya da Ecrimisil Düzeltme İhbarnamesi bir idari işlemdir. İdari işlemlerin sınıflandırılmasında, ecrimisil ihbarnamesi sübjektif işlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, ecrimisil ihbarnamesi, icraî nitelikte bir idari işlem olması sebebiyle, bu işlemi sakatlayan herhangi bir hususun bulunması halinde aleyhine dava açılabilir. İşte, ecrimisil ihbarnamesinin, bir İdarî işlemde bulunması gereken beş unsur olan konu, sebep, maksat, yetki ve şekil yönünden bir .sakatlık taşıması halinde, bu işlem aleyhine çıkarılan uyuşmazlıkta görevli mahkeme İdare Mahkemesidir.²¹ Ecrimisil talebine sebep olan haksız işgal bir taşınmaz malda gerçekleştiğinden, yetkili idari mahkemesi ise, taşınmazın bulunduğu yer idare mahkemesidir (İYUK. m. 34).

Ecrimisilin tahsil aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıklarda vergi mahkemesi görevlidir (BİMK. m. 6). Bu tür uyuşmazlıklarda yetkili vergi mahkemesi, ödeme emrini düzenleyen dairenin bulunduğu yerdeki vergi mahkemesidir (İYUK. m. 37; DİK. m. 75).

SONUÇ

Son zamanlarda yoğunlaşan ecrimisil uyuşmazlıklarının çözümünde üzerinde durulması gereken bazı hususlar bulunmaktadır.

Bu tür uyuşmazlıklara meydan Vermemek için, herşeyden önce devlet mallarına sahip çıkmalıdır. Başka bir deyişle, hem devletin özel mülkiyetinde hem de hüküm ve tasarrufu altındaki malların tespit ve takibinin aksatılmadan yürütülmesi gerekir.

Kamu hizmetlerine tahsis edilmemiş kamu mallarının haksız işgallerine yol açmamak için kiralanması yoluna gidilmesinde yarar vardır. Zira, bu yolla hem bedel uyuşmazlıkları ortadan kaldırılmış, hem de değişen ekonomik şartlara uygun bedeller üzerinden tespit edilecek kira gelirleri daha düzenli olarak tahsil imkânına kavuşmuş olur. Ecrimisil tespit, takdir ve tahsilinin çıkardan uyuş

21 “2886 sayılı Devlet İhale Kanunu’nun 75 inci maddesi uyarınca Devletin özel mülkiyetinde veya hüküm ve tasarrufunda bulunan yerlerin haksız işgali nedeniyle idarece ecrimisil takdiri ve istenilmesi üzerine açılan davalarla ilgili uyuşmazlıkların idari yargı yerinde görüşülüp çözülmesi gerekir”. (Uyuşmazlık Mahkemesi Kararı, E. 1988/2, K. 1989/1).

mazlıklar nedeniyle uzun bir zaman içinde gerçekleşebildiği dikkate alındığında, kiralanması mümkün malların kiralanması yoluyla sağlanacak kolaylıkların önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Yine ecrimisilden kaynaklanan uyuşmazlıkları azaltmanın bir diğer yolu da, tespit komisyonlarında idare dışından kimselerin bulunmasına imkân sağlanmasıdır.

Ayrıca, ecrimisile esas alacak herhangi bir birim değerin tespit edilmemiş olması, bedel uyuşmazlıklarına yol açmaktadır. Bu konuda yardımcı olacak tek hüküm, yukarıda sözü edilen yönetmeliğin, kira tespitinde bir yıllık kiranın, aym veya benzer vasıfta emsal taşınmaz mal için emlak vergisi beyannamesinde gösterilen değerin % 7'sinden az olamayacağıı belirten 8 inci maddesidir. Bu miktar, kiralamalarda asgari kirayı oluşturmalarına rağmen ecrimisile esas alınması düşünülemez. Çünkü, kiranın akde dayanan ve geleceğe yönelik bir ödeme olmasına rağmen, ecrimisil geçmişe ait ve haksız bir işgalden kaynaklanan bir tazminattır. Bu sebeble, ecrimisil tespitinde esas alacak objektif bazı verilerin belirlenmesi zorunludur. Bu sayede, benzer yerler için farklı ecrimisil tespit ve takdirlerinin önüne de geçilmiş olacaktır.

İZMİR BÜYÜK KENT YÖNETİM ALANINDA BELEDİYE ŞİRKETLERİ

Doç.Dr. Zerrin Toprak KARAMAN[^]
Araş.Gör. Hüseyin ÖZGÜRÜ

GİRİŞ

Yerel yönetimler, hizmetlerin daha etkin ve verimli görülmesi amacıyla çeşitli uygulamalara girişmektedir. Bu faaliyetler çeşitli adlar altında yürütülmektedir. Kamu kuruluşlarının veya şirketlerinin tamamen ya da kısmen özel sektöre satılması “satış” kamu tekellerinin kaldırılması “yasal kurumsal serbestleşme” bazı kamusal hizmetlerin bir sözleşme ile özel kesime yaptırılması “ihale”; kamunun tekelinde olan bir hizmetin özel bir firmaya tekel olarak verilmesi, ya da belirli bir alanda bir hizmetin yürütülmesi yetkisinin özel bir kuruluşa verilmesi “imtiyaz”, bir hizmetin yürütülmesi için kamuya ait araç ve gerecin özel sektörce kullanılması ve yönetiminin üstlenilmesi “kiralama”; tüketicilere mal ve hizmet satın almaları için parasal değeri olan kupon karşılığı yapılan yardımlar; hizmetlerin gönüllü kuruluşlarca yerine getirilmesi; kamuya ait gayrimenkuller üzerinde özel kişi veya kişilerce sözleşme uyarınca hizmet yaratılması, süre bitiminde işletmenin her türlü varlığıyla karşılıksız olarak kamuya geçmesi gibi yöntemler uygulanmaktadır.

Günümüz yerel yönetimlerinin yukarıda bahsedilen uygulamalar yanında en çok rağbet ettikleri diğer yöntemler ise konumuzla yakından ilgili olan “ortak girişimcilik” ile “şirketleşmedir”. Aşağıda bu konu İzmir Büyük Kent Yönetim Alanı için incelenmiştir.

A - ORTAK GİRİŞİMCİLİK

Kamu hizmeti yaratan kurum ve kuruluşların birimlerinin özellikle büyük ölçekli yatırımlarını, bu alanda uzmanlaşmış özel sektör kuruluşları ile oluşturacakları ortak şirketler aracılığıyla gerçekleştirmeleri ortak girişimdir. Bu yöntem aynı zamanda mevcut üretim ya da hizmetlerin özel sektörün ortaklığına açılmasıdır.

B – ŞİRKETLEŞME

Kamu hizmetlerinin daha etkin yürütülmesini sağlamak amacıyla kent yönetimleri, işletmelerini “şirket” statüsüne sokarak, özel hukuk hükümlerine göre işletmektedirler. Ülkemizde yerel yönetim birimlerinden olan il özel idareleri ve belediyelerin şirket kurması veya şirketlere ortak olması uygulamaları 1984 yılından bu yana hızla artmaktadır. (*)

(*) Dokuz Eylül Üniversitesi, İkt. İd. Bil. Fak. Kamu Yönetimi Bölümü.

Türk Hukukunda, geniş anlamda şirketin tanımı Borçlar Kanunu md. 520’de yapılmıştır. Buna göre; “şirket, bir akitidir ki onunla iki veya daha ziyade kimseler sayılarını ve mallarını müşterek bir gayeye erişmek için birleştirmeyi iltizam ederler.”

Tanımda yer alan “müşterek gaye” unsuru, kâr elde etmek ve ortaklar arasında paylaşmak olarak yorumlanmaktadır.

Şirketi, diğer akitlerden ve iradî veya kanunî mal ve şahıs birliklerinden ayıran önemli ve yapıcı unsurlar (i) akit (ii) şahıs ve (iii) sermaye (sayılar ve mallar) dir.

Şirketlerde amaç kâr dağıtmaktır, ancak şüphesiz zarar da kârın yanında yer alabilen ortaklara yüklenen ve dolayısıyla şirketleşmenin zorunlu bir unsurudur. Buna bağlı olarak şirket ortakları zarara uğramamak, kâr elde etmek için işletme koşullarında çalışmak zorundadır. Bu koşullar “etkinlik” ve “verimlilik” anahtar sözcüklerini içeren ve fiyat mekanizmasının ortaklar arasında kullandığı bir sistemde yer almaktadır.

Asıl amaçları ve konuları iktisadî olmayan cemiyetlerin bu kanunî gayelerine varmak amacıyla ticaretle uğraşabilmelerine dair Medenî Kanun md. 54/2 ile Ticaret Kanunu md. 18 hükümleri saklıdır.

1930 tarihli ve 1580 sayılı Belediye Kanununa göre belediyeler şirket kurabildikleri gibi şirketlere iştirak de edebilmektedirler. (1580, md. 19). İl Özel İdareleri ise, İl Özel İdaresi Kanununun verdiği yetkiye dayanarak belediyeler gibi şirket kurabilmekte veya şirketlere ortak olabilmektedir, (md. 78/4-7).

Kanunun 19. maddesine göre; “belediye idareleri”, kanunun kendilerine tahmil ettiği vazife ve hizmetleri ifa ettikten sonra belediye sakinlerinin müşterek ve medenî ihtiyaçlarını tesviye edecek her türlü teşebbüs icra ederler”. Buna göre belediyelerin, yasaların belirttikleri dışında her türlü ticarî ve sınai teşebbüs ve faaliyette bulunabilmeleri için iki koşulu yerine getirmeleri gerekmektedir. Bunlardan ilki, yasa ile verilmiş görevleri yerine getirmiş olmak; ikincisi ise, yapacakları hizmetlerin belde halkının müşterek ve medenî ihtiyaçlarından olmaktır. Burada medenî sözcüğü, “kente ait” olarak anlaşılmaktadır.

Belediyelerin şirket kurabilmesine ve şirketlere ortak olabilmesine imkân veren 1580 sayılı Belediye Kanununun 19/B-5 maddesine göre, belediye sınırları içinde belli semtler arasında yolcu nakil vasıtası olarak otobüs, omnibüs, otokar, tünel, trolleybüs, fırkûlêr işletmek ve mezbahada kesilen etleri satış yerlerine nakletmek münhasıran belediyelerin hakkıdır. Aynı maddede yer alan “bunların, belediyelerin de iştirak edecekleri şirketler vasıtasıyla yapılması ve işletilmesi veya

1 Hayri Domaniç (1989); Anonim Şirketler, İstanbul, s. 1.

icara verilmesi veyahut imtiyazın devri İçişleri Bakanlığının kararına bağlıdır' ' (1580 sayılı Kanun, md. 19/5, Değişik 1988 tarihli 336 sayılı KHK) hükmü ile belediyelerin merkezi yönetimin vesayet denetimine tabi olduğu anlaşılmaktadır.

Türk Ticaret Kanunu'nun genel hükümleri, belediyelerin şirketlere ortak olmalarına engel bir hüküm taşımadığı gibi belediyelerin ortaklıklarda temsil edilme hükümlerine yer vermekle mümkün olabildiğini göstermiştir. Buna göre;

“Devlet, vilayet, belediye gibi amme hükmi şahıslarından birisine, esas mukaveleye dercedilecek bir kayıtla pay sahibi olmama dahi, mevzuu amme hizmeti olan anonim şirketlerin idare ve murakabe heyetlerinde temsilci bulundurma hakkı verilebilir.

Yukarıdaki fıkrada yazılı şirketlerde pay sahibi olan amme hükmi şahıslarının idare meclis murakabe heyetlerindeki temsilcileri, ancak bunlar tarafından az-
lunabilir.

Amme hükmi şahıslarının, şirket idare meclisi ve murakabe heyetlerindeki temsilcileri, umumi heyet tarafından seçilen azalann hak ve vazifelerini haizdirler” (ırd. 275).

Emekli Sandığı Kanunu da sandıktan yararlanacakları belirtirken, ödenmiş sermayesinin yansından fazlasının belediyeye ait ortaklıklar ve belediyelerin kendi sermayeleri ile kuracakları diğer ortaklıkların saymıştır (5434 sayılı Kanun md. 12/l-ç,h ve j).

Ayrıca, Bakanlar Kurulunun “1988 yılı Programı Uygulaması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair” karar ile belediye ve il özel idarelerinin iştirak edecekleri ve kuracakları şirketler için DPT'nin görüşünün alınması hükmüne bağlanmıştır. (18.2.1988 tarihli ve 19729 sayılı R.G.).

Genel olarak değerlendirildiğinde, hukuki bakımdan belediyelerin kendi aralarında şirket kurmaları ya da mevcut şirketlere ortak almalannı engelleyici bir durum söz konusu değildir! Ayrıca, belediyelerin ortak olacakları ve kurdukları şirketlerdeki payın ne kadar olacağı konusunda bir sınırlandırma bulunmamaktadır. Nitekim İzmir örneğinde Büyük Kent Belediyesi % 95 sermaye katkısı ile (İzmir İmar Limited) gibi şirket kurabilmiştir.

C - BELEDİYELER VE ŞİRKETLEŞME

1930 tarihli ve 1580 sayılı Belediye Kanunu uygulanmadan önce, İstanbul ve İzmir gibi kıyı kentlerinde elektrik, su, havagazı, tramvay ve telefon gibi kentsel hizmetler kârlılığı nedeniyle imtiyazlı şirketlerce yürütülmekteydi. Daha çok ulaşım konusunda yoğunlaşan şirketler arasında;

İzmir Elektrik ve Tramvay Şirketi (1885), İzmir Sulan Anonim Şirketi (1895), İzmir Havagazı Şirketi (1859) sayılabilir. İzmir - Bornova ve Basmane - Gümrük

arasındaki yollar da yine bu tür bir imtiyazla yabancı şirket tarafından yapılmıştır.

1900 yılından sonra kent hizmetlerine ilişkin kurulan bu şirketler, önce devletleştirilmiş ve daha sonra da belediyeye bağlı idareler şeklinde ve yönetimlerine kısmen özerklik sağlanarak yeni bir yapılanma yaratılmıştır. Bu işletmelere İETT (İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel işletmeleri Genel Müdürlüğü), EGO (Ankara Elektrik Havagazı ve Otobüs İşletme Müessesesi Genel Müdürlüğü) ve ESHOT (İzmir Elektrik Su Havagazı Otobüs ve Tramvay Genel Müdürlüğü) örnek verilebilir.

Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak; İzmir Büyük Kent bütünü içinde toplu taşımacılık hizmetlerini yerine getirmesi için İzmir Ulaşım Hizmetleri ve Ma- kina Sanayi Anonim Şirketi (İZULAŞ), ESHOT Genel Müdürlüğü, İzmir Büyükşehir Belediyesi İç ve Dış Ticaret Anonim Şirketi (TANSAŞ) ve benzeri şirketler kurulmuştur.

D - İZMİR BÜYÜK KENT YÖNETİM ALANINDA BELEDİYELER VE ŞİRKETLERİ

Büyük kent belediyelerinin ortak oldukları şirketler genelde ortaklar aym belediyenin kurduğu diğer şirketler ve/veya belediyeler ya da kamu kurumları olabilmektedir. Aşağıda İzmir Büyük Kent Belediyesinin ortaklığında kurulan şirketler örnek olarak sunulmuştur^(*).

İZBELKOM, İzmir Büyükşehir Belediyesi Çevre Koruması İyileştirilmesi Müşavirlik ve Proje Hizmetleri Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi.

Ortak Adı Ünvanı	Pay
İzmir Büyükşehir Belediyesi	781
Caniniere Socite Anonyme (Brüksel)	388
Dredging International	351
Çeşme Belediyesi	4
Aliğa Belediyesi	4
Seferihisar Belediyesi	4

Kaynak : Ticaret Sicili (Mart 1993)

Amacı: Proje müşavirlik hizmetleri vermek, kara, deniz ve hava taşımacılığı yapmak, kent içi karayolu yapısını trafik düzenini etüd etmek, projelendirmek, toplu taşımacılık hizmetlerinde taahhütte bulunmak, taşımacılık yapmak, evsel ve sanayi atık sularının genel ve ön etüd projelendirmesini yapmak, “kent plancılığı ve kentleşmenin getirdiği her türlü konuda”^(**) etüd, projelen

(*) İzmir Büyükşehir Belediyesi “Şirketler Genel Koordinatörlüğüne” belediyenin kurduğu şirketler sorulmuş ancak cevap alınmadığından Ticaret Sicili kayıtlarından istifade edilebilmiştir.

(**) Okuyucunun dikkatini çekmek için tırnak içine alınmış ve koyultulmuşlardır.

dirme, müşavirlik hizmetleri, vermek, sağlıklı kentleşme ile ülkenin sosyoekonomik gelişimine yararlı olacak yatırımları gerçekleştirmek vd.

Ege Şehir Planlaması ve Teknolojik İşbirliği A.Ş.

Ortak Adı Ünvanı	Pay
İzmir Büyükşehir Belediyesi	202
TANSAŞ	195
Çeşme Belediyesi	1
Urla Belediyesi	1
İzmir İmar Limited Şti.	1

Kaynak : Ticaret Sicili (Mart 1993)

Amacı: Şirket yabancı ortağının 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası ve yönetmeliği hükümleri çerçevesinde yurda getirecekleri yabancı sermaye ile ustalık (know-how), patent, lisanslar, marka, model, resimler vb. haklar ile, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, şehiriçi, karayolu yapışım, trafik düzenini etüd etmek, projelendirmek, demiryolu ve raylı sistem konularında etüd ve projelendirme ile müşavirlik hizmeti vermek, toplu taşıma hizmetleri konusunda faaliyette bulunmak, kendi ihtiyacı için taşımacılık yapmak, “şehir plancılığı ve kentleşmenin getirdiği her türlü konuda”; etüd projelendirme, müşavirlik hizmetlerini vermek, sağlıklı kentleşme ile ülkenin sosyo-ekonomik inkişafına yararlı olacak yatırımları yabancı sermaye başkanlığından proje bazında izin almak kaydıyla genelleştirme amacındadır.

İZBETON, İzmir büyükşehir belediyesi Beton ve Asfalt Tesisleri Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Ortak Adı Ünvanı	Pay
İzmir Büyükşehir Belediyesi	5472
İZSU Genel Müdürlüğü	57
ESHOT Genel Müdürlüğü	57
İzmir İmar Limited Şti.	57
Ege Şehir Planlaması Tek. İşb. Merkezi A.Ş. 57	
Kaynak : Ticaret Sicili (Mart 1993)	

Amacı: Beton elemanları üretmek, lüzumu halinde daha verimli çalışabilmek için her türlü araç ve gereçleri sağlamak üzere üretim yapmak, alım, satım, bakım, tamir ve imal işlemlerinin daha ucuz ve kaliteli olarak sağlanması için gerekli üniteleri kurmaktır.

İZFAŞ : İzmir Fuarçılık Hizmetleri Kültür ve Sanat İşleri Ticaret A.Ş.

Ortak Adı Ünvan	Pay
İzmir Büyükşehir Belediyesi	19950
Ticaret Odası ve Barolar Birliği	10
İzmir Ticaret Borsası	10
Ege Bölgesi Sanayi Odası	10
İzmir Ticaret Odası	10
Ege İhracatçılar Birliği	10
Kaynak : Ticaret Sicili (Mart 1993)	

Amacı : Başta İzmir olmak üzere ülkenin çeşitli illerinde ve yabancı ülkelerde fuar ve sergi düzenlemek, bu amaçla her türlü kültürel, eğitsel, sanatsal, sportif ve benzeri etkinlikler düzenlemek, düzenlenmiş olanlara katılmak.

İZMİR YAYINCILIK, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayıncılık ve Tam tim Hizmetleri Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Ortak Adı Ünvan	Pay
İzmir Büyükşehir Belediyesi	550
İzmir Büyükşehir Bel. İç ve Dış Ticaret A.Ş.	150
İZFAŞ, İzmir Fuarçılık Hiz. Kül. ve S. A.Ş.	100
İZULAŞ, İzmir Ulaşım Hiz. ve Mak. San. A.Ş.	100
İZSU Genel Müdürlüğü	50
ESHOT	50
Kaynak : Ticaret Sicili (Mart 1993)	

Amacı: Başta İzmir Kenti olmak üzere yurt çapında sözlü, görüntülü kitle iletişim araçlarıyla yayın yaparak halka sosyal ve kültürel hizmet sunmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için müzik, magazin, belgesel, ...eğitici, öğretici eğlendirici filmler çekmek, pazarlama, pazar araştırmaları, piyasa etüdleri, danışmanlık hizmetleri, halkla ilişkiler, araştırma, iletişim hizmetleri sunmaktır.

İZBAK, İzmir Büyükşehir Belediyesi Bakım Onarım Makina Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Ortak Adı Ünvan	Pay
İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı	920
ESHOT Genel Müdürlüğü	50
İZULAŞ, İzmir Ulaşım Hiz. ve Mak. San. A.Ş.	10
İzmir Büyükşehir Bel. İç ve Dış Ticaret A.Ş.	10
İZBETON	10
Kaynak : Ticaret Sicili (Mart 1993)	

İZMİR BÜYÜK KENT YÖNETİM ALANINDA BELEDİYE ŞİRKETLERİ 179

Amacı: İzmir Büyükşehir Belediyesine bağlı birimler ile İZSU ve ESHOT gibi genel müdürlüklerin TAN S AŞ, İZULAŞ, İZFAŞ ve benzeri İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı iştiraklerinin sahip olduğu araçların bakım, onarım hizmetlerinin yapılması için kurulmuştur.

İZULAŞ, İzmir Ulaşım Hizmetleri ve Makina Sanayi A.Ş.

Ortak	Adı	Ünvan P
-------	-----	------------

ay

İzmir Büyükşehir Belediyesi	2450
-----------------------------	------

. ESHOT Genel Müdürlüğü	2400
-------------------------	------

İzmir İmar Limited Şti.	25
-------------------------	----

Ege Şehir Planlamacısı Tek. İşb. Merkezi A.Ş. 25 Kaynak : Ticaret Sicili (Mart 1993)

Amacı: İzmir metropol alan dahilinde toplu taşımacılık hizmetlerini yerine getirmek ve bunu sağlamak amacıyla olanakları hazırlamak, düzenlemek, düzenlenenlere katılmak, işletmek, işletmektir. Bu amaçla; toplu taşımacılık ve teleferik işletmesi kurabilir, işlettirebilir, diğer şahıs ve şirketlerle işbirliği yapabilir; otopark işletmeciliği, her türlü ihracat, sigorta acenteliği yapabilir; şirket işleri için gerekli kara, hava, deniz taşıtlarını iktisap edebilir, devredebilir, satabilir.

TANSAŞ, İzmir Büyük Şehir Belediyesi İç ve Dış Ticaret A.Ş.

Ortak Adı Ünvan	Pay
İzmir Büyükşehir Belediyesi	21.641.490
İzmir İl Özel İdaresi	180.000
ARIZKO	6.800
BAYSAN	12.000
Çeşme Belediyesi	12.000
AYMA	62.000
Diğer (15 birey)	150

Kaynak : Ticaret Sicili (Mart 1993)

Amacı : TANSAS, İzmir şehri dahilinde hayatın ucuzlatılması, yokluğu ve kıtlığı duyulan mal ve hizmetlerin serbest piyasa kurallarına uygun olarak temin edilmesini sağlamak amacıyla matuf her türlü “ticari, sınai, zirai ve turizm faaliyetlerinde” bulunmak ve sosyal amaçlı vakıflar kurmak.

ARIZKO, Arap ve İzmir Belediyesi Turistik Yatırımlar A.Ş.

Ortak	Adı	Ünvan P
-------	-----	------------

ay

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı	®
--------------------------------------	---

50

Arap	(Kaji) 5
------	-------------

0

Kaynak : (sözlü) Ticaret Sicil Müdürlüğü (Mart 1993)

Hukuki ihtilaflara konu olduğundan dosya incelenmemiştir.

Amacı : Turistik yatırımlara yönelik kurulmuştur.

İzmir İmar Limited Şirketi

Ortak Adı Ünvanı	Pay
İzmir Büyükşehir Belediyesi	95
İzmir İl Özel İdaresi	5
Kaynak : İmar Limited Şirketi (1993)	

Amacı : Ortakların arsanın üzerinde mesken, apartman, mağaza, dükkan, çarşı kurmak, satmak, kiraya vermek, işletmek, harita ve istimlak konularında her türlü işlemleri yapmak, yaptırmak, belediye ile yapılacak anlaşma kaydı ile resmi, hususi bina, imar, bayındırlık, tamirat, etüd, proje, toplu konut, belediye meskenleri, turistik amaçlı yatırımlar, acentalar, gazino, lokanta işletmek, inşaat malzemesi ticareti yapmak, imal etmek, ithal etmek ve ihraç etmek, her türlü iş makinaların sigorta ettirmek, bu amaçla sigorta acentalarını işletmek, nakliye işleriyle uğraşmak, özel okul, özel hastahane gibi sosyal tesisleri kurmak, kiraya vermek, satmak vd.

İZBAŞ, İzmir İlçe Belediyeleri Turizm Sanayi ve Ticaret A.Ş. (İlçe Belediyeleri Ortaklığı)

Ortak Adı Ünvanı	Pay
Karşıyaka Belediyesi	800
Bornova Belediyesi	800
Urla Belediyesi*	800
Buca Belediyesi	800
Konak Belediyesi	800

Kaynak : Ticaret Sicili (Mart 1993)

* Urla Belediyesi İzmir Büyük Şehir Belediyesi idari alanında yer almamaktadır.

Amacı: İlçe belediyelerinin temel ihtiyaç ve hizmet birimleri (asfalt, beton ve parke şantiyeleri vb.) birleştirilerek azami verim ve tasarruf sağlanması, ilçelerin mülkiyetinde olan turistik ve kültürel değerlere sahip tesislerin diğer “ilçe belediye çalışanları ve belde halkının” daha çok yararlanmalarını temin gibi çeşitli organizasyonların yanısıra melbusat, döşeme, demirbaş, matbaa hizmetleri, sosyal tesisler, akaryakıt istasyonları gibi zorunlu cari harcama ihtiyaçlarının birleştirilmesiyle ortaya çıkan talebin üretilmesi, tasarruf ve istihdam sağlanması şirketin amaçlarıdandır. Ayrıca proje hizmetleri, çocuk oyuncakları ve kent mobilyaları, kilit parke taş satışı, işçi elbiseleri ve diğer giyim eşyası temini de faaliyet alanları içinde yer almaktadır.

İZMİR BÜYÜK KENT YÖNETİM ALANINDA BELEDİYE ŞİRKETLERİ 181

KENT A.Ş., Karşıyaka Özel Eğitim Kültür Sanat Etkinlikleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Karşıyaka Belediyesi)

Ortak Adı Ünvanı	Pay
Karşıyaka Belediyesi	960
Dört Birey	40
Kaynak : Ticaret Sicili (Mart 1993)	

Amacı: Şirket, ticari, ticari olmayan her nevi toplu konut, işyeri, otel, tatil köyü, turizm işletmeleri inşaatı yapımı, taahhütü ve işletmesi, arsa alımı, satımı, parselasyonu, gerekli izinlerin alınması ile müzikli-müziksiz, içkili-içkisiz istirahat yerleri açabür ve sosyal hizmetlerle projeler, müşavirlik, fizibilite çalışmaları yapabilir, yaptırabilir. “Gemi dahil her türlü nakil araçları alabilir, satabilir, kiralayabilir, kiraya verebilir” vd.

BORMAR, Bornova Temel Tüketim Maddeleri Ticaret Limited Şirketi (Bornova İlçe Belediyesi)

Ortak Adı Ünvanı	Pay
Bornova Belediyesi	190
Yazıbaşı Belediyesi	10
Kaynak : Bornova Belediyesi (Mart 1993)	

Amacı: Tüketicilere kaliteli, ucuz, standart, temiz gıda ve temel tüketim maddesi temin etmek, belde halkının her türlü sınai, ticari, tarımsal ve turizm faaliyetlerini gerçekleştirmek, sosyal amaçlı vakıflar kurmak.

Bormar’ın 16 şubesi olup, 17 ncisi kurulmak üzeredir. Bormar, Çeşme (Ilıca), Germiyan Yalısında da şube açacaktır. Bu beldelerin, Bornova Belediyesi idari alanında olmadığını hatırlatmak yerinde olacaktır.

KONBEL, İzmir Konak Belediyesi İnşaat - Temizlik Tanıtım ve Turizm Ticaret Limited Şirketi

Ortak Adı Ünvanı	Pay
Karşıyaka Belediyesi	960
Bir birey	10
Kaynak : Ticaret Sicili (Mart 1993)	

Amacı : İzmir şehri dahilinde;

a) İmar ve çeşitli teknik hizmet konularında göstereceği faaliyetlerde belde halkının gereksinimlerinin karşılanması;

b) Yokluğu ve kıtlığı duyulan mal ve hizmetlerin serbest piyasa kuralları içerisinde temin edilmesi amacıyla matuf her türlü ticari, sınai, zirai faaliyetlerde bulunmak;

c) Şehrin tanıtımında temel amaç olarak turizm ve turizm hizmetleri konularında işletmecilik yapmak, eğitim ve öğretim hizmetlerine yönelik faaliyetlerde bulunmak;

d) Belde yaşayanlarının günlük faaliyetleri ile ticaret endüstri tesislerinin üretimleri sonunda meydana çıkan çöp ve katı atıkların doğaya ve insanlara zarar vermeden toplanması, taşınması, yok edilmesi veya tekrar istifade edilebilir hale getirilmesi amacıyla yönelik faaliyetlerde bulunabilir.

Ulaşılabilen kayıtlara göre Mart 1993 itibariyle İzmir Büyükşehir Belediyesinin ve İlçe belediyelerinin şirketleri yukarıda incelenmiştir. Ayrıca, Ege Kanal Yayıncılık Şirketi, işçi temini için kurulan İZELEM Limited Şirketi, Et Entegre Tesisleri A.Ş., Tarım Ürünleri Limited ve İZBELTUR gibi şirketler de çeşitli ölçeklerde faaliyetlerini sürdürmekte veya hazırlanmaktadır.

Şirketlerin genel olarak değerlendirilmesi gerekirse Büyükşehir Belediyesinin ilçe belediyeleriyle ortak bir tasarrufa girmediği, buna bağlı olarak da ilçe belediyelerinin de kendi içlerinde işbirliğini geliştirdikleri görülmektedir. Hatta İzmir İlçe Belediyeleri A.Ş.'ne Urla iyi ilişkiler nedeniyle alınabilmiştir.

— Şirketler çok amaçlıdır ve tescil edilen adına göre faaliyet alanları çok geniş kapsamlıdır. Kentleşmenin getirdiği her türlü konuda faaliyet gösteren şirketler bütünüyle dikkate alındığında, yeni birer belediye gibi değerlendirmek mümkündür. Böylece belediye bünyesinde adeta “gölge belediyeler” kurularak, merkezi yönetimin vesayet denetiminden kurtulmuş yeni istihdam alanları ve gelir aktarımları yaratılmıştır.

— Şirketlerde özel kuruluşlar, kişiler ve kamu kuruluşları pay sahibidir. Ekonomik anlamda belediyeler rekabete açık olmayan pazar imkânlarında (KENT A.Ş. işçi elbiseleri üretmesi İZBAŞ amaçları içinde işçi elbiseleri temininin yer alması gibi) şirketler arasında kâr/iş transferi yapmakta; ancak yarattıkları hizmet “ucuz” olmamaktadır.

Belediyelerin şirket kurarak belde hizmetlerini “ucuz” ve “etkin” sunması beklenirken devletin yarattığı imkân ve araçlar kullanılarak belediye çalışanları ve özel kişilere yarar sağlanmaktadır. Aslında hizmetlerin ve elde edilen gelirlerin yine belde halkının istifadesine döndürülmesi gerekmektedir. Oysa, “şirketler”in genel kurul kararlarına göre bu güne kadar kâr dağıtmayıp sermayeye ekleyerek işletmenin kapasitesini artırmaya yöneldiği² belirtilmektedir.

2 Ahmet Bozkurt (17 Mart 1993), Mülakat, İzmir Büyük Şehir Belediyesi Bütçe Komisyonu Başkanı.

Öte yandan hizmet yayımları da söz konusudur. Bornova İlçe Belediyesi, Çeşme ve çevre ilçelerde market açabilmekte, İzmir büyük Kent Belediyesi ulaşım hizmetinde, adım adım rakipsiz duruma gelme koşulları yaratırken satm alma fazlası otobüslerle çevre ilçelere ulaşım hizmeti sunduğu için övünmektedir. Genel bütçe vergi gelirlerinden belde nüfusuna göre aktarılan paylar ile yerel vergilerden elde edilen gelirlerin belde dışındaki mekanlara hizmet için kullanılması esasen belediyenin yasada gösterilen kuruluş amacıyla çalışmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1984 yılından sonra özellikle büyük kent belediyeleri, hizmetleri etkin ve verimli bir şekilde yürütmek gerekçesiyle çeşitli alanlarda il özel idareleri, ilçe belediyeleri ya da özel kuruluşların ortaklığında, Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre anonim veya limited şirket kurmaktadır. Başka bir ifadeyle, belediyelerin görevi olarak yürütülen hizmetler yine bir belediye kuruluşu olan şirketlerce yerine getirilmeye başlanmıştır. Eğer hizmet belediyece doğrudan ve/veya şirketi olarak yine belediye tarafından dolaylı yerine getiriliyorsa, belediyelerin yeni bir teşkilatlanma ile şirket kurma mantığını anlamak mümkün görülmemektedir. Esasen şirket kurma, o hizmet biriminin belediye örgütünde olmaması sonucunu doğurması, hizmetin daha ucuza ve verimli gerçekleşmesinin bu yolla ancak sağlanabilirliği, özel sektörün bilgi, tecrübe ve sermaye katkısından istifade edebilmeyi kolaylaştırma hallerinde uygun görülebilir.

Şirketleşme biçiminde belediyelerde ortaya çıkan bu özelleştirme yönteminde; belediyeye ait taşınır ve taşınmaz değerler özel sektöre aktarılmamakta; belediye kamu tüzelkişiliğinden alınarak Türk Ticaret Kanununa göre çalışan tüzelkişiliğe geçmemektedir. Belediyelerin şirketler yoluyla hizmet götürmesi “ucuz”, “verimli” olma koşullarında yararlı görülebilir, ancak denetim, yönetim, eşgüdüm konularında ise sorunlar doğabilir. Belediyenin, belediyelerin kurdukları ya da ortak oldukları şirketler üzerinde doğrudan bir denetim yetkisi yoktur. Şirketlerin kuruluş ya da bir şirkete katılma safhasında söz sahibi olması durumunda bazı şirketlerin yönetim kurulunda belediyeyi üst düzeyde bürokratları temsil etmektedir. Bu durum denetimi kolaylaştırdığı gibi zorlaştırma etkeni olarak değerlendirilebilir. Meclisin Başkanı denetlerken, şirketleri de dolaylı olarak denetleyebileceği düşünülebilirse de uygulamada bu denetlemenin ne dereceye kadar yürütülebileceği tartışılabilir.

Merkezi yönetim, yerel yönetimler üzerinde “hukuka uygunluk” ve “yerindelik” denetimi yetkisine sahiptir. Bu durum, yerel yönetimlerin çalışmalarını etkilemektedir. Yerel yöneticiler merkezi yönetimin denetiminden şirketler kurarak kaçmaya çalışmaktadır. Bu konuda en önemli etkileyici unsur “personel” faktörüdür.

Yerel yönetimlerin personel kadroları merkezi yönetimin denetimine tabidir. Oysa, şirketleşme ile sözleşmeli personel çalıştırabilme kolaylaşmaktadır. Aslında

yerel yönetimler sözleşmeli personel çalıştırabilirlerse de, düşük ücret politikası açısından uygulamada tercih edilmemektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, şirketleşme yoluyla istenilen sayıda personel istihdam edilebileceği gibi, bu şirketlere üst düzey bürokratlar yönetici tayin edilmek suretiyle maaşlarına ilave imkânlar yaratılmaktadır.

İdari işlemlerin ve formalitelerin çokluğu ile bürokrasi gibi unsurların ardına verimli hizmet sunmak için gizlenmede uygulamada tercih edilen en uygun metod olarak şirketleşme faaliyetlerine merkezi yönetim olumlu bakmaktadır. Öte yandan merkezi idarenin belki farketmediği (?) diğer bir olgu da taşradaki uzantısı durumundaki belediyelerin İzmir örneğindeki gibi kurulan çok amaçlı şirketler ile personel kadar işlevsel yönden de denetimden kaçabilen, bir taraftan kâra yönelmiş ancak kamu hizmeti yürüten ve sosyal olması gereken, diğer taraftan toplumun tümüne sunulmayan veya “yerel” ve “müşterek” olmayan işletmecilik faaliyetlerine yönelerek ve zaman zaman tekel yaratarak özel sektörün tüm pazar sahasını daraltmaktadır.

E - KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNİN YENİ BİR GÖRÜNTÜSÜ OLARAK ‘GÖLGE BELEDİYELER’

Son otuz yıldır, kamu kuruluşlarının faaliyetlerinden ve hükümetlerin bu kuruluşlara yönelik politikalarından duyulan hoşnutsuzluk süregelmektedir. Hükümet ve kamu kuruluşları arasındaki ilişkide gerilim eninde sonunda ortaya çıkmaktadır. Ticari nitelikteki mal ve hizmetleri, devlet yerine bağımsız bir işletmenin daha etkin bir şekilde üreteceği genelde kabul edilmektedir. Ayrıca, kamu kuruluşlarının yürütebileceği faaliyetlerin bir sının bulunmaktadır. Üretim faaliyetleri için ayrı bir örgütlenme düşünüldüğünde, bu defa merkezi yönetim, söz konusu kuruluşun verimli çalışmasını sağlama sorunu ile karşılaşmaktadır. İflas tehlikesi bulunmayan ve tekel dunundaki firmalar rekabetçi piyasadaki özel firmalardan farklı olarak pek fazla maliyetlerini düşürme ihtiyacı duymamaktadır.

Oysa bu kuruluşlar merkezi yönetim tarafından kontrol edilmemektedir. Kamu firmalarının (işletmelerinin) istenilen standardı gerçekleştirebilmesi için etkili kurallar, yetkiler ve teşvikler sisteminin geliştirilmesi gerekmektedir. Ortak bir görüş bulunmasa da kamu kuruluşları sosyal ve genel ekonomi politikasının araçları olarak kullanılmaktadır. Ekonominin performansını arttırmak için devlet müdahalesinden ve planlamadan yana olanlar, devlet teşebbüslerinin ekonomik etkinliği ile sosyal amaçları arasında prensipte uyumsuzluk görmemektedirler. Buna karşılık bu kuruluşlar, millî ve ticari olmayan yükümlülükler taşımakla birlikte iktisadi ve ticari kaygılardan uzak sosyal hizmetler yaratıyor olarak değerlendirilemezler.

Kamu İktisadi teşebbüslerinin (KİT) sosyal yükümlülüklerinin bulunduğu düşünülmese de, bu kuruluşların ne milli çıkarlara ne de sosyal adalete uymadığı ortadadır. “Sosyal etkinlik” olarak adlandırılmalarına rağmen, KİT’lere bu nedenle yapılan devlet yardımı kolaylıkla siyasi çıkarlar için kullanılabilir.

Demokrasilerde, kamu kuruluşların siyasi arenanın dışında tutarak, sosyal ve ekonomik politikaların aracı olarak kullanmak güçtür. Bu kuruluşların, kamu yararı gözeteceğine güvenilen kamu görevlilerince yönetilmesi alternatif bu tür kişiler bulunsun bile, her türlü demokratik kontrolden feragat edildiğini ifade etmektedir.

Devlet (kamu) kuruluşlarının işletilmesine politika girdiğinde bu kuruluşlar siyasi çıkarların baskısına maruz kalmaktadır. Bu tehlikeye birçok araştırmacı tarafından açıkça işaret edilmiştir. Kamu kuruluşlarının ekonomik ve sosyal politikaların aracı olarak kullanılması, siyasi çıkarların etkisi altında doğan fırsatların genişlemesine yaramıştır. Belli bir kimsenin çıkarı doğrultusunda alınan tedbirler, millet yararına ya da sosyal olarak etkin veya sosyal adalete uygun tedbirler gibi gösterilmiştir.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin içinde faaliyet gösterdikleri kurumsal çerçeveye, çeşitli biçimler alabilmektedir. Bunun en bilinen uygulaması, kamu teşebbüsünün, merkezi yönetime bağlı bir kuruluş ya da yerel yönetim tarafından doğrudan işletilmesidir. Bir başka uç örnek ise, kamu iktisadi teşebbüsünün hisselerinin devlete ait olmasının dışında, devletten tamamiyle bağımsız ve tam bir özel sektör firması (işletmesi) gibi çalışmasıdır. Bu nedenle, kamu sektörü karşısında piyasa güçlerinin etkinliğini arttırmaya yönelik bir dizi tedbirler her zaman güncelliğini korumaktadır. Özelleştirme olarak adlandırılan kamu kuruluşlarına ilişkin bu uygulama, hem kamu sektöründeki işletmelerin özel sektöre satışı hem de libe- rizasyonu (kamu teşebbüslerinin faaliyet gösterdikleri alanlardaki rekabeti önleyici düzenlemelerin kaldırılması) içermektedir. Tekelci durumlarda, yalnızca mülkiyetin özel sektöre geçmesi rekabeti artırmadığından, özelleştirmenin bu iki yanının birbirinden dikkatle ayrılması gerekmektedir. Aksine bir durumda üretim tesisleri özel mülkiyete devredilmeden liberizasyonla rekabet artırılabilir.

Liberizasyon yanlıları genişlemiş kamu sektörünü kişisel özgürlüklere karşı bir tehdit olarak görmektedirler ve bunlar için özelleştirme başbaşa bir amaçtır. Çünkü kamu mülkiyeti bireyleri kolektif seçme mekanizmasına tabi kılmakta ve seçme özgürlüğünü azaltmaktadır. Özelleştirme nedenleri amaçtan çok araç olarak önem kazanmaktadır; en önemli neden de etkinliği artırmaktır. KİT’lerin belirtilen bu genel yapıyı uygulamada belediyelerin kurdukları şirketler ile karşılaştırıldığında belediye şirketlerini adeta birer KİT gibi değerlendirmek mümkündür.

Bu değişimi bir bakıma belediye içinde bağımsız bir “gölge belediye” doğduğu biçiminde yorumlamak hatalı olmaz.

Aslında liberalizm “egemen devlet” ile “egemen insan”’m nasıl bağdaştırılacağı soruna yanıt aramaktadır. Kuram sorunun çözümünü ikisinin etkinlik alanlarının ayrılmasında bulmuştur. Egemen insanın ya da bireyin bu nitelikleri kazanmasını sağlayan ekonomik etkinlikler bireye; devletin varlık nedenini oluşturan siyasal etkinlikler ise devlete bırakılmıştır. Ancak bu alanların sınırları özgürlük-otorite ilişkisi ile çizilmiştir.³ Buna göre liberalizm “devlet zorlamasının karşılığı olarak bireyin piyasa özgürlüğü” anlamına gelmektedir.

Ülkemizdeki yerel hizmetlerin yürütülmesi uygulamaları ise kendine özel bir hüviyete sahiptir. Kamuya “sosyal” olarak sunulan hizmetlerin “ucuz” ve “etkin” sağlanmasında özel sektörün desteğini aramak “taşarönlük” tamamlamasına sokulmakta, ne olursa olsun veya pahalı da olsa hizmetin mutlaka yönetimin kendisi tarafından yapılması beklenmektedir.

Öte yandan merkezi yönetimin sıkı denetiminden kaçarak iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet yürütüldüğünde piyasaya hakim olarak “devlet zorlaması” yaratılmakta ve kârlılık temel hedef alınmaktadır. Esasen özel kişilerin de yer aldığı bir sistemde (şirket) başka bir olgu da beklenemez.

Oysa bugün modem yerel yönetimler özel amaçlı birkaç konuda şirketler kurmakta iseler de, temel hedef kamu hizmetlerini özel kuruluşlara rekabet ortamında daha ucuza ve etkinlikle sunularak yerel vergileri azaltmak, kent yönetimini daha az personelle gerçekleştirmektir. Buna karşılık ülkemizde belediyeler personel veya en geniş anlamda örgüt olarak hızla büyürken, kendilerine mevzuatla verilen gerçekleştiremedikleri görevlerini yerine getirmek için şirket-belediyeler yaratmaktadırlar⁴).

Gelişen piyasa şartları içinde her türlü hizmetin belediye tarafından yerine getirilmesi akılcı değildir. Bu temini, kanalizasyon sisteminin işlerliği gibi tam kamusal hizmetler dışında ölçülebilir ve fiyatlandırılabilir hizmetlerin “ihale”, “kıraya verme” gibi yöntemlerle yaptırılması halinde verimliliğin ve yönetsel etkinliğin artacağı hesaplandığında özel sektöre devrine gidilmelidir. Her alanda ayrı birer hizmet örgütüne ve teknik donanımına sahip olmak istemek, tüm toplumun istifade etmediği mal ve hizmeti satmak için harcamalara girmek “mali sömürüyü” ortaya çıkaracak ve/veya artıracaktır. Bu olgu da kamu hizmeti tercihinde kaçınılması gereken ölçütlerden en önemlisidir.

Halkın yerel kamu hizmetlerinin yürütülmesine üretici olarak katılması ve bunun özendirilmesi gereği kadar halkın talepleriyle hizmetlerin düzenlendiği, kul

3 Birkân Uysal - Sezer (1992); “Büyük Devlet - Küçük Devlet Tartışması”, Amme İdareci Dergisi, Cilt 25, Sayı: 4, s. 7.

landığı hizmetlerle doğrudan “üretici birime” parasal ödemede bulunduğu hallerde, hizmetlerin maliyet ve kalite açısından daha iyi denetleneceği⁴ düşünülmektedir.

1580 ve 3030 sayılı Belediye mevzuatı, belde halkına “ucuz” “etkin/verimli” hizmet sunmayı ilke edinmiş, bunu gerçekleştirmek amacıyla, serbest piyasa ekonomisinin rekabet ortamından istifade edilmesini kolaylaştıracak hükümlere yer vermiştir. Hizmetin belediyelerin görevi kabul edilmesi, tekel kurması için değil fakat, özel sektör tarafından cazip bulunmayarak yerine getirilmemesi halinde ortada kalmamasını sağlamak amacıyla yöneliktir. Bugün gelişmiş ülkeler kentlerinde hizmetler özel sektöre daha ucuz ve etkinlikle yerine getirilmektedir. Böylece, yerel yönetimlerin “pahalı” hizmet sunması engellenmekte ve yükü hafifletmektedir. Oysa ülkemizde, belediyelerin şirketler kurarak hizmet yaratması bu konudaki mevzuat yetersizliği nedeniyle bize göre “keyfilik” ortaya çıkarmakta ve kent halkının bir hizmeti haksız rekabet veya yetersiz hizmet koşullarında elde etmesine yol açmakta ve toplumsal mağduriyet yaratılmaktadır.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

1970’li yıllardaki ekonomik kriz, kamu harcamalarını azaltmak ancak hizmetlerde verim ve etkinliği de sağlamak amacıyla ülke yönetimlerini yeni politika arayışlarına yöneltmiştir. Klasik devlet yönetimi, yapı ve işlev genişlemesinden dolayı görevlerini yerine getirmede yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda hizmet yöntemlerinin uygulanmasında akılcı işletmecilik esaslarının uygulanmasına, alternatif üretim ve dağıtım yöntemlerinin kullanılmasına ağırlık verilmiştir.

Ülkemizde yeniden yapılanma çalışmaları 1980’lerden itibaren daha da yoğunlaşmış, 1982 Anayasası ve buna bağlı mevzuat düzenlemelerinde üzerinde durulmuştur. Kamu kurumlarında geleneksel hizmet anlayışının yerini özel sektörün işletmecilik yöntemleri almaya başlamıştır. Merkezi yönetim hizmetlerinde görülen bu değişiklikler yerel yönetimleri de etkilemiştir.

1980 yılından önce milli gelirin gerilemesine de bağlı olarak mali yetmezliğin etkisiyle su, yol, temizlik gibi yalnızca mevzuatla kendilerine çok geniş görevler yüklenen belediyeler klasik kent hizmetlerini yerine getirmeye yönelmiş, bu dönemden sonra mali sorunların hafifletilmesine yönelik yasal düzenlemelerin de desteğiyle iktisadi, ticari ve sosyal yeni hizmet alanlarına girmiştir.

1930 tarihli 1580 sayılı Belediye Kanununun kuruluş nedenini açıklayan 1. maddesinde “Belediye, beldenin ve belde sakinlerinin mahalli mahiyette müşterek ve medeni ihtiyaçların tanzim ve tesviye ile mükellef hükmi bir şahsiyettir” ifadesine yer verilmiştir.

4 Bilal Eryılmaz - Musa Eken (1990); “Mahalli İdarelerde Özelleştirme Politika ve Uygulamaları”, Türk İdare Dergisi, Yıl: 62, Sayı: 387, s. 93’.

Bu hükümde yer alan, 1580 sayılı Belediye Kanununun temel felsefesini oluşturan fikir, “yerel ve ortak” ihtiyaçların karşılanmasıdır. Medeni ihtiyaç; ifadesi de dar anlamda “belde sakinlerinin ihtiyaçları” geniş anlamda ise “çağdaş belediye hizmetleri” olarak anlaşılmalıdır.

1984 tarihli ve 3030 sayılı “Büyük Şehirlerin Yönetimine İlişkin Kanun” ile de “büyük kent” statüsüne kavuşmuş yerleşimlerin kent yönetimi düzenlenmiştir. Adı geçen kanun, 1580 sayılı Belediye Kanunu ile organik ilişki içindedir. Belediye mevzuatının hükümlerinde, kent halkına karşı sorumluluk, hizmet etkinliği, ucuzluk ve kalite anlayışı yer almaktadır.

Kanun, kamuya sunulan bu görevlerin “sürekli” yerine getirilmesi için belediyeye sorumluluk yüklemiş, ancak iktisadi hayat içinde firmalarca (özel sektör) belediye hizmetlerine yapılabilecek katkıyı engellemiş değildir. Nitekim, temizlik hizmetlerine ilişkin olarak, “sokak, meydan, ... umumi yerleri temiz tutmak, yıkatmak, temiz sularla sulatmak ... (md. 15/23), özel mezbaha (md. 15/77) yaptırmak, işletirmek” gibi hükümlerde bu görüş açıkça yer almaktadır.

Neticede, belediyelerin tüm hizmetleri yüklenmeleri, yeni bir örgütlenme, araç-gereç, ve personel istihdamı gerektirdiğinden, yerinde değildir. Gereksiz harcamalar zaman zaman makina, araç-gereç ve personel bakımından atıl kapasite yaratılarak kentsel hizmetler pahalıya sunulduğu gibi (verimsizlik), ya da geçirtilerek (etkinsizlik) sürdürülmeye çalışılacaktır. Mal ve hizmetlerin etkin dağılımı olarak tanımlayabileceğimiz kent yönetimi bir işletme yönetimi gibi düşünülmek zorundadır.

Bu nedenle de belediyelerin hizmetleri “kent işletmeciliği” anlayışı içinde “tekelci” değil, piyasa ekonomisinin getirdiği rekabet anlayışı içinde sunması veya kontrolünde gerçekleştirilmesi gerekir. Mevzuatın getirdiği özelleştirme anlayışına uygulama biçimi olan “şirketleşme”, belediyelerin “topluluk” yararına faaliyet yaratmadan uzaklaşma için “uygun” bir kalkan olmaktan kurtarılmalıdır.

Anonim ya da Limited Şirket olarak kurulan Belediye İktisadi Kuruluşları ilgili şirketler mevzuatına göre kuruluş, işleyiş ve tasfiye konusunda şüphesiz düzenlenmiştir. Ayrıca devlet, murakabe (kontrol) içinde sadece pasif değil, aktif olarak şirket işlerine müdahale hakkına sahiptir. Ancak bu kontrol şirketle sınırlıdır. Bize göre yerel yönetim şirketlerinin faaliyetlerinin, topluluğun (belde halkının) kârlılığı açısından denetlenmesi koşulları düzenlenmelidir. Bu konu gündemde olan Sayıştayın “hukukilik” kadar “yerindelik” denetimine yönelik çalışmalarıyla da ilişkilidir.

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, yerel yönetimleri “halkın katılımı” esasına dayandırmıştır. Katılımcılığın sözde kalmaması ve yerel yöneticilerin “seçimle gelen krallar” haline dönüşmemesi istenmektedir.

Bireyler günümüzde, tüm dünyadan kitle iletişim araçları sayesinde rahatlıkla haberdar olabilmekte, bilgilenmekte, dünyadaki olumlu gelişmeleri yaşamak istemektedir. Ayrıca günümüz insanı yaşadığı, çalıştığı ve vergi verdiği mekânda kendisine sunulan hizmetin kalitesiyle de ilgilenmektedir. Başka bir deyişle, hizmetlerin az-çok yapılmasıyla değil, kentte “yaşadığım hissetmek anlamında” bir tatminkârlıkla ilgilenmektedir.

Belediyelerin ortaklığında kurulan şirketlerin hemen hepsinin hizmet konusu kamusal niteliktedir. Kamusal nitelikli bir hizmetin belediyelerin klasik örgüt ve işleyen metotlarının dışında özel hukuk hükümlerine tabi şirketlerce yürütülmesi eğiliminin “bilimsel nedenleri”; vesayet denetiminden kaçmak, etkin hizmet yürütmek, kamunun takip ettiği ücret sistemi ve uyguladığı personel rejimi baskısından kurtulmaktır.

Görünür nedenler incelendiğinde belediyeler, kendi örgüt sistemi içinde yürüttükleri hizmetleri anonim ya da limited şirketi statüsü ile yerine getirerek kamu hukuku ve sistemi dışına çıkmaktadır. Bu durum, şirketler aracılığıyla belediye hizmetlerinin özelleştirilmesini hızlandırmıştır. Ancak şirket “kârlılık” anlatımını birlikte getirmektedir. Bu politikalar ile belediye hizmetlerinin en az maliyet düzeyinde fiyatlandırılması veya toplumsal maliyetin en düşük düzeyde hesaplanması uygulamasından uzaklaşmıştır. Bu şartlar altında belediyelerin kendi şirketleri vasıtasıyla yürüttükleri hizmetleri için şirket kurması ve hisse senetlerini halka satması yerinde değildir.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE BANLİYÖLER

-YÖREKENTLER-

Ahmet Sezai AYDIN
Emekli Kaymakam

AÇIKLAMA

Hemen her ülkenin banliyö olgusuyla karşılaştığı söylenebilir. Toplumlar ya da ülkeler hiçbir zaman olduğu yerde kalmaz : Bunlar sürekli bir değişim, belki de oluşum ve gelişim içindedir. Sorulabilir ki, herhangi bir ülkede banliyö olgusunun bulunması onun ilerlediğini, kalkındığını gösterir mi? Böyle bir soruya kesin bir “evet” denilemez. Ancak, yine de en azından bir ölçü ya da göstergelerden birisi olarak sayılabilir.

Banliyö sözcüğüne karşılık “yörekent” bulunur, kullanılmak istenirse de, bunun tutunduğu, yaygınlaştığı da söylenemez. Bu nedenle derlememizde yabancı kaynaklı da olsa banliyö sözcüğünü kullanmayı yeğledik.

Banliyönün birçok tanımı varsa da, hepsi benzer durumu anlatmaya, dahası açıklamaya yönelik bir amaç taşır. Sonuç olarak söylenen, belirtilen benzer bir olay, olgudur. Tanımlardan birkaçına değinilmesi yeter sanılır.

Banliyö: Kentlerin çevresinde yer alan ve genellikle konut alanlarından oluşan yerleşme yerleridir.

Banliyö: Bir kentin yakın çevresinde bulunan ve yaşayışma katılan yerleşme alanlarıdır.

Banliyö: —Yörekent— Bir kentin çevresinde o kentin varlığını sürdürmesine katkıda bulunan, yönetsel bakımdan özerk yerleşim alanları.

Yukarıya alınan birkaç tanıma karşın günümüzdeki kullanımında banliyö, kentin hemen kıyısında oluşan yoksul mahallelerden, kentin 40 - 50 km. ya da daha uzaklara varan orta ve üst gelir gruplarının yaşadığı yerleşme alanlarını anlatır.

Kısa bir tarihçe verilmek gerekirse, şöyle bir özet yapılabilir. Banliyö teriminin 13 üncü yüzyıldan beri kullanıldığı bilinir. O günlerde bir kentin çevresinde yer alan ve derebeylik ya da belde yetkisinin yargı alanına giren toprakları belirtir. Ancak, banliyö kentsel bir bölge durumunda değildir.

Orta Çağda birçok kentin sınırları dışında tanımla uğraşanların, kent toplu- mundan olmayanların oturduğu mahalleler oluşur. Tarımda kapitalistleşme sonucu işsiz kalan köylüler —daha doğrusu topraksız çiftçiler— kente alan eder; gelenler kent dışına yerleşir. Kimi zanaatçılar da bunlar arasında sayılabilir.

18 ve 19 uncu yüzyıllarda sanayiın geliştiği kentlerde kötüleşen yaşam koşulları, varlıklı kimselerin kent dışına kaçmasına neden olur. İşte bu yeni yerleşim alanları çağdaş anlamda banliyödür.

Demiryolu ağının kurulması, karayollarının artması banliyöleri kentlerden uzaklaştırır. Böylece büyük banliyöler kurulur. Bu olay nedeniyle kentler gecekondulaşırken banliyöler daha da gelişir, genişler ve büyür.

20 nci yüzyılın başlarında otomobilin çoğalması ve yaygınlaşması banliyöleri hem kentlerden uzaklaştırır ve hem de büyütür, geliştirir. Kent sürekli nüfus yitirir; yeni tür bir yaşam biçimi ve büyük kentler çevresinde uydu kentler doğar. Banliyöler büyüyüp geliştikçe kırsal olma özelliğini yitirir ve bir sözcükle bunlar da kentleşir.

Banliyöler anakent ile olan ilişkisini hiçbir zaman kesemez. Öte yandan banliyö anakent üstünde bir yük, bir kambur gibidir.

Ülkemizde “banliyö - yörekent” oluşum ve gelişimi daha değişik bir biçim gösterir. Bizde 20 nci yüzyılın ortalarına değin banliyö türüne pek rastlanamaz. Kentlerde oturan kimi varsıllar ile köylülerin pek çoğu yazları yaylaya çıkar; buralarda bir süre kalırlardı. Pek az sayıda varsılların kendilerine özgü köşkleri bulunurdu. Bunlar da kentin seçkin yerlerinde, kente yakın bulunurdu. Köylü yaylada “hasadım - ürününü” alır, kentli de yazım geçirir, sonra herkes yerine, evine dönerdi.

Bizde banliyölerin doğması gecekondulaşma biçiminde ortaya çıkar ve gelişir. 1940’lı ve 1950’li yıllarda sanayileşme az buçuk başlar; tarımda makine gücünden yararlanma dönemine girilir. Köylerde topraksız köylü - ırgat, maraba, ortakçı, yarıcı vb. - işsiz kalır; kentte, özellikle büyük kentlerde iş aramaya, geçimini sağlamaya çalışır.

İşçiler, işsiz köylüler, ülke nüfusunun artışı kentlerde “konut darlığı”na neden olur. Bir yandan, bir kümenin yaşam düzeyi yükselirken, öte yandan büyük bir kümenininki de düşer. İnsanoglu çok şeyden önce başını sokacak bir yer, bir ev arar. Büyük kentlerin dışında bir gecede yapıp bitirilen ve içine girilen evler -gecekondu- yapılmaya başlanır. Hemen söylenilmesi gerekir ki, gecekonduya atılan ilk adım olduğu yerde kalmaz, gelişir.

Kırlı yılların sonuna doğru özellikle Ankara’da, gerek kentin çağa ayak uydurması, gerekse konut darlığına bir çözüm bulunması için bir-iki uydu kent -Bahçelievler, Yenimahalle gibi- denemesi yapılmışsa da, bunlar istenilen amaca ulaşmaz. Özellikle 1950’li ve daha sonraki yıllar gecekondulaşma büyük bir hızla büyük kentleri çevre sarmaya, git git çoğalmaya başlar; öne de bir türlü alınamaz.

Gecekondular hemen her türlü altyapıdan yoksun olduğu gibi, yaşam koşullarına da sahip değildir; pek çoğunun sağlıklı, oturulabilir olduğu da söylenemez. Bugün için bunların düzeltilmesi, “asgari” koşullara kavuşturulması olanaksız gibidir. Bu alanların çoğalmasının da önüne geçilemez. Yırtık o ölçüde büyümüştür ki, yamanması, yama bulunması da o düzeyde güçtür.

Ülkede çok partili döneme girilmesi, sözümona demokratik yönetime geçilmesi değişik bir çizgi ya da yön izler. Herkesin kendi “başınabuyruk” olması yarımada bir de “afıcılık” yolu tutulur. Oy alma, alabilme için çoğu kural, gelenek, görenek çiğnenir. Böylece demokrasi de kendine benzer olmaktan çıkar.

1960’lı yılların sonuna doğru, 1970’li yıllarda deniz kıyılarına akın başlar; günümüzde de bu akın daha çok ve daha hızlı biçimde sürer. Kıyılar dört koldan kapatılır, bina yapımı yarışı yürür.

Bir yandan devlet kuruluşları : Bakanlıklar, genel müdürlükler, ekonomik kuruluşlar, bankalar, vakıflar, demekler ve daha ötekiler kıyılardan pay kapmaya çalışır. Bulunan, ele geçirilen yer tel örgü içine almır, binalar yapılır, yazları kullanılır.

• Bir öteki tür kıyıya yerleşme kooperatifler yoluyla olur. Yapı kooperatifi kurulur, deniz kıyısında bir yer bulunur; binalar yapılır, yapılanlar ortaklara dağıtılır. Devlet bu yolu ayrıca özendirir.

Üçüncüsü, yapı “ortaklıkları - şirketleri”dir. Bunlar kazanç elde etme amacıyla kurulur. Kıyılarda satın aldıkları yerlere türlü biçimlerde bina yapar ve bunları isteyenlere satar.

Sonuncusu da gerçek kişilerdir. Bunlar kıyılarda buldukları ya da satın aldıkları - kendilerinin de olabilir- yerlere bina yapar, kimisi içinde oturur, pek çoğu da yaptığını satar.

Deniz kıyısına başlayan akına değinilmesinin amacı buralardaki yerleşmenin, bina yapımının denetim dışı kaldığı; kasaba belediyelerinin -çoğu büyük belediyelerin de- denetime yetişemediği; kentleşmenin plansız ve amaçsız olduğu, gelecekte belediyelerin değil, ülkenin başma büyük dertler açacağı görüşünden kaynaklanır.

Oysa, Amerika Birleşik Devletlerinde gerek banliyölerde, gerekse kıyılarda bina yapımı, yerleşim yeri seçimi ve benzeri konularda bilimsel verilere ve ölçülere, en az düzeyde bile olsa, uyulduğu söylenebilir.

Amerika Birleşik Devletlerinde bulunduğumuz sırada, katıldığımız üniversite kurslarında bizlere verilen notlardan yararlı olacağı düşüncesiyle aşağıdaki derleme yapılmıştır.

BİR TANIM

Bugünün Amerikan kenti, bir organla yönetilen ve sınırlan önceden belirtilen yasal çemberler içinde yaşayan bir varlık sayılamaz. Bir alışveriş -çarşı- bölümü, bir eski, gecekondulaşan, geri kalan kesimi; oturlan yer özelliği taşıyan daha yeni bir bölge ile, kentin yasal sınırlanma ötesinde kendine özgü toplulukları içeren banliyölerin karmaşıklığı sergiler kentler.

Banliyö: Anakentin yasal şuuruları dışında bulunan insan toplulukları; ancak, bunlar yine anakentten geçimlerini sağlayan bir ölçüde ona bağlı, sosyal ve ekonomik yönden bir çember içinde kalan yerleşme yerleri olarak tanımlanabilir. Doğrusu, bu tanımlamadan daha çok bir açıklamadır.

Öte yandan anakentin yasal sınırlan içinde yer alan başka bir takım bölümler, bölgeler de vardır. Yalnız bunların özellikleri banliyölere benzemez; bir karşılaştırma da yapılamaz. Kentlerin, daha çok büyük kentlerin kıyılarına taşma ve taşınma, bu ülkede bir hayli kabarıktır.

BANLİYÖLERE TAŞINMA

Banliyölere Niçin Gidilir?

Kent insanını banliyölere çeken gücün arkasında ne vardır? Kuşkusuz türlü nedenlerin başında nüfus artışı gelir. Doğaldır ki, çoğalan insan daha geniş alana ihtiyaç doğurur. Yalnız başına insan sayısının artması, özellikle İkinci Dünya savaşından sonraki ve son otuz yıl içindeki banliyölere hızlı akımı açıklamaya yetmez.

Bir başka soru daha karşımıza çıkar : Amerika halkının çoğu olağan yaşamı dışında başka neler ister? Nerede ve hangi koşullar altında istekleri en iyi biçimde karşılanabilir?

Aşağıya alman, bir sosyal-psikolojik araştırma sonuçları yukandaki sorulara daha bir açıklık getirir.

Küçük ve büyük kentler toplulukların temel ve kentsel ihtiyaçlarını karşılayacak durumdadır. Ancak, bunlar ne kültürel gelişme ölçüsünde ve ne de biçim yönünden insanın daha derin gereksinmelerine yanıt veremez. Küçük kentler kolaylıkla arkadaş edinme, dostluk kurma fırsatı ve yerel hizmetlerden de yakından yararlanma olanağı verir. Öte yandan insanın değişiklik ve yenilikleri tanıma isteğini karşılamada geri kalır. Büyük kentler can sıkıntısına karşı güven verdiği gibi, uğraş seçmede pek çok olanak taşır. Kimse kimseye karışmaz. Kentin büyüklüğü ile kimliğini birleştirir kişi. Bunlara karşın, öteki temel sosyal ihtiyaçların karşılanmasında yetersiz kalır; kent yalnızlık çekilen yer olabilir. Arkadaşlıklara engel çıkarabilir; kuşku ve yanhş anlamalar doğurabilir. Eski ve alışılmış değerlerin yerine, hiçbir neden gösterilmeden yenisi konulabilir.

Orta boy kentlerde oturma olanağı yok ise, kentliler gün geçtikçe inanır ki, banliyöler çevre ile en iyi uyum sağlayabilen yerlerdir. Buna ek olarak banliyöler hem büyük kent ve hem de küçük kent olanaklarını sağlar. Amerikalıların inandığı ve banliyölerin taşıdığı başka çekicilikleri de vardır.

Araştırmalar gösterir ki, herkes kendi malı bir evi ve bunun da tek aile yerleşecek büyüklükte, hem de parasal gücünün yetebileceği genişlikte olsun ister. Yine hemen herkes gürültüden, pislikten, trafikten, kalabalıktan ve vergiden kurtulmak ya da bunları en aza indirmek amacı güder; çocukları için bir de oyun yeri -bahçe- düşünür.

Bir başka durum da şudur, insan anakente gördüğü kent yönetiminden daha iyisini arar. Bir de “siyasetin bulaşmadığı” hizmet. Banliyölerde oturanlar, çoğunlukla büyük kentlerde uygulanamayan yönetici-meclis yönetim biçiminden söz eder. Biraz “daha iyi, daha namuslu” yönetimin banliyölerde bulunacağına inanılır. Oysa, değinilen bu durum, öteki pek çok faktör arasında pek önemli de değildir.

İyi komşuluk ilişkileri, köy ve kasabalarda yönetimin daha bir iyi denetleneceği düşüncesi çoğu kişiyi bu yerlere karşı özendirir. Bir banliyö adresi anakentin herhangi bir adresine göre daha yüksek bir prestij simgesi taşır. Çünkü, büyük kentin kişiyi dışlayan özelliği karşısında, banliyöde oturmak sosyal basamağı turmanma anlamı içerir.

Kentte oturanlara sunulan her türlü özel hizmetler, iş ya da çalışma olanakları, her türlü gezi, görünüm banliyölerde de bulunur. Pek çok kimse son dakika alışverişi için köşe başında bir manav arar; -büyük alışverişler için gereken süpermarketler uzakta olabilir- bir eczane, bir oyun alanı ve bir ilkokul bulunsun ister. Öteki hizmetler eğlence yerleri, işyeri az buçuk uzakta olabilir; buralar otomobil ile gidilip gelinebilecek uzaklıktadır. Zaman ve güç kısıtlanırsa da, günün değer anlayışı açısından çarşı-pazar ya da fabrikalardan uzak kalma avantajı karşısında büyük bir harcama sayılmaz.

Banliyöde Yaşamayı Olanaklı Kılan Nedir?

Böyle bir soruya en kısa yanıt şöyle verilebilir : İletişim ve taşımanın modern teknikleri, denilebilir.

Bir dereceye kadar sanayiın dağılımı da bir etkidir. Elektrik enerjisinin başka yerlere taşınabilmesi de bu konuda önemli bir yer tutar.

İkinci Dünya Savaşmdan sonra elde edilen yaşam düzeyinin yükselmesi, Federal Devletin yeni ev satın alanlara sağladığı kredi de önemli etkenler arasındadır; “Savaş Malûlleri” Yönetimi ve Federal Ev Edinme Kuruntunun yardımlarını da bunlar arasında saymak gerekir.

Birinci Dünya Savaşı, Amerika Birleşik Devletlerinde kentleşme oranını bir hayli yükseltti. İnsanlar daha geniş daireler, evler aramaya başladı; bu tür yapılar da ancak kentin dış çemberinde bulunurdu. Artık otomobil de yaygınlaştı, genelleşti. Doğrusu, orta sınıf halk için bir gereksinmeydi bir araba almak. Bu sıralarda Henry Ford, tanınmış “T. Model - yoksul adam arabası”nı üretme aşamasındadır.

1920’lerde de banliyölerde oturanlar, abonman kartlarıyla yolculuk edenler vardı. Büyük kentler dışındaki demiryollarında işletilen banliyö trenleri de kentler arası elektrik hatları da bulunurdu. Ancak, ne zaman ki otomobil çoğaldı, genelleşti, ondan sonra banliyölerde yaşama bugünkü anlamıyla başladı ve gelişti.

Modern iletişim yöntemleri ve alanları ve olanaklarının gelişimi de banliyölere akma büyük katkısı oldu. Günümüzün ucuz telefon hizmeti yüzünden pek az insan kendisini anakentten ayrı ve uzak tutabilir. Telefon, hizmetin çabucak elde edilmesini, işverenin kent merkezinde işçileri ile banliyöde oturduğu evden ilişki kurmasını, anakentte çalışan kocanın evindeki işleri izlemesini; pek çok insanın, kentin öteki yakasında oturan yakınları ve dostları ile haberleşmesini kolaylaştırır.

Otomobilsiz ve telefonsuz, yukanda değinilen örnekler oluşamaz ve gelişemezdi. Olsalardı bile, bunlardan pek az insan yararlanabilirdi. Bütün bunların banliyölerin oluşmasını ve gelişmesini büyük ölçüde etkilediği kolaylıkla söylenebilir.

Banliyölerin Büyüme Oranı

1960’dan önceki on yıl içinde metropoliten alanın banliyö halkına olan oram yüzde 47 dolayındadır; toplam 53 milyona ulaşır. Bu sayı artan toplam nüfusun neredeyse üçte ikisine ulaşır. Nüfusu elli binin altında olan çoğu kentler -pek küçük yerleşim alanları-banliyölerdeki artışın kendilerinden daha yüksek olduğunu gördüler.

Hemen her boyuttaki anakentler dışında, 1950’den beri nüfus çoğalması dörtte üç oranına yakındır. Bu sayı daha önceki nüfus sayınımdakine göre yüzde elli daha yüksektir. Bu yüzden de anakentler sınırlarını genişletmek gibi bir girişimde bulunmazlar.

Chicago’nun yasal sınırları içinde boş alan yoktur; bu nedenle de 1950 -1960 yılları arasında nüfusunun yüzde dördünü yitirir. Oysa, bir önceki on yıl içinde kent nüfusunda yüzde 7’lik bir artış vardı. Minneapolis ve Saint Paul kentleri yüzde 4.7 nüfus kaybına uğrarken, bu iki kentin banliyöleri yüzde 115’lik bir artışa kavuşur.

Pek çok kent merkez nüfusu artarken, bazı büyük kentlerin nüfus sayısı aym kalır. En çok nüfus artışı da California banliyölerinde görülür. Yine de bu

eyalet/devlet anakentlerinde çoğalma bulunur; bu da kimi banliyölerin katılma- larından kaynaklanır.

Doğal ki, bütün ülke banliyölerine yerleşen nüfus tek biçim değildir. Bölgesel olarak en büyük artışlar, kentlerin yakın çevrelerinde ve özellikle Mexico Körfezi, Büyük Göller ve Büyük Okyanus kıyılarında gerçekleşir. Kimi yerlerde yalnız kent merkezinde değil, metropoliten alanın tümünde nüfus kaybı olur. Bu tür azalma daha çok fabrika ve madencilikteki üretim tekniklerinin değişmesinden doğar. Örneğin, Yeni İngiltere bölgesinde -ABD'nin Doğusunda- özellikle tekstil konusunda ve Pennsylvania'da kömür alanlarının işletilmesinde kullanılan tekniklerin eskimesi en önemli etkindir.

Öteki kentlerde görülen nüfus azalmasına ilişkin birkaç örnek şöylece sıralanabilir;

Pennsylvania'nın Scranton kenti nüfusunun yüzde 10'unu, Massachusetts'in Ne w Bedford yüzde bir, West Virginia'nın Wheeling kenti yüzde 4 dolayındadır.

Birkaç metropoliten alanda yüksek düzeydeki nüfus artışına örnek de, Florida'nın Orlando kenti yüzde 124, Califomia'nın San Jose kenti yüzde 120, Arizona'nın Tucson kenti yüzde 86 olarak gösterilebilir.

Ülkenin değinilen konudaki nüfus artışının tavan ve tabanı yukarıda verilen örneklerde olduğu gibidir.

BANLİYÖ TÜRLERİ

Banliyölerinin birçok türü vardır. Bir bakıma bunları sınıflandırmak pek güçtür. Çoğunun özellikleri aşağıda sıralanan türlerin içinde bulunabilir.

Yerleşim Yeri Banliyöleri

Yerleşim yeri banliyölerinin en önde gelen özelliği, buralarda insanların ev tutması, yaşaması ve oturmasıdır. Bu tür banliyölerde oturan insanlar geçimini anakentten ya da öteki bir sanayi banliyösünden sağlar; yakın çevrede de çalışır. Bu banliyö biçimi oldukça gelişen bir iş bölgesi, alışveriş alanı olabilir. Yine bu tür banliyöler daha çok işlek karayolu boyunca ortaya çıkan bir dizi alışveriş yerleri biçiminde oluşur.

Bu yerleşim yerlerinde çok düşük düzeyde bir topluluk bilinci vardır; alanın görünümü doğal bir topluluk durumu da vermez. Gerçekte banliyönün sınırlarını trafik akımının biçimi, yönü ve yoğunluğu verir.

Yerleşim yeri banliyöleri pek pahalı alt bölümlerden ya da çalışan sınıfların basit evlerinden ya da her ikisi arasındaki kimselerden oluşur. Bu tür banliyölerdeki kişisel evler sıkı bir imar -bayındırlık- kurallarına göre yapılır; öteki bir bölümü de sıradan ucuz projeler ve fiyatlarla ortaya çıkar. Önemli ve uygun yer

lerde çok katlı yapılara da izin verilir. Kimi yerlerde sanayi tümüyle dışlanır. Kimilerinde kanşık yapılara, özellikle vergi gelirini çoğaltmak için sanayie izin verilir.

Sanayi Banliyöleri

Sanayi banliyölerine ya da bu yoldan oluşan yerleşim yerlerine “uydu kentler” adı verilir. Bunlara ilişkin açıklamayı aşağıya alman iki sosyolojistin görüşü sergiler.

Bu tür banliyöler bir ya da bir grup fabrika kuruluşunun yakın çevresinde oluşur ve yapılırlar. Kimi banliyölerin arsa ve arazi durumu bakımından, az da olsa metropoliten alan ile ilgisi kesilir. Kimileri çok geniş bir alanı kaplar ve çok kalabalıktır. Uydu kentler çoğunlukla kendi çemberi içinde yaşar; kendi toplumu ile bir arada oturur, alışveriş eder, tapınır, oyun oynar, çocukları birlikte eğitilir, aynı yerde kazanır ve harcar. Bunlar metropoliten gazeteleri okur. Çoğu banliyönün böyle bir durumu yoktur. Bununla birlikte uydu kentlerin fabrikaları anakent tarafından yönetilir; para işleri buradan karşılanır, ürünün anakente satılır ve bu yerde oturanlar da anakentten çoğu alışverişini yapar; kimi eğlence ve dinlenme yerlerine gider, bunlardan yararlanırlar.

Dearborn ve Gary gibi çok eskiden kurulan ağır sanayi banliyölerine ek olarak, İkinci Dünya Savaşından sonra banliyölerde hafif ve orta ağırlıkta sanayi kuruluşlarına gidilmesi eğilimi ortaya çıkar.

Bütün bunların arkasından banliyölerde kurulan fabrikalar sanayiın dağılımı değildir; ancak, bazı endüstriler banliyölere dağılır. Söylenebilir ki, kimi sanayi grupları değişik eğilimler gösterir. Bazı sanayi türleri demiryoluna, akarsuya, ağır güç kaynağına ihtiyaç duymaz, bunlar banliyöleri arar ve oralarda kurulur.

Yirminci yüzyıla dönüşten İkinci Dünya Savaşına kadar geçen süre içinde sanayiın bir yerde toplanması biçiminde bir uygulama vardı. Bu eğilim Büyük Okyanus, Orta Atlantik ve Kuzey Doğu bölgelerinde sürdürülür.

Değişik sanayiın anakent dışına gitmesi olayı bir zorlamaya, baskıya değil, bir bölüm olumlu faktörlerin etkisine bağlıdır. Banliyölerde daha düşük vergi ödeneceği düşünülür; daha ucuz arsa ve arazi bulunur. Görünümü çekici, sağlam yapılı ve yerleşim yeri bakımından iyi bir fabrika gerçekten geniş bir alana ihtiyaç duyar; işçiler için geniş park yeri kolaylıkları vardır; bu son durum işçilerin evini fabrikaya daha çok yaklaştırır. Ağır taşıma araçlarını kentin merkezinden uzaklaştırır. Ayrıca fabrikalar önemli karayolu kavşaklarında kurulabilir. Bütün bunlar kentin taşıma sıkıntısından kurtulmasını ya da en aza indirilmesini sağlar.

Fabrikaların türleri bakımından karışıklığı yönünden daha geniş sanayi kentlerinde bile, bir ölçüye değin dağılma ve ayrılma vardır. Küçük kentler daha çok sanayi ister ve daha önemli bir kent olmayı düşünür. Genellikle Güneyde ve Güney

Atlantik devletlerinde yukarıda değinilen örnek dikkat çekicidir. Bu kentlerin bir bölümü Yeni İngiltere kentlerindeki sanayi göçü sonucu, bir bölümü de metropoliten alandaki pahalılık yüzünden dağılır. Savunma Bakanlığı termonükleer silah saldırısına karşı korunma nedeniyle sanayiın türlü bölgelere yayılım ve dağılımını özendirir. Ancak, bu tür bir çabanın büyük çapta etkili olduğu söylenemez.

Gary ve Hammond, Chicago kenti sanayi banliyösü bilerek ve istenerek kurulur. Michigan gölü kıyısındaki bu beğenilen yerler çelik sanayi için ihtiyaçları en iyi karşılar. Kansas kenti Arjantin banliyösü, yan bağımsız bir sanayi banliyösüdür. Saint Louis'in üç ağır sanayi banliyösü vardır : Granite kenti, Madison ve Venice. Bunların hepsi de Illinois eyaleti sınırları içindedir.

Sarmal Yerleşim Yerleri

Bazı Amerikan kentleri, o ölçüde hızlı büyür ki, kendi banliyösünü yutar. Herhangi bir kent ekonomik olarak çok önemli bir duruma gelebilir ve bu yüzden bir iş alanı açılır, nüfus artar, yerleşim yerinin sınırları hızla genişler. Kentin yakın çevresinde bulunan bağımsız banliyöler, kentin genişlemesi ve yayılması sırasında değişmez biçimde kalır. Anakent, banliyöyü dört bir yandan çevreler, bu arada banliyöünün adı ve yasal durumu anlamsız bir biçim kazanır. Los Angeles'in bu duruma benzer ondört sarmalı vardır; Cincinnati'nin üç, Detroit kentinin de iki...

Dinlenme Banliyöleri

Bu tür dinlenme banliyöleri kendiliğinden ortaya çıkar, oluşur ve kimi insanın kentten kurtulma, oyun oynamaya gittiği yerlerdir. Bazı kentlerin yakınında bir göl vardır ya da kent deniz kıyısındadır. Buralarda eğlence parklarıyla piknik yerleri, dans salonları ve plajlar kurulur, işletilir. Minneapolis alanı içinde Excelsior ve Detroit yakınında Walled Lake bu biçim banliyölerine örnektir.

Bazı banliyöler kumar cenneti ya da benzeri yerleridir. Bu tür yerlerde yasaların sıkı biçimde uygulanmadığının önceden bilinmesi önemli bir etkidir. Bu gibi yerleşim yerleri kimi zaman eyalet sınırında, kimi zaman da, Tijuana ve Windsor gibi uluslararası sınır üstünde bulunur. Kırsal araba yarışlarının yapıldığı yerler : Buralar hem insanlar ve hem de araçlar için geniş alanlar gerektirir; bu yarışlar çok toz ve gürültüye neden olur. İşte bu yüzden bu gibi yerler kentlerden uzak, nüfusu pek az olan alanlardır.

Daha Önce Tüzelkişiliği Olan Yerler

Kentler yalnız kendi banliyölerini sarmalayıp yutmaz; kimi zaman daha önce bağımsız ve bağlantısız olan, tüzelkişiliği bulunan yerleşim yerlerini de kendi ekonomik ve sosyal etkisi ve çemberi içine alır. Bu tür alanları anakenti doğuran nedenlerin dışındaki faktörler ortaya çıkarır ve geliştirir.

Chicago kenti öteki birçok kenti kendi uydusu durumuna getirir. Kuzey İndiana'nın büyük bölümü ve Joliet bunlar arasındadır. Saint Paul, Minneapolis metropoliten alanı Anoka kentini, Minnetonka Gölü çevresindeki kentler benzer örneğin içindedir. Detroit kenti manyetik alamm, Pontiac kenti sanayi bölümüne ve merkezine değin genişletir; Mt. Clements kentinin oturma yerlerine ve merkezine; Ann Arbor kentinin üniversite bölgesi ve merkezine değin yayılır. New York kenti, Ne w Jersey eyaletinin düzineye varan ve Connecticut eyaletinin güney batı kentlerinin bir bölümünü sosyal bakımdan kendi sınırları içine almıştır.

Karmaşık Banliyöler

Banliyölerin hiçbiri yalnız önceden düşünülen bir amacı gerçekleştirmek için ortaya çıkmaz; pek çoğu yu kanda sayılan banliyö türleri özelliklerinin hemen çoğunu taşır. Detroit metropoliten alanı içinde bulunan banliyöler başlıktaki ad örneğini çok iyi açıklar : Livonia bir yarış alanı, geniş çaplı orta sanayi, az biraz ağır sanayi bulunur; bunların yanında anakent halkının büyük bir bölümü de bu banliyöde oturur. Üstelik buradaki evler, eşdeğer ve tek biçim değildir; bunlar ucuz işçi evlerinden aşırı ölçüde pahalı olanlar arasında değişiklik gösterir. Dearborn'da Ford Motor şirketinin pek büyük fabrikası ile çok sayıda oturma banliyöleri ve bir de zenginler mahallesi vardır. Hazel Park sadece çalışan sınıfları içerir ve bir de kırsal motor yarış alanını eklemek gerekir.

“Oturma - İkamet” Banliyöleri

Oturma banliyö örneklerinin de değişik biçimleri olduğu görülür. Her ne kadar genel olarak varlıklılar anakenti ilk önce terkederse de, bunların hemen yarımında toplumun çalışan kesimi yer alır. Sonuç olarak denilebilir ki, bugün hemen her tür gelir düzeyinde bulunanlar birarada, anakentteki ekonomik eşitlerinden daha değişik biçimde bir yaşantı sürdürür.

Oturma banliyöleri kimi ayrıık örnekleri olmakla birlikte, pek çoğu karışık grupları içerir. Amerikan yaşam kuralı banliyöye taşınarak sosyal farklılıkları en aza indirmek ya da kaldırmak. Oysa, gruplar arasındaki değişiklikler arasında tam bir bütünlük sağlamak her zaman olası değildir.

Varsıl banliyöleri

Bu yüzyılın başlarında varsıl Amerikalılar kentin dış bölgelerinde yapılan çok büyük ve bir hizmetçi ordusuyla donatılan evlere taşınmaya, buralarda yaşamaya başladı. Kent merkezindeki işyerine banliyö trenleriyle gider gelirdi. Philadelp- hia kentinin dışındaki Pennsylvania demiryolu boyunca ilk yerleşmeler, yukarıda belirtilen biçimdeki banliyölere örnek oluşturur. Bugün varsıl banliyöleri daha küçük arazi alanlarına yerleşir. Bazıları eski ölçüsünde olmasa bile, yine de oldukça geniş alanlar vardır. Bu tür banliyölere düşük gelirli kimselerin taşınması güçtür. Bunlar kırsal alan yaşam biçimini andıran yerleri ister ve seçerler.

Buralarda evler mimarlar tarafından özel olarak çizilir, düzenlenir. Hizmetler de bu tür yerlerde, Cleveland'm bir banliyösünde olduğu ölçüde pek lükstür : Polisler evlere süt bırakır; bazılarında yalnız oturanlara özgü kentsel park yerleri vardır; kimilerinin de kendilerince -banliyö yönetimince- yönetilen klüpleri bulunur.

Kimi öteki durumlarda, varsıllar kentteki olağan hizmetle yetinmez, -sokak aydınlatılması, kaldırımlı caddeler, yağmur suyu akıntıları gibi- bunlan beğenmez, istemez. Çünkü, bunlar kendilerine kent yaşamını hatırlatır; ayrıca onlar kentin kibar yaşamını taklit etmeyi de düşünmezler.

Çok büyük kentlerin dış çevresinde bulunan birçok varsıl, kentin daha da uzağına yerleşme yolları arar. Bu istek için geniş kırsal alan da bu ülkede vardır. Öyle ki, merkezden ne ölçüde uzaklaşırsa, sosyal konumun daha yüksek olacağına inanılır. Bu tür kimselerin kendilerine yakıştırdıkları bir de sözcükleri bulunur : Eski kentliler...

Bu banliyölerin yönetimi, işadamlarının kendi işletmelerinde uygulamayı düşünmeyecekleri amatör örneğin bir zaferini sergiler. Kimi varsıl banliyölerinin profesyonel kent yöneticisi vardır. Yalnız bu gibi yerlerde -başkan, denetçi, yazı işleri müdürü- banliyöde oturanlardan seçilir. Bu tür bir uygulama ve gelenek tarihten kaynaklanır.

İhtiyaç duyulan, uzman olmayan ve seçime gerek bulunmayan yazı işleri, cadde ve sokakların bakımı için aranan personel banliyöde oturmayabilir. Kent yönetiminde çalışanlar, evlerine hizmet götördükleri büyük adamlarla olan ilişkilerinde aşırı ölçüde aşağılanırlar.

Seçilen belediye meclisi ve okul koruma kurulu üyeleri de, kadın ya da erkek olsun varsıl banliyöde oturanlardan olması benimsenir. Kendi amaçlarına uygun düşecek yol ve yöntemleri ararlar : Banliyölerinin daha aşağı sosyal konumdaki aile ve grupların işgaline engel olma, çocuklarının en prestijli okullara ve üniversitelere girme hakkını kazanma gibi.

Bu tür banliyölerde oturanların bir bölümü metropoliten alan yönetimi ile ilgilenir. Öyle ya, bunlar anakentin iş alanlarında çalışan yüksek rütbeli görevli ve aynı zamanda arazi ve arsa sahibidir. Ortaklıkların “yönetim adamı” olarak kamu hizmetlerinde görev ve sorumluluk almaları, “metropoliten alan sorunları” ile ilgilenmeleri ve “iyi vatandaş” örgütlerine katılmaları söylenir ve istenir. Bir alıntıda şunlar belirtilmeye çalışılır;

Bir başkan- kent başkanı- kendi metropoliten alanında yetki karışıklığı konusunda bir kamu görevlisi -memur- biçiminde yergili bir konuşma yapar ve yerel yönetim reformları kışelerini yineler. Böyle bir etkinlik ortaklıklar için çok iyidir; oralarda ne ölçüde açık olunursa, yapılacak değişiklikler o ölçüde ortak

lığa yarar sağlar. Açıklık doğruluğu doğurur. Bir kentin alışkın olunmayan “babalık” rolü yüklenildiği zaman, bir şirketin müdürü için işleri olurluna ya da kendi haline bırakmak kolay değildir.

Varsıl banliyölerde oturanların hem anakentte ve hem de oturdukları banliyölerde siyasetle uğraşmaları ve rol almaları olasıdır. Çünkü, bunların üstünde duracakları konular vardır. Düşük gelirli kimseler gibi, varsıl kişiler banliyölerinin bağımsızlığı yönünde çalışmaz, girişimde bulunmazlar. Bu nedenle siyasal ağırlıkların anakent üstüne korlar.

Varsıl banliyölerde oturanların dikkati çeken davranışları ya da korkulan : Banliyölerinin kent merkezi sınırları içine alınmasıdır. Bu durumda, çok önemli saydıkları bazı konularda -okullar, arsa ve arazi kullanımı gibi- etkilerini yitireceklerdir. Bugün için yüksek gelirli banliyölüler, oturdukları alanın metropoliten alan haline dönmesini istemez. Çünkü, bu durumda anakent yönetimi ve politikası üstündeki etkinliklerinden yoksun kalırlar.

Orta Gelirli Banliyö

Bunlar kendine özgü tipik banliyödür; buralarda orta gelirli kişiler, memur ve ücretliler, uzman işçiler oturur. Renkli cam takılı pencereler, kömür mangalları, ot biçme makineleri ilginç görüntülerdir. Bu banliyölerde mülk değerleriyle ve bunun uygunluğu ile uğraşmak, savaş sonrası yıllarda Amerikan yaşama biçiminin önemli bir konusu oldu.

Bu tür banliyölerdeki evler birömek yapılıdır. Yapıcılar ya da yap-satçılar bunları maliyete yakın bir bedelle satar. Birömek olan bu evlerde yaşayanlar genel kültürü ve boş zaman değerlendirmesini -tembelliği- modaya uygun biçimde izler ve uygular.

Bunlar yenilikçi değildir; dünya sorunları üstünde durmaz, daha da ilerisi kendi anakentleri ile de ilgilenmez. Onlara göre sosyal karışıklık, demokratik bir yönetim kurumu aracılığı ile karşılanabilecek bir sav değildir. Paylaşılan amaçlara ulaşılması ve karışıklıktan sakınmak için birarada yaşamanın sürdürülmesi yolları arar.

Orta gelirli banliyölerin de gelir düzeyi düşük soy grupları ya da daha aşağı durumdaki etnik topluluklarla bir arada yaşama denemesi yapmalarına yer yoktur. Bu banliyölerde oturanlar haftalık resimli-haberli magazinler ya da evler ve bahçeler ile ilgili değerler üstünde duran, gelirleri buralardan olan ve yaşamda bunlar dışında herhangi nesneye yer vermeyen bir topluluktur. Bu banliyölerin inşaat “kendisi değil, başkası olma” çabasıdır. Bunlar “büyükbabaları gibi kendilerini yöneten değil, başkaları tarafından yönetilen” kimselerdir.

Bu yer insanları -istatistiklerde tipik banliyöler olarak gösterilir- yerel yönetimde güven ve ilginin yeniden yaşama geçmesi, uygulama alanına getirilmesinde büyük katkıda bulunurlar. İlgi ya da yararlar, kırsal topluluklarda pek az görülen yönetimde oybirliği sağlanması, düşük vergi anlayışı ve yeniliklerden kaçınılması örnekleri sayılabilir. Belirtmek istenen, güven, anakentte olmayan kuşku, bürokrat yetersizliği, gerçek bozuklukların ve kavgaların giderilmesi sağlanır.

Banliyölerin kendilerine özgü görüşleri ve siyasetleri vardır. Aşağıdaki alıntı bunları açıklar.

Yeni durumların bilinci içinde okulların kalitesiyle yakından ilgilenir, bu banliyölerde oturanlar. Ayrıca yerel bütün konulara ilgi duyar; -imar planları, dinlenme yerleri, parklar, çöp toplama, okul ders programları, yaya yollarına kaldırım döşenmesi gibi- işlerle en içten biçimde uğraşırlar. Güçlü siyasal panilere karşı duyarsızlıkları ya da isteksizliklerinin mantığı, bunların siyasetle uğraşması kişisel tercihlerine bağlıdır. Buralarda oturanlar git git gerek ulusal ve gerekse eyalet düzeyindeki politikayı yerel işlerinin dışında tutar.

İşçi Banliyöleri

Bu tür banliyölerde saat başına ücret alan, uzmanlığı olmayan ya da yan uzman işçiler oturur. Buralardaki evler savaştan sonra birömek yapılan ve biri ötekine benzeyen içinde bir ailenin oturabileceği biçimdedir. Bunlar yukanda değinilen orta sınıf banliyölerine benzerlik gösterir. Bu evler taş ya da tuğladan yapılan evlere göre daha ucuzdur ; çoğu da pek küçük, daracaktır. Eyalet yasalarında belirtilen en küçük boyutlu yapılarıdır.

Yolların birbirine paralel ve dik olması -ızgara biçimi- yerine öbekler, çıkmaz sokaklar yeğlenir; bunlar da buralarda yaşayanların belli bir görüşün sahibi oldukları nı gösterir. Güzellik değil, ucuzluk ilgilendirir bu banliyölerde oturanları. Bu yerlerdeki evlerin gelecekteki Amerikan gecekondu bölgelerini oluşturacağı; ancak, mülk sahipliği - ya da gelecekte satışı düşünüldüğü için- nedenleriyle bunların bakım ve onarımı iyidir; onbeş-yirmi yıllık kullanılmalarına karşın görünüşleri çok güzeldir.

Daha başka işçi banliyöleri de vardır. Bunların çoğu 1920'lerde ortaya çıktı; arabaların gidip gelebildiği yerlerde oluşup gelişti. Onların bazıları, anakentte oturanların yazları pazar günleri gidebilecek, gelip geçenlerin dikkatini çekmek amacıyla kimi taşıma ortaklıklarının Birinci Dünya Savaşından önce eğlence -lunaparkları çevresinde kurdukları yerlerdir.

Öteki bazıları da göl kıyısında ya da akarsu boyunda kurulur; çoğu yazlık basit ev biçimindedir. Buralarda Büyük Ekonomik Kriz döneminde çaresiz fabrika işçileri otururdu. Bu dayanıksız evler, büyüklük ve genişlik bakımından be

nimsenen en düşük alan ölçüsünün de altındadır. Hepsinin de yol ve sağlık sorunu vardır. Bugün bu evlerde emekli fabrika işçileri oturur.

Yerleşiklerin hemen hepsi de bir ev sahibi olmanın rahatlığını yaşar. Yakınlarında bulunan öteki varıl banliyöleri “taklit” ederler. Bu evlerin önünde bir sundurma, kömür mangalı, arka bahçede onarılan eski bir araba görülür. Yakın dönemde de birahane bulunur.

İşçi sınıfı banliyöleri genellikle tüzelkişilik kazanan bir yerleşim yeri değildir. Bu yüzden bayağı ucuzdur; bunun için orta sınıf ya da varıl banliyölerin lüksüne kavuşmak ve en azından bir ev sahibi olabilmek için para biriktirmek olanağı elde ederler.

Kasaba yöneticileri pahalı hizmet maliyetini karşılamak için yoksul işçi sınıfı banliyölerini değil, varıllan vergilendirme yoluna gider. Yerleşim alanı tüzelkişilik kazanmamışsa, orta sınıf banliyölerine göre bunların kent yönetimine katılması pek olası değildir. Bunlar meclis-yönetici biçimi olsun ya da öteki uzmanlaşan kent yönetim biçimine karşı isteksizdir. Vergilerin düşük olmasını düşünür, buna çaba gösterirler.

Buralarda hizmet azdır; septik çukurlar kanalizasyona; devlet parkları belediye parklarına, ucuz kum-çakıllı sokaklar asfalt ve beton yollara, açık su kanattan kapalı su kanallarına tercih edilir. İmar yasaları bina yapanlara kesin biçimde uygulanmaz. Eğitim programları daha çok iş ya da meslek konularına ağırlık verir.

İşçi sınıfı banliyöleri, kendi alanlarının anakente bağlanması ya da katılmasına, metropoliten bir alanın yönetimi altına girmeye de karşı çıkar. Bu durumlar hizmetlerin yaygınlaşmasına, fiyatların yükselmesine, en azından o günkü fiyatların üstüne çıkmasına, yönetimle olan ilişkilerini aksatacağına neden olacağını düşünürler. Bu kimseler ev sahibi olmanın en kıyısında bulunur.

Sosyal ve Azınlık -Etnik- lar Banliyösü

Uzmanlaşmak, uygulanan bir Amerikan kültürüdür. Amerikalı yaşamının bir öteki yüzü budur; banliyölerde de bu özelleşme uygulanır. Metropoliten alan genişledikçe sosyal, etnik, dinsel ayrıcalıklara göre banliyölerin de tür ve sayısı artar.

Yüz bin nüfuslu bir kentte, yeter sayıda İtalyan ya da Yahudi yoksa, bir banliyö oluşturabilmek, komşuları bölebilmek, ekonomik olarak yararlanabilmek, için arazi ve arsa sahipleri, bina yapanlar daha büyük kentlerle ilgi kurar, bir tür aktarma yapırlar buralardan.

Banliyölere taşınma, buralarda yaşama bakımından zenciler en az fırsatı olanlardır. Bu durum yalnız arazi ve arsa sahiplerinin, bina satıcılarının engel olmasından değil, ayrıca gelirlerinin çok düşük olmasından kaynaklanır.

Anakentten ayrılmak ve yerleşmek amacıyla herhangi bir kimse banliyöyü nasıl seçer?

Kent dışına taşınma, bir banliyö seçme “birörnek olma” anlayışına dayandır. Benzer türden olan insanlar birarada yaşamak gibi bir düşünce taşır : Zenginler, dindarlar, etnik gruplar, işçiler gibi.

Çok düşük fiyatlarla büyük bloklar halinde ev yapımı eğilimi, ekonomik bölünme sonucunu doğurdu. Kimi yerlerde kurumlar oluşur ya da olanlar dağılır. Örneğin, bir yerde bir sinagog -Yahudi tapmağı- bulunması, oraya Yahudi soyundan olanların akınına ve yerleşmesine neden olur.

Bir banliyönün kilisesi Katolik ise, Katolik'lerin bunun çevresinde toplanmasını özendirir. Eğer kilise bir de yakınındaki geniş araziye satın alırsa ve bunu katoliklere, ev yapanlara satarsa, buradaki banliyönün yalnız oluşmasma değil, gelişmesine ve büyümesine de etkiye bulunur.

Banliyölerdeki karmaşıklığın küçük gösterilmesi düşüncesi, Amerikan geleneklerinden olan dürüst davranmayı ve eşitliği tehdit eder. Durum böyle olunca, banliyölerde oturanlar ayrılmaklılık düşüncesini nasıl gerçekleştireceklerdi? Bunun için iki yol tutulur ya da iki görüş ileri sürülür;

1 — Değerlerin çatışmasından doğan uyumsuzluklar ne ölçüde az olursa, kendi türünden olanlarla birarada yaşamının insanı daha mutlu edeceği görüşü ileri sürülür.

2 — Soyların birarada yaşaması, ayrı bir mahalle oluşturmalarının “arsa” değerini koruduğu da savunulur.

Michigan başsavcısı, Detroit varsıl Grosse Point banliyösünün burada yaşayanların etnik birliğini, yaşama biçimlerini ve arazi kullanımını sağladığı konusundaki tekniği 1960 yılında açıkladığı zaman tam bir heyecana neden oldu. Bu açıklamanın arkasından yerel arsa sahipleri derneği ve arsa ile ilgili kuruluşları bu banliyölerden yer satın alacakların durumunu özel dedektiflerle incelemeye başladılar.

Özel dedektifler standart bir form doldurdu; hakkında inceleme yapılanların yüzde ellisi ancak engeli aşabildi. Bu kimselere yöneltilen sorular : Eğitim düzeyi, doğum yeri, bağlı olduğu kilisedi. Arsacılar ayrıca ilgili kimsenin aile yaşam biçiminin Grosse Point'e uyup uymadığı ya da buna yakın bir gruptan olup olmadığı; özellikle başvuranın İngilizceyi düzgün konuşup konuşmadığı, arkadaşlarının bir etnik gruptan daha çok Amerikan kültürünü taşıyıp taşımadığı; kendisinin ve ailesinin geleneksel ya da yeni biçimde giyinip giyinmediği, aile bireylerinin derisinin açık renk ya da koyu olup olmadığının da soru kağıtlarına yazılmasını istedi.

Kimi kültür alt gruplarından olan kimselerin 50 puanın üstüne ulaşması istenirdi. Örneğin, İtafyanlar 65, Yahudiler 85 puandan fazla olması gerekirdi. Zenciler hiçbir puan alamazlar, puanlama dışı tutulurdu.

Bu tür bir ayrımcılık biçimi, öteki birçok banliyöde uygulananndan çok daha geliştirilmiş ve biçimlendirilmiştir. Ancak, uygulama süreci değişmez, şu ya da öteki bir yöntem kullanılır. Böyle bir sistemin nasıl gerçekleştirildiği sorusuna karşılık bir komisyoncu, satın alanların “korkusu ve önyargısı” bu tür bir uygulamayı zorunlu duruma getirir açıklamasını yapar. Ayrıca, “herkes komşularının cana yakın -kendi türünden- olmasını ve yatırımından güven duymasın yeğler’ ’ görüşünü de ekler.

Tür birliğinin mülk değerlerini koruduğu görüşü yaygındır; bu görüş incelenmek, denenmek gerektirir. Bu konuda ileri sürülen görüşlere beyaz zenci karışımı yerlerden hepsi beyaz olan onbin sayısındaki arsa ve bina alım satımına ulaşan araştırmadan varılmıştır.

Herhangi bir arazi üstünde bir zenci mülk satın aldığı anda arsa/mülk değeri dörtte bir düşüş gösterir. Genel olarak fiyatlar düştüğü zamanlarda bile böyle bir satın alışı bu düşüşü hızlandırır. Sonuçlar bu biçimde ortaya çıkmakla birlikte arsa ve arazilerin kullanımı üstüne konulan kısıtlamalar yalnız mülk değerinin korunması değil, bunun yanında buralarda oturanların tür birliğinin de korunması amaçlanır. Bu biçim çabalar banliyöler için gösterilir, metropoliten alan için söz konusu ve hem de başarılı olmaz.

İstatistik gerçekler bir yana banliyödeki herhangi bir kimse, Chicago’nun Deerfield’de oturan bir işadammın “varımı yoğunlu buradaki evime yatırdım ve bir takım ne olduğu bilinmeyen kimseler yüzünden onu yitirmek istemem” görüşüne katılır. Buna karşılık durumundan yakman bir kişi de, “biz her şeyimizi buraya ipotek yaptık. Paramızın pek çoğunu bu evlere bağlamışsak da, bunlar içinde pek uzun süre yaşayacağımızı da umduğumuz söylenemez.” görüşünü ileri sürer.

Amerika banliyölerinde oturanlar ve onların yöresel yaşam biçimlerini ve değerlerini korumak isteyen küçük yönetimleri, kendileri her ne kadar kullandıkları türlü tekniklerle karışıklığı en aza indirmeye çalışırsa da, buralar siyasal karmaşıklığın kaynağıdır. Amerikanın Balkanlaşan banliyöleri ulusal bir sorun olan sosyal ve grup çelişkilerini çözebilecek yapıda ve biçimde değildir.

ANAKENTİN SORUNLARI

Halkın ve sanayinin kent dışı alana taşınması hareketi hem merkez kent ve hem de banliyöler için pek çok sorunların doğmasına neden olur. Bu sorunlar her iki yan için söz konusudur. Bunların bazıları korku vericidir ve süreceği de sanılır.

Yergi Tabam Azalması

Savaş sonrası hemen her şeyde olduğu gibi, banliyölere yönelen insan akım belediye hizmetlerinin maliyetini yükseltti. Bu nedenle de anakentin vergi tabam azalmaya başladı. Sanayi/fabrikalar da kentin dışına taşındı. Perakende satış yerleri de alışveriş yapacakları izledi. Anakentin çok büyük mağazaları da nüfusu çoğalan yerlerde birçok olanaklar sağladı; bunlar müşterinin yakınında bulunduğu, arsaların bol ve ucuz olduğu banliyölerde şubeler açmayı yeğledi.

Banliyödeki evine taşınan halk en iyi ve yüksek vergi ödeyen kimselerdi; büyük çoğunlukla bunlar orta ve ortanın üstünde sınıfta yer alan insanlardı. Bunlar kentin vergi sınırı dışında tembelliklerini ve her türlü bolluk içinde tüketimlerini yaptılar. Öte yandan yoksulun büyük çoğunluğu kent merkezinde yaşamını sürdürdü.

Varsıl yerdeşler kent dışına taşınır, oralara yerleşirken, bu nüfus az aımsama karşın kırsal alandan kente bir akın başladı. Yeni gelenler büyük bir insan gücüyü. Ancak, anakente gelir sağlayacak yerde büyük bir yük oluşturdu. Göçenlerin pek çoğu önce kente yerleşti; kentin geri kalmış, eski, bakımsız yerleriydi buralar.

Kente yeni gelenler kırsal kültürdendir; oysa şimdi büyük kent içinde yaşar. Ancak, daha önce edindikleri kırsal kültürden kurtulmuş değiller; bunu hem yaşar ve hem de yaşatırlar. İşte bu yüzden bunlar pek çok polis sorunu yaratır, bir yığın suç işler. Ayrıca bunlar hem kararsız ve hem de güvensizlik duyar. Pek çoğunun evi yoktur; sahip oldukları gecekonduların da vergisi, kentin bu alana yaptığı harcamaya karşın pek azdır, hiçbir zaman karşılamaz.

Kentin nüfus yoğunluğu git git düşer. Bunun yanında evlerin de değeri azalır. Çünkü, bunlar için talep de düşüş gösterir. Anakentin vergi kaynağının erimesi önemli bir olgudur, sorundur.

Bir araştırmacı konuyu şöyle özetler;

Görünen ve görünmeyen etkiler altında... kişi başına mülk vergisi, özellikle kentlerde önemli ölçüde azalır. Bunun yanında terminaler, park alanları -hem dinlenme ve hem de arabalar için- cadde ve sokaklar çoğalan, genişleyen karayolları vb. yapımı için ayrılan arazi ve arsalar vergi çizelgesinden bir bölüm vergilerin silinmesi sonucunu doğurur.

Mülk vergi kaybının bir öteki etkeni kent arazisinin daha yoğun biçimde kullanılmamasıdır. Bunun yamuda tuğla ve harç oramında da düşme vardır. Bu azalmaya katkısı bulunan araba park yeri ihtiyacının artması : Bunlar da çoğunlukla fabrikaların, işyerlerinin, tiyatro, dükkanlar, kilise ve ötekilerin hemen yakınlarındaki arsalarla oluşturulur. Yeniden kurulan fabrikalar, gelen hammaddenin ve üretilen malların çıkışını, mimar ve plancıların direnmesine karşılık yatay düzeneklere göre yaparlar. Böylece “yeşil alanlar”ın da azalması ve daralması sonucu ortaya çıkar.

Anakent merkezi ilginç bir durumla karşılaşır; fabrikaların bir bölümü kent dışına taşınsa da, burası kent dışında oturan, ancak iş için bu bölüme taşınanların yaşadığı biçime döner. Kent merkezinde oturanların sayısı sürekli azaldığı için bina vergisi de kendiliğinden azalır.

Sonuç olarak denilebilir ki, insan akımı nedeniyle kent nüfusunun azalması gelir düzeyini ne ölçüde etkilerse, binaların kişi başına düşen geliri -mülk geliri- de o ölçüde azalır.

Kentin İş Merkezine Karşı Tehditler

Kentlerin geleneksel “alışveriş” alanları -iş bölgesi, çarşı- 1945 yılından beri sosyal yararları ve değeri bakımından sürekli bir düşüş gösterir.

Kentin cadde ve sokakları kalabalıktır; arabalar için park yeri yoktur; caddelerin kıyısında inme-binme yerleri uygun değildir, yetersizdir; cadde ve sokaklar alışveriş yapılmasına uygun biçimde düzenlenmemiştir. Bütün bunlara karşın arsalar yine de değerlidir, değerini korur -kimileri değerinin üstündedir; bu yüzden geliştirilmesi, düzeltilmesi çok güçtür; kimilerinin de pek çok sahibi vardır. Çoğu binanın içinde kimse oturmaz- yine bütün bunlara ek olarak denilir ki, yenilemeyi, yeniden düzenlemeyi de pek çok kimse istemez.

Kaldı ki, kentin bu eski yerleşim yerleri görünüş bakımından biçimsiz, çekiciliği olmayan ve mimari yönden düzeltilmesi de olanaksızdır.

Doğrusu, kentin bu eski işyeri bölgesi en büyük yatırımları içinde taşır. Bu yerlere yazın da “CBD - İşyerleri Bölgesi” adı verilir. Cleveland’in bu bölgesinin, bina ve arsa değeri olarak 900 milyon dolar aştığı ileri sürülür.

“Metropolitan alan çalışmaları”nın pek çoğunda önceleri pek önemli ve gözde olan bu yerler savaştan sonra CBD’lerin gözlenmesi nedeniyle değer ve önemlerini yitirmeye başladı. Bir bölük ilgili ve yetkililer bu gidişe engel olmak, bir son vermek istedi ve bunun için arsaların bir elden yönetimi ve denetimi, kentin bir yönetime verilmesi gibi durumlardan umut bekledi.

Çoğu halde, kentin ileri gelenleri CBD durumunun düzeltilmesi yönünde arama ve çalışmalar yaptı; bu amaçla kent merkezinin hem yaşama ve hem de alışveriş etme bakımından çekiciliğini artırmaya uğraştı. Ancak, çok az ölçüde etkili olduğu söylenebilir; doğrusu bu akımı kimse durduramadı.

“CBD - İYB” alanında ne ölçüde azalma oldu? Soruya ilişkin inceleme sonuçları, bu durumun toplumdaki topluma ve ekonomik işlevlere göre değişiklik gösterdiği anlaşılır. Yine de CBD finans alanının merkezi olarak kalır ve bu merkez oluş, hukukun türlü bölümlerindeki uzmanlıkları, sağlığı, mühendisliği, reklamcılığı da içine alır. Daha başkaları da vardır; azalma/düşme sürer

Eyaletlerde/devletlerde şubesi olmayan bankalar kendilerinde bulunan paraların ortalama olarak yüzde dördünü CBD'den dışarıya aktardı. Pek büyük ticari hesaplar çarşı bankalarında kaldı. Ancak, sigorta kurumlarının yüzde 40'ı 1946 ile 1960 yılları arasında CBD'nin dışına çıktı. Özel kamu hizmeti kurumları anakente yerleşti. Kamu hizmeti merkezlerinin yüzde 92'si CBD alanı içinde kalmayı ve çalışmayı sürdürür.

Bu bölgede kişi başına perakende satış oram azalır; bu azalma yüz bin nüfuslu bir yerde yüzde 14, üç milyon nüfusu olan bir alanda yüzde 28 dolayındadır. Alışveriş bölgesinde büro/işyeri olarak kullanılan alanın kişi başına oram da yükselir; bu yükselme iki yüz bin nüfuslu bir alanda yüzde 2, üç milyon nüfuslu bir bölgede yüzde 12 çevresindedir. CBD bölgelerinde büro yeri alanı artmayı günümüzde de sürdürür. Yalnız bu artış, genel nüfus artışından daha azdır.

İşyeri merkezi bölgeleri -CBD- bütünü ile yok olmuyor; bunlar bir bakıma biçim değiştiriyor. Bu biçim değiştirme, bir yandan yatırımların gelirlerini, öte yandan anakentin vergilerini tehdit ediyor.

Banliyölerin Açığı Kapamak

Vergi tabanının küçülmesine ek olarak birçok eyalette kentler banliyöleri destekte bulunmaya zorlar. Vergi tabanı küçülürken yardım miktarı artar. Kentlerin banliyölere yardıma zorlanması konusunun iki yolu vardır;

1 — Ya, kent kamu hizmetleri parasız olarak yapılır; ya da maliyetine hizmet karşılığı alınır.

2 — Ya da, kentlerin vergi payları eyalet/devlet tarafından oransız biçimde kamu hizmetlerine aktarılır.

Anakentin banliyöde oturanlara kamu hizmetlerinin ucuz ya da parasız sağlanmasında kentlerin uyguladığı birçok yol ve yöntem vardır. Banliyölere, beğenilsin ya da beğenilmesin buralarda oturanları toplu halde sabahları işyeri -anakente- getiren, akşamları uyumaları için götüren geniş karayolları yapar. Aynı yol, sabahın kalabalık yolcularının arkasından ikinci grup yolcular -anakente alışverişe gelenler- taşınır.

Bozulan banliyö yollarını kısa sürede anakent onarır, bedelini de öder. Ancak, bu karayolu ağır trafik akımı yüzünden sık sık bozulur; onarım gerektirir. Ayrıca, kent başka yerde oturanların trafiği için fazladan trafik polisi görevlendirir ve çalıştırır.

Bazı kentler kamu taşımacılığı sistemini vergilerden karşılar. Yalnız bu konudaki araçlar banliyöde oturanları da yerlerine taşır. Fakat bu insanlardan harcamalara katılma payı olarak herhangi bir para alınmaz. Anakentin parklar ve dinlenme yerleri hizmetinden banliyöde oturanlar da yararlanır; oysa, az da olsa

bazı banliyöler kendi park ve dinlenme yerleri konusunda kimi kısıtlamalar koyar.

Kent kamu sağlığı örgütünü ve hizmetini genişletmek, yaygınlaştırmak durumundadır. Çünkü, öğle zamam banliyöde oturanlar ordusu/kalabalığı yemek için restoranlara koşar. Ancak, bu aşevlerinin denetimi konusunda yüksek bir maliyet ödendiğini düşünmez bile. Pek çok kent yönetimince kurulan mali destekli kütüphaneler vardır. Kent merkezinde çalışan banliyöcüler bunlardan da yararlanır. Oysa, onlar bu konuda hiçbir vergi ödemez.

Bazı kentler eyalet meclislerinden, maliyetinin çok altında kurulup işletilecek yangın söndürme -itfaiye, içme ve kullanma suyu, kanalizasyon yapımı ve öteki kimi kamu hizmetleri konusunda yasa çıkarılması yolunu arar. Çünkü, kırsal alan yasalarına banliyölerce daha bir önem verilir ve uygulanır. Yukarıda sayılan işler kentler tarafından yapılırsa, hem maliyet pek yüksek olur ve hem de pek az ya da düşük gelir sağlar. O zaman kent gelirlerini, kendi yerdeşlerine değil de, banliyöde oturanlar için harcamış olur.

Kent bütçesindeki ya da giderlerindeki açıklar yerdeşler üstüne salınacak vergilerle karşılanır. Oysa, bu tür bir yol banliyölerde oturanlar için söz konusu değildir; ya da pek güçtür.

Chicago kenti, banliyölerde daha yüksek bir oran/değer uygulanmasına yasa ile yasak getirir. Bu yüzden bu kent 48 banliyösüne bin galon suyu on iki sente satar. Banliyöler de bu suyu kendi yerdeşlerine, ortalama bir sayı verilirse, yüzde iki yüz artırılarak elde edilen bir fiyatla verir. Aşırı bir örnek olarak Forest Park banliyösü gösterilebilir; burada oniki sente alman su 73 sente satılır.

Bu tür bir uygulamaya karşı banliyölerde oturanlar yüksek ve adaletsiz su faturaları konusunda Chicago kent yönetimini suçladı. Ancak, bu kent banliyölerde uygulanacak oran konusunda yaptığı bütün başvuru ve çabalarında başarısız kaldı denilebilir.

Anakent yakın çevresine yönetim bölümü/özel idare vergilerinin oransız payları yoluyla da yardımlar yapar, destek sağlar. Yönetim bölümü -county- eyaletin kırsal alanı birimidir. Birçok kentsel toplumlarda kırsal yönetim bölümünün anakent sınırları içinde herhangi bir işlevi yoktur. Bu durumun bazı istisnaları vardır. Kırsal alan yönetim bölümü vergi gelirlerinin pek çoğunu kentlerden elde eder ve bunların dışındaki yerlere harcar; bu yerlerin çoğunlukla tüzelkişiliği de bulunmaz.

Kent sınırları içindeki mülklerin banliyölerdeki orana göre daha yüksek değerlendirilmesi dengesizliği ve eşitsizliği daha da çoğalttı; bu yolla kentli daha fazla mülk vergisi ödemek durumuna düştü. Örneğin, anakente mülkün pazar değeri yüzde altmış olurken, bu oran banliyölerde yüzde kırk dolayındadır.

Bu durum kuramsal olarak ele alınırsa, yasaya uygun bulunamaz; bu eşitsizliğin ilgili ve yetkililerce ele alınarak düzeltilmesi, giderilmesi gerekir. Bu tür dengesiz uygulama hemen her yerde vardır, yaygındır.

Birkaç örnek şöyle sıralanabilir;

Minneapolis kentinde en pahalısı da içinde olmak üzere, yönetim bölümünce yürütülen dokuz hizmetten kentli hiç yararlanmadığı ya da pek az yararlandığı halde, verginin yüzde 87'sini kentliler öder. Dallas kentinde oturanlarca kent has- tahanesine yapılan ödemeler, banliyöde oturanlara göre iki kat daha fazladır. Det- roit kentinde oturanlar yüzde yetmişbeş daha yüksektir. Banliyölerin cadde ve sokaklarının bakımı county tarafından yapılır. Oysa, kentler bu tür bir yardım görmez.

Büyük kentler banliyölerini yitirmesine karşın hem devlete daha çok vergi öder ve hem de sağlık konusunun merkezi olmayı sürdürür. Devletler de harcamalarının büyük bir bölümünü banliyölere ve kırsal alana yapma eğilimindedir. Büyük kentlerin kendi harcamalarını kendisinin karşılaması beklenir. Örneğin, eyalet polisi banliyöün amatör polisine yardım ettiği halde, anakente bunu nadiren yapar.

Sağlık, eğitim, karayolu, yaşam düzeyini yükseltme ve öteki birçok eyalet hizmetlerinin büyük kent dışındaki yerlere cömertçe götürülmesine karşın, büyük kentlere kısır davranılır. Devletin bağış ve yardımları da genel olarak az nüfuslu köy ve kasabalara gider.

Kimi gözlemciler, herkesin ödeme gücü temeline dayalı bir vergi değerlendirmesi yoluna gidilmesini savunur. Bunlar ileri sürer ki, vergi bakımından güçsüz bir toplumda yaşayan bir kişi, öte yandan anakentte bulunan büyük bir şirkette çalışan kişiye göre işveren tarafından sağlanan vergi ödeme esasından yararlanabilir.

Betimlenen maliyetin dağıtımı ya da azaltımı için mülk vergi sistemindeki eşitsizlik iddiasına karşılık herhangi tür bir sanayie sahip olan toplumun yararlandığı söylenir; bu yüzden yerleşim yerinde bir endüstri kolu bulunması bir şans olarak benimsenir.

Amerika Birleşik Devletlerinde şöyle bir gelenek ve uygulama bulunduğu görülür; yeniden açılan ve gelişen yerlere önce yakın edilir, yerleşilir; kişisel ve sosyal olarak yararlanılır. Bu yer gerilemeye, kimi eksiklik ve bozukluklar ortaya çıkmaya başlayınca terk edilir, yeni bir yere, gelecek vaadeden bir alana geçilir; bu eski yer bütün sorunlarıyla başbaşa bırakılır. Anlatılan bu durum metropoliten alanların olsun, anakentlerin olsun yazgısıdır. Ancak, kent iş merkez bölümleri ve anakentin kendisi yararlı sosyal amaçlara hizmet verdiği için bu durumlarını sürdürür, terk edilmezler.

BANLİYÖLERİN SORUNLARI

Günümüzün parçacıklar biçiminde örnek gösteren Amerika banliyöleri, kent-lerin ve büyük kentlerin daha da büyümesi sonucu yutma/sımları içine alına yasası nedeniyle kentlerin sınırları çemberine düşer, kentleşirler. Oysa, banliyöler kırsal özellik taşıyan yerleşim yerleridir.

Öte yandan kırsal kesim egemenliği taşıyan yasama meclisleri çoğunlukla bu özelliklerini korur ve yasaları değiştirme yoluna gitmez. Sonuç olarak denebilir ki, herhangi bir kentin sınırı her zaman yapay ve keyfidir; hiçbir ekonomik ve sosyal gerçekle ilgisi yoktur.

Toplunun tamamı, yapay bölünmelere karşın yine de organik bir bütünlük gösterir; banliyölerin pek çoğu, elli mil öteye de gitseler ileride bozulmak ve yok olmak durumundadır. Şimdiki örnekler, örgütün her tür gelir kaynaklarını savurgan biçimde kullandıkları için hem bağımsız ve hem de pek pahalı yerlerdir.

Banliyölerde oturanların pek çoğu bu yerlerde oturmak ve bu sistemi korumak ister. Bu gibilerin gerekçeleri önemli psikolojik temele dayanır; diğer bazılarının isteği de ya bilgisizlikten ya da yanlış bilgi alınmasından kaynaklanır,

Bağımsızlık İsteği

Yalnız kentin çevre alanlarındaki nüfusunun hızla artması değil, bunun yanı sıra banliyölerin sayısı da büyük ölçüde çoğalır. 1915 de St. Louis Yönetim Bölümünde - county- tüzelkişiliği bulunan sekiz belediye vardı. Bu sayı 1935’de yirmi beşe yükseldi. İkinci Dünya Savaşı arkasından 1956’da büyük bir artış göstererek bu sayı doksana altıya ulaştı.

Montgomery bölümündeki Dayton anakentinin on kasabası ve köyü vardı. 1910 yılında; on yıl sonra bu sayı ondokuza çıkar. Bu sayılar yalnız halkın anakent dışında değişik yönere yayılmasını değil, aynı zamanda insanın yönetim örgütünü bölmesi, yenilerini kurması gibi bir eğilimi de gösterir.

Alt bölümlerin her bir grubu nüfusu az, seyrek de olsa, kendisinin öteki bir banliyöye ya da anakente katılması yerine yeni bir örgüte sahip olması çabasını güder, bunun yollarını arar.

Halk neden “kendi” küçük banliyösünü ister ya da seçer? Bu soruya yanıt oluşturabilecek nedenler şöyle sıralanabilir;

a — Her ne kadar ağır bir “rehin” yükü bulunsa da, banliyöde bağımsız bir eve sahip olunması önemli nedenlerden birisidir. Anakent hizmetlerini yürütebilmek için koyduğu ağır vergiler yüzünden burada ev sahibi olmamın maliyeti pek yüksektir. Banliyölerde az ve düşük vergi ödemek yoluyla ev edinmek daha kolay görünür. Banliyölerde oturanlar, yüksek maliyetin ev edinmeyi engelleyeceği düşüncesini taşır. Bu nedenle de hem vergilerin ve hem de maliyetin yüksel-

meşine karşı savaşırlar. Böyle bir tutum ve davranış, katılma ya da kent sınırı içine alınmaya karşı düşmanlık doğurur. Ayrıca, banliyönün herhangi bir kent ile birleşmesine de karşı çıkılır. Çünkü, bütün bu durumlar hem vergilerin artması ve hem de kamu hizmeti ücretlerinin yükselmesi anlamı taşır.

b — Anakenti yönetenlerin profesyonel politikacı ve uzman olmaları kanısı yaygındır; bu tür insanların yönetimi ise pahalıdır ve çatışmalıdır, bozuşma doludur.

— Bu tür bir durum kötü bilinir; çünkü, Jackson'cu yönetim anlayışının, bu anlayışın değerinin komşular tarafından bozulacağı düşünülür.

— İkincisi, kentte oturanların daha geniş ve büyük, fazladan hizmet gerektiren evde oturmanın prestij sağladığı düşüncesinin karşıtı tercih edilir.

— Üçüncüsü, eskilerde kırsal alanda bulunan topluluk değerlerinden kurtulma, toplumsal duygulardan uzaklaşma isteğidir.

Anakent türlü etnik gruplardan, soylardan ve değişik kültürlerden biçimlenir, oluşur. Tek sınıf, tek kültür, tek grup eğilimi pek çok banliyöde, sosyal baskı ve karışıklıkları en aza indirmek çabası güdülür.

Banliyölerde yönetim çok daha kişiseldir. Orada yaşayan hemen herkes banliyö görevlilerinden herhangi birini kişisel olarak doğrudan doğruya ya da görevi nedeniyle tanır. Banliyö yönetimi anakenttekine oranla daha bir güler yüzlü ve insancıldır. Bütün bu özellikler banliyölerin seçimi için tipik tercih nedenidir.

Yönetime Katılma İsteği

Banliyölerin yaygınlaşması konusunda psikolojik -ruhsal- etkilerden birisi de, yerdeşlerin yerel yönetimlere katılma, buralarda alınan kararları bilme ve bunlara katkıda bulunma isteğidir.

Nüfus artışı nedeniyle kentteki insanın yabancılaşması, daha çok sayıda yerdeş ulaşma olanağı veren eski biçim siyasal organ özelliğinin azalması, yalnız kalma ve bozulmanın çoğalması, banliyö yandaşları için önemli durumlardır.

Reform dönemi uygulamalarından yerel yönetim temsilcilerinin bölgesel değil de, geniş alanda seçilmesi, vatandaşın kendisi ile yönetim arasında bir perde oluştuğunu anlamasını sağladı. Ancak, banliyöde oturan kimse, demokrasiyi simgeleyen ilişkilerle kavuşabilir. Banliyöye taşındıktan sonra yerdeş bir yığm toplantılara katılmak, bir sürü oy vermek gibi durumların dışında kalır; ayrıca kentin yönetiminde görev alanları tanımak yükünden kurtulur. Öte yandan banliyöde sosyal değerleri kendisi gibi olan görevlilerin kararlarına, eylemli olarak katılmasa da bir güven duygusu egemen olur, bir rahatlık duyar.

Günümüzün kentlisinin toplum anlayışı belirsizdir. Bir bakıma anakentin alam dışında ve kendisini ona pek bağlı saymaz. Bölgesel kurumların sayısı da pek

azdır. Tipik bir vatandaşa göre istenen gerçek durum “aile” ve “komşuluk”tur. Bu yüzden “bölgesel sorunların çözümü için herhangi bir araç bulunmadığı gibi ilerleme yeterliliği, akılcı plan yapma, bölgesel bir bilinç uyandırma kaybolur.”

Görüş darlığı ve içtenlik kıtlığı nedeniyle banliyöde oturan kişi, yerel yönetimin yapısını ve sınırlarını çok az bildiği gibi, anakent hakkında da pek bir şey bilmez. Yerel yönetimin sahip olduğu yasal gücü, eyalet kanunlarınca neleri yapmasının önlendiği, hangi hizmetleri yerine getireceği, bunların gerçek maliyetinin ne olacağı; o gün için maliyetin ne olduğunu da bilmez. Ona göre yerel yönetim, yerine getirilmesi gereken bir bağlılığı olmadığı için iyidir; ancak, bu örgüt aracılığı ile kamu hizmetlerine ulaşır. Oysa, bölge yönetimi bu tür bir hizmet vermez.

Yerel Denetim İsteği

Banliyöde oturanlara, burada bulunmaları onlara yönetim işlevleri üstünde denetim olanağı verir mi? Kaldı ki, buralarda hizmet alanları bir bütünlük oluşturabilir mi? Banliyöcülerin gözlemlerinden kaçırıldığı önemli bir nokta vardır; bunlar her şeyin politika ile çözüleceğini düşünür.

Kimi konu ve alanlarda yerel yönetimler denetimi elinde tutmak ister, bırakmaz. Bu alanlar : Çöp toplama, arsa ve arazi kullanımı, eğitim, kent cadde ve sokaklarının bakımı vb.

Yerel istekler lüks hizmet yönündedir. Ancak, azı ile yetinirler. Zengin kimseler, bütün alanlar için yasalarla ortaya konulan bir kalıbın içine zorla girmeyi uymayı istemez. Oysa, onlar anakentin temin edemediği lüks hizmet ister ve bunu elde ederler.

Bazan ters görünse de, zengin banliyöcüler anakentten alabildiklerinden daha az hizmet ile yetinir. Daha önce değinildiği gibi, sokaklarının aydınlanmasını ve kaldırım döşemesini bile istemezler.

Orta dereceli bir banliyöde, ilginçtir anakente karşı bir korku ve tiksinti vardır. Bu tür yerlerde oturanlar çoğu kez ancak evlerini satm alabilecek güçtedirler. Bunlar hizmetlerin en azını bile istemez; çünkü, bunların maliyet ve fiyatları etkileyeceği, bu nedenle de kendilerini ev edinme gücünün dışına atacağı, prestijlerini yitireceğinden korkarlar.

Bunlara göre anakente katılmak birkaç hizmet elde etmektir. Oysa, bunlarsız da yapılabilir. Bu iki aşın uç arasındaki kimseler için fazla hizmet elde etmek çok para gerektirse de, bunlar prestij ve üstün olma göstergeleridir.

Bu kesime düşen kişiler fazladan hizmet elde etme karşılığı fazla para ödemeyi ister; bunlar genellikle bu tür hizmetlerin kente katılmak yerine kendi alanlarında - banliyölerde daha ucuz elde edileceğine inanır.

Banliyölerde oturanların, buradaki iş ve işlemleri denetlemek istemelerinin değişik banliyölerde değişik düşüncülerinin nedenleri şöylece sıralanıp sayılabilir.

1 — Düşük gelirli çevreler kendi çöplerini çöplüğe kendüleri dökmek ister.

2 — Varlıklı olanlar, anakentte haftada bir kez çöp alınmasına karşılık banliyöde iki kez alınmasını tercih eder.

3 — Eğitim hizmetlerinin yerel denetimi istenir; çünkü, bu konu çok pahalıdır. Ayrıca, okul yapısı da bir bakıma “yer-mevki” simgeler.

4 — Ana-babalar ilk ve orta öğretimde çocuklarının yakın çevresini bilmek ve denetlemek isterler. Çünkü, daha sonra en uygun bir yüksek okula girmesini, iyi bir arkadaş grubu edinmesini düşünür.

5 — Yaşlı kimseler ve düşük gelirli alanlarda oturanlar, düşünülen maliyetin daha altında bir eğitim hizmeti ile yetinir.

6 — Varsıl banliyölerde okul durumu ek prestij olarak benimsenir.

7 — Otomobili olmak ve karısının gardrobu da gösteriş ve övünme için önemli araçlardır.

8 — Günümüz banliyölerinde yüzme havuzu bulunması, okul toplantı salonunun lüks döşenmesi de yine bir övünme ya da yarışma nedenidir.

9 — Varsıl olsun olmasın bütün banliyölerde oturanlar, büyük kentin okul sisteminin aksine kararların kendilerince alınması amacını güder.

10 — Banliyölerde arsa ve arazinin kullanılması konusunda da etkili olmayı düşünürler; bunu da çok önemli bulurlar.

11 — Aslında etnik-azınlık, gruplar arası denge sanayi ve ticaret durumu ile de çok yakından ilgilenirler. Bunlar sosyal, sınıfsal ve iş ayrımı üstünde dururlar.

12 — En önemlisi de o yerin planlama komisyonu ya da örgütü ile tanışmak ya da üstünde etkili olmak isterler. Çünkü, bunlar kendi çevrelerindeki arsa kullanımının değişmemesi ile yakından ilgilenirler.

Anakentin planlama kurallarına uyan profesyonel görevlileri banliyöcüler için gelişen bir toplum sağlayamaz; bir ev sahibi olarak plan işleriyle ilgili olanların eksik bir denetimle yıkıma gittiğine inanır.

Son Derece Önemli Denetim İşleri

Yukarıda sayılan hizmetlere ek olarak banliyöde oturanların sahip olmak istedikleri bazı hizmetler de vardır. Bunlardan birisi, kendi üzerlerindeki denetimin anakent yerine yerel örgüt elinde olmasını tercih etmeleridir. Bunlara örnek olarak polis, yangın söndürme, toplu taşıma ve ev yapımı -sayılabilir.

Banliyöcülere göre güvenlik örgütü -polis- ilginç gereklere ihtiyaç gösterir. Bunlar polise ihtiyacın pek önemli olduğunu düşünmez. Herhangi bir öldürme,

ırza geçme, kundaklama görülmeyen bir banliyöde polis, metropoliten bir alanda olduğu ölçüde anlam taşımaz. Eğer zor bir olay ile karşılaşılırsa, devlet/eyalet polisi ya da County Şerifi belki ikisi birlikte bu banliyöye fazladan yardım eder. Oysa, bu iki güvenlik görevlisi için anakent oldukça yüksek ödemede bulunur.

Yangın söndürme konusunda gönüllüler kullanılarak belki banliyölerde maliyet düşük tutulabilir; halktan bu işe gönüllü yazılanlar aslında anakentte oturanlar ölçüsünde yüksek yangın sigorta primi ödemekten kaçınırlar. Üstelik metropoliten alan yangın sistemi dışında kalmayı istemelerinin bir öteki nedeni de anakentte bulunan pahalı yangın araç-gereçlerine, bunların kalacağı yüksek maliyetli binalara ve büyük depolara fazladan para ödenmesidir.

Banliyöde oturan ailelerin bir, iki ya da daha çok arabaları bulunması, anakentin düşük gelirliler gözetilerek düşünülen ve yapılan cadde ve sokakları, bunların trafik gereksinimini karşılamadığı söylenir.

Banliyölerde oturanlar, kamu evleri yapılması konusunda kuşku ile bakar; bu yola gidilmesini de istemez. En azından kent yönetiminin bu işi yapmasını eleştirir, karşı çıkar.

Kimi konular vardır ki, banliyöcüler bunlara güçlü olarak karşı çıkmaz. Bu işlere örnek, bütün bir bölgeyi içine alan hizmetlerdir. Öte yandan siyasetin ana ya da temel kararlarını profesyoneller alır, ortalama bir vatandaş bu kararların hiç birine katkısı olmadığı görüşünü taşır. Bu konulara verilecek örnekler : Halk sağlığı ve yaşam düzeyi, çöp toplama, kanalizasyon yapımı, içme ve kullanma suyu sağlanmasıdır.

Yukarıda sayılan alanlarda doğrusu, banliyöcülerin güçlü bir kontrol gereksinimi duyduğu söylenemez. Yalnız bu konularda en az harcama yapmak gibi bir istek taşır.

Pek çok ailenin oturduğu evler, restoranlar ve toplantı salonları karşısında banliyöcü sağlık hizmetini pratisyen bir aile doktoru ile karşılamayı yeğler. -Banliyölerin çoğu kamu sağlığı konusunda hiçbir ödemede bulunmaz- Herhangi bir kimse ya da kurum onu durdurmazsa, kanalizasyon ayağını en yakın dereye akıtmanın, ayrıca bir çukur, kent kanalizasyonuna bağlanmaktan daha ucuz olduğunu; kuyu suyunu tulumla ile çıkarmamın da yine kolaylığını ve ucuzluğunu savunur.

Bir İşin İki Kez Yapılması

Yasal olarak birçok parçaya bölünen bir kentin, yersiz ve boşuna çalışması ve harcama yapması çok büyüktür. Bir yerleşim yeri halkı bir dizi bölünürse, hem personelin uzmanlaşması ve hem de makine kullanılması o ölçüde güçleşir. Örneğin ayrı ve birbirinden uzakça mahalleler arasında kanalizasyon yapılması,

içme ve kullanma suyu elde edilmesi çok büyük para harcanmasını gerektirir. Üstelik ekonomik de değildir. Bunların ayrı ve bağımsız yapılması ise daha da pahalıdır; çünkü, hem yetersiz çalışır ve hem de ihtiyacı karşılamaz. Ya yetmez, ya da kullanılmayan gücü vardır.

Bu iki hizmet metropoliten alanlarda pek çok sayıda kurulur ve işletilir. Banliyölerde oturanlar bir bakıma bağımsız olmayı düşünür ve isterler.

“İçme ve kullanma suyumuz için anakente bağlı olmak istemeyiz” görüşünü paylaşır.

Bilgisizlik ya da yetersiz maliyet yüzünden bu tür bir görüş yaygınlaşır. Oysa, herhangi bir işlem yapılmadan dışkılar bir çay ya da ırmağa dökülür; bu ırmak da anakentin içinden geçer.

Amatörlük

Hemen her tür uzmanların yanında, banliyöler eğitimsiz amatörlerle işlerini yürütmeye çabalar. Öte yandan banliyölerin yönetimi, yönetim örgütü ve çalışmaları, büyük kentlere göre çok basittir; az bir yetenek gerektirir.

Kimi Hizmetlerin Yokluğu

Bir yapı komisyoncusunun “Perambulator Park banliyösünde vergiler çok düşüktür” biçimindeki ilanı her zaman görülebilir. Ancak, bu tür ilanlarda verginin neden az ya da düşük olduğuna değinilmez. İşin doğrusu bu yerde oturanlara sunulan herhangi bir hizmet yoktur.

Birçok hizmetin yokluğu, çoğu kez bunların olmayışı büyük kentleri çağırıştırır ve türlü yollarla bunlar karşılanır. Banliyöler de kimi hizmetlerin yokluğuna katlanır ve bunu önceden bilirler. Kendileri bazı hizmetleri karşılamaya çalışır. Kimi hizmetlerin de masraf yapmaya değmediğini düşünürler. Bir başka bakımdan birçok hizmet banliyöde, kente göre daha pahalıdır; buralarda nüfus yoğun ya da yeter sayıda insan bulunmaz.

Bazı uygulamalar özellikle dışkılar, yağmur suyu kanalları, kaldırım döşenmesi ve bunların bakımı, sokakların aydınlatılması, içme ve kullanma suyu sağlanması, çöp toplanması ve kanalizasyon yapımı gibi işler kentlere göre banliyölerde çok daha pahalıdır.

İşbirliğinin Yokluğu

Banliyöler bağımsızlıkları konusunda son derece dikkatli ve kıskançtır. Banliyö yönetiminde çalışanların da etkisiyle banliyöde oturanlar, anakent ile ya da başka bir banliyö ile işbirliği önerileri karşısında bir arddüşünce arar, bu işbirliğinden kaçınırlar. Bu tür bir tutum ve davranış hem işbirliğinin yokluğunu ve hem de araç ve gereçlerin yetersiz ve verimsiz kullanılmasına neden olur.

Adaletsiz Vergilendirmeler

Banliyö sınırlarının gelişigüzel saptanmış olması, onların yerel yönetimlerini destekleyen bazı parasal olanaklar elde etmelerine neden olur; ancak bu durum banliyölere göre değişir : Kimileri varıl, kimileri de yoksuldu.

Bir kentin çevresinde, kendi hizmetlerini karşılayacak vergi kaynağı arayan banliyöler bulurken, çok varıl banliyöler de vardır. Bu varıl olanlar gelirlerinin hepsini kendi iş ve hizmetlerinde kullanır. Bir bölümü de çok yoksuldu; hizmet giderlerini bile karşılayamaz.

Çok varıl bir kentin çevresinde bulunan pek yoksul banliyöler de vardır. Bu tür bir banliyöye, sanayi olmayan, orta ya da düşük gelirli kimselerin banliyösü örnektir. Bunlar çok gerek duyulan en önemli hizmeti bile verdeşlerine sunamaz.

Yukarıda değinilen eşitsizlikleri gideren, sıkıntıları azaltan bir yol, kimi hizmetlerin banliyölerce devlete, eyalet alt bölümüne -county- ya da bölgesel kuruluşlara aktarılmasıdır. Kimi ihtiyaçların karşılanmasında da devlet ve Federal devletin paylaşılan vergilerine, yardım ve bağışlarına başvurulur. Devletle paylaşılan vergiler, öteki yönetim yerlerinden gelip geçenlerden, yolculardan yararlandıkları hizmetler karşılığı alınan paralar, dolaylı vergiler; vergi yüzde- rinin artırılması; banliyöde sanayie izin verilmesi, mülk vergisinin yükseltilmesi, vergi ödemelerinde çeşitlendirmeye gidilmesi gibi durumlar sayılabilir. Değişik ve yüksek vergi alınacak yerler : Satış salonları, sağlık evleri, süpermarketler, alışveriş yerleri, özel çalışma ya da işyerleri ve öteki ticaret kuruluşları.

Yukarıda sayılan konulara eğilim ya da uygulama, yeni banliyölerin oluşumu bir ölçüde bozulur; değerler değişir, buralar her sınıftan insanların oturduğu yerleşim yeri olma durumuna gelir.

Değerleri Yükseltme

Banliyölerde vergi düzeyi anakente göre çok daha düşük oranda başlar; ancak, çok kısa bir süre sonra hızlı biçimde artar. Mülk vergisi gelirinin en büyük bölümü okul harcamasına gider; bu pay çoğaldıkça vergi de ona göre yükselir.

Banliyöde oturanların sayısı artarken buna ek olarak kent hizmetlerine duyulan ihtiyaç da çoğalır. Her yeni hizmet ek harcama gerektirir, her harcama da ek vergi getirir.

Su ve kanalizasyon şebekesi yapılmak zorundadır. En kısa zaman içinde cadde ve sokakların yapım ve döşenmesi, yağmur suyu kanallarının açılması yerdeşlerce istenir. Bunların yanında sokakların aydınlatılması beklenir. Ayrıca polis ve yangın söndürme hizmetlerinin genişletilmesi ihtiyacı ortaya çıkar.

Çözümü çok pahalıya gelen kanalizasyon ayağının bir yere bağlanması, bir süre gözardı edilse de, sonunda çözülmesi zorunlu duruma gelir.

Bütün bu sorunların parasal yükü banliyöde oturanların üstündedir. Bunlarda da - yükte- herhangi bir azalma olduğuna tanık kimse yoktur. Yüke dayanamayan çeker gider. Kalanlar çıkarılacak yasalarla, kurulacak özel bölgelerle ya da komşu bir kente bağlanmak biçiminde bir çözüm bulmaya çalışırlar.

METROPOLİTEN ALAN SORUNLARI

Yukarıda daha çok anakentin ve banliyölerin sorunlarından söz edildi. Oysa, bütünüyle anakenti ya da metropoliten alanı ilgilendiren konular ve sorunlar da vardır.

Sağlık kurallarına ve tekniğe uymayan bir kanalizasyon uygulaması bir başka yerleşim bölgesinin ya da kentin sağlık durumunu tehlikeye düşürür. Ekonomik zorunluklar, bir göl ya da ırmaktan içme ve kullanma suyu sağlanması birkaç yerleşim yerinin ortak girişimde bulunmasını zorlar.

Bir başka birlikte çalışmayı gerektiren konu da trafik akımı ve düzenidir. Bir bölgedeki arsa ve arazi kullanımı, kentin öteki bölümlerini/mahallelerini de etkiler. Kirli hava ve gürültü, mikroplar gibi yasal sınır tanımazlar.

Bu değinilenler ortak sorunların yalnız birkaçıdır. Doğrusu en önemlileri üstünde herhangi bir anlaşma olduğu da söylenemez. Kaldı ki, bu sorunlar hizmetin düzeyine, yere! değerlere göre bir alandan ötekine değişiklik gösterir.

Bütün bu sorunların en büyüğü, “metropoliten alan içinde oturanların yapılması gereken konularda görüş birliğine varması çok güçtür; görüş birliği sağlanamayan konular : Yönetim biçimi ya da örgütü, maliye, bayındırlık işleri, okullar, soy ilişkileri, arsa ve arazi kullanımı ve benzerleri”dir.

SONUÇ

Derlememizin başlangıcından buraya değin süren bölümlerinde önce bir açıklamanın arkasından Amerika Birleşik Devletlerinde “banliyö-yörekent”lerle ilgili bir tanım, banliyölere taşınma nedenleri ve banliyölerin türleri ile anakentin sorunları üstünde durulmuş, daha sonra bunlara karşı banliyölerin sorunları ele alınmış, banliyö ve anakent sorunlarının yanında metropoliten alanın sorunlarına da kısaca değinilmiş bulunmaktadır.

Gerek kırsal alandan kentsel yerlere ve gerekse kentlerden deniz, göl ve akarsu kıyılarına akın edilmesi olayım hemen her ülkenin yaşadığı bilinmektedir. Bazı ülkeler şu birkaç yönlü insan akımının hepsi ile, kimileri biri ya da ikisi ile karşılaşır. Kiminde daha erken başlar, kiminde de daha geç. Ancak, şu husus hemen söylenebilir ki, bu tür insan akımlar her ülkede vardır; olmayanın olanağı ya da olanakları yoktur denilebilir.

Demokratik yönetim biçimini benimseyen ve uygulayan herhangi bir ülkenin kendi vatandaşları için şu ya da bu yerde “oturacaksın” gibisine zorlayıcı ve kısıtlayıcı

bir tutum ya da anlayışa girmesi düşünülemez. Bu gibi ülkelerde herhangi tür bir kısıtlamaya gidilebilmesi için “kamu yararı ya da kamu zararı” söz konusu olması, onların korunması amacının güdülmesi gerekir. Bunlar da yine demokratik yollara başvurularak, belli kurallara uyularak yapılabilir. Karşıt durumda halkın tepkisi ile karşılaşılır. Demokrasi adı verilen yönetim biçimi de “çığırından” çıkar.

Demokrasiyi benimseyen ülkelerde uygulanan değişik bir yol bulunduğu gözlenir. Şöyle özetlenebilir bu yöntem; ülkenin türlü konudaki uzmanları - ekonomi, bayındırlık, mimarlık, görünüm -peysaj, eski ve yeni tarihi eser, anıt uzmanları, maliyeciler vb.- biraraya gelerek ülkenin nüfusu, nüfus artışı, gelecekteki gereksinimleri göz önüne alınarak bilimsel planlar düzenler, bunları uygulayıcılara sunarlar. Ayrıca, bu planlar ülkenin ilgili ve yetkili kurullarından -Parlamento, belediye meclisleri, özel yönetim kurulları- geçirilerek bunlara uygulama ya da yasa gücü kazandırılır.

Yukarıda açıklanan yollardan gidilerek yasa gücü kazandırılan planlar gerek kentler ve kasabalar ve gerekse hükümetler -iktidarlar- kendi aralarında uygu- lamada elbirliği ve işbirliği yaparak: çağa, bilime uymaya, arsa ve arazilerin gerçek ihtiyaçlar çemberinde kullanılmasına çalışırlar. Bu konunun en önemli yönü ya da yam, planların öyle gelişigüzel, hatır gönül düşünülerek değiştirilmemesi, yıllar ve yıllarca olduğu gibi uygulanması, uygulanabilmesidir.

Burada hemen eklenmesi, açıkça söylenmesi gerekir ki, türlü konuda yapılan planların olduğu biçimi ile uygulanması, ilgili ülkenin uygarlık düzeyini de gösterir. Geri ülkelerde de kimi planlar yapılır; yapılır ya, bunlar bir büyük siyasal, yakınsal ve parasal etkilerle değiştirilir ve ilk düzenlendiği biçimi ile kalmaz; daha da açığı bir süre sonra tanınmaz duruma gelir.

Amerika Birleşik Devletlerinde gerek Federal devlet, gerekse eyaletler/devletler vergi ve vergi bağışıklığı, türlü yardım ve bağışlarla hem planların uygulanmasını, hem de kent yönetimlerini denetleyebilir. Değil mi ya, yapılan bağış ve yardımların kendisi denetimi gerektirir.

Ülkemizde gerek köyden kente, gerekse kentlerden deniz kıyısına olagelen akının herhangi bir düzene bağlanması, daha da açığı bir plan yapılması düşünülmeyi denilemez. Otuz yılı aşan bir süredir bu konuda çalışan bir de kuruluş var. Var ya, neyi planladığı ya da planlarının ne ölçüde uygulandığı pek öyle kestirilemez.

Dikkati çeken bir başka durum; ABD’nde gecekondular adı verilen yerler kent yerleşim alanının iç bölümünde, neredeyse ortalarına düşer, kentin eski yerleridir. Dış bölgeler yeni yapılar ve yeni mahallelerdir. Oysa, ülkemizde gecekondular alanları kentlerin dış çemberinde oluşur ve gelişir.

Gecekondu bir sorun ve hem de çözümü çok güç bir sorun olarak ortaya çıkar. Bunun çözümü için birkaç “gecekondu yasası” çıkarılmışsa da, bunlardan bir sonuç alındığı söylenemez. Bugün için ülkemizde gecekondu sorunu çözülemez bir aşamaya gelmiş bulunmaktadır.

Ülkemiz için önemli durumlardan birisi de, kıyılarda yapılaşmadır. Kentlerin, özellikle büyük kentlerin gecekondulaşmasında nasıl bir planlama yapılmadığı, yapılsa da uygulanmadığı görünür, bilinirken, kıyılardaki yapılaşmanın herhangi biçimde planlanmadığı, bu durumun gelecekte gecekondu sorunundan da kötü olacağı şimdiden söylenebilir. Bu konuda da yırtık büyümektedir; ileride çözülemez bir genişlik kazanacağı kolaylıkla kestirilebilir.

Kıyılarda bir yandan devlet kuruluşları, öte yandan kooperatifler ve kamu kurumları, şirketler ve özel kişiler sürekli inşaat yapar; kıyıların hızlı yapılaşmasına katkıda bulunurlar. Bu hızlı yapılaşmaya bir de “plansızlık” eklenirse, gelecek için ileri sürülen görüşün hiç de dayanaksız olmadığı anlaşılır.

Bir başka önemli nokta da şudur, ülkemizde kıyılar genellikle kayalıklar dışında ağaçlık, ormanlık, bahçeliktir : Ekili dikili yerlerdir. Buralar bir sözcükle yeşildir; “yeşillik”tir. Kıyılara akın yüzünden arazilerin parselenmesi, arsa haline getirilmesi, bir dizi bina yapılması, buraların doğal özelliğini yitirmesi, yeşilliğin gidip yerini beton yığınlarının alması sonucunu doğurur.

Kimi ülkede tarıma, ekim ve dikime uygun yerler ve ormanla kaplı alanlarda yapı izni verilmediği ileri sürülür. Bina yapım izninin taşlık, hiçbir yeşillik taşımayan yerlere verildiği, böylece topraktan yararlanma amacının güdüldüğü savunulur. Oysa, ülkemizde her türlü yapı -resmi ve özel binalar, fabrikalar vb.- arazilerin en verimli olan yerlerinden seçilir, buralara yapılır. Böylece ekim ve dikime uygun alanlar sürekli küçülür. Tarım ilerleyeceği yerde tarım ürünleri gitgit azalır. Belirtilmesi gereken en önemli durum tarıma dayanmayan bir sanayiye temelsiz kalacağı da bilenlerce söylenir ve savunulur.

Son bir nokta, nereden nereye, Amerika Birleşik Devletlerinde bir çiftçi ailesi 20 - yirmi- aileyi besler. Nüfusun beşte biri çiftçidir bu ülkede. Bizde, nüfusumuzun yüzde yetmişinin çiftçi olduğu düşünülürse, nerede bulunduğumuz daha bir iyi anlaşılır.

İNGİLTERE'DE ÖZELLEŞTİRME : METODLAR, HEDEFLER VE SONUÇLARI

Sırn UYANIK
Hekimhan Kaymakamı

GİRİŞ

Özelleştirme, dünya üzerinde bir çok hükümet tarafından değişik amaçları gerçekleştirmek için kullanılmaktadır. Özelleştirme politikaları yalnız sağ hükümetlerle de sınırlı kalmamıştır. Genellikle ekonominin kilit sektörlerinde temel üretim ilişkilerini tümünden değiştirdiği için de, özelleştirme popüler kapitalizm ya da mülk-sahipleri demokrasisi gibi adlarla anılmaktadır.

İngiltere'nin özelleştirme deneyi, bir çok yorumcu tarafından siyasal ve ekonomik açılardan önemli bir başarı olarak görülmektedir. Ortaya çıkan sonuçlardan bunun tartışma götürdüğü görülecektir. Ancak özelleştirmenin en kapsamlı ve en hızlı biçimde uygulandığı ülkenin İngiltere olduğu rahatlıkla söylenebilir (Veljanovski, 1987). Öteki ülkeler için örnek olarak gösterilmesi de bu yüzden olsa gerektir.

Gerçekten de 1991 başı itibarıyla kamu kesiminin yarısından çoğu özel sektöre devredilmiş, 650 bin işçi sektör değiştirmiş, 1.250 bin belediye konutu satılmış ve 9 milyon insan hisse senedi sahibi olmuştu (Marsh, 1991 : 463). Bu ölçekteki bir politikanın da siyasal ve ekonomik tartışmaların odak noktası haline gelmemesi düşünülemezdi. Karşıtlarının bir kısmı izlenen politikayı “19. asır vahşi kapitalizmine dönüş” olarak nitelerken, diğer bir kısmı da vergilerdeki indirimleri karşılama yöntemi olarak değerlendirmiştir. Kimilerine göre ise özelleştirme adına yapılanlar, Thatcher'in sendikalara karşı açtığı savaşın bir parçasıdır. Öte yandan savunucuları da özelleştirmeyi, İngiltere'yi bazı sosyalist kurumlardan kurtararak bireysel seçim ve özgürlüğü getirecek olan “radikal sağ ideoloji” olarak sunmuşlardır.

İleride ayrıntılı olarak değinileceği üzere, izlenen özelleştirme politikaları İngiliz kamu yönetimine kurumsal bir yenilik de kazandırmıştır : Düzenleyici (nazım) otorite (regulatory agency).

ÖZELLEŞTİRMEDE KAPSAM VE YÖNTEM

Bu çalışmada özelleştirmenin tanımı konusundaki terminolojik tartışmalara girmeden Young (1986 : 236)m şu kapsamlı tanımım benimseyeceğiz : “Kamu kesiminin rolünü ve alanım özel sektör lehine sınırlamayı, kamu kesiminin elinde kalan kısmın da performansım artırmayı amaçlayan politikalar dizisi”.

Bu basitleştirilmiş genel tanımdan sonra, İngiltere'de uygulanan başlıca özelleştirme metodlarını sıralayalım.

— Kamu iktisadi teşebbüs ve şirketlerinin satışı (dar anlamıyla özelleştirme, denationalization) : British Telecom, British Airways, British Gas, BP ve Jaguar örneklerinde olduğu gibi.

— Yerel yönetimler, milli sağlık örgütü ve bürokrasinin daha önce kendilerinin yapmakta oldukları işleri ihaleye çıkarmaları : Çöp toplama ve cadde - sokak temizliği gibi belediye hizmetleri, milli sağlık örgütünde (NHS) çamaşırhane ve nakliye hizmetleri gibi.

— Bazı sektörlerdeki devlet tekelinin esnetilmesi (deregulation) : Otobüs işletmeciliği ve elektrik üretimi alanlarında olduğu gibi.

— Kamusal sayılan bazı görevlerin özel sektöre üstlenilmesi : Özel huzurevleri, düşkünevleri, zihinsel özürlüler için bakımevleri ile yerel vakıf teşebbüsleri.

— Özel sektörde uygulanan bazı metodların kamu kesiminde de başlatılması; başarılı işadamlarının kamu teşebbüsleri ile kamu kurumu niteliğindeki diğer kurumlarda yönetici pozisyonlarına getirilmeleri.

— Sosyal devlet yükümlülüğünden kaynaklanan bazı harcamaların kısıtlanması : Reçetelerdeki devlet desteğinin azaltılması ya da okullardaki yemeğe yapılan belediye harcamalarına son verilmesi gibi.

— Belediye konutlarının -büyük ölçüde kendi kiracılarına- satışı : Bu yolla kamu kesiminin mülkiyetindeki konut stoku büyük ölçüde eritilmiştir.

Doğal olarak yukarıdaki yöntemlerin bazılarında, özelleştirme kapsamına girmedikleri gerekçesiyle itiraz edilebilir. Ancak her özelleştirme deneyimini kendi şartları ve arkaplam içinde değerlendirmek gerekir. Dolayısıyla Thatcher hükümetlerinin genel politika ve yaklaşımları gözönüne alınarak daha kapsamlı ve çok boyutlu bir çerçeve oluşturabilmek için yukarıdaki uygulamalar bu kategoriye alınmıştır.

ÖZELLEŞTİRMEDE HEDEFLER VE ULAŞILMA DÜZEYLERİ

1. Devleti Küçültmek

Özelleştirme programının hızı ve yoğunluğu sonucu ekonomik hayatta devletin rolü ve müdahalesinin büyük ölçüde azaldığı söylenebilir. Ancak değişik biçimde yeni bir müdahale türünün (regulation) ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla, özelleştirmenin, azalmasına rağmen hâlâ değişik biçimlerde etkisini sürdüren müdahalecilikle uyumlu olabileceği öne sürülmüştür (Marsh, 1991 : 464).

2. Etkinlik ve Verimliliğin Artırılması

Bu argüman, özelleştirme savunucuları tarafından çok kullanılmıştır. Özelleştirme sonrası yapılan sektörel performans hesapları bazı dallarda mali

yetlerin düştüğünü göstermektedir. Aynı biçimde kârlılık ve hasıla artışları da kaydedilmiştir. Ancak bu konu, hesap yöntemlerinin farklılığı ve aynı dönemde genel olarak olumlu geçen ekonomik; konjonktür nedeniyle oldukça tartışmalıdır (Johnson, 1991 : 167).

Tüketici açısından ise özelleştirmenin en önemli sonucu mal ve hizmet fiyatlarındaki artışlar olmuştur.

3. Kamu Borçlanma Gerekisininin (PSBR) Azaltılması

1980’den bu yana özelleştirme gelirleri hızla arttıkça kamu borçlanma gereksiniminde de önemli ölçüde iyileşme görülmüştür. Ancak, elde edilen gelirlerin daha çok vergilerde sağlanan indirimleri karşılamak amacıyla kullanıldığı savunulmaktadır (Marsh, 1991 : 472).

4. Kamu Kesimindeki İşçi Sendikalarının Gücünü Kırmak

İngiltere’de özelleştirme ay m zamanda sendikaların güçleri ve ülke siyasetindeki etkinliklerine karşı Muhafazakâr hükümet tarafından başlatılan bir hareket olarak da algılanmıştır. Bu konuda hükümetin oldukça başarılı olduğu da söylenebilir.

5. Hisse Senedi Sahipliği İle İşçi Ortaklığının Geniş Kitlelere Yayılması

Bu konuda ancak çok sınırlı bir başarının elde edilebildiği savunulabilir. Çünkü hisse-sahiplerinin oranı % 13 artmış ve çalışanların ortaklığı hedefi de ancak bir firmada uygulama alanı bulabilmiştir.

Bu amaçlara verilen önem ve öncelik her bir özelleştirme için değişen ölçülerde olmuş ve zaman içinde de değişebilmiştir. Hatta bu amaçlardan bazıları birbiriyle çelişir duruma da gelmişlerdir.

Özelleştirme programı iki açıdan değerlendirilebilir. İlk olarak programın etkin, kararlı ve tutarlı biçimde uygulanıp uygulanmadığına bakılarak başarısı ölçülebilir. İkinci olarak da ekonomik rasyonalite açısından programın hedeflerini yakalayıp yakalamadığı incenebilir. İngiliz deneyimine bakıldığında şu tespitleri yapmak mümkündür :

— 1990 sonu itibarıyla -çoğunluğu enerji sektöründen olmak üzere- 50 milyar dolar civarında özelleştirme geliri elde edilmiştir.

— Buna karşılık özelleştirmeyi kolaylaştırmak amacıyla kamu işletmelerinin 25 milyar dolar civarındaki borçlarının devlet tarafından silindiği unutulmamalıdır. Ayrıca, zarar eden kamu şirketlerinin büyük kısmına dokunulmamıştır (Dunn ve Smith, 1991 : 163). Özelleştirme sonrasında hizmet kalitesinde hissedilir düzeyde bir artış da gözlenememiştir.

— Yukandakilerden daha önemli bir sonuç ise şudur : Temel amacı rekabeti getirerek verimliliği ve hizmet kalitesini artırmak olan özelleştirme politikaları sonucu ekonominin kilit önemdeki bazı sektörlerinde (gaz ve telefon gibi) rekabet ortamı sağlanamamış ve devlet tekeli yerine özel tekeller oluşmuştur. Yeterli düzeyde ve etkin bir rekabet ortamının çerçevesini çizemeyen hükümet, çareyi düzenleyici kamu otoritelerinin örgütlendirilmesinde bulmuştur.

ÖZELLEŞTİRME SONRASINDA DEVLETİN YENİ ROLÜ : “DÜZENLEME”

İngiltere’de, gaz ve telekomünikasyon gibi devlet tekelinde bulunan önemli hizmet alanlarında gerçekleştirilen özelleştirmeler sırasında, hükümetin, yeterli ve etkin düzeyde bir rekabet ortamı yaratılması için gerekli tedbirleri almadığı ya da alamadığına yukarıda değinilmişti. Oysa, özelleştirmeden beklenen yararların sağlanabilmesi için daha fazla rekabetin temininin gerekli olduğu öteden- beri hükümet tarafından savunulagelmmişti.

Özelleştirme sürecinde daha fazla rekabetin gerçekleştirilmesini önleyen temel etken özelleştirilecek kuruluşların kendileri (üst düzey yönetimleri) olmuştur. Gösterilen sert muhalefet nedeniyle hükümet, British Telecom (BT) ve British Gas (BG) gibi dev kuruluşları ana ünite ve kısımlarına ayırarak parça parça satışlarına muvaffak olamamış ve onların istekleri doğrultusunda blok olarak ve mevcut tekel durumlarıyla satışlarını gerçekleştirebilmiştir. Böylece, Brittan (1984 : 119)’ın da belirttiği gibi bu devler, “hem siyasal, hem de pazar denetiminden kaçabileceklerdi”.

Bir başka görüşe göre ise hükümet, bazı siyasal kaygılar nedeniyle kendisi rekabet ortamının kurulmasını sağlayacak kadar bekleyememiş ve aceleci davranmıştır. Etkin bir ekonomik rekabet ortamının tesisi daha karmaşık bir yapısal düzenleme ile belli bir süre gerektirecekti. Oysa, hükümetin beklemeye tahammülü yoktu ve kuruluşların bir an önce ve başarılı bir şekilde satılmalarını istiyordu. Mevcut tekel durumlarıyla satılmaları da, daha fazla gelir getirme şanslarını artırıyordu. Bu nedenle, yukarıda ifade edilenlerden şöyle bir sonuç çıkarabiliriz : Hükümetin görünürdeki birincil ekonomik amacı olan “rekabeti ve dolayısıyla verimliliği artırmak” ile daha genel ve ilan edilmemiş siyasal amaçları arasında ortaya çıkan çatışma, İkinciler lehine çözümlenmiştir. Özelleştirmeyi kendi isteği doğrultusunda hızlı ve başanlı olarak gerçekleştirebilmek ve kısa dönemde önemli düzeyde gelir sağlamak isteyen hükümet, bunun için özelleştirilecek olan kuruluşların üst yönetiminin işbirliğine kesin olarak muhtaçtı. Bu noktayı değerlendiren eleştirmenler, kısa dönemde siyasal ve mali bir avantaj sağlanmış olabileceğini, ancak uzun dönemde sağlanacak ekonomik etkinlik ve verimliliğin feda edilmiş olduğunu savunmaktadırlar.

Dolayısıyla, özelleştirme sonucu rekabet ortamı yaratılamadığına göre, onlara göre şu anda tartışılması, sorulması gereken, “devlet tekelinin mi yoksa özel tekelin mi daha kötü olduğu”dur.

Rekabetin yokluğunda, “özelleştirilmiş tekeller”i denetim altında tutabilmek için, yeni bir tür devlet müdahalesi denebilecek ve devlet tarafından oluşturulacak olan “düzenleyici otoriteler” (regulatory agencies) getirilmiştir : OFTEL, OFGAS, OFWAT gibi. Ancak bunların bazı kısmi başarılarına karşın hizmet standartlarının düşmesini ve fiyatların artmasını önleyemedikleri ve bu nedenle de halka güven vermedikleri savunulmaktadır (Dunn ve Smith, 1990 : 38). Bu durum da, “düzenleme”nin rekabetin yerine ikame edilemeyeceğini göstermektedir.

SONUÇ

Üzerinden yeterli süre geçmediği ve süreç olarak henüz tamamlanmadığı (The Economist’e göre -January, 16-22, 1993- sırada, son halkayı oluşturacak olan demiryolları, kömür işletmeleri ve posta acentası vardır) için İngiliz özelleştirme deneyiminden kesin sonuçlar çıkarmak oldukça zordur. Yine de, yukarıda ana- hatlarıyla özetlenen gelişmelerden şunları vurgulamak gerekir :

— İngiltere artık bir “karma ekonomi” değildir. Bu anlamda özelleştirme deneyimini başarılı saymak gerekir.

— Özelleştirme, bazı temel hizmet alanlarında (gaz, telefon, su, havayolları) beraberinde rekabeti getirmemiştir. Bu nedenle, etkinlik ve verimlilik artışına yol açıp açmadığı oldukça tartışmalıdır.

-- Beklenen ekonomik yararların ve yapısal değişikliğin istenen düzeyde gerçekleşmemesi karşısında şu soru haklı olarak sıkça sorulmaktadır : “Özelleştirme, Muhafazakâr hükümet tarafından salt ekonomik bir sorun olarak mı ele alınmakta yoksa bir siyasal görüş hatta bir inanç olarak mı uygulamaya konulmaktadır?” Yorumcuların büyük bölümü İkincinin daha ağır bastığı görüşünde birleşmektedirler.

KAYNAKÇA

- Brittan, S. (1984), “The Politics and Economics of Privatization”, Political Quarterly, vol. 55, no. 2 pp. 109-128.
- Dunn and Smith (1990), “The Economic Policy”, in Savage, S., Robins, L., Public Policy Under Thatcher, London : Macmillan, cpahter 2.
- Johnson, C. (1991), The Economy Under Mrs. Thatcher, London : Penguin Books.
- Marsh, D. (1991), “Privatization Under Mrs. Thatcher : A Review of the Literature”, Public Administration. Winter, 1991, pp. 460-480.
- The Economist (January, 16-22, 1993) “End of the Line” p. 35.
- Veljanovski, C. (1987), Selling the State, London : Weidenfield & Nicholson.
- Young, S. (1986), “The Nature of Privatization in Britain”, West European Politics, vol. 9. no. 2, pp. 235-252.

KAMU YÖNETİMİ NEDİR?

Çev : Ali Rıza ÇALIŞIR*
Çayırılı Kaymakamı

Bilimsel Metod: Giriş olarak bilimsel metod ve “bilim” hakkında bazı şeylerin söylenmesi zorunludur. Genel olarak iki kapsamlı kavram; Kamu Yönetimi’nin kendi başına bir “bilim” olup olmadığı ve bilimsel metodun teknik bir araç olarak kamu yönetimi çalışmalarında tam olarak uygulanıp uygulanamayacağı sorusunda kesişmektedir.

Şimdi, bilimin açıklık ve tahmin edilebilirliğin kesin karakteristiklerini ihtiva etmesinin zorunlu olduğu noktasında genel bir kabul sözkonusudur. Einstein’ın Newton’un yer çekimi teorisini değiştirmesi örneğinde olduğu gibi; son zamanlardaki yenilikler, fizik bilimlerinin teorik formüllerinin bile genel olarak varsayılandan daha az sabit (değişmez) olduğunu ancak göreceli olarak yüksek bir olabilirlik derecesine sahip olduğunu göstermektedir. Bu sadece kesin geometrik teoremlerde, örneğin kanıtlanabülen veya belli kimyasal bileşim maddelerinin yine belli oranlarda birleştirilmesi durumunda her defasında aym bileşimi ortaya çıkardığı durumları ifade etmektedir. Bilimsel disiplin genel olarak doğruluğu ispatlanabilir kurallar veya nedensel bir düzen içerisinde işlev gören temel ilkeleri ihtiva eder. Tahmin edilebilirliğin bu niteliği, tutarlılık derecesinin yüksek olmasını sağlayan dengenin teminatıdır. Böylece doğamn sözde kanunları Kepler, Galileo ve Harvey gibi tanınmış bilim adamlarınca geometrik çizgiler içinde bu özel anlayış hesaplamalarıyla kavranabilen konular olarak, temel ilkeler şeklinde belirlenebilir ifadeler olarak ele alınmıştır. Kurallar oldukça fazla kanıta sahip doğrulardan oluşan önermelere dayanmaktadır. Şu andaki durumuyla zaman, yer ve gözlemcinin duygusal tercihlerini hesaba katmayan fizik bilimler oldukça yüksek bir kesinlik oranına sahiptir. Bu nedenle bilimsel disiplinler kesin genel kuralların ve evrensel geçerliliğe sahip değerlerin bir arada bulunmasını gerektirir. Bu yüzden bilimsel açıdan tespit edilen kurallar, yargılama sonucuna bağımlı değildirler. Biz bunu söylerken Demokrasi’nin en iyi yönetim şekli olduğu inancı gibi moral kurallardan bahsetmiyoruz. Bu belki çok çok doğru olabilir ama sınıflandırma ve ölçme açısından objektif gerçeklerin uygun olmaması nedeniyle bu tezi kanıtlayan bilimsel bir yol bulunmamaktadır. Demokrasi inanç ve güvenle bağlantılı olduğu halde bilimsel kurallar gösterilebilir kanıtlar gerektirir. (Moral) değerler; bilim adamlarının araştırmalarını belli bir alana yönelmelerini motive etmenin dışında, bilimsel teoriler oluşturulması açısından çok küçük bir anlam ifade eder. Atom bombaları demokratik veya otoriter fizikçiler tarafından yapılabilir. Bununla beraber bu bombaların nasıl kullanılması gerektiği gibi ahlâki ko

* Bu konu Public Administration, John M. Pfiffner - Robert V. Presthus, The Ronald Press Company, Ne w York 1960 (Fourth Edition), s. 8-11’den tercüme edilmiştir.

nularda karar verirken bilimsel değerlendirmeleri terkedebilmekteyiz. Böylece rasyonellik ve nispi yüksek tahmin edilebilirlik alanından, zaman ve mekana göre oldukça farklılık arzeden değer (moral) varsayımlarına doğru hareket ediyoruz.

Fizik bilimlerin doğa ve yapısı kaçınılmaz biçimde tutarlılık öğeleriyle çizilmiş durumdadır. Öyle anlaşıyor ki insanoğlu değişmez kurallara karşı doğası gereği ihtiyaç hissetmektedir ve Morris Cohen tarafından ortaya konan, olağandışı olaylar arasındaki sistematik bağı açıklamayı başarabilecek olan bilimin doğal yapısıyla bu ihtiyaç bir ölçüde karşılanmıştır.

Başlıca prosedürel teknikler ve zihinsel ifadelerden müteşekkil olan bilimsel metod hakkında aynı zamanda diğer bazı şeylerden de bahsetmek gerekir.

Temelde iki ana safha mevcuttur : İlmi; hipotezlerin oluşturulması; daha uygun olanı deneme veya referans niteliğinde, araştırmanın sürdürülebileceği, bağlantıların ifadelendirilmesine çerçeve oluşturabilecek bir çok hipotezin belirlenmesi; diğeri ise; hipotezlerin gerektirdiği doğruların elde edilip biriktirilmesi- sidir. İspatlamayı tanımlamak zordur, daha da zoru kanıtlamaktır. Aslında doğrulama uygun olan geçerli kanıtlar temeline dayalı olarak, özel bir teoriyi en iyi açıklayan bir çok hipotez arasından en uygun olanını seçme eylemidir . Fakat bilimsel metod alışılmış prosedürlerden çok daha farklıdır. Onun en temel ögesi geçici değerlendirmeler yapabilmek ve zihinsel ön bilgilerin etkisinden sakınmakla zihnin önerme niteliğindeki tutumudur. Bilimsel metod sistematik şüphe yolunu takip etmektedir. Bu durumda bilim belirlenmiş teorilerin terkedilmesine daima hazır durumdadır. O (bilim) esas itibarıyla gerçeğe ulaşma amacı açısından sonuç ne olursa olsun değişikliğe açıktır.

Değerler Problemi: Açıktır ki, sosyal bilimler açısından her nerede değer yargılaması çoksa orada bilimsel tespitlerin varlığını sürdürmesi o kadar zordur. Önyargı, tabular ve sosyal kontrol objektif araştırma imkânını zorlaştırır. Belirli semboller büyük oranda duygularla doludur. Örneğin; Sosyalizm, komünizm, demokrasi ve politika, değişik sosyal geçmişlere sahip kişiler için sınırsız oranda değişik çağrışımlar ifade eder. İnsanoğlu gerçeğinin, bilimsel verilere ters gelen ilişkiler içinde yer alıyor gözükmesi, sosyal bilimlerde genel kabul gören bir uzlaşmaya ulaşma zorluğunu şiddetlendirmektedir. Politik inanç alanındaki duygusal anlaşmazlıklar, örneğin bir matematik alanına oranla kayda değer miktarda daha fazladır. Bu sübjektif unsurlar, bütünsel metodun kamu yönetimi çalışmalarına ve yönetsel davranışlara uygulanabilirliğinin tespit edilmesi açısından önem taşımaktadır. İlk bakışta kamu yönetiminin çok sübjektif bir konu olması bilimsel metodun kullanılmasını imkânsız hale getiriyor gibi gözükülebilir. İnsan davranışlarındaki çok az sabit ve anlaşılması güç değişiklikleri ölçmeyi kim, nasıl ümit edebilir? Kim, yönetim ve politikanın uğraşmak zorunda olduğu belirsiz terminolojileri genel kabul görecektir şekilde anlamlandırmayı başarabilir?

Buna rağmen; Sosyal bilimlerde genel olarak, kamu yönetiminde ise kuralların belirlenmesinden ziyade özellikle olaylara eleştirici açısından yaklaşımda bilimsel metodun başarılı olarak kullanılabileceği yönünde çarpıcı kanıtlar mevcuttur.

Gerçekleri görebilecek bir göze sahip olan ve “O öyle mi?”, “O kanıtlanabilir mi?” sorularını sorabilen bir insan; delilerin tartışılması ve doğrulama metodunu takip etmesi şartıyla tüm bilimlerin temel unsuruna sahip demektir. Zorluk, sosyal bilimlerin daha komplike ve böylece büyük oranda değişkenliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Eğer kanıtlar bu eleştirici anlayış ile uğraşmak zorundaysa, değersel yargılamaların araştırmadaki rolü ile yüz yüze gelmek durumundadır. Değer yargılamaları her zaman mevcut olmaz veya geçici, kararsız bireysel tecrübeler ve dış şartlara bağli olarak değişir. Sosyal hareketlilik, moral eleştiriler ve yüksek maddi yaşam standartları sağlamlasına rağmen; paradoks denebilecek şekilde ekonomik ve tinsel huzur sağlamayan endüstriyel sivilizasyon ve savaş etkileriyle kuvvetlenen temel değerler hakkındaki tartışmalar, değişkenliğin temposunu arttırmaktadır.

Sosyal dinamikler, bilimsel verileri ele alma problemini şiddetlendirmektedir. Belki de biz, bireylerin oldukça mantıklı ve uyumlu bir düzen dairesindeki değerlendirmelerini muhafaza etme çabasından kaynaklanan kesin kararlılıktan güç aldık.

Bireylerin karanlık noktaları geliştirici ve özen gösterilen inançlara karşı delileri açıklamak için akılcılığı inceden inceye işledikleri çok iyi bilinir. Fakat genelde Gunnar Myrdal’ın da ifade ettiği gibi modern toplumlarda değerlendirmeler dinamik ve sonuçları materyal dünyası ve fikirler dünyasında ayrı ayrı değişmektedir.

Toplarsak, hipotezlerin ve değersel yargılama biçimlerinin araştırmaya anlam vermek açısından gerekli olduğu görülür. Aynı oranda yine açıktır ki; bireyler taraflı, yanlı (sübjektif) davranmaya açıktırlar. Bilim adamları da ahlâki sahada tek başlarına hareket edemezler. Araştırma için kesin konuların seçilmesi, seçilen bu konu hakkında önermesel sonuçlar çıkarılması yolunda o (bilim adamı) da kaçınılmaz kişisel tercihler gösterir. Özetle, bireysel inançlar ve gerçeğin doğasında var olan nedenlerle, değerlendirmelerde yanlı tutumdan sakınmanın herhangi bir yolu yoktur. Bilim adamları için bu durumda bu tür etkilerin varlığını pozitif olarak kabul etmek ve bunun faturasını ödemek zorunluluğu mevcuttur. Yalnız bu yolla gizli, yanlı etkiler hesaba katılabilir ve geçerli genellemeler elde edilebilir. Değer önermelerinin ifadesi, buna ek olarak araştırma bulgularının pratik uygulanabilirliği hayati önem taşır. Değer bağlamında ulaşılan bilimsel sonuçlar, ihtiyaç duyulan değişikliğin yolunu belirleyebilirler.

MÜLKİ İDAREDE İZ BIRAKANLAR / 10

FAİK ÖZTRAK

Mehmet ALDAN

Faik Öztrak, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başında, Denizli Mutasarrıfı olarak değerli hizmetlerde bulundu. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalinden sonra hızla ilerleyen Yunan birliklerinin engellenmesi , Sarayköy'de bir savunma hattının oluşturulması için etkin bir çaba gösterdi.

Denizli Mutasarrıflığı'ndan sonra Milletvekili ve İçişleri Bakam olarak verimli hizmetlerini sürdürdü.

HAYATI

Mustafa Faik (Öztrak), Malkara Bidâyet Mahkemesi Başkâtiplerinden Ali Rıza Efendi ile Naime Hanımın oğludur. 1883 yılında Malkara'da doğdu.

Malkara Rüşdiyesi'nde orta, Dersââdet (İstanbul) İdâdisi'nde lise öğrenimini tamamladı. Temmuz 1906'da Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne'den mezun oldu.

Eylül 1906 yılında atandığı Edirne İli Maiyet Memurluğu ile Devlet hizmetine girdi. Keşan İlçesi Kaymakam vekâletinde bulundu. Sanayi Mektebi'nde tarih, hendese ve kitâbet öğretmenliği yaptı. 12 Ekim 1909 tarihinde Edime İstidlâlât Komisyonu üyeliğine atandı. Bu görevde iken Çorlu Kaymakam Vekillğine getirildi. 16 Kasım 1910 tarihinde, bu göreve asâleten tayini yapıldı. 18 Haziran 1912 tarihinde Sofulu Kaymakamlığı'na nakledildi. Balkan Harbi sırasında İlçenin düşman eline düşmesi nedeniyle 7 Ekim 1912'de İstanbul'a geldi.

3 Haziran 1913'de Keşan Kaymakamlığı'na, 26 Ağustos 1914'de Cisir-i Ergene (Uzunköprü) Kaymakamlığı'na atandı. Bu görevlerdeki yeteneği ve başarısı gözönüne alınarak Kasım 1917'de Nablus Mutasarrıflığına yükseltildi. 19 Ekim 1918'de Kars Livâsı Mutasarrıflığına nakledildi. Ancak burada göreve başlamadan 31 Ekim'de Denizli Mutasarrıflığına tayin edildi. Buradaki hizmeti 3 Aralık 1918 tarihinden 19 Haziran 1920 tarihine kadar sürdü.

i Mutasarrıf, eski yönetsel bölünmede, Vilâyet ve Kaza arasında yer alan Livâ (Sancak) adındaki yönetsel birimin başında bulunan mülki idare âmiridir.

Denizli Mutasarrıflığı sırasında, İzmir'e çıkan Yunanlıların ilerlemesi karşısında, bölgede yerel silahlı direnme güçlerinin oluşumlanmasında değerli hizmetleri görüldü. Denizli Mutasarrıflığından sonra, Dahiliye Vekâleti Memurî ve Sicil Müdürlüğüne (Özlük İşleri Müdürlüğü), atandı. Kısa bir süre sonra da Teftiş Heyeti Umum Müdürlüğüne nakledildi.

Bu görevde iken 13 Eylül 1924'de Cevel-i Bereket (Adana İli'ne bağlı Livâ) ve 1 Mayıs 1923'de Tekirdağ Mebusu olarak TBMM.'ne girdi. Tekirdağ Mebusluğu, Mayıs 1950 Milletvekili seçimlerine kadar kesintisiz sürdü. Bu arada Kasım 1938'de TBMM. Reis vekilliğine seçildi, 26 Ocak 1939'dan 7 Mayıs 1942'ye kadar Dahiliye Vekili olarak Kabine'de yer aldı.

Ekim 1944'de CHP. Meclis Grup Reis Vekilliğine seçildi. 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinden sonra emekli olarak oturduğu Ankara'da 30 Mayıs 1951 Perşembe günü Hakk'ın rahmetine kavuştu.

1912 yılında Hesna Hanımla evliliğinden 3 erkek ve 2 kız evlâdı oldu. En büyük oğlu Adnan Öztürk (1914-1992), Kaymakamlıklarda ve TRT. Genel Müdürlüğünde bulundu. Orhan Öztürk (1915) Kaymakamlık ve Mülkiye Müfettişliği görevlerinden sonra Milletvekili oldu. Gümrük-Tekel ve içişleri Bakanlıkları yaptı. Prof. Dr. İlhan Öztürk (1925-1992), 1972'den sonra kurulan Kabinelerde Devlet Bakamı olarak yer aldı.

Faik Bey'in sicilinde, Fransızca bildiği, Bulgarca okuyup yazdığı belirtilmiştir.

HİZMETLERİ

Faik Öztürk'm, savaş yıllarında gördüğü değerli hizmetler dışında, mülki idare âmiri olarak yaptığı çalışmalar ve ortaya koyduğu eserler hakkında yeterli bilgilerden yoksun bulunuyoruz. Ancak, yetenekli, çalış' an, ölçülü ve yurtsever bir yönetici olarak görev yaptığı her yerde beğeni kazanan hizmetlerde bulunduğu şüphesizdir. Nitekim, hizmetleri karşılığında aldığı ödüller, madalyalar ve nişanlar, bu kanıyı destekler niteliktedir.

Bu cümleden olarak Uzunköprü Kaymakamlığında 1917 yılı Âşâr Vergisi'nin toplanmasında "şükranı değer" gayretlerinden dolayı Dahiliye Vekâletince Takdirname ile ödüllendirilmiştir.

Yine Uzunköprü Kaymakamlığı sırasında, orduya gerekli askerî malzemenin yardım şeklinde halktan toplanması, yerine ulaştırılması ve askerî yerleştirilmesi hususunda olağanüstü gayreti nedeniyle 1916 yılında Beşinci Mecidi Nişan' ile; ziraî mükellefiyetin uygulanması hususunda gösterdiği gayret ve iyi hizmetine karşılık 1917 yılında Dördüncü Mecidi Nişan' ile ödüllendirilmiştir.

Nablus Mutasarrıflığında, yakacak ve yiyecek temininde gösterdiği olağanüstü çabadan dolayı 1918 yılında tebdilen Üçüncü Mecidi Nişan' ile; ulaşımın ve gıda

maddelerinin sağlanması konularında yaptığı başarılı çalışmalarından dolayı 1918 yılında Üçüncü Osman! Nişanı ile ve 1916 ve 1917 yıllarında cereyan eden savaşlarda görülen gayreti ve başarısı nedeniyle 1918 yılında Harp Madalyası ile taltif edilmiştir.²

DENİZLİ MUTASARRIFLIĞI

Faik Öztrak'ın, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Denizli Mutasarrıfı olarak yaptığı hizmetler ayrıca incelenmeye değer bir önem taşımaktadır. Faik Öztrak, bu döneme ait anılarını yazmak suretiyle ikinci bir hizmette daha bulunmuştur. Sivas Kongresi'ne kadar yazılmış ve henüz yayımlanmamış olan Anılar'ın "Mukaddi- me"si şu satırlarla başlamaktadır :

"Bir milletin tarihini ilgilendiren olaylara ve hareketlere karışmış olanlar, yalnız onlar arasında kendilerine düşen vazifeyi yapmaya değil, bunu yaptıktan sonra o olay ve hareketlere ilişkin gerçekleri millî tarihe noksansız ve olduğu gibi vermeğe de mecburdurlar..."

Faik Öztrak, anılarına "Nablus'tan İstanbul'a Dönüş" ile başlıyor ve genel durumu şöyle çiziyor :

"Devletin karşılaştığı felâket, bir taraftan Türk olmayan unsurların gösterdikleri şımarıklıklar ve bayınca hareketlerle, diğer taraftan aramızda çıkan kinci, menfaatperest ve vatansız bir takım kimselerin Türk unsuru arasına saçmaya çalıştığı ayrılık ve fesat tohumlarıyla bir kat daha ağırlaşıyordu. Durum, bütün namus ve hamiyet sahiplerinin içini sızlatıyor, Millet ve Devletin geleceği hakkında endişeleri her gün biraz daha artırıyordu.

Yabancı düşmanların tecavüzlerinden ne kadar korkuyorsam, içimizdeki sapık ve hayın kişilerin zararlı ve zehirli hareketlerinden de o kadar ve hattâ daha ziyade korkuyordum.

Bir devlet ve millet için akla gelen en fena ve en korkunç şartlar bizde toplanmıştı. Düşmanlarımız kuşetli ve kırgın, ordularımız yenik ve perişan; Millet takatsiz ve şaşırmış, namus ve ulus onuruna sahip olanlar suçlu ve samktı. Ayrılık ve kargaşalık isteyenler meydana açık ve serbest bulmuşlardı. Bu hâl böyle giderse, Devletin geleceği ve varlığı tehlikeye düşebilirdi..." (s. 1)

Faik Bey, yukarıda açıklandığı gibi, Nablus'tan sonra atandığı "Kars Mutasarrıflığını kabûlden istinkâf ' ederek, o sırada açık bulunan Denizli Mutasarrıflığına tayinini istemişti. Denizli'yi, düşüncelerini uygulama alanına koyabileceği en uygun yer olarak görüyordu.

2 Faik Öztrak'ın, Oğlu Orhan ve İlhan Öztrak'tan sağladığımız Anılar'ından sıkça yaptığımız ve sayfalarımızı belirttiğimiz aktarmalarda, bazı Osmanlıca kelimelerin Türkçe karşılıklarına yer verilmiştir.

Faik Bey, Denizli’de 3 Aralık 1918 günü işe başladı. İlk iş olarak, halkın ve kamu görevlilerinin güvenini kazanmaya çalıştı. Kısa zamanda sevgi ve güven ortamını sağladı. O sırada Çal Kaymakamı olarak görev yapan Fazlı (Güleç) Bey, anılarında Mutasarrıf Faik Bey hakkındaki görüşlerini şöyle belirtmiştir :

“Denizli’ye Tevfik Bey’in yerine Faik Bey gelmişti. İzmir’de Tahsin Bey’in tutunamadığına bakarak gelen âmirlerin yerlerinde durabilmesi için İtilâfçılara dayanır olması icap edeceğini tahmin ediyordum. Biz de muhtelif vesilelerle yoklanmakta idik. Ve İttihat ve Terakki ile ilişkimiz aranmakta idi. Yeni gelen Mutasarrıfın hissiyatı bence çok mühim idi. Kendisiyle konuşmalı ve karakterini anlamalı idim. Mutasarrıf Uvâdaki memurların hepi sini yerinde tuttuğuna göre İtilâfçı değildi. Fakat kendisine ne kadar açılabilirdim ve her istediğimi yapabilirdim?

Livâya geleli bir iki ay olduğu hâlde âmirlerimle (araşmamaklığım doğru değildi. Bir izin aldım gittim. Mutasarrıf Bey beni kabul ettiği zaman, kendisini genç ve zeki buldum. İlk izlenim yolunda idi. Yanımda kazadan gelmiş arkadaşlarım da vardı. Beni onlardan ayırarak ikinci bir mülakat için davet etti. Bu konuşmada, ben Mutasarrıfın düşüncelerini epeyce anlamış olmama rağmen, İtilâfçı olup olmadığını daha iyi anlamak kararındaydım. Bu fırsatı, ben aramadan Mutasarrıf bana verdi ve dedi ki :

‘İttihat ve Terakki kendini feshetti. Fakat onun bize terk ettiği unsurlar daha fedakâr ve vefakârdır. İtilâfçılar, memleketi yalnız kendi hesaplarına istismar etmeyi düşünürler. Amirlerimiz de öyledir. Fakat sen ve ben, her şeyden evvel bir Türk evlâdıyız. Üç gün sonra yok olacak şahsî varlığımız için bugüne kadar bağlandığımız idealleri feda edemeyiz. Tabii, o ideallerin icaplarına uyarız. Bir kaç gün sonra belki beni de, seni de azledeceklerdir. Zararı yok, önümüzde açılacak çetin imtihan günlerinde yine idealimizi kaybetmeyelim.’

Mülâkattan, tereddüitten kurtulmuş bir adam gibi çıktım. Ve artık âmirlerimle serbest konuşabilirdim. ’’ (s. 11)

Fazlı Bey’in sözünü ettiği İttihatçı avı başlamış bulunuyordu. İzmir Valiliği’nin 26 Mart 1919 tarihli yazısıyla gönderilen Dahiliye Nezâreti’nin 24 Mart 1919 tarihli ve 155 sayılı şifreli telgrafi şöyleydi :

“İttihat ve Terakki murahasalarının (delegelerinin), hemen her tarafta âsâyışı bozacak vesileler hazırladıkları alınan sağlam haberler arasında olup vatanın zararına sebep olan bu gibi aşağılık kimselerin fesatlıklarında serbest bırakılmaları kat ’iyen câiz olmadığından oradaki murahasaların hemen tutuklanarak İstanbul Harp Divâm ’na gönderilmeleri ve haklarında sür’atle soruşturma yapıp evrakının yollanması...” (s. n)

İstanbul Hükümeti'nin asıl niyetini bilen Faik Bey, Kaymakamlıklarla yasak savma kabilinden ve yönlendirici bir iki yazışma yaptıktan sonra hiçbir kamu görevlisi hakkında soruşturma yapmadığı, hiçbirini görevden almadığı ve Harp Divânı'na göndermediği gibi, İzmir Valisi Kanbur İzzet Bey'e cevap verme gereğini de duymadı. İttihat ve Terâkî Fırkası'nın, bir ara Muhabirliğini yapmış olan Yusuf Bey ile Ali Bey'i, dürüstlüklerine ve yurtseverliklerine inandığı için, korumaktan çekinmedi.

Vali Ahmet İzzet, 15 Nisan 1919 tarihli ve 118 sayılı telgrafmda ise, Livâ içindeki Müslüman çetelerinden söz ediyor, daha önce gönderilen telgraf gereğinin acele yerine getirilmesini ve sonundan bilgi verilmesini istiyordu. Denizli Mutasarrıfı Faik Bey, bu telgrafa verdiği cevapta kesin bir ifadeyle : “Livâ içinde oluşmuş veya oluşmakta bulunan bir müslüman çetesi ohnadığı gibi, böyle bir çeteyi teşkil ve himâye edecek bir kimse de yoktur!” diyordu.

Bu yazışmaları izleyen günlerde, önce Şehzâde Abdürrahim Efendi başkanlığındaki bir heyet, sonra da Mahmut Hayret ve Süleyman Şefik Paşalar Denizli'ye kısa bir ziyaret için geldiler. Mahmut Hayret Paşa, Mutasarrıf Faik Bey Te yaptığı özel bir konuşmada, kendisinin Hürriyet ve İtilâf Fırkası'ndan olduğunu açıkladıktan sonra, “genç, zeki ve muktedir” Mutasarrıfı da aynı yolu izlemesini istedi. Ancak, Faik Beyden umduğu cevabı alamadı.

Mahmut Hayret ve Süleyman Şefik Paşaların Denizli'den ayrılımlarından sonra, Mutasarrıf Faik Bey, doğruca Müftü Ahmet Hulûsi Efendi'nin ziyaretine gitti. Müftü Efendi'yi erdemli, onurlu ve vatansever bir kişi olarak tanıdı; gerektiğinde güvenle işbirliği yapabileceğine inandı. “Konuşma çok ciddî ve samimî oldu”. Mutasarrıf, memleketin içinde bulunduğu acıklı durumdan, ülkeyi yönetenlerin cahillik ve aymazlıklarından, büyük devletlerin acımalarına sığınma düşüklüğünden söz etti. Aym duygu ve düşünceleri taşıyan Müftü Efendi, ağlayarak söz verdi; görev saati gelince O'nun yanında olacaktı. Faik Bey, bu sonucu Denizli'de sağladığı ilk başarı olarak kabul eder.

İZMİR'İN İŞGALI

1919 yılı 14/15 Mayıs gecesi, İzmir Belediye Başkanlığı'ndan alınan bir telgrafta, İzmir'in işgalinden söz ediliyordu. Mutasarrıf Faik Bey, aym gece, İzmir Valiliği'ne gönderdiği bir telgrafta, İzmir ve çevresinin Yunanistan'a ilhakı girişimine karşı Hükümetçe alınan kararın ve bu hususta Livâya düşen görevin bildirilmesini istedi.

Şehir halkı işgal felâketini gece öğrenmişti. Sabahleyin pazar yerinde bir toplantı yapılması, Müftü Ahmet Hulûsi Efendi'nin halka karşı bir konuşma yapması kararlaştırıldı. Müftü Efendi'nin yaptığı konuşma özet olarak şöyle- dir :

“Hemşehrilerim,

Şimdi İzmir’i Yunan askeri işgal etmiştir. Bu işgale muhalefet ve düşmanın taarruzuna mukabele lâzımdır. İşgal edilen memleketler halkının silâha sarılması ve savaşması farz-ı ayn, Uzak memleketler halkı için farz-ı kifâye’dir.³

Ben fetva veriyorum : Silâh ve cephane azlığı veya yokluğu hiçbir zaman mücadeleye mâni teşkil etmez. Elinizde hiçbir silâhınız olmasa dahi üçer taş alarak düşman üzerine atmak suretiyle mutlaka fiili mukabelede bulununuz.

Biz, birçok ülkelere hükmetmiş, Fatihlerin torunlarıyız. (Orada bulunan Hıristiyanları göstererek) Bunlar da bize birer veditir (emânettir); Onlara dokunmayınız. ”⁴

Halkı etkileyen ve coşturan bu konuşmadan sonra “millî hukukun korunmasına” karar verildi ve bu karar resmen Mutasarrıflığa bildirildi. Bunun üzerine Mutasarrıf Faik Bey, Dahiliye Nezâreti’ne aşağıya aktarılan 15 Mayıs 1919 tarihli ve 507 sayılı telgrafi çekti :

“Dahiliye Nezâretine,

Bu sabah saat yedide İzmir ve mülhâkatının Yunanistan ’a ilhak edileceği ve işgalin başladığı gece yansından iki saat sonra İzmir Belediye Reisliği ’nden bura Belediye Reisliğine gelen telgraftan anlaşılmış ve bu husus hakkında Hükümetin kararı ile bize düşen vazife Aydın Vilâyetinden⁵ sorulduğu hâlde cevap alınamadığı gibi, İzmir telgrafhanesinin İngilizler tarafından işgal edilmiş olmasına binaen Vilâyetle haberleşme imkâm kalmamıştır.

Sabaha karşı olaydan haberdar olan ahali, heyecan içinde olup hukuku mil- liyeyi müdafaaya karar vermiştir. Bu hâlde ve buraların da işgali ihtimaline nazaran nasıl bir yol izlenmesi gerektiğinin bildirilmesi arz olunur.

15 Mayıs 1919

Denizli Mutasarrıf

Faik”

Faik Bey, birkaç saat sonra Nezârete ikinci bir telgraf daha gönderdi :

“Dahiliye Nezâretine,

Sabah erken çektiğim şifre üzerine, Nezâretin emirlerini beklemekteyim. İzmir ile haberleşme kesilmiştir. Oradan hiçbir malûmat alınmıyor. Ahali heyecandadır. Büyük bir toplantı yaptılar, İtilâf Devletleri temsilcilerine telgraflar yazdılar. Ben

³ Farz-ı ayn : Her Müslümanın yerine getirmesi gereken Allah emri. Farz-ı kifâye : Bir kısım Müslümanların yerine getirmesi gereken Allah emri.

⁴ A. Akif Tütenk, Milli Mücadelede Denizli, s. 9, İzmir 1949.

⁵ İzmir Vilâyetinin, o zamanki adı Aydın vilâyeti idi. Aydın ve Denizli birer Livâ olarak ona bağlı idiler.

denizden durum hakkında bilgi istiyorlar ve nasıl hareket edeceklerini soruyorlar.

İşin ciddiyetine ve işgalin bu taraflara doğru genişlemesi ihtimali karşısında takip edilecek yolun ve bilhassa resmî evrak ile memurlar ve aileleri hakkında yapılacak işlemin bildirilmesi ve ahalî tarafından eyleme geçilmesi arzuları belirtildiğinden buna karşı nasıl bir vaziyet alınacağının açıklanmasına emir buy- rulması istirham olunur.

15 Mayıs 1919

Denizli Mutasarrıf
Faik ' ' ,

Mutasarrıf Faik Bey, bu telgraflara cevap almadan Dahiliye Nezâretine gönderdiği 16 Mayıs 1919 tarihli üçüncü telgrafla : İzmir'den gelen bir zâtın yaptığı açıklamalara dayanarak İzmir'in işgaline ilişkin bilgi verdi. 15 Mayıs 1919 sabahı ahalinin Meşhetlik, Tilkilik ve Mezarlıkbaşı mevkilerinde toplanarak İzmir'i Yunanlılara vermemeye and içtiklerini, Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti tarafından, ahalinin savunmaya davet edildiğini bildirdi, tutulacak yol hakkında gereken talimâtın çabuklaştırılmasını istedi.

Mutasamfin, içinde bulunduğu güç koşulları açıklayan bu telgraflarına karşılık, Dahiliye Nezâreti, sessizlik ve hareketsizliğini sürdürüyordu. Faik Bey Nezârete bir gün sonra bir telgraf daha sundu. Bunda da : Yunan ilerleyişi karşısında memurun ve halkın artan bir üzüntü ve heyecan duyduğunu belirterek işgal felâketine uğranması hâlinde, düşmana karşı nasıl bir yol izleneceğini, makamı terk edip etmemek seçeneklerinden hangisine uyulacağını, görevde kalındığı takdirde işgal kuvvetleriyle hangi esaslar çerçevesinde ilişki kurulacağını, görevi terketme teklifine karşı nasıl mukabele edileceğini, ayrılmak zorunda kalırsa nereye çekinileceğini sordu. "Beş yıldan beri maaşlarıyla idare olamıyarak her gün ellerindeki yorgan ve tencereleri satmak suretiyle geçinebilen, bugün ondan da yoksun kalan memurlar ile emekliler" ve muhtaç durumda olan kimsesizler için yapılacak işlem hakkında tâlimat istedi. Mal sandığındaki mevcut paranın maaşlarma karşılık memurlara ve anbarlardaki zahirenin nüfus sayısına göre ailelere dağıtılacağını bildirdi. Bu yolda uygulamaya geçilmesi için Kaymakamlıklara emir verdi, (s. 33)

İstanbul hükümeti, Mutasarrıf Faik Beyin, bu haklı feryadı karşısında yine sessiz kaldı. Faik Bey, Hükümetin bu kayıtsızlığını uygun surette etrafa yayıyor, halkı bilinçlendirmeye, ulusal tehlike karşısında direnme fikrini uyandırmaya çalışıyordu.

Sonunda, 19 Mayıs 1919 tarihinde Denizli Mutasarrıflığına, İzmir'den Vali Ahmet İzzet imzasıyla bir telgraf geldi, ancak hiçbir soruna ve soruya açıklık getirmede. Vali bu telgrafta : İzmir'in işgali, silâhlı çatışmalar; memur, subay ve

halkın uğradığı hakaret ve tutuklamalar ile yerli Rumların rehberliğiyle dükkânlarda ve evlerde yapılan soygunlar hakkında bilgi veriyor; kendisinin de oğlu ile birlikte Yunan işgal kuvveti komutanının yanına götürüldüğünü bildiriyor; bütün bunlara karşılık İtilâf Devletleri temsilcileri nezdinde protestoda bulunulduğunu, hâlen Hükümetin açık, memurların görevleri başında olduklarını belirtiyordu. Telgraf şöyle sonuçlanıyordu :

“Bu meselenin Livânız halkına uygun şekilde ilân olunarak herkesin, eskisi gibi, âsâyişin ve huzurun korunmasına ve etnik gruplar arasında mevcut ilişkilerin sürdürülmesine yardımcı kılınması ve doğal olarak ortaya çıkan millî heyecamın, İtilâf Devletleri kararlarının uygulanmasını engelleyen bir eyleme dönüşmesi, meşru haklarımızı büsbütün ortadan kaldıracığından bu heyecanın iyi yönlendirilmesi bütün sivil ve asker görevliler ile ahalinin bilinen hamiyetinden beklenmektedir. ” (s. 37)

Mutasarrıf Faik Bey, bu onur kinci telgrafı, halka tebliğ ve ilân etmekle beraber, 21 Mayıs 1919 tarihli ve 150 sayılı telgrafla cevapladı. Bunda : İzmir’de meydana gelen acı olayların halk üzerinde derin nefret uyandırdığı; işgal gününden beri Livâda gözlenen sınırsız heyecan ve kaynaşmaya rağmen üzücü bir olay yaşanmadığı, özellikle gayrimüslimlere karşı herhangi bir saldırıda bulunulmadığı; Yunanlıların İzmir’de yaptıkları insanlık dışı kötülüklere karşılık verilmediği belirtildikten sonra, “kıymetli İzmir’imizi onların elinde bırakmamak için her türlü fedakârlığa katlanma azmi büyük küçük herkeste mevcuttur.” denmiştir, (s. 37)

ULUSAL ÖRGÜTLENME GİRİŞİMLERİ

İstanbul Hükümetinin sessiz, duyarsız ve umursamaz durumu devam ediyordu. Mutasarrıf Faik Bey, halkı içine düştüğü umutsuzluk ve karamsarlıktan kurtarmak istiyor, yerel bir savunma gücü oluşturmaya çalışıyordu. Denizli Asker Alma Kalem Reisi (Askerlik Dairesi Başkanı) Albay Tevfik Bey de ay m duygu ve düşünceleri taşıyordu. Çalışmalara Denizli Müftüsü Ahmet Hulûsi Efendi ile özverili bazı gençler de katılmış olmasına karşın, halkı bilinçlendirmek, harekete getirmek kolay olmuyordu. Halkın çoğunluğu, arkasını İtilâf Devletlerine dayamış bir düşmanla başa çıkmayı imkânsız görüyor, direniyordu.

Mutasarrıf Faik Bey, Dahiliye Nezâretine gönderdiği 26 Mayıs 1919 tarihli ve 538 sayılı telgrafla, Yunanlıların İzmirde ve çevresinde yaptıkları insanlık dışı olaylara değindikten sonra, düşmanın Denizli yönünde ilerlemesi durumunda, nasıl bir yol izleneceğini bir kez daha sordu.

Bu telgraftan bir gün sonra, Aydın Yunanlılar tarafından işgal edildi. Ay- dm’da bulunan 57. Tümen, daha önce Çine’ye çekilmiş bulunuyordu. Tümenin, doğal çekilme yönü Aydın - Denizli Demiryolu boyunca Nazilli olmak gerekirken, Tümen Komutan Şefik Bey’in, düşmanın ilerlemesi sırasında yandan ya

pacağı hareketlerle daha etkili olabileceği ve millî örgütlenmeyi bu yörede daha kolay kurabileceği gerekçesiyle Çine'ye çekilmesi eleştiri konusu olmuştur.

Mutasarrıf Faik Bey, Dahiliye Nezâretine bir telgraf daha göndererek endişelerini ve sorularım yemledi. İzmir gibi bir yerde, yerli ve yabancı gözler önünde işlenen saldırı, soygun ve cinayet olaylarından sonra, “Denizli gibi nis- beten sapa bir yerde” düşmanın yapabileceği kötülük, O'nun uykulanm kaçırıyordu.

Faik Bey'in telgraflarına karşılık, Dahiliye Nâzın Ali Kemal imzasıyla alman 28 Mayıs 1919 tarihli telgraf, İstanbul Hükümetinin güçsüzlüğünü ve onursuzluğunu gösteren bir belgeden başka bir şey değildi. Bu telgraf şöyledir :

“Telgrafınızı aldım. İşgalin durdurulması için ne lâzımsa yapıyoruz. Girişimlerimiz kısmen yararlı olmaya başlamıştır. İzmir Hadisesinden sonra durum daha ziyade aydınlanmıştır. Yunanlıların şimdi hareketleri, konferans kararlarına dayanmasa gerektir. Her hâlde bunların geçici olduğuna biz inanıyoruz. Şayet sizin tarafınızda bu felâket meydana gelirse, duruma göre 'idare-i Mas- lahât' edilmesi hamiyetinize kalmıştır.

Hukukumuzun korunması için bir an protestodan geri kalmadık. Siz de öyle yaparsınız. Ve bize derhâl bilgi verirsiniz. Her hâlde bu bunalımlı demlerde direncimizin ve hukukumuzun büyüklüğü nisbetinde gelecek için emniyet göstermek gerektir. Memurlarımızın emniyet ve selâmeti için biz buraca büyük devletler mümessillikleri nezdinde girişimlerde bulunduk ve telgraf mız üzerine bunları yineliyoruz. Ahalimizin can ve malının korunması ve Devletimizin hukukunun muhafazası için Paris Konferansına varıncaya kadar, dün ve bugün şiddetle müracaat ettik. Artık Allahın lûtfuna dayanarak siz de elinizden geldiği ölçüde, duruma göre hareket ediniz. Bizi de her an olaylardan haberdar eyleyiniz.” (s. 45)

Faik Bey, kaymakamları aydınlatmak, direnme güçlerini artırmak, sorulannı bir ölçüde cevaplamak ve merkezin aczinden kendilerini bilgilendirmek için Nezâretin telgrafını ilçelere şu ek ile gönderdi :

“Allah korusun oralar da işgal edilecek olursa, işgal kuvvetlerine karşı daima ciddi ve tabii hakaret oluşturmamak şartıyla soğuk bir vaziyet alınmalı ve işgal keyfiyeti protesto edilmekle beraber gerek Hükümetin ve gerek ahalinin hukuk ve haysiyetine aykırı her hareket kayıt ve şiddetle protesto edilmelidir. Hükümet işlerine en küçük bir müdahalenin bile kabul edilmemesi ve fakat Hükümet görevlerinin ve bilhassa inzibat görevlerinin mükemmelen ve her zamankinden daha iyi temin olunması lâzımdır. Bu bakımdan memurların ve jandarmanın kat'iyen vazifeleri başından ayrılmamasının her hâlde sağlanması himmet ve hamiyetinizden ve kendilerinin gayret ve namuslarından beklenmektedir.” (S. 46)

Aydın'ın işgali, ulusal güçlerin örgütlenmesini hızlandırmıştı. Nitekim Denizli'de, Müftü Ahmet Hulüsi Efendinin başkanlığında “Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İllhak Cemiyeti” kuruldu. Bu arada 10 yurtsever kişi, mücadeleye hazır olduklarını Mutasarrıf Faik Bey'e bildirdiler. Bunların hepsi, işgalin acısını görmüş Rumeli göçmenleriydi. Kendileri silâhlandırıldılar. Polis Komiseri Hamdi Bey de, bunların başına geçmeyi kabul etti.

Aydın'ın işgalinden hemen sonra, Mutasarrıf Faik Bey, Çine'de bulunan 57. Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) Bey'le temas sağladı. Makine başında yapılan konuşmada, Şefik Bey'e, Yunanlıların Ateşkes Anlaşması'na aykırı olarak ileri harekâtım sürdürdüğünü, Sarayköy'de Menderes Köprüsü'nü geçmelerine engel olmak için, Denizli Topçu Alay Komutanı İsmail Hakkı Bey't, 200 kişilik silâhlı bir kuvvetin ayrılması isteğinde bulunmuş olmasına karşın henüz bir cevap alamadığını bildirdi ve bu konudaki düşüncesini öğrenmek istedi. Şefik Bey, öneriyi benimsemekle birlikte, girişimin halk tarafından da desteklenmesi gereğine değindi. Bu konuşmadan sonra, kendisine bağlı olan Denizli 57. Topçu Alay Komutanlığına gönderdiği 6 Haziran tarihli telgraf emriyle, Yunanlıları Menderes Köprüsü'nden Denizli tarafına geçirmemek için gerekirse silâh kullanılması ve Denizli Mutasarrıflığı ile işbirliği yapılması emrini verdi.

Erat'ın kıt'alanndan kaçmaları ve mevcudun azalması üzerine, o sırada Topçu Alayı, Çal yakınlarına çekilmiş bulunuyordu. Faik Bey, Alay Komutanından 2 top ile mümkün olduğu kadar silâhlı kuvvetin Menderes sahilinde savunma hattı oluşturmak üzere Sarayköy'e gönderilmesini, kendisinin de görüşmek üzere hemen Denizli'ye gelmesini rica etti. Bundan sonra Kaymakamlıklara telgraf göndererek gönüllülerin ve muntakalarındaki firârî erlerin silâhlılarıyla birlikte 57. Alaya katılmalarının sağlanmasını istedi.

Denizli'ye gelen İsmail Hakkı Bey, gerekli temaslarda bulunduktan sonra, 8 Haziran 1919'da Sarayköy önünde, Menderes Nehri boyunda bir savunma hattı oluşturdu.

57. Tümen Komutanı Şefik Bey'de, 9 Haziran günü 4 subay, 8 er, 9 mekkâre ve 7 tüfekten ibaret olan bir birliği Çine'den Sarayköy'e hareket ettirdi. Yine Tümen Komutan'ının emriyle Denizli'deki süvari bölüğü de Yüzbaşı Ekrem Bey'in komutasında 10 Haziran günü Sarayköy'e gönderildi. Böylece Sarayköy'de kurulmuş olan Menderes Savunma Cephesi, az zaman içinde çevresindeki gönüllülerin ve firarilerin de katılmalarıyla güçlenerek Aydın Cephesi'ne dönüştü ve başma “Aydın ve Havalisi Kuvâ-yı Milliye Kumandanı” ünvanıyla Binbaşı Hacı Şükrü Bey getirildi.

10 Haziran 1919'da savunma hattını tetkik ve teftiş için, Albay Tevfik Bey ve J. Binbaşı Hamdi Bey'le birlikte Sarayköy'e giden Faik Bey, Yunan birlik

lerini karşılamak üzere yerli Rumlar tarafından yaptırılan zafer taklanm görünce, pek haklı olarak, Kaymakam ile J. Komutanım ağır bir şekilde azarladı ve Rum ileri gelenlerine de sert uyanlarda bulundu. Dahiliye Nezâreti'ne de yazarak Kaymakam ve J. Komutanımın görevlerinden uzaklaştırılmasını sağladı.

Aynı gün Denizli Redd-i İlhak Cemiye ti'nin önemli bir beyannamesi yayımlandı. Beyannamede, Yunanlıların haksız olarak Anadolu'yu işgale başlamaları ve yaptıkları zulümler anlatılarak şöyle deniliyordu :

“Biz hain düşmanlara karşı ayaklandık. Bunları, evvelâ Menderes 'ten bu tarafa geçirmemeye, sonra da Vilâyetten temizlemeye karar verdik. Allah'ın büyüklüğüne güvenen namuslu ve mert kardeşler, silâhlarıyla birer birer gelip bize el uzatıyorlar. Yarın Yunanlıların pis ve murdar ayakları altında inleye inleye ölmektense, bugün ya mertçe ölmeye, ya şerefle, namusla yaşamaya azmettik. Bugünkü çalışmayı din ve namus borcu bilen kardeşlerimiz seyirci vaziyette kalmamalı, vaktin nakit olduğunu ve kaybedilecek zaman olmadığını düşünerek hareket etmeliyiz. Allah yardımcımızdır. ”6

Faik Bey'in anılarından ve öteki yazılı kaynaklardan, kendisiyle Ş7. Tümen Komutanı Şefik Bey arasında görüş ayrılıkları bulunduğunu, bunun görevi aksattığını öğrenmekteyiz. Harbiye Nezâreti'nin, daha 22.4.1919 tarihli emriyle, olası işgallere karşı silâhla karşı konması bildirilmiş ve daha sonra Ayvalık'ta Yarbay Ali (Çetinkaya) Bey'in başlattığı silâhlı savunma, övücü sözlerle birliklere duyurulmuş olmasına karşın, Aydm'm işgalinden önce Çine'ye çekilmiş olan Tümen Komutanı Şefik Bey, her nedense, Nezâretin mülki âmirlerle de işbirliği yapılmasını öneren bu emirlerini ilgili makamlara ve bu arada Denizli Mutasarrıflığı'na duyurmamıştır. Ancak, Sarayköy'de savunma hattının oluşturulmasından sonra, 12 Haziran 1919 günü, Faik Bey Te makine başmda yaptığı konuşmada “İstanbul bizden faaliyet bekliyor.” diyerek özetle şu önerilerde bulunmuştur :

“Şimdi İzmir'den haber aldık; İzmir'e İngiliz askeri çıkmış. Yunanlılardan İzmir'i teslim alıyorlarmış. Yunanlılar İnşallah defolacaklar. Fakat bir daha gelmeye cesaret etmemeleri için, şimdi bütün kuvvetlerimizle Yunanlılara karşı yürümeliyiz. Gönüllü Çeteler Nazilli 'yi tâciz (ederek) Yunanlıları kaçırmalarıyla beraber nizâmiye askerimiz ve jandarma hemen âsâyişi temin için girmeli, binaenaleyh çetelerin hemen arkalarından beraber ilerlemelidirler. Çeteler ilerlemeye başlar başlamaz bana da bilgi veriniz. Resmen kıtaatın ilerlemesi için emir vereyim. ” (s. 99)

6 İlhan Tekeli - Selim İlkin, Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı 'na Geçerlceen Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey, s. 141, TTK. yayını 1989.

Tümen Komutanı Şefik Bey'in, olaylara ters düşen bu konuşmasında, düzenli düşman birlikleri karşısında, tâciz ve takip görevini öncelikle, henüz oluşmakta olan “gönüllü çeteler”den bekleme işi oldukça ilginçtir. Aslında Şefik Bey bu öneri ile, düşmanla mücadelenin bir Hükümet işi olmadığı, resmî sığa sahip olanların sorumluluk endişesiyle yapamayacağı işleri, efelerin ve zeybeklerin duraksamadan yapabilecekleri ve başarılı olacakları kanışım yansıtmaktadır.

Şefik Bey'in daha önce, 17 Mayıs 1919 tarihli telgrafı ile Denizli Askerlik Dairesi Reisliğine verdiği cevap da ilginçtir. Bunda : “Yunanlılardan maada (başka) İtilâf Devletlerinden birisi, silah bırakışmasına aykırı olarak bir yeri işgal ettiği takdirde, nazik bir lisanla, mülkî makamlar işbirliği hâlinde protesto edilmekle beraber iyi ve uzlaştırmacı ilişkiler kurularak” emniyet ve âşâyışın korunması istenmiştir, (s. 105)

Burada dikkati çeken husus, Tümen emrinin dayandırdığı Harbiye Nezâreti ve Kolordu Komutanlığı emirlerinde “iyi ve uzlaştırmacı ilişkiler” ibaresinin yer almamış ve Yunanlılara karşı nasıl davranılacağına açıklanmamış olmasıdır.

*

Gösterilen çabaların sonucunda, hem resmî kuvvetler güçleniyor, hem de gönüllü sayısı artıyordu. Komser Hamdi Bey'in maiyetindeki müfrezeden sonra, Denizli Yedek Subaylarından birçoğu millî kuvvetlere katıldılar. Süvarilerimiz Menderes'in karşı tarafına geçtiler, müfrezelerimiz Yunan karakollarına baskınlar yapmaya başladılar. Durumu tehlikeli gören Yunanlılar 19/20 Haziran gecesi Nazilli'yi terk ettiler. Nazilliye giren ve Aydın'a doğru ilerlemeye başlayan millî kuvvetlere Yörük Ali Efe de katıldı. 30 Haziran 1919 günü yapılan bir saldırı sonucu, Aydın düşmandan kurtuldu. Saldırı sırasında etkili bir şekilde kullanılan 57. Tümen'e ait top ve sair malzemenin, âsi rölü oynayan Alay komutanı Binbaşı Hacı Şükrü Bey tarafından zorla alındığına ilişkin bir belge düzenlendi. Böylece Tümen Komutanı Hükümete karşı bir sorumluluktan; İstanbul Hükümeti ise, silah bırakışmasına aykırı davranıldığına dair olası bir suçmalardan kurtulmuş oldu.

Aydın çatışmalarında, Komser Hamdi Bey'in müfrezesi ile Denizli Yedek Subaylarının büyük yararlılıklar görüldü. Bu çatışmaların ilk şehidi, Denizli müfrezesinden Ali Çavuş'tur. Düşman Aydın'dan çekilirken yangınlar çıkardı, çocuk-çocuk pek çok Türk'ü öldürdü.

Vatan evlâdının, her türlü yokluk içinde, canını ortaya koyarak özveriyle çalışmasına karşın İzmir Valisi Kanbur İzzet, Denizli Mutasarrıflığına gönderdiği 24 Haziran 1919 tarihli telgrafında : Yunan İzmir'den başka yerlerdeki işgalini Paris kararlarına aykırı buluyor, ancak sorunun eylemle değil, siyasal girişimlerle çözümlenebileceğini belirterek gerek vilâyet, gerekse Bab-ı Ali (Hükümet) olarak gerekenin yapıldığı bildiriliyordu. Telgrafta ayrıca, “çete ter

tibi, gönüllü kaydı” gibi her türlü girişimin zararlı olduğu, buna cesaret eden ve göz yumanların sorumlu olacakları belirtiliyordu.

Mutasarrıf Faik Bey' in, bu telgrafta verdiği 3 Temmuz 1919 tarihli ve 168 sayılı cevapta : Yunanlıların ayak bastıkları yerlerde Müslüman ahaliyi yok etme amacım güttükleri, yaşanan olaylarla, hattâ yabancıların tanıklıklarıyla sâbit olduğu kaydedildikten sonra, işgalin sürdürülmesi hâlinde ahaliyi, kendini savunmaktan hiçbir kuvvetin alakoyamayacağı açıklıkla bildiriliyordu, (s. 147)

O sıralarda, bazı ilçeler bu arada Aydın Livâsının Karacasu ilçesi, çete ve eşkiyalarmın baskı ve baskınlarından şikâyetçi idi. Karacasu'dan Pâdişâha gönderilen 25 Haziran 1919 tarihli ve 109 imzalı bir telgrafta : Vilâyetin işgalinden beri ilçede âsâyişin bozuk olduğu, Livâ'ya ve Vilâyet'e yapılan başvurulardan bir sonuç almamadığı açıklandıktan sonra, bölgede çetelerin en güçlüsü olan Demirci Mehmet Efe'ye başvurularak âsâyişi sağlamasının istendiği, buna karşılık Demirci'nin, kendisinin ve emrindekilerin affedilmeleri koşuluyla bu teklifi kabul ettiği bildirilmiş ve affın esirgenmemesi dileğinde bulunulmuştur, (s. 149)

Karacasu Belediye Başkam ile İlçe Müftüsü tarafından Denizli Mutasamflığı'na gönderilen 1 Temmuz 1919 tarihli telgrafta da aym konuya değinilmiş, Aym'da haberleşmenin kesilmiş olması dolayısıyla aracı olunması istenmiştir.

Denizli Mutasarrıfı Faik bey, Dahiliye Nezâreti'ne sunduğu 2 Temmuz 1919 tarihli telgrafta, Demirci olayım açıkladıktan sonra, söz konusu âsâyişsizliğin, affını sağlama amacıyla, bizzat Demirci Mehmet Efe tarafından yaratılması olasılığından söz etmiş; âsâyişin daha ziyade bozulmaması için, bölge dışı efradından çok miktarda jandarmanın yetişkin subaylarla birlikte gönderilmesi dileğinde bulunmuştur, (s. 151)

Faik Bey, İstanbul Hükûmeti'nin istenen yardımı yapamayacağını biliyor, bir bakıma millî kuvvetlerin oluşumuna ve zorunluluğuna gerekçe hazırlıyordu. Daha öncekiler gibi, bu istek de cevapsız kaldı.

Mutasarrıf Faik Bey, kendisinden beklenen aracılık görevini yerine getirdikten soma, Karacasu Kaymakamlığı'na aynı gün şu telgrafi gönderdi :

‘ ‘Karacasu Kaymakamlığı 'na,

Müftü ve Belediye Reisi imzalarıyla oradan yazılan telgrafnameyi aldım. Demirci Mehmet ve arkadaşlarının affedilmeleri için Dahiliye Nezâretine istirhamda bulundum. Birkaç güne kadar olumlu bir cevap alacağımı umuyorum. Keyfiyetin kendilerine duyurulması ve sorunlarla yüklü şu bunalımlı zamanda, memleket evlâdının en küçük fenalıktan ve Hükûmeti sıkıntıya sokacak en âdi itaatsizlikten çekinerek bütün varlığıyla vatanın selâmeti için çalışması, en kutsal bir İslâmlık ve insanlık borcu olduğundan eşkiyalığı bırakarak Hükûmet emirlerine uymasını

Müslümanlık ve erkeklik namına kendisinden beklediğimi Demirci Mehmet 'e en hızlı vasıta ile tebliğ buyurunuz.

2 Temmuz 1919

Denizli Mutasarrıfı
Faik"

Temmuz ayı başmda Yunanlılar yeniden saldırıya geçtiler. Durum, umut kinciydi. Millî kuvvetler gerektiği gibi düzene sokulup disiplin sağlanamadığından efradın çoğu dağılmış, köylerine çekilmişlerdi. Çözümleri önlemek, yeni gönüllüler kaydetmek, onları silâh ve cephaneye ile donatmak gerekiyordu. Faik Bey, bu yoldaki çabaları sürdürmekle birlikte Dahiliye Nezâreti'ne 4 Temmuz 1919 tarihli ve 4 sayılı bir telgraf gönderdi. İçinde bulunulan kötü durumun ve çaresizliğin somut bir ifadesi olan bu telgrafi aynen aktarıyoruz :

"Dahiliye Nezâretine,

Dün dört, beşyüz kişilik bir Yunan çetesinin Aydın'a taarruz ederek evvelce kurtarılan haneleri yakmaya başladığı ve oradaki Kuvâ-yı Milliye ile muharebenin devam ettiği haber alındı. Yunanlıların, geçtikleri yerlerde İslâm nüfusunu yok etmekte, emlak ve emvâlini imha etmekte oldukları muhakkaktır. Durum pek ciddi ve tehlikelidir. Müslüman halkın galeyânı her türlü tahminin üstündedir. Aydın havalisi, Balkan Harbi sırasındaki Rumeli 'nin daha feci bir benzeridir.

Yunanlıların eline düşmemek için, evvelâ aile ve evlâdım yokedip sonra Yunanlılarla muharebeye karar verenlerin pek çok olduğu, Aydın dan gelenlerin ifadelerinden anlaşılıyor. Aynı dehşet buralarda da görülüyor. Galeyâm yatıştırmak imkânı yoktur. Yunan harekâtı durdurulmadığı takdirde, bu kıymetli vilâyetin bir mezarlığa dönüşmesi muhakkaktır. Yirminci uygarlık asrını, sonsuza kadar lanetletecek muazzam bir kötülük âbidesi dikilmesine razı olamayacaklarına itimat edilen büyük devletlerin, acele müdahalesinin temini ve Yunanlıların işgaline mezun olmadıkları havalinin, kuvvetli askerî teşkilâtla korunması yoluna gidilmesi arz olunur.

4Temmuz 1919

Denizli Mutasarrıfı
Faik"

Telgrafın yazıldığı gün, Aydın ve Nazilli ikinci kez düşman eline geçti. Yeni durumlar karşısında, İstanbul'a yazılan telgraflara da ferahlatıcı hiçbir cevap alınamadı. Alman kısa cevaplarda, saldırıya ve işgale karşı sabır ve tahammül gösterilmesi, en fazla protesto edilmesi öneriliyordu. Faik Bey, gelen emirleri kendine göre yorumluyor, onlardan yararlanmanın yollarını arıyordu.

Demirci Mehmet Efe, kendisine yapılan telkinlerin giderek yoğunlaşması üzerine, eşkiyalığı terkederek oluşturduğu 200 kişilik bir kuvvetle Temmuz ayı başmda Kuvâ-yı Milliye'ye katıldı. Bunda, işgalci Yunan birliklerinin, müslüman ahaliye yaptıkları hakaret ve kötülüklerin de büyük payı oldu.

Ancak Demirci, ilk günden itibaren sorun yaratmaya başlamıştı. Çevre köy ve kentlere gönderdiği mektup ve telgraflarla ahaliyi millî harekete katılmaya, para vermeye zorluyor, ölümlü tehdit ediyordu. Demirci bir ara işi, Denizli Mutasarrıfı Faik Bey'e talimat verecek, ihtarda bulunacak kadar azıtmıştı. Nitekim Mutasarrıflığa gönderdiği bir telgrafta : Denizli hapisanesinde Hristiyanlar dışındaki tutukluların serbest bırakılarak Yarankömeli (Tavas Tı) İsmail Çavuş emrinde Umurlu'ya sevk edilmesini, silâhlarının da ayrıca J. Komutam ile gönderilmesini rica ediyor, aksi takdirde Denizli'ye gelerek salıverme işini bizzat yapacağını ihtar ediyordu.

Çevresinde kişilik sahibi kamu görevlisi görmek istemeyen Demirci Mehmet Efe, Faik Bey'in, eşkiyalığı bırakarak Hükümet emirlerine uyması yolunda, kendisine Karacasu Kaymakamlığı aracılığıyla vaktiyle yaptığı ciddî uyarıyı unutmamış görünüyordu. Mutasarrıf hakkında iyi düşünmediği anlaşılıyordu. Faik Bey, Demirci'nin bu sakıncalı girişimden geri durması için kendine dolaylı yollarla uyanda bulunmakla birlikte Dahiliye Nezâreti'ne gönderdiği 12 Temmuz 1919 tarihli telgrafla da : Durumu açıkladıktan ve bu gibi "eşkiya reislerinin" kendi başlama hareketlerinden büyük fenalıklar doğacağı, bunların ancak Hükümetin kuvvetli olmasıyla önlenebileceğini belirttikten sonra, daha önce telgraflarla istenen asker ve jandarmamn gönderilmesini, aksi takdirde doğabilecek olaylardan sorumluluk kabul etmeyeceğini ve zaten bugüne kadar çekilen sıkıntıların direnme sınırını aştığını bildirmiştir, (s. 193)

Faik Bey, ay m gün Dahiliye Nezâretine çektiği ikinci bir telgrafla da : Hükümetin ilgisizliğinin devam etmesi hâlinde halkın can ve ırz güvenliği için İngiliz veya İtalyan himâyesini isteyeceği belirtilmiş, acele askeri birlik gönderilmesi istenmişti. Bu yazışmalardan da olumlu bir sonuç çıkmamıştır.

12 Temmuz 1919 tarihinde, önemli bir olay daha yaşandı. Mutasarrıf Faik Bey'in başkanlığında yapılan bir toplantıda Denizli Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti lâğvedilerek onun yerine "Denizli Heyet-i Milliyesi" kuruldu. Heyet Başkanlığına yine Müftü Ahmet Hulûsi Efendi getirildi. Tam bir örgütlenmeye gidildi. "İşe ve Maliye", "İrşâdiye ve İstihbâriye", "Esliha ve Gönüllü Efrat", "Muhacirin", "Nakliye ve Mubayâat" ve "Sağlık" adlarıyla 6 şube kuruldu. Daha verimli bir çalışma dönemine girildi.

Faik Bey, Dahiliye Nezâreti'ne gönderdiği 13 Temmuz 1919 tarihi telgrafında ise : Livânın, merkez tarafından yeterince "tenvir ve teçhiz" edilmediğini, istenen kuvvetin gönderilmediğini; "harekâtı milliyenin men'i hakikaten istenmekte ise, vaktiyle kuvvet yetiştirilmesi, değil ise men'i emrolunmaması lâzım gelirken" başka bir yol izlenmesinin; Hükümetin, millî hareketin devamını uygun görmekle birlikte, engelleme girişiminde bulunarak durumu kurtarma amacım güttüğü kanısını uyandırdığım belirttikten sonra, bu çok önemli konuda açıklığa

ihtiyaç bulunduğunu ifade etmiş, kuvvet isteğinin uygun görülmemesi hâlinde, Denizli'ye Devletin güvenine sahip bir mutasarrıf gönderilerek kendisinin başka bir Livâ'ya nakledilmesini talep etmiştir, (s. 197)

Nezâret, 2 gün sonra buna verdiği telgraf cevabında: “Hükümet, millî teşkilât ve harekâtı kabûl edemez.” deniyor, saldırıya karşı koymanın askerin işi olduğu, İtilâf Devletleri yanında gereken siyasal girişimlerde bulunulduğu bildiriliyordu...

GALİP HOCA OLAYI

Faik Bey, anılarında Galip Hoca (Celâl Bay ar) hakkında da bilgi vermektedir.

İttihat ve Terakki Fırkası'nın İzmir sorumlu kâtibi Celâl Bey, ad ve kıyafet değiştirerek “Galip Hoca” adıyla Kuvâ-yı Milliye'ye katılmış, 1919 yılı Temmuz ortalarında, Köşk'te bulunan Aydın Kuvâ-yı Milliye karargâhına gelmiş ve Demirci Mehmet Efe ile birlikte çalışmaya başlamıştı. Ancak Celâl Bey'in, tanındığı bir bölgede kimliğini gizleyerek cephede bulunması, millî hareketin, İttihat ve Terakki hareketi olduğu hakkında şüphe ve söylentilere yol açmıştı. Bu durumun devam etmesi üzerine Faik bey, “Katıksız bir İttihatçı” olan Komiser Hamdi Bey Te Celâl Bey'e haber göndererek özveride bulunup bir süre cepheden uzaklaşması ve izini kaybetmesi önerisinde bulundu, (s. 203-204)

İstanbul Hükümetinin, İttihat ve Terakki Fırkası sorumlu kâtiplerinin, hatta muhabirlerinin tutuklanarak İstanbul Harp Divâm'na gönderilmesine ilişkin yinelenen emirleri karşısında kendisini korumak ve kollamak çok güçtü. Şayet gidebileceği bir yeri yoksa, Denizli Mebusu Yusuf Bey'in çiftliğinde konaklama olanağı bulunduğu, hizmetinden yararlanma yoluna gidileceği kendisine bildirildi. Buna Celâl Bey'in cevabı şöyle oldu :

‘ Beni buraya kabûl ettiler. Şimdi kendi kendime buradan çıkıp gitmem muvafık olmaz. Bir münasip vesile bulayım da, o suretle çekileyim.”⁷

*

Denizli Mutasarrıfı Faik Bey, Dahiliye Nâzın'nın değişmesi üzerine umuda kapılarak Nezârete 3 Ağustos 1919 tarihli şifreli bir telgraf sundu. Bunda : Dahiliye Nezâreti'nin, Kuvâyı Milliye'ye karşı takındığı olumsuz tutuma karşılık, Harbiye Nezâreti'nin konuya olumlu baktığı açıklandıktan sonra, “Harekâtı Milliye'nin önlenmesi ve vatanın silâhla savunulması, ırz ve canlarını koruyan kimselerin tepelenmesi, ulusal çıkarlarımıza uymakta ise, açık emirler verilmesi ve yeterli kuvvet gönderilmesi” istenmiş; şayet vatanın ve milletin yüce çıkarları

7 Celâl Bayar, “Ben de Yazdım” adlı eserinde (c. 7, s. 2299), bu haberleşme hakkında şunları yazmıştır : “Doğru değildir. Faik Bey'in hatırında yanlış kalmıştır.”

bunun aksine bir hareketi gerektirmekte ise, Hükümetin karşı bir tavır takınmasının ve hattâ tarafsız bir durum alarak teşkilâtı milliyeyi kendi hâline bırakması”mn kesinlikle doğru olmayacağı belirtilmiştir. Bu nedenle Hükümetin, el altından millî harekâtı yönetmesi, yönlendirmesi istenmiştir. Telgraf şu sözlerle son bulmuştur :

“Arzolunan hususların gereken ehemmiyetle tetkikini ve vatan vazifesinde, yüksek güvenlerinin kesinlikle kötüye kullanılmayacağına itimat buyrularak kat’i talimat verilmesini istirham ve aksi takdirde, doğmasının kesin olduğunu evvelce kanıtlarıyla birkaç kez arzetdiğim ve boyladığım görmekte bulunduğum fenalıkların maddî ve manevî sommluluğunu kabul edemeyeceğimi arz eylerim.” (s . 225)

Bu telgraf da etkisiz ve cevapsız kaldı!.. Bundan sonra da, İstanbul Hükümeti bütün bu olanlara karşm, millî kuvvetlerin dağıtılmasını istemekten; Denizli Mutasarrıfı Faik Bey ise, bu kuvvetlerin yerel olanaklarla dağıtılamıyacak kadar güçlü, meşru ve gerekli olduğunu, Hükümetçe benimsenmesi gerektiğini savunmaktan geri kalmadı.

Dahiliye Nâzın Adil Bey, 6 Ağustos 1919 tarihli telgrafında : Canlan, namusları ve yurtlan için düşman karşısında bir araya gelen vatan evlâdının bu kutsal dayanışmasını, artık sona erdirilmesi gereken “harekâtı mecnunâne” ola

Bu arada Demirci Mehmet Efe, zekâsı, kurnazlığı ve acımasızlığı ile gücünü giderek artıyordu. Zamanla Cephe Komutam Hacı Şükrü Bey’i saf dışı ettiği gibi, 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey’i ve Temsilciler Heyetinin (Heyet-i Temsiliye) bilgisi içinde, yanında müşavir sanıyla bulunan rütbeli rütbesiz kişileri de etkisi altına almış bulunuyordu.

ÇAL’DA SİLÂHLİ BİR ÖRGÜT OLUŞTURULMASI

Faik Bey, efelerin Nazilli’de kurdukları cephenin günün birinde çözülmesi, duruma askerin hâkim olamaması hâlinde, köylere düşeceklerin, eski alışkanlıklarına uyarak soygunculuk yapabileceklerini ve katliamda bulunabileceklerini tahmin ediyordu. Düzenli askerî birliklerin kurulmasına kadar yerel bir örgütün duruma hemen el koymasını gerekli görüyordu. Bu örgütle gerekirse, ikinci bir savunma hattı oluşturabilecekti. Bu iş için en uygun yer Çal İlçesi’ydi. Halkın elindeki silâhlar toplanarak 800 kişiye yakın bir kuvvet oluşturuldu. Halka ve muhtarlara, yurt savunması için gerekli uyarılarda bulunuldu. Ancak, bu gücü kullanma zorunda kalınmadı.

JANDARMA GENEL KOMUTANI’NIN TUTUKLANMASI

1919 yılının Ağustos ayında J. Genel Komutam Kemal Paşa Denizli’ye geldi. Gezinin amacı, millî harekât hakkında bilgi edinmek, Hükümetin görüşünü harekâtın başındakilere bir kere daha anlatmaktı. Bu gezide, Denizli J. Tabur Ko-

mutanınm, J. Genel Komutanlığına sunduğu Kuvâ-yı Milliye'den ve Demirci Mehmet Efe'den şikâyetini ve kuvvet gönderilmesini içeren 16 Temmuz 1919 tarihli raporunun da önemli rolü olmuştu.

Mutasarrıf Faik Bey, Kemal Paşaya milî hareketin meşru olduğunu ve Ku- vâ-yı Milliye'nin vatani, halkın ırz ve canını korumaktan başka bir amaç gütmeyişi açıkladı ve kendisinden bu gerçeği Dahiliye Nezâreti'ne bildirmesi ricasında bulundu. Kemal Paşa açıklamalardan etkilenecek Mutasarrıfın ricasını yerine getirdikten sonra programı gereğince Nazilli'ye gitti. Ancak orada, Kuvâ-yı Milliye komutanlarının kendi aralarında verdikleri bir kararla tutuklandı. Faik Bey'in anılarında belirtildiğine göre, tutuklamanın amacı, İstanbul Hükûmeti'ni silâh ve cephane vermeye ve sair ihtiyaçların giderilmesine zorlamaktı. Oysa Mutasarrıf, ulusal harekât lehine Denizli'den İstanbul Hükûmeti'ne bir telgraf çeken Kemal Paşanın tutuklanmasını sakıncalı buluyor, serbest bırakılması için çaba sarfedi- yordu. Bu çabaların da etkisiyle Paşa serbest bırakıldı.⁸

Kemal Paşa'nın İstanbul'a çektiği telgrafla olumlu bir cevabın beklendiği bir sırada Dahiliye Nezâreti'nden alınan 17 Ağustos tarihli telgrafta : Kuvâ-yı Milliye'nin dağıtılmasına, bu husustaki emirlere uymayanların cezalandırılmak üzere İstanbul'a gönderilmesine ilişkin 8 Ağustos tarihli emre atıf yapılyordu.

Faik Bey, bu telgrafta verdiği cevapta; Kuvâ-yı Milliye'nin amacım bir kez daha açıkladıktan sonra şöyle diyordu : “Millî harekât, ırz, can ve mal gibi temel ve doğal hakların korunması emelinden doğmuş, meşru bir harekettir. Bundan vazgeçmek, her türlü aşağılanmaya ve her türlü felâkete katlanmaktır ki, insan doğasının böyle bir emri kabûle uygun olmadığı şüphesiz yüksek malûmlardır.” (S. 289-290)

Dahiliye Nezâreti'nin 27 Ağustos 1919 tarihli cevabî telgrafı bilinen hususların tekrarı şeklinde oldu : Yurt savunmasının Hükümet işi olduğu, “Hükümetin kararlarına ve emirlerine aykırı görüş ve davranışlar, vatanseverlik duygularından kaynaklansa bile siyasetin gereklerine ve gerçeklere ters” düştüğü, Hükümetin “sırf ırz, hiçbir surette kuncide etme (incitme) fikrinde” olmadığı açıklanmış, ancak “İtilâf Devletlerinin toplanan kuvvetlerin dağıtılması gerektiğinde ısrarlı” oldukları belirtilmiştir, (s. 292-293)

*

Burada, Denizli J. Tabur Komutanının, J. Genel Komutanlığına gönderdiği yazının da, açılmasında etkili olduğu bir davaya kısaca değinmek istiyorum.

8 Celâl Bayar “Ben de Yazdım ” adlı eserinde (c. 7, s. 2276), 22 Ağustos günü Köşk istasyonunda karşılaştığı Faik Bey'in, kendisine : “Bütün bu işler senin başının altından çıkıyor. Kemal Paşayı bıraktırmazsan, ben sana gösteririm. Başına neler gelir?” dediğini ve ağıttan tehdit ettiğini yazmaktadır.

Denizli Mutasarrıfı Faik Bey’le, hizmet konularında görüş ayrılığı bulunan 57. Tümen Komutam Şefik Aker, savaş anılarını 1937 yılında 3 cilt halinde yayımladığı “İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidâli” adlı eserde toplamış, kitapta Denizli J. Tabur Komutanının, J. Genel Komutanlığına gönderdiği rapora da yer vermişti. Millî kuvvetlerden ve Demirci Mehmet Efe’den yakman, kuvvet gönderilmesini isteyen yazı, şu sözlerle son buluyordu :

“Bu bapta (konuda) Mutasarrıflık makamınca dahi Dahiliye Nezâretine müracaat edilmiştir. ”

Faik Bey, bu yazıya dayanılarak kendisinin millî kuvvetler aleyhinde gösterildiği ve eserin “açık ve kapalı, fakat hiç bir kanıta dayanmayan, isnatlar (karalamalar) içerdiği” kamsı ve gerekçesiyle, eser sahibi 57. Tümen Komutam Emekli Albay Şefik Aker aleyhinde dava açmıştır.

Yargılama sırasında davalının, eserin “resmî nitelikte ve görev olarak yazılmış Harp Ceridesi olduğunu” iddia etmesi üzerine, Genel Kurmay Başkam Mareşal Fevzi Çakmak imzasıyla mahkemeye gönderilen cevabî yazıda, sonuç olarak : “Mümaileyhin bu yazıları tam bir Harp Ceridesi şeklinde değildir. Bir hatıra kabilinden telâkki olunmak daha doğru olur.” denmiştir.

Yargılama sonunda Albay Şefik Aker beraat etmiş, fakat sözü edilen kitap Genel kurmay Başkanlığı’nın emriyle toplattırılmıştır.

Bu vesileyle hemen belirtelim ki, savaş boyunca, genel tutumuyla, davranışlarıyla, üst ve alt makamlara yazdığı yazılarıyla, düşmana karşı vatani, halkın onurunu ve canını korumayı amaçlayan Kuvâ-yı Milliye’nin güçlü, gerekli ve meşru olduğunu sık sık yineleyen Denizli Mutasarrıfı Faik Öztrak’m içtenliğinden, iyi niyetinden, yurt ve ulus sevgisinden şüphe uyandıracak en küçük bir hareketi söz konusu olmamak gerekir.

SİVAS KONGRESİ’NE KATILMA

Denizli Heyet-i Milliyesi, Heyet-i Temsiliye’den Sivas Kongresi’ne katılma daveti almıştı. Heyet-i Milliye içinde Hürriyet ve İtilâf Fırkası’na mensup kimseler de bulunduğu için Kongreye katılma kararını almak kolay olmadı. Uzun müzakerelerden soma Belevli Yusuf, Küzükağazâde Necip Ali ve Dalamanlızâde Mehmet Şükrü Beylerin Sivas’a gönderilmelerine karar verildi.

Mustafa Kemal Paşa, Denizli delegelerini Sivas’ta şu sözlerle onurlandırdı:

‘ ‘İstanbul da, şurada burada mitingler yapıldı. Devletlere Yunan işgali protesto edildi. Fakat sizin Aydın Kuvâ-yı Milliye cephesinde patlattığınız silâhların sesleri Versaille (Versay) Sarayım cınlattı.’’⁹

9 Nuri Köstüklü (Yrd. Doç.), Millî Mücadelede Denizli, İsparta ve Burdur Sancakları, s. 86, Kültür Bak. yayını, Ankara 1990.

Sivas Kongresi'nden sonra, Denizli Heyet-i Milliyesi, çalışmalarını, Heyet-i Temsiliye emrinde sürdürdü. Heyet-i Temsiliye Reisi sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa'nın Denizli Heyet-i Milliye Reisi Müftü Ahmet Hulûsi Efendi'ye gönderdiği telgraf şöyledir : 10

"Denizli Heyet-i Milliye Reisi
Ahmet Hulûsi Bey 'e,

6.10.1919 tarihli teigraflamaları şükran ve mefharetle (iftiharla) okundu. Milletin meşru emellerinin istihlâsı (sağlanması) uğrunda, böyle yekvücut bir hâlde vatan düşmanlarına karşı kutsal savaşını sürdürdükçe elbette Cenab-ı hakk'ın yardımına mazhar olacaktır.

Muhterem mücahidine (savaşanlara) selâm ve hürmetler eder, muvaffakiyetinizi dileriz. 10 Ekim 1919

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
Heyet-i Temsiliye si Namına
Mustafa KemaT'

FAİK BEY'İN DENİZLİ'DEN AYRILIŞI

1920 yılının bahar ayları, cephelerde oldukça sâkin geçmiş; iki taraf da, zamanı hazırlık içinde geçirmiştir.

Bu arada Ankara'da 23 Nisan 1923 günü TBMM, açılmış ve yeni bir Hükümet kurulmuştur. Ancak, atılan isyan tohumları filizlenmeye, yeni Hükümeti uğraştırmaya başlamıştır. Öteyandan Demirci Mehmet Efe de, mülki idare âmirleri için sorun olmaya devam etmiştir.

Demirci Mehmet Efe ile Denizli Mutasarrıfı Faik Bey arasında öteden beri bir güvensizlik havası egemendir. Demirci'nin zaman zaman Livâ işlerine kaşması, Faik Bey'i üzmemekte, elinde yeterli bir devlet gücü olmayışı O'nu, daha soğukkanlı, sabırlı ve ölçülü davranmaya sevk etmektedir.

1 Mayıs 1920 günü yeni bir olay patlak vermiştir. Denizli Çamlığı'nda Demirci'nin adamlarından Tavaslı Kara Ali ve arkadaşları soyulur. Demirci'yi çok kızdıran bu olay üzerine, Mutasarrıf Faik Bey, her zamanki duyarlılığı ile konu üzerine eğilerek Denizli halkından olan 2 suçluyu yakalatır. Ancak, bunlardan biri sağlık nedeniyle hastahane yatmakta iken kaçır. Bunun üzerine Demirci, kaçan samim 3 gün içinde yakalanıp hapse atılmasını, aksi hâlde kendisine suikast yapılacağını Faik Bey'e bildirir. Birkaç efeyi de Nazilli'den Denizli'ye gönderir.

Mutasarrıf Faik Bey, durum hakkında hemen Ankara'ya, Dahiliye Vekâleti'ne bilgi sunar ve bir talimat alıncaya kadar evinde çalışmayı uygun görür. Hükümet, onanmı güç, olası bir duruma meydan vermemek için Faik Bey'i Ankara'ya çağırır. O da 19 Haziran 1920 günü Denizli'den ayrılır. Livâ bir sürü vekâletle yönetilir.

*

Faik Bey'in Denizli'den ayrılmasından sonra meydana gelen ve yakın tarihimize "Denizli Olayı" adıyla geçen üzücü bir toplu öldürme olayını da burada kaydetmek yerinde olacaktır.

DENİZLİ OLAYI

Yunan işgallerinden sonra, Batı Anadolu'daki azınlıklardan birçoğunun düşman hesabına çalışmaları önlenemiyordu. Yerli Rum ve Ermenilerin destekleriyle hızla ilerleyen Yunan kuvvetlerinin Denizli'yi tehdit ettiği günlerde, Türk makamları, iki yönlü bir güvenlik önlemi olarak, bölgedeki Rum ve Ermenilerin cephe dışı bölgelere gönderilmesini uygun gördü. Bu görüşte olanların başında 57. Tümen Komutanı Şefik Bey geliyordu. İlk nakil işlemi 30 Haziran 1919'da Aydın'ın geri alınmasından sonra Aydın Rumlarının Nazilli, Denizli, Isparta ve Burdur'dan istedikleri yerlere gönderilmeleri suretiyle uygulanmış ve nakiller sırasında keyfiliklere meydan verilmemek için gerekli önlemler alınmıştı.

Yunan birliklerinin 2 Temmuz 1920'de Sarayköy'e yaklaşması üzerine, Denizli halkı, şehirde çoğalan Rumların Yunanlılarla işbirliği yapmasından endişe duymaya başladı. Bu yüzden Heyet-i Milliye Reisi Müftü Ahmet Hulusî Efendi, Denizli'deki Rum erkeklerinin iç bölgelere gönderilmeleri için Demirci Mehmet Efe'den yardım istedi. Bu amaçla Denizli'ye gönderilen Yüzbaşı Rifat ve Asteğmen Fazıl Efendilerle Sökeli Ali Efe ve kızanları, muhacir ve yerli Hristi-yanlardan kadın ve erkekleri Eğirdir'e şevketti.

Bu arada bazı taşkınlıklar olduğundan, Denizli Askerlik Dairesi Reisi Albay Tevfik Bey, 7 Temmuz'da 12. Kolordu Komutanlığına yazdığı bir şifrede, zorunlu göçle ilgili bilgi verdikten sonra Efelerin davranışlarının ve Hristiyanları sevk biçimlerinin ahaliyi rahatsız ettiğini ve genel bir huzursuzluğa neden olabileceğini ifade etti. Aynı türden bir şikâyet, Denizli Mutasarrıf Vekili ve 9 kişi tarafından tekrarlanınca, Demirci Mehmet Efe, 8 Temmuz sabahı, Sökeli Ali Efe'yi makine başına çağırarak sert uyanlarda bulundu. Sökeli, yaptığı konuşma ile Demirci'yi yatıştırdı. Ancak aynı gün olaylar istenmeyen bir yönde gelişti: İstasyon caddesi üzerinde halktan birçok silâhlı kişi toplanmıştı. Bunlar arasından : "Artık bu millet ne Kuvâ-yı Milliye, ne de zabıt (subay) görmek ister. Bunlar defolup gitsinler!" şeklinde bağırانlar vardı. Emekli Binbaşı İbrahim Namık, sayılan 100'e yaklaşan bu silâhlı kümenin başında yer almıştı. Bunlar, "Hicret Etmeyecek Halkın Hukukunu Muhafaza İçin Hükümete Müzâheret Heyeti"nin silâhlı gücü durumunda idiler.

Gelişmeleri iyi görmeyen Ali Efe, Demirci ile yaptığı haberleşmeden sonra, Denizli'den ayrılmak üzere İstasyona hareket etti. Ali Efe ve arkadaşları, tam reji idaresi önünde ilerlerken, arkadan kendilerini izleyen silâhlı bir kümeden bazılarının onlara : “Eğer siz bir fenalığa meydan vermek istemezseniz, elinizdeki silâhları teslim edin. Biz sizinle birlikte istasyona kadar geleceğiz, orada size silâhlarınızı,ı iade ederiz..” dediler. Bunun üzerine Ali Efe ve kızanları silâhlarını verdiler. Tabakhane Sokağı'na gelindiğinde, bir kişinin Yağhane'deki bina penceresinden ateş ettiği görüldü. Kendisini başkaları da izledi. Onbeş dakika kadar süren ateş sonunda, Sökeli Ali Efe, Hacı Mustafa ve İsmail adındaki zeybekler öldü. Fazıl Bey ve müfrezeden bazdan yaralandılar.

Bu olaydan sonra Binbaşı Namık, Mutasarrıf Vekili Seyfi, Savcı Abidin Beylerle, halktan Alibeyzâde Nuri Efendi ve bir takım kişileri Hükümet Konağına gelerek Askerlik Dairesi Reisine ve bazı zevâta bir kâğıt imzalattırdıktan sonra, orada bulunanlara şöyle dediler :

“Efendiler! Çekilmeyiniz. Millet istediğini yapmaya muktedirdir. Biz Kuvâ-yı Milliye 'den bıktık. Her ne olursa olsun, her kim gelirse gelsin, sokak ortasında gebertip lâşesini köpeklerle yedireceğiz!”

Denizli'deki olaylardan haberdar olan Demirci Mehmet Efe, beraberinde Tümen Komutanı Şefik Bey olduğu hâlde, Jandarma ve Kuvâ-yı Milliye efradıyla birlikte Denizli'ye geldi. Askerlik Dairesi Reisi Albay Tevfik Bey'le J. Tabur Komutanı Hamdi Bey de, Demirci'yi ve Tümen Komutanım karşılamak üzere istasyonda bulunuyorlardı. Demirci, trenden iner inmez kızanların Tevfik Bey'i göstererek : “İsteseydi önleyebilirdi” demesi üzerine, tabancasını Tevfik Bey'in üzerine boşalttı, bu vatansever askeri oracıkta öldürdü.

Demirci istasyondan Hükümet Konağına geldi. Olayla ilgili görülen , çekilen telgraflarda imzalan bulunan kişilerden Dava Vekili Dalamanzâde Şükrü, Hoca Esat Efendi, Mevlüt Hoca ve Saraçzâde Salih hemen öldürüldü. Ispartalı Hafız İbrahim Demiralay'm verdiği bilgiye göre, bu olayda 68 kişi hayatını kaybetti. Aydın Sulh Hakimi Sındırgılı Süreyya (Özgeevren) tarafından Demirci'nin öfkesi yatıştırıldı. 15 Temmuz günü, Süreyya Bey'e verilen beyannamede, adları belirlenen 9 kişi suçlu görülerek bunlar dışındaki bütün halkın affedildiği ilân edildi.

Demirci Mehmet Efe ile 57. Tümen Komutanı Şefik Bey, TBMM.'ne sum- duklan raporlarda, Denizli Olayı'm, Kuvâ-yı Milliye'ye karşı silâhlı bir ayaklanma olarak nitelendirdiler.

Denizli Olayı'mın meydana gelmesinde, Kuvâ-yı Milliye aleyhinde çalışan Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın etkili olduğunda şüphe yoktur. Fırka mensuplarının, Yunanlıların Denizli yönünde ilerlemeleri ve azınlıkların zorunlu göçe uğratılması sırasında duyulan korku ve endişeden yararlandıktan kesindir. Olayda, bazılarının

ileri sürdüğü gibi, zeybeklerin taşkın ve uygunsuz hareketlerinin de etkili olduğu söylenebilir.

Sebepler ne olursa olsun, Demirci'nin öfkesine kapılıp, Askerlik Dairesi Başkama Albay Tevfik Bey'i öldürmesi ve 68 kişiyi sorgusuz sualsiz öldürmesi hiçbir şekilde onaylanamaz, bağışlanamaz.

Demirci yüzünden halk, Kuvâ-yı Milliye'ye korku ve kuşku ile bakmaya başlamış; "Denizli Olayı", Demirci'nin etkisiz duruma getirilmesi konusuna öncelik kazandırmış ve düzenli orduya geçilmesi çabalarını hızlandırmıştır.¹¹

FAİK BEY'İN MİLLETVEKİLLİĞİ VE BAKANLIĞI

Hayatı kısmında açıklandığı gibi Faik Bey, Denizli Mutasarrıflığından ve İçişleri Bakanlığındaki önemli görevlerinden sonra önce Çelibereket, 1 Mayıs 1923 tarihinde de Tekirdağ Milletvekili olarak TBMM, ne girdi. 26 Ocak 1939 - 7 Mayıs 1942 tarihleri arasında Dahiliye Vekilliği yaptı.

Bu dönemde 1700 sayılı Dahiliye Memurları Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle Kaymakamlık Kursu ihdas edildiği gibi, memurların statülerinde iyileştirmeler yapıldı. Mülki idare âmirlerine Batı'ya tanıma olanakları sağlandı.

İlk Kaymakamlık Kursu, 15.1.1942 tarihinde Siyasal Bilgiler Okulu'nda açıldı. Törene BMM. Reisi Abdülhalik Renda, Dahiliye Vekili Faik Öztrak, ilgili Bakanlıklar ileri gelenleri; Profesörler ve birçok seçkin kişi katıldı. Kurs Dahiliye Vekili Faik Öztrak'ın nutkuyla açıldı. Vekil Kaymakamlık Kursu açılış gerekçesi, kurs programları ve çalışma şekli üzerine açıklamalarda bulunduktan sonra konuşmasını şöyle sürdürdü :

"Sayın Reisim, Aziz Davetlilerim,

Büyük Millet Meclisi 'nin 4.7.1941 tarihli toplantısında kabul edilip 12.7.1941 tarihinde yürürlüğe giren 4089 sayılı Kanun, Kaymakamlık Stajını bitirmiş olan Maiyet Memurlarıma 6 aylık bir kursa tâbi olmalarını emirler. Bugün Kanunun bu emrini yerine getirmeye başlıyoruz. Şu anda ilk Kaymakamlık Kursunu, pek muhterem Başvekilimin adına açmakla onur duyuyorum. Bu kursu başarıyla bitirecek olan genç arkadaşlar, yurdun muhtelif kazalarına tayin edilerek oralarda çalışacaklardır...

Oralarda Hükümetin yüksek şejkât ve himayesine muhtaç olanlar size koşacaklar, ihtiyaçlarının karşılığını sizde bulmak isteyecekler, devletin yüksek şeref ve kudretini sizin şahsınızda arayacaklar. Diğer bütün memurlardan farklı vaziyetiniz olacaktır. Sadece belli ve değişmez kaidelere bağlı vazifelerle yükümlü ve yalnız bir makama karşı sorumlu olmayacaksınız. Aksine, kontrol ve denetimimize tâbi bütün arkadaşlarınızın sorumluluğuna ortak olacağınız gibi, vakit vakit belli usûl ve kaidelerle hâili kabul olmayan durumlarda da karşılaşacaksınız. ¹¹

¹¹ Nuri Köstttkltt, a.g.e., s. 219-226.

İçlerinde ağır ve tehlikeli olanlar bulunacaktır. Bu vazifeleri zekânızla, sağgörüünüzle, çabuk ve kesin karar almağa elverişli yeteneğinizle; Yurt yararını, Ulus esenliğini her şeyin üstünde tutan sağlam karakterinizle ve nihayet gerekirse vazife uğrunda severek sorumluluk almağa yeterli cesaretinizle başaracaksınız.

Bu geniş ve güç vazifede iki önemli kuvvete ihtiyacınız vardır : İlim ve Karakter ... Bilgi yolunuzu aydınlatacak ve size arayacağınız önlemleri ilham edecektir. Karakter, her türlü etkiler ve güçlükler karşısında daima dürüst ve cesur kalmanızı sağlayacaktır.

Muhtaç olduğunuz ilmi, muhtelif öğrenim kurumlarında aldınız. Staj sırasında uygulamalı bilgiler edindiniz. Bu kursta da sizi nazarî ve amelî bilgilerle kuvvetlendireceğiz. Karakter sağlamlığına gerek staj, gerek kurs ve gerek memuriyet sırasında daima dikkat edeceğiz ve bu noktada sizi her vakit teşvik ve takviyeyi kendimize önemli borç bileceğiz. Yükselmeye, ilerlemeye ve bilhassa valiliğe geçirilmekte bilgi ve karakteri ve en çok bu İkinciye lâzım şart olarak arayacağız.

İdare âmirlerimizin normal terfUerine engel olan mâni 4088 sayılı Kanun ile ortadan kaldırıldığı gibi, 3907 sayılı Kanun ile de yüksek kabiliyetli idarecilerimizden yurdun daha geniş ölçüde yararlanmasına imkân verilmiştir. Bu kursta kendinizi en iyi şekilde teçhiz için her fırsattan istifade etmenizi ve ileride bulunacağınız her derecede, daha üstün derece için kendinizi hazırlamanızı tavsiye ederim. Hepinize sayın Başvekilimin adına ve kendi adıma muvaffakiyetler dilerim. "12

Dahiliye vekili Faik Öztrak'tan sonra konuşan Siyasal Bilgiler Okulu ve Kaymakamlık Kursu Müdürü Prof. Emin Erişiril de, kursun programı ve amacı hakkında açıklamalarda bulunduktan sonra özetle şunları söyledi :

"Kanaatimizce böyle yetişen idare âmirleri artık vazifelerini, bulundukları mahallin âsâyişini sağlamaktan ve kendilerine başvuranların işlerini kanun çerçevesinde görmekten ibâret saymayacaklardır. Bir idare âmiri için bu vazifeler tabii işleridir ve hiçbir idare âmirinin bunu yaptığından dolayı övünmeye hakkı yoktur. Çünkü bu, kendisinin yapmakla yükümlü olduğu işin asgarisidir. Kimse yükümlü olduğu görevlerin bir kısmını yapmış olmakla ne vicdânına ve ne de başkalarına karşı övünebilir. İdare âmiti, kendinden öncekilerin faydalanmadığı vasıtaları, imkânları, teşkilâtı kullanarak halkın ve memleketin servetinin ve re- fahının artması ve kuvvetlenmesi için takdire değer iş yaptığı zamandır ki övünebilir..."

KİŞİLİĞİ

Faik Öztrak, sağlam bir kişiliğe sahiptir. Dürüsttür, zeki, bilgili ve çalışkandır. Cesur, ölçülü ve önlemlidir. Onun için, ülke ve ulus yaran her şeyin üstündedir. Kendisini tanıyan ve konuya yakın olan herkes, O'nun bu nitelik ve erdemleri üzerinde görüş birliği hâlindeyler. Bu görüşlerden birkaçım aktaralım :

Hacim Muhittin Çanklı :

“Hareketi Milliye açısından Faik'in (Öztrak) büyük hizmetleri var. Bilhassa Dahiliye Nezâreti'ne karşı aldığı vaziyet cesurâne ve pek mühim. ”13

Ahmet Akif Tütenk :

“Mutasarrıf Faik Bey, zeki, bilgili, adaletli ve vatansever bir adamdı. iç ve dış siyasetimize iyice vâkıf olduğu için Livâ 'yı kudretle idare etmiş ve Yunan saldırıları yurdun içerlerine doğru geliştikçe Faik Bey, Denizli 'yi Türk haklarının canlı bir mukavemet yuvası hâline getirmiştir. ”14

Sabahattin Selek :

“Denizli, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden beri cephe gerisinin en büyük Mîldafaa-i Hukuk merkezlerinden biridir.

50 bin nüfuslu olan Denizli'de Faik (Öztrak) Bey gibi tecrübeli, girişimci ve vatansever bir Mutasarrıfın, Ahmet Hulûsi adında ender bulunan, gayretli bir Askerlik Dairesi Başkanı vardı.”15

Rahmi Apak :

“Denizli Mutasarrıf Faik Öztrak, Aydın Mutasarrıf kabilinden gevşeklerden değil. Bu zat bilâkis, millî harekâtı uyandıran, körükleyen ve yaptıran idarecilerdendir. ”16

*

Erdemli kişiliği, güçlü yöneticiliği ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndaki örnek hizmetleriyle mülkî idare âmirleri arasında seçkin bir yer edinen Faik Öztrak'ı, saygı ve şükran duygulanıyla anarken, yakın tarihimize ışık tutan anılarının bir an önce yayımlanmasını diliyoruz.

13 Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çanklı'nın Kuvâ-yı Milliye Hatıraları, s. 50, Ankara 1967.

14 A. Akif Tütenk, a.g.e., s. 38.

15 Sabahattin Selek, Millî Mücadele, s. 846, İstanbul 1982.

16 Rahmi Apak, İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s. 180, TTK. yayını, 1990.

KAYNAKÇA

- Atatürk, Nutuk.
- Şefik Aker, İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidâli, İstanbul 1937.
- Ahmet Akif Tütenk, Milli Mücadelede Denizli, İzmir 1949.
- Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, İstanbul, 1964-1965.
- H. Muhittin Çanklı, Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve H. Muhittin Çanklı 'mn Kuvâ-yı Milliye Hatıraları, TİTE. yayını, 1967.
- Ali Çankaya, Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, Ankara 1969.
- Celâl Bayar, Ben de Yazdım, İstanbul 1965-1967.
- Sabahattin Selek, Millî Mücadele, İstanbul 1979, 1982.
- Kâmil Erdaha, Millî Mücadelede Valiler ve Vilâyetler, İstanbul 1975.
- İçişleri Bakanlığı, Atatürk ve İdare, Ankara 1983.
- İbrahim Artuş, Kurtuluş Savaşı Başlarken, İstanbul 1987.
- İlhan Tekeli - Selim İlkin., Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey, TTK. yayını, 1989.
- Rahmi Apak, İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu? TTK. yayını, 1990.
- Nuri Köstüklü, Millî Mücadele'de Denizli, İsparta ve Burdur Sancakları, Ankara 1990.
- Faik Öztrak'ın, Orhan Öztrak ve rahmetli İlhan Öztrak'tan sağlanan basılmamış anıları.
- İçişleri Bakanlığı Arşivi, Sicil No. 1014. TBMM. Arşivi, 89 No.lu Özgeçmiş.

H A B E R L E R

Bu bölümde 1 Nisan 1993 - 30 Haziran 1993 tarihleri arasında Bakanlığımız tarafından gerçekleştirilen haber niteliğindeki faaliyetlere yer verilmiştir.

Polis Teşkilatının Kuruluşunun 148 inci Yıldönümü

• Polis Teşkilatı'nın kuruluşunun 148 inci yıldönümü 9 ve 10 Nisan 1993 günlerinde yapılan çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır. 9 Nisan günü saat 10.00'da yapılan bayrak koşusu ile tören başlatılmıştır. Aynı gün İçişleri Bakam İsmet SEZGİN başkanlığında Emniyet Genel Müdürü, Polis Akademisi Başkam ve Ankara İl Emniyet Müdüründen oluşan bir heyet Devlet büyüklerini ziyaret etmişlerdir.

10 Nisan 1993 günü Anıtkabir'de saat 8.30'da mozoleye çelenk konulması ve saygı duruşunda bulunulmasından sonra saat 10.30'da da Polis Akademisinde bir tören düzenlenmiştir.

Törene katılan Başbakan Süleyman DEMİREL bir konuşma yapmış ve bu konuşma metni aşağıya aynen alınmıştır.

“Sayın Cumhurbaşkanı Vekilimiz, Sayın Türkiye B.M.M. Başkanı Vekilimiz, Sayın Anayasa Mahkemesi Başkanımız, Değerli Misafirler, Emniyet Teşkilatımızın, İçişleri Teşkilatımızın Değerli Mensupları; hepinizi sevgiyle, saygıyla selamlıyorum.

Emniyet Teşkilatımız, Polis Teşkilatımız, ismi üzerinde “emniyet”, bir ülkede huzurun, sükunun, güvenliğin sağlanması için devletin en önemli görevlerinden birisini yapar.

Devletin hedefi, o ülkede, devletin ülkesinde huzuru, sükunu sağlamaktır. Huzur ve sükunu sağlamak sadece bir gaye olmakla beraber, bunun nasıl sağlanacağı, huzur ve sükunun sağlanması kadar önemlidir. Devletin şeklini aslında huzur ve sükunun nasıl sağlayacağı tayin eder. Devlet her zaman güçlüdür. Devlet, huzur ve sükunu sağlamakta sıkıntı çekmez. Bu gücünü uygular ve huzuru sükunu sağlar. Bu şekilde sağlanan huzur ve sükun; yani, devletin elindeki gücü, zor kullanma gücünü istediği şekilde kullanmak suretiyle bir hedefe varmış olması yetmez. Çünkü böyle bir huzur ve güvende devamlılık da yoktur. Böyle bir huzur ve güven, aslında insanlık onuruna sahip kişilerden pek çok şeyi alır götürür. Yaşama hakkı, hakların en azizi. Yalnız, insanların sadece yaşama hakkına sahip olarak başka hakları ona feda ederek ayakta durabilmeleri mümkün değildir. İrisanların hem yaşama hakkı olacak-güvenlik dediğimiz olay-hem insanlar hür olacak, hem insanlar tok

olacak. Bu üçünün beraberce sağlanmasını düşünmeyen devlet, demokratik devlet değildir.

Bu üçü beraber sağlanabilir mi? Marifet orada işte, bu üçünü beraber sağlamakta.

Ve birisi için diğerinden fedakârlık yapmanın; yani, “güvenlik istiyorum, ekmek ve hürriyet şurada dursun”dediğiniz zaman güvenliği bulursunuz ama, bir süre sonra onu da başka şekilde yitirirsiniz. Yalnız, güvenliğin huzura, hürriyete ve ekmeğe bir zararı olmayacaktır; yani, birisinden vazgeçince öbür ikisini sağlayabilmek veya ikisinden vazgeçince birini sağlayabilmek gibi tercihlerle karşı karşıya kalan toplum, henüz devletini kuramamıştır, demokratik devletini kuramamıştır.

Huzur ve sükun sağlanır, paksromana dediğimiz şekilde sağlamr veyahut da huzur ve sükun, devletin demokratik gücünü ortaya koyarak sağlamr.

Devlet, eğer huzur ve sükunu sadece zorla sağlıyorsa, o, polis devletidir. Polis devletinin polisinin sadece işi, kanunun, nizam vesaire kayıtlarına bağlı olmadan, daha çok korkuya dayanan, daha çok itip kakmaya dayanan, o ülkenin sokakların gezilemez hale getirerek; evlerinin kapısının çalınıp, hangi saatte çalınıp, evin halkını nereye götürecekleri kaygısı içerisinde insanları yaşatarak huzuru ve sükunu sağlamak mümkündür.

Nitekim, totaliter devlet dediğimiz devlet bunu böyle yapmıştır. Yalnız, totaliter devletler hep yıkılmıştır. Öyleyse, bugünkü dünyada çağın devleti huzur ve sükunu nasıl sağlıyorsa biz de öyle sağlayacağız; çünkü, Türkiye çağın devletidir.

Devlet, Türkiye de bir bütündür. Yani, sadece İçişleri Teşkilatından, sadece Emniyet Teşkilatından, sadece Polis Teşkilatından ibaret değildir. Emniyet Teşkilatının, Polis Teşkilatının veya İçişleri Teşkilatının görevlerini hakkıyla yapmaları lazımdır, şarttır. Yalnız, bu görevleri haklarıyla yapmaları yetmez. Çünkü, devletin diğer çarklarının da işlemesi lazımdır. Eğer devletin diğer çarkları işlemiyorsa, zaten devletin bu çarkı da işlemez. Bir yerden sonra işlemez. Ve işte onun içindir ki, işleyen devlet diye bir kavramı yerleştirmeye çalışıyoruz.

İşleyen devlet, işleyen rejimin içinde olacaktır. Yalnız, devlet işlemezse, rejimi işletmek mümkün değildir. Yani, devlet fonksiyonlarını ifa etmekte sıkıntı içindeyse işleyen devleti yerleştirenleyiz. Eğer o ülkenin kanunları hür ve serbest bir şekilde yasama organı tarafından yapılmış kanunları icra edemiyorsa ve o kanunların yerine suç olmaması lazım geldiği halde suç sayılan birtakım keyfi kaideler icra ediliyorsa, keyfilikler icra ediliyorsa-öyle diyelim-tabii ki, o devlete ülkenin halkı itibar etmeyecektir.

Binaenaleyh, önemli olaylardan birtanesi devletin işlemede, rejimin işlemede-üçü birbirine bağlı-halkın kendi devletine sahip çıkması, devletine

itibar etmesi, devletine itimat etmesidir. Eger bu zincirler kopmuşsa, daha doğrusu bu büyük kavramlar arasındaki münasebetler kopmuşsa, devleti de, rejimi de işletmekte büyük sıkıntı çekeriz. Türkiye bir seri bunalımların içinden geliyor. Bu bunalımlarını iyi tahlil etmelidir. Bu bunalımlarından ders de almalıdır. Ve yeniden bu bunalımlara düşmemenin yolu, bu bunalımlardan alacağı derse bağlıdır.

Ve Türkiye kafi dersi almış mıdır? Umalım ki almıştır. Ve Türkiye bundan sonra bunalımlara düşmeyecek midir? Umalım ki düşmeyecektir.

Yalnız, herkesin elini şakağına koyup düşünmesi lazım; bilhassa Türkiye 'de entelektüellerin, Türkiye'de kamuoyu yapanların, Türkiye Büyük Millet Meclisinin, siyasetin, ilim çevrelerinin, herkesin elini şakağına koyup düşünmesi lazımdır ki o da şudur: Türkiye açık ve çoğulcu rejimi yürütecek ve Türkiye, devletin meşru güçleri vasıtasıyla, meşru organları vasıtasıyla kanunlarını yapacak ve uygulayacaktır.

Evet, devletimizde birtakım yıpranmalar olmuştur. Şimdi bence, "Bu yıpranmalar olmuş mudur, olmamış mıdır, kimin yüzünden olmuştur "u bir tarafa bırakıp, devleti devlet gibi yapma ve devletin bütün müesseselerini olması lazım gibi yapma dönemindeyiz ve burada sanıyorum ki sevinç verici olaylarla karşı karşıyayız. Bugün burada gördüğümüz manzara da odur.

Biz, hukuk devletinin ve demokrasinin polisini istiyoruz.

Binaenaleyh, bizim Emniyet Teşkilatımızdan, Polis Teşkilatımızdan istediğimiz şey, şeffaf devletin polisidir. Türkiye sakin bir ülkeydi. Türkiye 'nin sükuneti bozulmuştur. Yalnız Türkiye 'nin değil, dünyanın sükuneti bozulmuştur. Türkiye, her çeşit rüzgarın estiği bir yerde bulunuyor. Dünyada en çok komşusu olan birkaç ülkeden biri, 13 tane komşusu var Türkiye 'nin. Ve gözlerinizi yumup da şöyle bir düşündüğünüz zaman ve komşularındaki rejimlere falan baktığınız zaman çok çeşitli bir manzara görüyorsunuz. 'Hani camm onlardan bize ne ' ' demeyin. Çünkü, onlarda olup bitenler şu veya bu biçimde bizim hududlarımızı, bizim büyük şehirlerimizi, bizim ülkemizi zorluyor veya oralarındaki birtakım olaylar veya birtakım tavırlar veya birtakım düşünceler bizim devletimizi zorluyor, bizi sıkıntılara sokuyor.

Değerli Misafirler, geçen 8 sene zarfında ... Onun 8 seneye alışılmış sebebi şu: 1984-1992, daha çok Türkiye 'de terörün ülkemizin bir aziz köşesinde ve büyük şehirlerimizde boyut kazandığı ve söndürülmeye çalışılmasına rağmen söndürülmekte müşkülât olduğu seneleri alıyorum. 1402 güvenlik mensubumuz şehit olmuştur. Bunun içerişfiHi gayet tabii ki askerlerimiz, polislerimiz, subaylarımız, astsubaylarımız ve güvenlik koruyucularımızın hepsi dahildir ve 1580 vatandaşımız da şehit olmuştur. Bu acı bir olaydır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu olayı aşmaya çalışıyor. Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu olayı aşmakta zorluk çekmez. Yani, gücü bu olayı aşmaya yeter de artar bile. Yalnız, bu olayı aşarken demokratik kurallardan ve hukuk üstünlüğünden ayrılmadan bunu aşmaya çalışıyor. Ve bu olay sadece Türkiye 'de huzuru, sükunu sağlama olayı değil; aynı zamanda demokratik devletin, olayları halledecek, olayları açacak gücünün bulunduğunu da ispatlama olayıdır.

Binaenaleyh, mutlaka yetkiyi Anayasadan alan ve Anayasanın gösterdiği kuramlarla ve Anayasama gösterdiği şekilde bunun aşılması lazım. Ve bunu aşarken de göstermek mecburiyetindedir ki Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kendi vatandaşıyla sorunu yoktur, vatandaşını rahatsız edenlerle sorun olabilir.

Binaenaleyh, bu gayretler güvenlik kuvvetlerimizin, idarecilerimizin ve onlara destek veren Türkiye Büyük Millet Meclisinin, Türkiye Büyük Millet Meclisindeki hemen bütün siyasi partilerin ve şükran ile söyleyeyim, basımmızın ve halkımızın bu meseleyi anlamış ve kucaklamış olmasıyla fevkalade olumlu noktalara gelmiştir.

Evet, Polis teşkilatı, kendisine katil denilen bir polis, hangi görevi, nasıl yapacak veya görevi yaptığı takdirde muaheze edilen, suçlanan, bir şey demeseler bile suçlanan polis, hangi görevi nasıl yapacak?

Ve tabii ki, böyle bir dönem kapanmıştır. Yine birtakım laflar olabilecektir. Yalnız, halkın büyük çoğunluğu polisin cansiperane görevini yapmış olmasından fevkalade mutludur.

1992 yılı, ondan evvelki yıllarda yapılan mücadelelere ilaveten fevkalade aktif, etkin bir şekilde devleti devlet yapma gayretleri içerisinde geçmiştir. Ve ifade etmeliyim ki, halkımızın devlete olan itimadı ve itibarı artmıştır. Halkımızın devletimize olan itibarını ve itimadını artıran yöneticilerimize, onlara destek veren kamuoyumuza, basımmıza, Parlamentomuza, partilerimize ve bu hizmetleri canla başla ifa eden güvenlik kuvvetlerimize huzurunuzda şükranlarımı sunmayı bir borç biliyorum.

Evet, 1402 güvenlik mensubumuz şehit olmuştur. Onlar demokrasi şehididir, onlar devletimizin şehididir; onlar Türkiye Cumhuriyeti hin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü beklerken şehit olmuşlardır. Ve Türkiye cumhuriyeti Devleti halkına silah çevirmiş bir devlet değildir. Sınırlarına vaki tecavüzü, halkına vaki tecavüzü,- topraklarına vaki saldırıyı her devlette olduğu gibi karşılamak durumunda olmuştur ve bu karşılamayı da halkı incitmeden, hukukun üstünlüğünü mutlaka muhafaza ederek ve mutlaka keyfiligi kesinlikle ret ederek, kurallara uyarak yapmak mecburiyetinde idi. Bu bir zaaf değildi. Ama nihayet, devlete silah çekebilme cüret ve cesaretini kendisinde bulma olayı dahi, devletin bir yerde düştüğü sıkıntıyı gösterir.

Evet, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, suçsuz insanları korumalıdır, bütün organlarıyla. Yani, kanunların suç saymadığı fiilleri, devletin hiçbir organı suç saymamalıdır.

İki: Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ki, bağımsız yargısı, kuvvetler ayrılığı prensibine dayanan bir idarede bağımsız yargısı, işlenen suçun cezasını vere- bilmelidir. Çünkü, aslında berat-ı zimmet asıldır. Eğer ortada işlenmiş bir suç varsa, suçlusu ortaya çıkarılıp “bu suçludur”deyinceye kadar, kimse onu suçlu sayamaz ve cezayı yalnız bağımsız mahkemeler ve bağımsız hakimler vermelidir. Yani bir suç işlenmişse, onun cezasını başka birisi mahkeme olmadan vermemelidir. Bunu yerleştirdiğimiz zaman, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ebediyete kadar ayakta duracağı gücü bulmuş oluruz.

Ve buradan dönüp geliyoruz, Türkiye Cumhuriyeti Devletini bence, birtakım telaş ve heyecanlarla yıpratmaya ve fonksiyonunu ifa edemez, herhangi bir bölümünün fonksiyonunu ifade edemez hale hiç kimsenin getirmeye hakkı yoktur.

Şimdi çok mesafe alınmıştır. Büyük bir tamirat yapılmaktadır. Bu tamirati devlet kendi kendine yapıyor. Yani, her şeyin işlediğini gördükçe ve halk, devlete olan itimadım artırdıkça bu tamirat kendiliğinden yapıyor. Tümüyü kendiliğinden değil gayet tabii, nasıl ki bir rahatsız bünyeye ilaç verirsiniz... İlaç değildir önemli olan, o bünyenin kendi kendisini tedavi etme gücüne yardımcı olmaktır. İşte bir demokratik devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti o istikamette yürürken, güvenlik güçlerimiz, Türkiye hin büyük şehirlerinden hemen hemen profesyonel kriminal, profesyonel caniler durumuna girmiş bulunan birtakım terör gruplarını geniş çapta tesirsiz hale getirmişlerdir. 1993 senesinin Nisan’ında bunu herkes hissediyor. Büyük şehirlerimiz daha çok korkusuz hale gelmiştir, halkımız daha çok güvene kavuşmuştur.

Büyük şehirlerde her zaman, dünyanın her tarafındaki büyük şehirlerde olayları vardır. Yalnız, bu olayların organize olaylar ve organize çeteler tarafından, organize caniler tarafından yapılmış oltasıdır durdurulması lazım gelen şey.

Ve şimdi bütün olay, Güneydoğu Anadolumuzdaki, yurdun bu aziz köşesindeki kam durdurmaktadır. Büyük gayretler güvenlik kuvvetlerimizce, polisimizce, jan- darmamızca ve askerlerimizce büyük gayretler sarf edilmeye de çalışılıyor. Türkiye Cumhuriyetinin sınırları kontrol altına alınmıştır. Bunu derken, gayet tabii ki, sızmalar, vesaire pratik manada kesilmiştir. Komşu devletlerle görüşme yapılmıştır.

Komşu devletler bu işleri desteklediği sürece gayet tabii ki, bizim işimiz zordur ve komşu devletlerden bu işleri desteklemedikleri şeklinde beyanlar alınmış, bundan da desteklemeyecekleri anlamına gelen birtakım taahhütler çıkarmışızdır. Önümüzdeki zaman bunun ne kadar geçerli olduğunu gösterecek.

Sonra, bu işleri yapanların 5-6 bin tane kaleşnikof ele geçirerek, 5-6 bin kişiyle, 8-10 bin kişiyle Türkiye'nin dağlarına yerleşmek suretiyle, şehirlerine yerleşmek suretiyle Türkiye Cumhuriyeti devletini, onun bölünmez bütünlüğünü, onun 922 senedir beraber yaşayan halkını zora sokacakları, Türkiye'yi parçalayacakları şeklindeki beyhude inançları ve bunun neticesi olan beyhude gayretlerini ilani- hale sürdürebilmelerine ihtimal vermek de güçtür. Yani, nihayet Türkiye'yi rahatsız ederseniz, tamam, rahatsız ediyorsunuz; ama, Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu huzur ve sükunu sağlar.

Düşününüz bir Türkiye, bizim Türkiye de siyaseti devraldığımız, daha doğrusu siyasi iktidarı devraldığımız yerde 14 bin polisi vardı Türkiye din, bugün 130 bin polisi var. Ama, bir sükunet memleketidir Türkiye, bir çok kargaşa, şu bu olmuş; ama, yine ara bir sükunet devleti. Polis dediğiniz zaman aklınıza karakol polisi gelir; yani karakol polisidir 1965'in polisi, 1950'din polisi, 1955'in polisi, 1960'ın polisi hatta. Yani, sadece varlığı caydırıcıdır.

Ve, evet işte polisi yeni baştan, karakol polisi halinde değil ama, varlığım .caydırıcı hale getirmek, bence, bir takım fiileri icra ederek caydırıcı hale getirmekten daha önemlidir. Yani polisin sokakta görünmesi, bir sevgi, bir itimat, bir güven vesilesi olmalıdır. Halk, polisini gördüğü zaman eğer herhangi bir tereddüdü, herhangi bir kaygısı varsa onu izale etmelidir.

Değerli Misafirler, kahramanca ülkenin hizmetlerini yapan güvenlik teşkilatımızın, polisimizin değerli mensupları; yeni bir devre girmişizdir. Ne zaman girdiğimiz önemli değil, dünyayla beraberiz. Şimdi çağın devleti, çağın polisini istiyor. Binaenaleyh, çağın polisi, aslında şeffaf devletin polisidir, şeffaf karakolun polisidir ve devletin diğer organlarıyla uyum içerisinde çalışarak, hem kendi göre vini, hem devletin fonksiyonunu beraberce yapabilen polisdir. Bu yeni bir düzendir.

Binaenaleyh, bu yeni düzene bir an evvel uyacağız. Kıyafetler fevkalade güzel. Tabii, bizim aradığımız şey, ileri uygar memleketlerdeki kavramlardır ve ileri uygar memleketlerdeki fonksiyonları yerine getirebilmedir.

Ve ben, şundan eminim ki, bu sahneye gelip de kıyafetlerini teşhir eden bu güzel çocuklarımız, bu vatanperver insanların kafası ve gönlü de çağdaş devletin, çağdaş hukuk devletin kavramlarına uygundur, kurallarına uygundur.

İşte bizim Emniyet Teşkilatımızın o kurallara dayanarak ve geniş şekilde eğitime dayanarak yapmak istediği mesele o. Bence, kıyafetinden evvel kafasım değiştirmiş bir polis teşkilatıyla 1992 senesinde Türkiye karşı karşıyadır. Bunu başaran Emniyet Teşkilatımıza, başta İçişleri Bakanımız ve Emniyet Genel Müdürümüz olmak üzere, Emniyet Teşkilatımızın tümüne teşekkürlerimi sunuyorum.

Bundan sonraki kısmı meselenin, tabii, dünya değişmiştir. Bir bilgisayar devrine girilmiştir ve pek çok şey değişmiştir. İstihbaratsız bir güvenlik hizmeti görmek hemen hemen mümkün değildir. Yalnız, bu güvenlik hizmetini istihbaratla göreceğiz derken de, demokratik ülkenin şeffaflığına ters düşen işler de olmaz. İşte iş zorlaşmıştır orada; yani biz, böyle istihbarat alıyoruz, güvenlik sağlıyoruz diye ortalığı kasıp kavurma devirleri bitmiştir. Öyleyse bu hizmetler daha da zorlaşmıştır. Ee, hizmetler zaten zordu, daha da zorlaşmıştır.

Şimdi dünyanın değişen şartları içerisinde bir komünist imparatorluğunun yıkılmasından sonra, bir ülkenin dış ve iç tehditleri tümüyle olmasa bile geniş çapta değişmiş olması da dikkate alınarak huzuru ve güveni sağlamak için yapılacak şeylerin ne olduğu hakkında eski düşüncelerimizi, eski bilgilerimizi bir kenara itip, yeni düşüncelere, yeni bilgilere ihtiyacımız vardır. Bu cihazlanmadır. Her şeyimiz olacaktır, bugün eksiğe olacaktır. Bir polis teşkilatının nesi varsa ileri ülkelerde, bizim polis teşkilatımızda da o şeyi olacaktır. Bütün olay, onu iyi bir şekilde işletmek ve telaşsızca, vatandaş üzerindeki itibarı sarsmadan o hizmetleri görebilmektir.

Biz bu hizmetlerin, bizim polis teşkilatımız tarafından vatanperver ve feragat sahibi bir düşünceyle görüldüğüne ve görüleceğine inanıyoruz. Eksikimiz, noksanımız olabilir. Eksikimiz, noksanımız olabilir ama, bu eksik noksanı tamamlayarak gidiyoruz.

Ülkede huzur ve sükunun sağlanabilmesinde polis teşkilatına olan, güvenlik teşkilatına olan itibar ve itimadın artırılmasında önemli bir olay üzerinde durmak istiyorum; faili meçhul cinayetler.

Eğer bir ülke, işlenen cinayetlerin failini bulamıyorsa, o zaman oradaki güvenlik teşkilatının işi zorlaşır, çoğalır işi. Yahut bazı şeyleri yapanın yanına kâr kalıyorsa, o, ceza veremeyen devlettir. Ceza veremeyen devlet, anarşiden kaçamaz. Eninde sonunda anarşiye varır, çatar, odur.

Öyleyse faili meçhul cinayetlerin mutlaka meydana çıkartılabilmesi, bu faili meçhul, daha doğrusu cinayet işleyen, suç işleyenlere kanunların yazdığı kadar, kanunların dediği kadar, ondan daha fazla değil, kanunların öngördüğü kadar sübüt bulmuş suçları karşısında cezaların venilmesi ve bu cezaların infaz edilmesi, devletin işlemesi bakımından şarttır.

Binaenaleyh, polis canım istihkar ederek bir adamı yakalıyor, mahkemeye veriyor. Mahkeme buna bir ceza vermiyorsa, suçlu olduğu halde bir ceza vermiyorsa veya ceza vermekte gecikiyorsa veya bu gecikme esnasında bu suçları işleyen adamlar hapishanelerden kaçıp gidiyorsa polisin işi zorlaşır. Görüyor musunuz nasıl birbirine bağlı.

“Efendim, siz iktidarsınız, bunları nasıl söylüyorsunuz?..” Biz bunların tedbirlerini arıyoruz, yani biz iktidarız diye eğer devletin birtakım sıkıntıları varsa, biz, itirafta bulundular vesaire korkusu altında bu sıkıntıları halkımıza söylemekten niye kaçınalım?

Evet, geçen yıllar zarfında, yani Türkiye ’nin rahatsız olduğu yıllar zarfında yakalanmış bulunan insanların önemli bir kısım hapishanelerden kaçmış. Ayrıca, epeyce de faili meçhul cinayet kalmış.

Binaenaleyh, bugün polis teşkilatımız veya devletimizin diğer organları görevlerini yaparken; yani, böyle süttten çıkarılmış kaşık gibi bir ortamda bu görevleri yapmıyorlar. Yapılamayan görevlerin falan savunucusu değilim, hiçbir zaman olmam. Ben, sadece zorlukları anlatmaya çalışıyorum.

Ve onun içindir ki, önümüzdeki zaman içerisinde geçmişten devraldığımız devletimizdeki aşınmaları tamir ederek ve önümüzdeki zaman içerisinde geçmişten devraldığımız birtakım intibaları; yani, yanlış veya doğru birtakım intibaları düzelterek, doğrultarak yolumuza devam edeceğiz.

Neticede aradığımız şey; Türkiye Cumhuriyeti devletin çağdaş hukuk devleti olarak ve herşeyi hukukun içinde yaparak ve hukukun içinde yaparak derken, kullanılacak yetkilerin kaynağına bakarak, yani Anayasada kaynağı olmayan bir yetkiyi hiç kimse kullanmadan, herşeyi meşru kaynaklara dayayarak, herşeyi meşru güçlerle yaparak, Türkiye ’nin huzur ve sükununu sağlamaya devam edeceğiz.

Ha, hükümetler bugün gelir bugün geçer. Burada birşey daha söyleyeyim; hükümet ile devleti karıştırmamak lazım. Çok kere karıştım geldik. Hükümetleri tahrip edeceğiz diye veya hükümetleri yıpratacağız diye, devleti yıpratmışımızın farkına varmazsak, devletin işlemede büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalırız.

Onun içindir ki, parlamentomuzun, parlamentodaki partilerimizin, basımmızın ve halkımızın terör gibi bir meselede, anarşi gibi bir meselede, yani Türkiye ’nin tümünü birden ilgilendiren meselelerde devletin güvenlik güçlerine destek verebilmiş olmasını bu bakımdan fevkalade mutlu bir hadise olarak karşılıyorum. Hükümeti yıpratmak için ne isterseniz yapın; yalnız, hükümeti yıpratalım derken devleti yıpratıyorsunuz, onu yapmayın. Çünkü, hükümeti niçin yıpratmak istiyorsunuz? Siz kendiniz hükümet olmak için, olursunuz. Yalnız, o size de yaramaz. Artık ö, kesmez bıçak haline gelmiştir.

Sanıyorum ki, Türkiye’nin son yılda kazanmış olduğu önemli şeylerden birisi, iktidar kavramını değiştirmeye, iktidar kavramıyla devlet kavramı arasındaki farkları anlamaya başlamaya yönelmiş olmasıdır.

Ve iktidarlar gelir, iktidarlar gider; ama, bunların hepsi devlete dayanacaktır, iktidarlar devleti işletecektir, devleti işletemiyorsa eleştirilmelidir veya iyi

işletemiyorlarsa eleştirilmelidir, hatta iyi işlemiyorlarsa da eleştirilmelidir. Eleştiriden falan kaçan yok. Bu eleştiriler yapılırken, devletin polisini görev yapamaz hale getirecek, devletin askerlerini, eksi 28 derecede ta Cudi Dağlarının tepesinde görev yapan askerini “Ben bu görevi kimin için yapıyorum acaba ?” diye düşünmeye sevk edecek; hence, sorumsuzluklardan herkes kaçınmalıdır.

Yani, evet bir polis teşkilatı kurduk, ‘ ‘Hadi kardeşim. Sağla asayiş, güvenliği... “ Ee, bir silahlı kuvvetimiz var “Hadi kardeşim, gidin filan yerde o asayiş sağlayın. ” Ondan sonra siz yan gelip yatma hakkına sahip değilsiniz veyahut da o görevleri sağlayan insanları unutmayacaksınız.

Burada şunu söylemek istiyorum : 1402 güvenlik mensubumuz; subayımız, askerimiz, astsubayımız, polisimiz, komiserimiz, yani çeşitli kademelerdeki savcımız, bu terör belasında hayatını yitirmiştir, şehitlerdir. Bu şehitler, bu mensup olduğu ailelerin veya şehirlerin şehidi değildir; bu şehitler, milletin şehididir, bunlar devletin şehididir.

Binaenaleyh, bunların aileleri devlete mevdudur; yani devlet, geri kalanları mutlaka namerde muhtaç olmayacak şekilde korumaya ve kollamaya devam edecektir. Eğer bu koruma ve kollamanın eksikliği varsa; hiç kimse bunu istismara falan kalkmasın, eksikliği varsa bu eksiklen gidermekte ne hükümet tereddüt eder, ne Türkiye Büyük Millet Meclisi tereddüt eder ve bunu da milletimiz alkışla karşılar.

t

Son günlerde bazı eleştiriler duyuyoruz. Binaenaleyh, gayet açıklıkla söylüyorum; Emniyet Teşkilatımıza, Silahlı Kuvvetlerimize, zaten önümüzde birtakım çalışmalar da var, şehitlerin geride bıraktıklarını, biz, bize bırakılmış, bizim şerefimize, onurumuza bırakılmış ülkenin şehitleri sayıyoruz ve bu ülkedeki dirliği düzenliği sağlamak, hudutlarını beklemek, bayrağın beklemek için şehit olan bu kahramanlara huzurunuzda Allah'tan rahmet diliyor, şükranlarını sunuyorum.

Bir olay daha var; trafik.

Trafik her sene 7-8 bin can alıyor. Yani, bu trafik faciadır. Tabii, şimdi trafik polisi ile diğer hizmetleri gören polisimiz aym teşkilatın içerisinde. Bunun ayrılmasını düşünenler vardır; ama, bu fonksiyonun daha iyi nasıl yapılacağını, bunun için daha neler yapmamız lazım geldiğini mutlaka ilgili makamlarımızın gözden geçirmesini; yasa lazımsa yasa, teçhizat lazımsa teçhizat, başka şey lazımsa onları bizden istemesi lazımdır.

Ve huzurunuzda millet için, vatan için kendi canlarını başkalarının huzuruna feda ederek çalışan Emniyet Teşkilatımızın tüm mensuplarına, onlara yardımcı olan herkese saygılarımı sunuyorum ve başarılar diliyorum. “

Başbakan Süleyman DEMİREL'in konuşmasının ardından, İçişleri Bakam İsmet SEZGİN'de bir konuşma yapmıştır. 10 Nisan 1993 Polis Günü nedeniyle Bakanın yapmış olduğu konuşma şöyledir :

“Bakanlığımın ve Emniyet Teşkilatımın Değerli Mensupları
Saygıdeğer Konuklar,
Basın ve Televizyonun Seçkin Temsilcileri,

Türk Polis Teşkilatı 'nın 148. Kuruluş Yıldönümünü kutlamak amacıyla bir araya geldiğimiz bu toplantımızı onurlandırmalarımdan dolayı saygıdeğer konuklarımıza şükranlarını sunar, hepimizi en içten sevgi ve saygılarımla selamlanm.

Her türlü olumsuz koşul ve en tehlikeli ortamda büyük Atatürk'ün ilkelerine bağlılığı, vatanseverliği ve yüksek görev bilinci ile halkımızın huzur ve güvenliğini, devletimizin ülkesi ve ulusu ile bölünmez bütünlüğünü koruyan Emniyet Teşkilatımızın bu mutlu günlerini kutlarım.

Görevlerini yerine getirirken üstün başarılar dilerim. Teşkilatın başarısı, Türkiye'mizin 2000'li yıllara büyük ve güçlü bir şekilde ulaşmasının temel garantisidir.

Bu vesile ile;

Görev ve sorumlulukları uğruna, yaşamlarını gözlerini dahi kırpmadan feda eden aziz şehitlerimize ulu Tanrıdan rahmet, yaralanmış mensuplarımıza acil şifalar dilerim.

Yüce ulusumuz kendilerini ve geride bıraktıkları aziz varlıklarını asla unutmayacaktır.

Değerli Arkadaşlarım,

Ulusumuzun huzurunu, güvenliğini ve esenliğini sağlamak, korumak ve kollamak gibi onurlu ve o ölçüde meşakkatli bir görevi üstlenen bu görevi personelinin insanüstü gayret ve özveriyle 148 yıldır sürdüren Emniyet teşkilatımız, 1845 yılından bugüne gelinceye kadar çeşitli evreler geçirmiştir.

Bugün, AĞİK süreci ve Paris Şartı ile belirlenen, hukukun, insani ve moral değerlerin, demokratik ilkelerin üst düzeyde egemen olduğu Yeni Dünya Düzeni içinde, polisimizin de çağın getirdiği yenileşmeyi yakalaması ve bu ortam ve gereksinmelere göre organize olma zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Göreve geldiğinden bu yana geçen 16 ayı aşkın süredir Hükümetimiz, ülkemizi, 21. yüzyıl dünyasının onurlu bir üyesi yapabilmek için; devletin yeniden yapılandırılması, özgürlükçü, katılımcı ve çoğulcu demokrasinin bütün kavram, kurum ve kurallarıyla günlük yaşamımıza egemen kılınması yolundaki çalışmalara önem, öncelik ve ağırlık vermiştir.

Bu bağlamda; yeniden yapılanma ve demokratikleşme çabalarımız Emniyet Teşkilatımızda da yoğun bir şekilde sürdürülmüş, gerek mevzuat ve gerekse çağdaş bakış açısı kazandırma yönündeki girişimler meyvalarını vermeye başlamıştır.

Ülkemizin karşı karşıya olduğu tüm sorunlara, demokrasiye gönülden bağlı insan haklarına saygılı, hukukun üstünlüğüne dayalı, saydam ve sevecen bir yaklaşımla çözüm arayan Hükümetimizin bu yaklaşımı sonucunda, Devlet-Millet kucaklaşması ile ulusal mutabakat sağlanmıştır.

Önceki yıllarda polisimize “Katil Polis” diye bağırabilen halkımız, şimdi ise, operasyonlardan sonra polisimizi alkışlamakta, ona övgüler yağdırmakta, hep bir ağızdan İstiklal Marşımızı söyleyerek evlerine bayrağımızı asmaktadır.

Son Güneydoğu ve Doğu Anadolu gezimizde Emniyet Müdürlerimiz, Ramazan Bayramında polisle bayramlaşmak üzere karakollara akın eden halkımızın yoğun ilgisinin, günlük işlerine aksatacak düzeyde olduğunu bana sevinçle ifade etmişlerdir. Okullarımızda çocuklarımız kendilerine ne olmak istedikleri sorulduğunda onda sekizinin cevabı “Polis” olmaktadır.

Bir kez daha gördük ki devletimizle halkımız içtenlikle kucaklaşmış, milletimiz güvenlik güçlerine bir sevgi ve güven halesi oluşturmuştur.

Kuşku dolu ilişkilerden bu olumlu düzeye gelinmiş olmasından ve mutluluk verici gelişmeyi huzurlarınızda dile getirmekten kıvanç ve gurur duyuyorum.

Tüm Emniyet Teşkilatımız, halkımızın kendilerine gösterdiği sevgi, ilgi ve verdiği desteğin, verilebilecek ödüllerin en büyüğü olduğuna inanmakta ve çalışmalarında çok büyük bir moral destek kabul etmektedir.

Değerli Arkadaşlarım;

Açıklıkla bilinmelidir ki Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Parlamentosu ve Aziz Halkımız polisimizin yanında ve arkasındadır.

Polisimizin daha iyi olanak ve koşullara sahip kılınmasını sağlayabilecek her türlü önlemi almak, hem başta gelen görevimiz hem de halkının huzur ve mutluluğu için canını vermekten çekinmeyen, en zor koşullarda özveriyle görev yapan bu şerefli mesleğin fedakar mensuplarına vefa borcumuzdur. Bunun için de devletimiz her türlü olanakını bu yolda seferber etmiştir.

Nitekim, Emniyet Genel Müdürlüğünün 1993 yılı bütçesi, 1992 yılına göre % 65 artışla 11 trilyon 624 milyar 939 milyon Türk Lirasına yükseltilmiştir.

Emniyet Teşkilatımızda 1992 yılında yapılanlarla, 1993 yılında yapılması planlanan yenilik ve düzenlemeleri, sayın Emniyet Genel Müdürümüz konuşmalarında belirttiler.

Ben de bazı temel konulara değinmek istiyorum.

Teşkilat içinde sıkıntı yaratan ve kırınlıklara neden olan, 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu 'nun terfi, İadem ve liyakatle ilgili 13 ve 55. maddelerinde değişiklik yapılmasını öngören 3870 sayılı Kanun 22 Mart 1993 günü Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu değişiklikle, rütbe terfinden sınav zorunluluğu kaldırılmış, terfilerin kıdem ve liyakatle bağlı olarak yapılması kurala bağlanmıştır.

Ayrıca, bu düzenleme ile polis memurlarına da amir olabilme yolu açılmıştır.

Mensuplarımızın fazla çalışma ücretlerini günün koşullarına göre düzenlemek üzere hazırlanan, Emniyet Görevlileri Devamlılık Tazminatı Teklifi 21.10.1992 tarihinde Başbakanlığa intikal ettirilmiş ancak, görüş alınmadığı için iade edilmesi üzerine, aynı teklif 2.11.1992 tarihinde Maliye ve Gümrük Bakanlığına gönderilmiştir.

Henüz cevap alınmamakla birlikte, teklifimiz yasalaştığı takdirde Emniyet Hizmetleri Sınıfı Personeline % 25, çarşı ve mahalle bekçilerine % 20 ve diğer personele % 10 tazminat ödenebilecektir.

Gerekliliğine inandığım bu husus tarafımdan özenle takip edilmektedir.

Emniyet mensuplarımızı yakından ilgilendiren bir diğer gelişme de Şark Hizmet Süreleri ile ilgili yeni düzenlememizdir.

Bu konuda; Emniyet Hizmetleri Sınıfı Mensupları Atama ve Yerdeğiştirme Yönetmeliğinde yapılacak bir değişiklikle, Şark Hizmeti olarak nitelendirilen hizmetin süresi Beş Yıllık İllerde dört yıla, Dört Yıllık İllerde üç yıla ve Üç Yıllık İllerde iki yıla indirilecektir.

Buna ilişkin olarak hazırlanan Yönetmelik Değişiklik önerisi Başbakanlığa sunulmuştur.

Bu arada önümüzdeki aylarda polislerimize yükselme olanağı vermek üzere “Orta K” sınavı açacağımızı da belirtmek istiyorum.

Emniyet Teşkilatımızın Değerli Mensupları,

Sizler toplumumuzun ve devletimizin vitrinisiniz, halkımız devleti iyi günde de, kötü günde de öncelikle sizde arar, sizde görür ve sizde bulur.

Hangi ortam ve koşulda olursa olsun :

Özgürlükçü, katılımcı, insan haklarına saygılı ve her anlamda tam demokratik rejimi, vazgeçilmez, feda edilemez ve ödün verilemez yaşam tarzı olarak benimseyen ulusumuzun hizmetinde olduğunuzu,

Hiçbir görüş ve akımın değil sadece devletin tarafında bulunduğumuzu,

Unutmayınız ve her zaman olduğu gibi, özellikle ülkesi ve ulusuyla bölünmez bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti Devletine yönelen saldırılan önlemede ortaya koyduğunuz bilinçli, özverili, vatansever ve sağduyulu tutumunuzu ısrarla sürdürünüz.

Yasalar, Atatürk İlke ve Devrimleri bu yolda en büyük rehberiniz olmalıdır. Sizlere inamıyoruz, sizlere güveniyoruz.

Geleceğimizin güvencesi ve ulusal bütünlüğümüzün yılmaz bekçisi olan siz- lerin, hizmet bayrağım aziz şehitlerimizden alarak onur ve kıvançla yükselteceğinize inancım tamdır.

Bu duygu ve düşüncelerle, 148. kuruluş yıldönümünün ulusumuz ve Emniyet Teşkilatı için hayırlı olması dileklerle hepimize sevgi ve saygılar sunarım. ”

Törende son konuşmayı Emniyet Genel Müdürü Yılmaz ERGUN yapmıştır. Polis Teşkilatı'nın kuruluşunun 148 inci yıldönümü münasebetiyle düzenlenen bu törendeki Genel Müdürün konuşması aynen aşağıya alınmıştır :

“Değerli Misafirlerimiz,
Basın ve Televizyon Kuruluşlarımızın Kıymetli Temsilcileri,
Sevgili Meslektaşlarım;

Bugün Türk Polis Teşkilatı, kuruluşunun 148. yıldönümünün gurur içerisinde, başı dik ve alm açık olarak kutlamaktadır. Bir buçuk aşıra yaklaşan mazisi şan ve şerefle doludur. Duyduğu gururda haklıdır. Çünkü, bu Teşkilatın mensupları kamını, canını ortaya koyarak devlete ve millete hizmet vermektedir.

Kıymetli Misafirlerimiz;

Polisimiz, yasalarla belirlenen görevini, demokratik hukuk kuralları içerisinde, insan haklarına saygılı, vatandaşlarına sevgi ve şefkatle yaklaşarak ifa etmek zorundadır.

Mücadele ettiği kişiler bellidir. Bunlar, devletin ve milletin bölünmez bütünlüğüne kast etmiş vatan hainleri, insanımızın canına, malına ve ırzına musallat olan, hayatlarını her türlü kaçakçılıkla idame ettirmeyi marifet sayan, kanunlara karşı çıkmayı alışkanlık haline getiren bir takım insanlardır.

Ancak, son zamanlarda Türkiye Büyük Millet Meclisi hin, Hükümetimizin, özellikle de yüce Milletimizin ve basınımızın Teşkilatımıza vermiş olduğu destek, polisimizin güç kaynağı olmuştur.

Polisimiz, 1992 yılında aldığı bu destek sayesinde, görevi ile ilgili her alanda önemli başarıları elde ederek, buna layık olduğunu ispatlamıştır.

Bu destek ve güven devam ettiği sürece, polisimiz ülkemizin huzur ve güvenliği, milletimizin rahat ve mutluluğu için canını esirgmeden görevini yapmaya devam edecektir.

Değerli Misafirlerimiz,

Her geçen gün büyüyen ve gelişen, dünya siyasi hayatında söz sahibi olan Türkiye'mizde güvenlik ve asayiş konularının da öneminin artacağı bir gerçektir. İkibinli yıllara yaklaştığımız şu günlerde Teşkilat olarak bütün planlarımız buna göre yapılmaktadır.

Bu planlarımızın gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyduğumuz mali kaynak Hükümetimiz tarafından karşılanmaktadır. Genel Müdürlüğümüzün 1993 yılı bütçesi 1992 yılına göre % 64.9'luk artışla yaklaşık 12 trilyon TL. 'sına yükselerek, Milli Eğitim ve Milli Savunma 'dan sonra diğer kuruluşlar arasında ilk sırada yer almıştır. Yeni projelerimizin hayata geçirilmesinde bize bu imkanı sağlayan başta Sayın Başbakan İmiz olmak üzere Hükümet ve Parlamento Üyelerimize, Teşkilatım adına şükranlarımı sunarım.

Amacımız vatandaşlarımıza daha iyi hizmet verebilmektir. 130.000 civarında olan personel mevcudumuzun kısa sürede 150.000'e ulaşması hedeflenmiştir.

Elbette personel sayısını arttırmakla soruna çözüm bulmuş olmuyoruz. Bu personelin nitelik ve nicelik yönünden en iyi şekilde eğitilmesi gerekmektedir. Teşkilatımız, bugün eğitim sorununu önemli ölçüde halletmiş durumdadır. 1 Polis Akademisi, 2 Polis Koleji ve 19 Polis Okulumuz son derece modern ders araç- gereçleri ile iyi bir eğitim kadrosuna sahip bulunmaktadır.

Ayrıca, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu nda yapılan değişiklikten sonra, personelimizin, kanunun yeni uygulama şekline intibakını sağlamak üzere meslek içi eğitim ve seminerleri düzenlenerek, bu konuda bastırılan eğitim kitabı bütün teşkilatımıza dağıtılmıştır.

Meslek öncesi eğitime olduğu kadar, meslek içi eğitime de verilen önem gereği, personelimizin yenilik ve değişikliklere adaptasyonunu sağlamak amacıyla 1993 yılında en az yarısının meslek içi eğitiminden geçirilmesi planlanmıştır.

Bilimsel ve teknik işbirliği amacıyla da üniversitelerle görüşmeler yapılmaktadır. Anlaşma sağlandığı taktirde kısa ve uzun vadeli çalışmalar başlatılacaktır.

Emniyet Teşkilatının vermiş olduğu çok yönlü hizmetler dikkate alındığında, bilgi işlem, ulaşım, silah ve teçhizat ihtiyacı gibi alanlarda, teknolojik çağın yakalanması zorunludur.

Bu hedefleri gerçekleştirebilmek için teşkilat açısından atılım yılı olan 1992 yılında polis bilgisayar ağının tamamlanması yönünden önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bilgisayar ağının ikinci diliminin bitirilmesi ile yolcu yoğunluğu yüksek olan 5 hava ile 1 kara hudut kapısına bağlı 2 deniz ile 1 pasaport şube müdürlüğü, 1 serbest bölge limanı ve yolcu trafiği daha az olan 16 hudut kapısı bilgisayar sistemine geçmiştir.

Merkeze doğrudan bağlantılı olarak hizmet veren İstanbul ve İzmir illerine ilave olarak, Adana, Diyarbakır, Erzurum ve Samsun illerinde Bilgi İşlem Bölge Merkezi sistemleri kurulmuş ve merkezle bağlantı çalışmaları devam etmektedir.

Ayrıca sistemin bir parçası olan 12 ilde bilgi işlem şube müdürlüğü, 64 ilde de bilgi işlem büro amirliği kuruluşu tamamlanmıştır. Haberleşme alanında hedeflenen, her 5 polise 1 el telsizi, her otoyola 1 oto telsizi, her polis birimine 1 sabit telsiz verilmesi gerçekleştirilmiş. Ayrıca, 76 ilin teleks, faksimile cihazları, 74 ilin de elektronik telefon santralleri ile donatılması tamamlanmıştır.

Suç delillerinin çağdaş, bilimsel ve teknik yöntemlerle incelenerek değerlendirilmesi, adli, idari ve siyasi soruşturmalara yön verilmesi, suç ve suçluların saptama, kamdan ile birlikte, yargı organları önüne çıkarılması amacıyla kurulan ve 7. bölgede faaliyet gösteren, kriminal polis laboratuvarlarımız son derece modern, teknolojik makine ve teçhizatla donatılmıştır.

Buna ilave olarak olay yerinde inceleme ve delil tespiti yapmak üzere mobil laboratuvarların kurulması ve pilot bölge olarak seçilen 5 ilimizde, faaliyete geçirilmesi için çalışmalar devam etmektedir.

Polisimizin suç ve suçlulara süratle müdahale edebilmesini sağlamak amacıyla araç atımına ağırlık verilmesinin dışında, operasyonel çalışmalarda, personelimizin can güvenliğini sağlamak bakımından atış gücü yüksek zırhlı araç alımına da önem verilmiştir.

Can ve mal kaybına neden olan trafik kazalarının azaltılmasını sağlamak ve denetimlere ağırlık vermek amacıyla, 1993 yılında trafik hizmetlerinin geçmiş yıllara oranla daha fazla personel ve araç gereçle takviye edilmesi planlanmıştır.

Kıymetli Misafirlerimiz;

Emniyet Teşkilatının, kuruluşu, görevleri, yetkileri, verdiği hizmetler ve mensuplarının özlük hakları kanun, tüzük ve yönetmeliklerle belirlenmiştir. Mevcut mevzuatın zaman zaman yetersiz kalması, bazı aksamalara sebebiyet verdiğinden, yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple, mevzuatın güncelleştirilmesi amacıyla 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu, 2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu ile 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu 'nda değişiklik yapılmasına dair taslak çalışmalar tamamlanmıştır.

Ayrıca, hizmetin verimliliğini arttırmak, iş ve işlemlere sürat kazandırmak amacıyla birçok kanun, tüzük ve yönetmelik maddelerinde değişiklik yapılmıştır.

Teşkilatımızda son zamanlarda büyük sıkıntı yaratan 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu'nun terfii, kıdem ve liyakatle ilgili 13 ve 55'inci maddelerinde değişiklik yapılmasını öngören 3870 sayılı Kanun 22 Mart 1993 günü Resmi Gazete de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu değişikliklerle rütbe terfiinde im-

tıfıarı zorunluluğu kaldırılarak, tnsuplanmmn maddi ve manevi kayba uğramaları önlenmiş, polis memuru olan arkadaşlarımıza da ihtiyaç halinde amir olabilme imkânı sağlayacak olan Komiser Yardımcılığı kursu açılması imkânı da getirilmiştir.

Burada hemen şunu da ifade etmek istiyorum. Biraz sonra Sayın Bakanım, atama ve yer değiştirme yönetmeliğimizde yapılan şark hizmeti süreleri ile ilgili değişikliği teşkilatımıza müjdeleyecektir. Bu konudaki gayretlerinden dolayı sayın Bakanıma teşkilatım adına şükranlarımı sunarım.

Emeklilerimizin uzun süredir beklediği, 351 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede değişiklik yapılarak, intibaklarına yapılmasını sağlayacak kanun teklifimiz Maliye ve Gümrük Bakanlığınca olumlu görüş bildirilmesi üzerine 16 Mart 1993 günü Başbakanlığa kanunlaşmak üzere gönderilmiştir.

Sayın Misafirlerimiz;

Polisimiz, üstlenmiş olduğu görevini layıkıyla yerine getirebilmek için gece- gündüz demeden, her türlü iklim şartlarında, fedakarca çalışmaktadır. Devlet olarak, yönetici olarak bizlere düşen görev, polisimizin istirahat ve izin zamanlarını ekonomik ve rahat bir ortamda geçirmesini sağlamak, ona moral kazandırmaktır.

Bugün personelimizin % 25'i lojmandan yararlanmaktadır. Bu oranın artırılması hedeflenmiştir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki illerimizde yeni lojman yapımı için ihaleler tamamlanmıştır. Bunların tamamlanmasıyla özellikle bu bölgelerimizde, personelimizin % 60 i lojmandan faydalanır hale gelecektir.

Halen 63 ilimizde polisevi mevcuttur. 76 ilimizin polisevine kavuşturulması hedeflenmiştir. Bunu da, kısa zamanda başaracağımıza inanıyorum.

Polisimizin sosyal ve ekonomik durumunu iyileştirecek ve moral verecek olan bazı yasal tekliflerimiz mevcuttur. Bu teklifimizin, Hükümetimizin ve Parlamentomuzun değerli üyeleri tarafından destekleneceğine yürekten inamyorum.

Halen görev başında olan mensuplarımız ve şehit ailelerimizin sosyal yaşantılarını düzenlemeye yönelik çalışmaların bir çatı altında toplanmasını sağlamak üzere, Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığımız da yakında faaliyete geçecektir.

Kıymetli Misafirlerimiz;

Ulaşım ve iletişim teknolojisinin hızla geliştiği günümüzde, suçların işlenmesi, takibi, suçluların yakalanması uluslararası boyut kazanmıştır. Türk Polis Teşkilatı da, vermiş olduğu mücadelede dışı açılmanın önemini dikkate alarak, yabancı ülke polis teşkilatları ile bilgi alışverişinde bulunmakta, narkotik, terör ve genel asayiş gibi konularda anlaşmalar imzalanmaktadır. Bugün için 26 ülke ile güvenlik ve işbirliği anlaşmaları imzalanmış bulunmaktadır.

Ülkemizin izlemiş olduğu politika gereği Türk Cumhuriyetleri Polis Teşkilatları ile yakın ilişkiler kurulmuş, bu ülkelerin polis teşkilatı mensuplarına okullarında öğrenim imkânı tanınmıştır.

Ayrıca, ilişkileri pekiştirmek amacıyla kurulan Türk Cumhuriyetleri Polis Spor Birliği 1. Kurultayı ülkemizde yapılarak karşılıklı temas imkânları artırılmıştır.

Saygıdeğer Misafirlerimiz;

1992 yılı polisimizin boşan ve atılım yılı olduğu kadar üzüntü yılı da olmuştur. Ülkemizin birinci meselesi olan teröre doğru teşhis konulmuş, tedavi yöntemleri yerinde uygulanmış, devletin savunma durumundan çıkarak tepki göstermesi, güvenlik kuvvetlerini cesaretlendirmiş, kırsal alanda ve kent merkezlerinde terör örgütlerine verdirilen zayıflar, terörün yaygınlaşma etkisini kırmış, toplum huzur ortamının yerleşeceği bilincine vararak güvenlik kuvvetlerinden yana tavır koymuştur. İşte polisimiz, bu faktörlerin birleşmesiyle başarılı olmuştur.

Üzüntü yılımız olmuştur. Çünkü, bu başarıyı elde etmek uğruna Teşkilatımız kuruluşundan bu yana en fazla şehidi 1992 yılında vermiştir. Onlar bu vatan için, milletimizin huzur ve güvenliği için canlarını verdiler. Ruhları şad olsun, aziz hatıralarını rahmetle anarken, huzurlarında saygıyla eğiliyorum.

Devlet ve Teşkilat olarak şehitlerimizin ailelerine sahip çıkılmıştır. Elden geldikince yaraları sarılmaya çalışılmıştır. Devletimizin katkıları yanında, şehit ailelerimize ve Teşkilatımıza yaptığı her türlü değerli yardımlarından dolayı Türk Polis Teşkilatı Güçlendirme Vakfına şükranlarımı sunarım.

Değerli Misafirlerimiz,

Basın ve Televizyon kuruluşlarımızın kıymetli temsilcileri,

Kuruluş yıldönümümüzde bizleri onurlandırdığınız için hepinize şükranlarımı sunar, saygılarımı arz ederim."

Bu konuşmalardan sonra Polis Akademisi'nde düzenlenen tören sona ermiştir.

Aynı gün saat 12.00'de İçişleri Bakanlığı önünde resmi geçit töreni düzenlenmiş olup, hemen akabinde Zafer Anıtı'na çelenk konularak saygı duruşunda bulunulmuştur. •

• İçişleri Bakanı İsmet SEZGİN'in Güvenlik ve Yargı Muhabirleri Derneği II. Olağan Genel Kurulunda Yaptığı Konuşma

Güvenlik ve Yargı Muhabirleri Derneği'nin 2 inci olağan genel kumlu 9 Mayıs 1993 tarihinde yapılmıştır. Genel Kurul Toplantısında bir konuşma yapan Bakan SEZGİN, güvenliğimizi tehdit eden terör ile ilgili olarak görüşlerini açıklamıştır.

İçişleri Bakanı İsmet SEZGİN'in konuşmasının tam metni aşağıya alınmıştır.
“Güvenlik ve Yargı Muhabirleri Derneğinin Değerli Başkanı ve Üyeleri,
Saygıdeğer Konuklar,
Basın ve Televizyon Kuruluşlarının Seçkin Temsilcileri;

Demeyinizin genel kurul toplantısında aranızda bulunmaktan ve sizlere hitap etmekten duyduğum mutluluğu belirterek sözlerime başlarken, hepimizi en içten sevgi ve saygılarımla selamlarım.

Öncelikle, genel kurulunuzun başarılı geçmesini ve derneğinizi daha ileriye götürecek sonuçlara ulaşmasını yürekten dilerim.

Değerli Arkadaşlarım;

Basının, günümüzde toplandan bilgilendirme ve yönlendirme yolunda ne denli büyük bir güç olduğu, üzerinde hiç kuşku duyulmayan bir gerçektir.

Bu işlevin, sağlıklı ve sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesi; kamuoyunu yerinde, zamanında ve doğru bilgilendirmenin yanı sıra gelişmelerden bilgi sahibi olan toplumun yönetilmesinde ve yönlendirilmesinde, biz yöneticilere de büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

Bu ölçüde önemli ve işlevsel bir kamu görevi yapan siz değerli arkadaşlarımızın ilgi ve katkıları, hükümetimizin ulaştığı başarıların temelini oluşturmuştur ve oluşturmaktadır.

Saygıdeğer Basın Mensupları;

Bana sağladığınız bu konuşma olanağından yararlanarak, terör ve terörle mücadele konularına kısaca değinmek ve görüşlerimi bir kez daha açıklamak istiyorum.

Devletin teklifine, ülkenin bütünlüğüne ve ulusun birliğine kasdeden bölücü terörist faaliyetlerin, ülkemiz gündeminin birinci sırasında olduğu bir ortamda yönetimi devir alan hükümetimizin, terörle mücadelede ortaya koyduğu temel strateji; halkı sevgi ve şefkatle kucaklamak, teröristi halktan soyutlayarak, Devletin bütün olanaklarını kullanmak suretiyle terörü etkisiz hale getirmektir. Görülmüştür ki; Dünyamızda da ancak bu strateji terörle mücadelede başarılı olmuştur.

Nitekim hükümetimiz de izlediği bu temel strateji sonucunda, terörün ülkemiz gündeminden çıkarılması yolunda çok önemli mesafe katetmiştir.

Tüm toplumumuzda, önemli bir devlet sorunu olduğu artık kabul edilen terörle mücadelenin, devletin olduğu kadar basınımızın, demokratik kitle örgütlerinin, siyasal partilerimizin ve daha geniş bir ifade ile kendisini herşeyden sorumlu gören herkesin görevi olduğu açıktır ve teröristin vahşetinin, ancak ulusumuzun

katılımıyla, yani güvenlik güçlerine yardımcı olmalarıyla önlenebileceği bilincine halkımızın ulaşmış olması, terörle mücadelede sağlanan en büyük başarıdır.

Devletimiz ve ulusumuz, bölücü teröristlerin amaçlarını iyice görmüş, milli mücadeleden bu yana ilk kez bu denli yoğun bir millet-devlet kucaklaşması sergilenmiş gereksinme duyduğumuz ulusal mutabakat gerçekleşmiştir.

Kıvançla söyleyebilirim ki; devletle halkımızın kucaklaşması hükümetimizin uyguladığı doğru politikaların ve bu politikaların dayanağı olan demokrasinin bir zaferidir.

Değerli Arkadaşlarım;

Basınımız, amacı belli, sınırlı sayıda bazı dergi ve gazeteler hariç, ulusal birlik ve bütünlüğümüze karşı yönelen saldırıları önleme gayretimize destek olmaktadır. Bu vesile ile, sizlere ve şahsınızda tüm basın mensuplarına, konu üzerinde gösterilen hassasiyet ve sağduyu nedeniyle bir kez daha şahsım ve hükümetim adına Şükranlarımızı sunuyorum.

Terörle mücadelede arkasında tüm burumlarıyla devletini, yüce meclisini, yanında basını, genciyle yaşlısıyla Türk ulusunu gören güvenlik güçlerimiz, eşkiyanın üzerine daha büyük bir etkinlik ve daha yüksek bir moralle giderek başarılı olmuştur. Ayrıca, terörün uluslararası boyutları üzerinde koyduğumuz doğru teşhise paralel olarak yürüttüğümüz yoğun uluslararası girişimler mey- valarını vermeye başlamıştır. PKK'nın azınlık mücadelesi veren bir örgüt olmayıp, büyük oranda batı gençliğini zehirleyen uyuşturucu kaçakçılığı ve haraçla beslenen bir terörist ve eşkiya çetesi olduğu komşularımız ve önceleri bunlara sempati ile bakan bazı batılı dostlarımızca da anlaşılmış, böylece terörist örgüt uluslararası alanda da yalnızlığa mahkum edilmiştir.

Bütün bunların sonucunda; bölücü örgüt elebaşısı silahlarını belirli bir süre de olsa ateşlemeyeceklerini, kan dökmeyle bir yere varılamayacağını anladıklarım açıklamıştır.

Yıllarca acımasızca kan dökenlerin bu gün kan dökmekten vazgeçtik dedikleri için ödüllendirilmelerini beklemeye kimsenin hakkı yoktur. Buna karşın, iyi niyetle bakıldığında, yolun yanlışlığının görülmesi ve bu yoldan dönüleceğinin açıklanması da gözardı edilecek bir gelişme değildir.

Buradan çağırımı yineliyorum. Türkiye Cumhuriyeti hin onurlu birer vatandaşı olarak yaşama yolunda istekli iseler, gelsinler, kendilerini devletin sevecen kollarına ve adaletin şaşmaz terazisine bıraksınlar. Bu kendileri için önerilebilecek en akılcı yoldur. Hem de demokratik hukuk devleti anlayışının doğal sonucudur.

Bu Bağlamda; yeniden yapılanma ve demokratikleşme çabalarımız, emniyet teşkilatımızda da yoğun bir şekilde sürdürülmüş, gerek mevzuat ve gerekse çağdaş bakış açısı kazandırma girişimlerimiz meyvalarını vermeye başlamıştır.

Terör dahil, ülkemizin karşı karşıya olduğu sorunlarına, demokrasiye gönülden bağlı, insan haklarına saygılı, hukukun üstünlüğüne dayalı, saydam ve sevecen bir yaklaşımla çözüm arayan hükümetimizin bu yaklaşımı sonucunda devletimizle halkımız içtenlikle kucaklaşmış, sağduyulu ulusumuz güvenlik güçlerine bir sevgi ve güven halesi oluşturmuştur.

Bu mutluluk verici gelişme bize kıvanç vermektedir. Halkımızın yurtsever tutumu ve güvenlik güçlerine desteği, terörle mücadelede başarıya ulaşmamızın temel dayanağını oluşturmaktadır.

Açıklıkla bilinmelidir ki Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Parlamentosu ve aziz halkımız güvenlik güçlerimizin yanında ve arkasındadır.

Sayın Cumhurbaşkanım;

Burada, bu vesile ile bir köyümüze özel şükran ve takdirlerimi iletmeme müsaadelerinizi arz ederim.

Bir kaç gün önce Niğde ilimizin Ulukışla ilçesi Horoz köyüne gelen teröristler, sağduyulu ve cesur köylü vatandaşlarımız tarafından tesirsiz hale getirilerek silahlarıyla birlikte güvenlik görevlilerine teslim edilmişlerdir.

Vatansever Horoz köylülerinin bu uyanık davranışları her türlü övgünün üzerindedir ve böyle bir halka sahip ulusumuzun teröre boyun eğmeyeceği yolundaki inancımızı bir kat daha güçlendirmiştir.

Yüksek huzurlarınızda vatandaşlarımızı kutluyor, takdir duygularımla şükranlarımı sunuyorum.

Genç komiser yardımcısı arkadaşlarım;

Göreviniz sırasında, hangi ortam ve koşulda olursa olsun, özgürlükçü, katılımcı, insan haklarına saygılı ve her anlamda tam demokratik rejimi, vazgeçilemez, feda edilemez ve ödün verilemez yaşam tarzı olarak benimseyen ulusumuzun hizmetinde olduğunuzu,

Hiç bir görüş ve akımın değil, sadece devletin taraf nda bulunduğunuzu unutmayınız.

Anayasa, Yasalar, Atatürk ilke ve devrimleri bu yolda en büyük rehberiniz olmalıdır. Kapılarım vatandaşımıza açarak, karakolları halkın gönül rahatlığı ile gelebileceği yerler haline getiriniz.

Daima gülen yüzünüzle, devletimizin şefkatini ve sevecenliğini halkımıza yansıtınız.

İnsanımızı seviniz ve her şeyden önce mesleğinizi seviniz ve bu yolda hem kendinizi hem de memurlarınızı yetiştiriniz.

Sizlere inanıyoruz,
Sizlere güveniyoruz,
Geleceğimizin güvencesi ve ulusal bütünlüğümüzün yılmaz bekçisi olan siz genç arkadaşlarıma, görevinizde üstün başarılar dilerim.

Sayın Cumhurbaşkanım,

Aziz konuklar,
Teşrifleriniz için tekrar teşekkür eder, içten saygılarımı arz ederim. **

• **İçişleri Bakam Mehmet GAZİOĞLU'nun Olağanüstü Hal Uygulamasının Uzatılması ile İlgili Meclis Konuşması**

İçişleri Bakanı Mehmet GAZİOĞLU, 10 ilimizde sürdürülen ve 19 Mart 1993 tarihinde 4 ay daha uzatılan Olağanüstü Hal Uygulamasının 19 Temmuz 1993 tarihinden itibaren 4 ay süre ile uzatılmasına ilişkin Başbakanlık Tezkeresi üzerindeki görüşlerini 29 Haziran 1993 tarihinde T.B.M.M.'nde yaptığı bir konuşma ile açıklamıştır. „

Bakan GAZİOĞLU 'nın T.B.M.M.'de yaptığı konuşmasının tam metni aşağıya alınmıştır.

“Sayın Başkan,
Değerli Milletvekilleri;

10 ilimizde sürdürülen ve 19 Mart 1993 tarihinde 4 ay daha uzatılan olağanüstü hal uygulamasının 19 Temmuz 1993 tarihinden itibaren 4 ay süre ile uzatılmasına ilişkin Başbakanlık tezkeresi üzerinde görüşlerimi açıklamak amacıyla sözlü bulunmaktayım.

Bu vesile ile yüce heyetinizi saygılarımla selamlarım.

Saygıdeğer Milletvekilleri,

Daha önceki olağanüstü hal uzatılma görüşmelerinde ve değişik vesilelerle, ülkemiz gündemini yıllardan beri işgal eden bölücü terörist faaliyetlerin niteliği, amaçları, bağlamdan ve uluslararası boyutu hakkında yüce meclisimize defalarca bilgi sunulmuştur.

50. Cumhuriyet hükümetinde atandığım ve 25 Haziran 1993 tarihinde göreve başladığım İçişleri Bakanlığında, bir devlet sorunu olan ve toplumlunuzu her kesimi ve her ferdiyle çok yakından ilgilendiren terörle mücadelede, devraldığım bayrağı hizmet yarışında daha da ileriye taşıyacağız.

Burada, terörle mücadelede alınan olumlu sonuçlar ve katedilen mesafede, katkılarını saygı ve kıvançla izlediğim içişleri eski Bakanı Sayın İsmet SEZGİN'e erinden en üst komutanına, polis memurundan en üst amirine kadar bütün güvenlik güçleri mensuplarına şükranlarımı sunuyorum.

içişleri Bakam olarak ilk kez karşınızda olduğum bugün, daha önce defalarca belirtilen hususlara değinmeden son gelişmeler hakkında bilgi vermek ve olağanüstü halin bir kez daha uzatılmasına gerekçe oluşturan durumu ortaya koymak istiyorum.

Sayın Başkan,
Değerli Milletvekilleri,

1984 Eruh ve Şemdinli baskınlarıyla kanlı eylemlerini açıkça başlatan bölücü eşiği çetesi PKK'nın ülkemizin bölünmez bütünlüğüne ve halkımızın gelecek mutlu günlerine kaseden hain eylemleri sonucunda binlerce masum vatandaşımız yaşamını yitirmiş, yaralanmış, güvenlik görevlilerimiz şehit olmuş, kamu bina ve araçları yakılmış ve yıkılmıştır.

Devletimizin ülkesi ve ulusu ile bölünmez bütünlüğünü her ortam ve koşulda sonuna kadar savunma ve koruma kesin kararlılığını ortaya koyarak işe başlayan 49. Cumhuriyet Hükümetimiz, karşı karşıya olduğumuz partiler üstü ve topyekün devlet sorunu haline gelmiş terörü önleme mücadelesini, her sorunda olduğu gibi demokrasi kuralları içerisinde kalarak sürdürmüştür.

Bu mücadelede; yüce meclisimizin, siyasi partilerimizin, demokratik kitle örgütlerinin, basınımızın ve halkımızın desteğini, daha da önemlisi hükümetimizin ortaya koyduğu siyasi iradeyi yanında bulan güvenlik güçlerimiz üstün bir moralle terörün üzerine gitmiş, teröristlere her bakımdan büyük kayıplar verdirilmiştir.

Doğru teşhise dayalı önlemler, oyunu kurallarına göre oynama kararlılığı ve teröristi masum yöre halkından soyutlama stratejisi olumlu meyvaları vermiş, milli mücadeleden bu yana ilk kez bu denli yoğun bir devlet-millet kaynaşması sağlanmış, Kuzey Irak operasyonu dahil etkin operasyonlar sonucu güç ve prestij kaybeden eli kanlı bölücü eşiği çetesi PKK, örgüt liderinin 17 Mart 1993 tarihinde Lübnan da yaptığı basın toplantısında da belirttiği gibi silah bırakma aşamasına getirilmiştir.

Ancak, değerli milletvekilleri, “Teröristler silah bıraktı”, “teröristler ateş kesti” gibi ibarelerle ortaya konulmaya çalışılan duruma, daima ihtiyatla yaklaşılmıştır. Yaratılmaya çalışılan durgunluk ortamının, teröristlerce özellikle Kuzey Irak operasyonu ve diğer etkin operasyonlarımız sonucunda kaybettikleri güçlerini yeniden derleyip toparlamak için kullanılacağına bilinciyle, istihbarat dahil bütün önlemler aksatılmadan sürdürülmüştür.

Kaldı ki, 17Mart 1993 tarihinden sonra, kanlı Bingöl katliamına kadar geçen dönemde de, bölücü teröristlerin ateş kestiği ya da silah bıraktığı söylenemez.

Nitekim 17 Mart - 23 Mayıs 1993 tarihleri arasında sadece olağanüstü hal bölgesinde 64 adet silahlı saldırı ve çatışma, 5 adet gasp ve yol kesme, 7 adet taciz ateşi ve 29 adet kundaklama olayı meydana gelmiş, bu olaylarda 6 güvenlik görevlimiz şehit edilmiş, 32 güvenlik görevlimiz yaralanmış, 47 vatandaşımız yaşamını yitirmiş, 50 vatandaşımız yaralanmıştır.

17 Mart - 23 Mayıs tarihleri arasında 106 terörist ölü, 5 terörist yaralı 84 terörist sağ olmak üzere 195 terörist ele geçirilmiştir. Ayrıca 45 terörist de kendiliğinden güvenlik güçlerine teslim olmuştur.

Değerli Arkadaşlarım,

Devletimiz bu arada şejkatli tutumunu sürdürerek, henüz suç işlememiş, elini kana bulamamış gerek korkutularak ve gerekse kandınlarak eline silah verilip dağlarda gezmeye zorlanan gençlerimizi, yeniden toplumlunuzun saygın birer ferdi olarak kazanmak ve annelerinin gözyaşını dindirmek amacıyla, bunlar hakkında, teslim olmaları halinde takibat yapılmasını sağlayan bir kararname hazırlayıp, imzaya açmış iken, PKK terör örgütü 24 Mayıs 1993 tarihinde ve aynı saatlerde, hepinizin bildiği Bingöl katliamını yaparak, 33 silahsız askerimizi şehit etmiştir.

Bu olayda 7 vatandaşımız da yaşamını yitirmiştir.

Devletin, kararname ile ortaya koyduğu yaklaşımı sonucunda, örgütten kopmalar olacağı ve örgütün dağılacağı kuşkusunun PKK içinde egemen olduğu değerlendirilmektedir.

Nitekim; kararnamenin gündeme geldiği günkü Bingöl katliamı, halk düşmanı olduğu artık herkesçe bilinen PKK'nın kendi elemanlarına da düşmanlığının açık bir göstergesidir.

PKK, devletin şejkatli elini geri itmiş, kendi menfur emelleri için tehlikeli gördüğü kararnameyi engellemeye çalışmıştır.

PKK'nın bu gayretine karşın devletimiz ve hükümetimiz her zamanki sevecen yaklaşımıyla, anılan kararnameyi 8 Haziran 1993 tarihinde yürürlüğe koymuştur.

Bu tarihten sonraki 15 gün içinde biri kadın 16 kişi teslim olarak bu kararnameden yararlanmak istemiştir.

Bu kararnamenin yürürlüğe konulmasından rahatsız olan PKK terör örgütü elebaşlarının; kararnameden militanlarının etkilenmesini önlemek amacıyla,

Eyleme karışmamış olanlara eylem yaptıрма gayreti içerisinde olduğu,

Radyo dinletmediği,

Gazete okutmadığı,
Aileleri ile görüşmelerini engellediği,
İstihbari bilgilerden öğrenilmiştir.
Bu vesile ile, şu ya da bu şekilde teröre bulaşanlara, ben de buradan bir kez daha
çağrı yapmak istiyorum.

Geliniz, gerek bu kararnamenin ve gerekse pişmanlık yasasının sizlere açtığı kurtuluş
yoluna giriniz.

Çünkü terörün çıkmaz sokağı sizi hüsrandan başka bir yere götüremez.

Halk düşmanı elebaşlanmızı tanıyınız ve devletimizin size uzattığı eli vakit
geçirmeden yakalayarak, sizi bekleyen ailelerinize daha fazla gözyaşı döktürmeyiniz.

Kendinizi terör bataklığından kurtararak ulusumuzun saygın ve onurlu birer ferdi
olarak yaşamınızı sürdürünüz.

Saygıdeğer Milletvekilleri;

Bingöl katliamından sonra, eli kanlı bölücü terör örgütü PKK, bölgedeki eylemlerini
artırmıştır.

Terörün gıdası olan korku ve dehşeti bu yöremizde yeniden egemen kılmak
amacıyla, kadın, erkek, yaşlı, genç, çocuk demeden masum halkımıza saldırmaktadır.

Bir kaç gün önce, teröristlerin Mardin ili Yeşilli ilçesinde öldürdükleri çoğu kadın ve
çocuk 7 masum vatandaşımızın basın organlarına ve ekranlara yansıyan görüntüleri, bizi
derinden yaralamıştır.

Bingöl katliamından bu yana 24 Mayıs - 28 Haziran arasındaki dönemde, olağanüstü
hal bölgesinde, PKK kaynaklı 107 silahlı saldırı ve çatışma, 3 köy baskını, 16 gasp ve yol
kesme, 19 taciz ateşi ve 32 kundaklama eylemi meydana gelmiş. Bu olaylarda 74 güvenlik
görevlimiz şehit olmuş, 101 güvenlik görevlimiz yaralanmış, 82 vatandaşımız yaşamını
yitirmiş, 80 vatandaşımız yaralanmıştır.

Aynı dönemde 202 terörist ölü, 6 terörist yaralı, 70 terörist sağ olmak üzere 278
terörist ele geçirilmiştir.

19 Mart - 24 Haziran tarihleri arasında güvenlik güçlerimizce düzenlenen
operasyonlarda olağanüstü hal bölgesinde 801 uzun namlulu silah, 312 tabanca, 561
bomba ve yüzbinden fazla mermi ele geçirilmiştir.

Değerli Arkadaşlarım,

Alınan istihbari bilgilerden;

Geçtiğimiz kış dönemi içerisinde gerçekleştirilen başarılı operasyonlarla kadroları
büyük ölçüde tasfiye edilen örgütün, dönem içinde yönetim kadrolarının belirlenen ütöpik
hedeflere ulaşamamasını ve tasfiyenin nedeni olarak, yöne

timle muhalif görülen ve yürütülen faaliyetlerden hoşnut olmayan bir çok mensubunu örgüt içi yargılamalar sonrası cezalandırdığı,

PKK hin dönem içerisinde geliştirmeye çalıştığı taktik manevralarla “stratejik denge *’ dönemine ulaştığından bahisle kırsalda faaliyet gösteren kadroların takım, bölük ve tabur düzeyinde organize hale getirmeye çalıştığı,

Yine, kırsalda faaliyet gösteren kadroların coğrafik şartların da yardımıyla, kurtarılmış alanlar oluşturma gayreti içerisinde olduğu,

PKK mensupları ve örgüte müzahir çevrelerce bölgede yapılan propagandalarla, yöre halkından askerlik çağı gelmiş gençleri askere göndermeyerek, silahlı faaliyet göstermek üzere kırsala çıkarmaların ve her aileden bir örgüt mensubunun donatılmasının istendiği,

Örgütün terörist kadrolarını genişletmek ve gerçekleştirmeyi hedeflediği büyük çaplı eylemler için, yurtiçi ve yurtdışındaki kürt orijinli vatandaşlarımız arasında, örgütün silahlı organını “Büyütme ve Donatma Kampanyası” adı altında kapsamlı bir faaliyete giriştiği,

PKK hin, silahlı faaliyetlerine destek konumunda ülke içerisinde geliştirmeye çalıştığı cephe faaliyetlerini kurumsallaştırmak amacıyla kuzey Irak’ta bir cephe merkezi oluşturarak, diğer bölücü unsurların da katılımıyla önümüzdeki günlerde bir kongre gerçekleştirmeye çalıştığı,

Bölgede savaş ekonomisi olduğundan bahisle yöre halkı ve bölgedeki iş sahiplerinden gücü oranında zorla veya gönüllü katılımlarla ‘ ‘Vergilendirme” adı altında yardım toplama faaliyetlerine ivme kazandırdığı, anlaşılmaktadır.

Terör örgütü PKK hin, önümüzdeki dönemde;

İl ve İlçe baskınlarıyla, güvenlik kuvvetlerine yönelik büyük çaplı organize eylemlere yöneleceği,

Yurtiçi ve yurtdışında legal alandaki demokratik görünümlü faaliyetlerine hız vereceği,

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde silahlı terör eylemleri ile paralellik gösterir şekilde, batı illerinde de terör eylemlerini illegal Türk solunun yardımıyla yaygınlaştırmaya çalışacağı,

Üst seviyede askeri ve mülki erkana yönelik suikast türü eylemlere girişeceği,

Bölgede ticari hayatı ve sirkülasyonu kontrol altında tutmak için devlet karayolları ile demiryolları üzerinde yol kesme ve sabotaj türü eylemlerini yaygınlaştıracığı,

Turistik tesis ve yörelerimizde sansasyonel eylemler gerçekleştirileceği değerlendirilmektedir.

Nitekim, bu değerlendirmelerimiz 27 Haziran günü Antalya'da 4 ayn yere patlayıcı madde atılması olayı ile de maalesef doğrulanmıştır.

Ancak, bilinmelidir ki, bu tür terör eylemlerinde caniler sadece bir ulusu değil dünyayı karşılarına alacaklardır. Çünkü Türkiye 'nin döviz gelirine balta vuracağımız şeklindeki adi hesaplarının gerçekte insanların seyahat, gezme, görme, dinlenme, eğlenme haklarına vurulmuş bir darbe olacağı ve dünya uluslarının tepkisini çekeceği açıktır. Nitekim yoğun bakımda hayati tehlikeyi atlatan Alman dostumuz Nicolaus Kraus 'un eşi Marion Kraus 'ki kendisi de bu olayda yaralanmıştır. Duygularını anlatırken “PKK'yı gazetelerden tanıyordum, bunlar herkesi yok etmeye çalışıyorlar. Böyle bir şey olamaz. Halen olayın şokundayım” diyerek insanlığın sesini dile getirmiştir.

Açıklamaya çalıştığım olay ve gelişmelerin şekil ve boyutları, görüleceği üzere olağanüstü halin ilamını gerektiren nedenlerin ortadan kalkmadığım göstermektedir.

Değerli Arkadaşlarım,

Eldeki verilerden anlaşılabacağı üzere, dış desteklerini yitirmeye başlayan PKK, Ermeni Asala örgütünden sonra Almanya'daki Neonazilerle de işbirliği içerisine girmiştir.

Eşkiya örgütü PKK'nın elebaşısının, Solingen'de alçakça kundaklanan, evlerinde diri diri yanarak ölen vatandaşlarımızın, bu ölümlerinden memnuniyet duyduğuna ilişkin açıklamaları ibret alınması gereken bir durumdur.

PKK yurtdışında da azgınlaşarak bir çok Avrupa kentinde misyon binalarımıza ve işyerlerine saldırılar düzenlemiş, yitirdikleri etkinliklerini Avrupa 'da yeniden gündemde tutma çabasına girmişlerdir.

Bu durumun batılı dostlarımızca da iyi değerlendirilerek artık, terör örgütü PKK'nın bu gibi eylemlerine müsamaha göstermeyecekleri umudunu taşıdığımı belirtmek istiyorum.

Değerli Arkadaşlarım,

Hepinizin bildiği gibi gerek Sayın Demirel ve gerekse Sayın Çiller hükümetlerinin temel amaçlarından birisi, olağanüstü hal uygulamalarını ve bu anayasal uygulamaya neden olan ortamı normal düzene döndürmektir.

Çalışmalar bu doğrultuda sürdürülmüş, özellikle İl İdaresi Yasası, Polis Görev ve Yetki Yasası ve Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Yasası yeniden ele alınarak tasarılar hazırlanmış, il idaresi ve jandarma ile ilgili yasa tasarıları 23.6.1993 günü İçişleri Komisyonumuzda görüşülerek kabul edilmiştir.

Bu değişikliklerle; güçlü il sistemi oluşturularak, bölgede güvenliğin sağlanmasında işbirliği ve eşgüdüm sorunları ortadan kaldırılabilecek, planlama

Çalışmalarındaki aksamalar giderilebilecek, istihbarat çalışmaları daha verimli sonuçlara ulaşabilecek, kuvvet tahsisi ve kaydırmalarındaki sorunlar ortadan kaldırılacaktır.

Böylece, olağanüstü hal uygulamasının kaldırılmasına zemin hazırlanarak, olağan düzene geçilmesi amaçlanmıştır.

Huzurlarınıza geldiğinde, bu tasarılarımızın yasalaşması için herzamanki sağduyulu desteğinizi esirgemeyeceğinize yürekten inamıyorum.

Saygıdeğer Milletvekilleri,

Teröre karşı geliştirilen güvenlik önlemlerinin yamsıra, yörenin ekonomik yönden kalkınmasına yönelik çok önemli adımlar atılmıştır ve atılmaya da devam edilecektir.

Azretmeye gayret ettiğim yasal düzenlemelerle de desteklenecek bu çalışmalar çok önemli ve olumlu sonuçlar doğuracaktır. Terörün üstesinden, insan haklarına saygılı ve hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik devlet anlayışı içinde ve olağan yönetim koşulları çerçevesinde gelinebileceğine yürekten inanmaktayız.

Bununla birlikte; halen süregelmekte olan terör olgusunun ve tehditin henüz tam anlamıyla bitmemiş olması gerçeği karşısında ve olağan döneme geçiş planlarına hazırlanabilmesine ve uygulanabilmesine olanak verilmesi bakımından, bölgede yürürlükte bulunan olağanüstü halin dört ay daha uzatılması zorunluluğunu yüce meclis 'in takdirlere arz ediyorum. Her zaman kıvançla tanık olduğumuz sağduyulu desteğinizin bu gün de sergileneceğine hiç kuşku yoktur.

Çalışmalarımıza gerçek anlamda ışık tutacak görüş, eleştiri ve önerilerinize de şimdiden teşekkür ediyorum.

Vatan, bayrak, ulus ve devlet sevgisinden başka hiç bir şey düşünmeden vatanımı koruyan, göğüslerini kahpe kurşunlara kahramanca siper ederek gözünü kırpmadan yaşamım feda eden aziz şehitlerimizle, yaşamım yitiren vatandaşlarımıza tanrıdan rahmet, yaralılarımıza acil şifalar dilerim.

Ulusumuzun birliğini bozmaya, her karış toprağı şehitlerimizin mübarek kanlarıyla yoğrulmuş vatanımızı bölmeye yönelik her türlü girişimi, devletimiz; demokrasinin erdeminden, halkımızın ve onun açık bir yansıması olan yüce heyetinizin sağduyulu desteğinden aldığı güçle yokedecektir.

Buna inancımız tamdır.

Bu inanç duygu ve düşüncelerle yüce heyetinize en içten saygılarımı sunuyorum. ”

Bakanlığımızca Gerçekleştirilen Eğitim Çalışmaları Sivil Savunma Genel Müdürlüğü

- 29 Mart - 9 Nisan 1993 tarihleri arasında Sivil Savunma Koleji'nde düzenlenen 345/5 inci dönem İlk Yardım Öğretmenliği Kursunda 25 Sivil Savunma Teşkilatı Personeli ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sivil Savunma Teşkilatı Başkanlığından 9 personel eğitilmiştir.

- 12-28 Nisan 1993 tarihleri arasında Sivil Savunma Koleji'nde 350/1 inci dönem Kurtarma Servisi ve Faaliyetleri Tekamül Kursu düzenlenmiştir. Bu kursta 21 teşkilat personeli ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sivil Savunma Teşkilatı Başkanlığından 8 personel eğitimlerini tamamlamıştır.

- 3-18 Mayıs 1993 tarihleri arasında Sivil Savunma Koleji'nde yapılan 351/2 nci dönem Kurtarma Servisi Çalışma ve Faaliyetleri Tekamül Kursuna 40 teşkilat personeli katılmıştır.

- 14-18 ve 21-25 Haziran 1993 tarihleri arasında Sivil Savunma Koleji'nde yapılan İl Müdürleri Seminerinde 76 İl Sivil Savunma Müdürü eğitimden geçirilmiştir.

Eğitim Dairesi Başkanlığı

- Hızlı Okuma ve Anlama Kursu : 30 Mart 1993 tarihinde açılan Hızlı Okuma ve Anlama Kursu, Bakanlığımız mensubu 28 üst düzey yöneticinin katılımı ile 4 Nisan 1993 tarihinde sona ermiştir.

- Yabancı Dil Kursu : 30 Mart 1993 tarihinde başlayan, 81 inci döneme mensup 61 Kaymakam Aday mm katıldığı 16 ncı dönem Yabancı Dil Kursu 12 Temmuz 1993'te sona erecektir.

- Bilgisayar Kursu : a) 27 Mülkiye Başmüfettişi ile 1 Veri Hazırlama Kontrol İşletmenin katıldığı 30 ve 31 inci dönem Bilgisayar Kursları 5-30 Nisan 1993 tarihleri arasında yapılmıştır, b) 7 Haziran 1993 tarihinde açılan 32 ve 33 üncü dönem Bilgisayar kursuna 4 MİA sınıfı ile 22 GİH sınıfından olmak üzere 26 personel katılmıştır. Bu kurslar 2 Temmuz 1993 tarihinde sona erecektir.

- Bilgisayarda Uygulamalı Muhasebe Kursu : 27 Mülkiye Başmüfettişinin katıldığı 7 ve 8 inci dönem Bilgisayarda Uygulamalı Muhasebe kursu 11-14 Mayıs 1993 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

- Planlama Personeli Kursu : 20 Mayıs 1993 tarihinde Mersin - Mezitli Eğitim ve Dinlenme Tesislerinde açılan 12 nci dönem Planlama Personeli Kursu 105 planlama personelinin katılımı ile 28 Mayıs 1993'te sona ermiştir.

- Mülki İdare Amirleri Kursu : 40 Mülki İdare Amirinin katıldığı Turizm ve Çevre konulu 4 üncü dönem Mülki İdare Amirleri Kursu 10-14 Mayıs 1993 tarihleri arasında yapılmıştır.

Emniyet Genel Müdürlüğü

- 5-16 Nisan 1993 tarihleri arasında TEMÜH Daire Başkanlığı bünyesinde düzenlenen Sorgulama Kursunda 46 personel eğitilmiştir.
- 5-30 Nisan 1993 tarihleri arasında 3 üncü dönem Teleks Operatörü Tekamül Kursu düzenlenmiştir. Haberleşme Daire Başkanlığı bünyesinde yapılan bu kursa, birer hafta süre ile 4 dönem halinde 80 personel iştirak etmiştir.
- 12 Nisan 1993 tarihinde İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün Teknik Büro personel ihtiyacını karşılamak amacıyla kendi bünyesinde Parmak İzi ve Teknik Fotoğraf Kursu açılmıştır.
- 12-17 Nisan 1993 tarihleri arasında Bilgi İşlem Daire Başkanlığı bünyesinde açılan Sistem Yönetimi ve İşletimi Kursuna 13 personel katılmıştır.
- 3 Mayıs 1993 tarihinde Kaçakçılık İstihbarat ve Harekat Daire Başkanlığı bünyesinde açılan 2 nci dönem Observation Otolarının tanıtımı ve Teknik Takipler kursu 2 Temmuz 1993 tarihinde sona erecektir.
- Aselsan A.Ş. tarafından düzenlenen Telsiz Teknisyenliği Kursu 5 Nisan - 28 Mayıs 1993 tarihleri arasında Haberleşme Daire Başkanlığı bünyesinde yapılmıştır.
- Kriminal Polis Laboratuvarları Daire Başkanlığı bünyesinde açılan 2 nci dönem Bomba imha Uzmanlığı Tekamül Kursu 10-28 Mayıs 1993 tarihleri arasında yapılmıştır.
- 17-31 Mayıs 1993 tarihleri arasında Asayiş Daire Başkanlığı bünyesinde düzenlenen Parmakizi ve Teknik Fotoğraf Kursunda 32 personel eğitilmiştir.
- 15 Şubat 1993 tarihinde Gölbaşı Özel Harekat Tesislerinde başlayan İç Güvenlik ve Özel Harekat Kursu, 15 Mayıs 1993 tarihinde sona ermiştir.
- TEMÜH Daire Başkanlığı bünyesinde 16 Nisan 1993 tarihinde açılan VIP Koruma kursu 15 personelin katılımı ile 25 Haziran 1993 tarihinde tamamlanmıştır.
- 1-11 Haziran 1993 tarihleri arasında Almanya/Meckenheim'de düzenlenen Yakın Koruma Kursuna 11 personelin katılımı sağlanmıştır.
- TEMÜH Daire Başkanlığı bünyesinde 7-18 Haziran 1993 tarihleri arasında açılan Sorgulama Kursunda 50 personel eğitimden geçirilmiştir.
- Çevre Koruması yapan personele 14-30 Haziran 1993 tarihleri arasında Koruma Daire Başkanlığı bünyesinde Atış Eğitimi Kursu düzenlenmiştir.

Bakanlığımız İlgililerinin Katıldığı Yurtdışı Toplantıları

- 29 Mart - 7 Nisan 1993 tarihleri arasında Avusturya Ariyana’da yapılan Uyuşturucu Maddeler 36 ncı Dönem toplantısına, Jandarma Genel Komutanlığından Hrk. Bşk.ıgı Smır ve Kaçakçılık Şube Müdürlüğü Prj. Subayı J. Kd. Bnb. İlyas TUNÇ ile Sahil Güvenlik Komutanlığından Karadeniz Bölge Komutam Albay Güner KUTLU iştirak etmişlerdir.

- 30-31 Mart 1993 tarihleri arasında Fransa/Strasburg’ta yapılan Sığınmanın Hukuki Veçheleri Ad. Hec. Uzmanlar Komitesinin (CAHAR) toplantısına, Emniyet Genel Müdürlüğünden İltica, Göç ve Vatandaşlık Şube Müdürü Halil GÖREN katılmıştır.

- 2 Nisan 1993 tarihinde İsviçre/Bem’de yapılan 22 nci Avrupa Bölge Toplantısına Emniyet Genel Müdürlüğü, İnterpol Daire Başkam Yusuf Vehbi DALDA iştirak etmiştir.

- 10-18 Nisan 1993 tarihleri arasında Japonya/Tokyo’da düzenlenen, son teknolojilere uygun kimliklerle ilgili araştırmalarda bulunmak üzere İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Fahri ÖZTÜRK ile Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürü Özgen GÖKALP gitmişlerdir.

- 25-26 Nisan 1993 tarihleri arasında İran/Tahran’da düzenlenen, Ekonomik İşbirliği Örgütüne (ECO) Üye Ülkeler Arasında Bilgi Değişiminin Sağlanması konulu toplantıya, Jandarma Genel Komutanlığından Harekat Başkanlığı Sımr ve Kaçakçılık Şube Müdürü J. Yb. Mecit KORKUT katılmıştır.

- 2-6 Mayıs 1993 tarihleri arasmda Suriye/Şam’da yapılan Güvenlik İşbirliği toplantısına, Emniyet Genel Müdürlüğünden Yabancılar Daire Başkam Osman ÖZBEK katılmıştır.

- 9-16 Mayıs tarihleri arasmda İspanya/Seville ’ de yapılan Unisys Kullanıcılar toplantısına, Emniyet Genel Müdürlüğünden Bilgi İşlem Daire Başkanı Kerem DURMUŞ, Bilgi İşlem Merkezi Şube Müdürü H. Ali ÇAKIR ile Bilgi Sistemi Geliştirme Şube Müdürlüğünde görevli Birsen KALAYCIOGLU katılmışlardır.

- 18-19 Mayıs 1993 tarihleri arasmda Romanya/Bükreş’te yapılan Türkiye-Romanya Konsolosluk görüşmelerine, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürü Özgen GÖKALP ile Emniyet Genel Müdürlüğünden Yabancılar Şube Müdürü Mustafa İLHAN iştirak etmişlerdir.

- 9-22 Mayıs 1993 tarihleri arasmda İngiltere’de yapılan Bilgisayar Eğitimi ile ilgili toplantıya Emniyet Genel Müdürlüğünden Başkomiser Mustafa ÇİL katılmıştır.

- 16-20 Mayıs 1993 tarihleri arasında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde yapılan Ortak Komisyon Toplantısına Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Necdet ADIBELLİ, Daire Başkanı A. Nihat DÜNDAR, Daire Başkam Macide ERDE- NER ile Şube Müdürü Şermin Şen katılmışlardır.

- 16-22 Mayıs 1993 tarihleri arasında İngiltere’de yapılan bilgisayar eğitimine Emniyet Genel Müdürlüğünde görevli Komiser Yardımcısı Hüseyin ATAR ile Muharrem ÖZYAZICI iştirak etmişlerdir.

- 17-21 Mayıs 1993 tarihleri arasında Romanya’da yapılan Kara Paranın Aklanması konulu seminere Emniyet Genel Müdürlüğünde görevli Şube Müdürü Fevzi ERDOĞAN iştirak etmiştir.

- 17-28 Mayıs 1993 tarihleri arasında Macaristan’da yapılan Bölge Uyuşturucu Maddelerle Mücadele Seminerine Emniyet Genel Müdürlüğünde görevli Şube Müdürü Süleyman İŞİLDAR ile Şube Müdürü Zekeriya BALKAR katılmışlardır.

- 17-20 Mayıs 1993 tarihleri arasında Romanya’da yapılan Konsolosluk görüşmelerine Emniyet Genel Müdürlüğünde görevli Şube Müdürü Mustafa İLHAN iştirak etmiştir.

- 26-29 Mayıs 1993 tarihleri arasında İtalya’da yapılan Balkan Yolu Toplantısına Emniyet Genel Müdürü Yılmaz ERGUN ile Daire Başkam Haluk BAHÇEKAPILI katılmışlardır.

- Komiser Yardımcısı Orhan TÜRKMENÖĞLU Bakan yakın koruma görevlisi olarak 23-25 Mayıs 1993 tarihleri arasında İngiltere’ye gitmiştir.

- 25-27 Mayıs 1993 tarihleri arasında İran’da yapılan Sınır Görüşmelerine Emniyet Müdürü Necati ALTUNTAŞ katılmıştır.

- 21-23 Mayıs 1993 tarihleri arasında İran’da yapılan Sınır Görüşmelerinde Emniyet Müdürü Ertuğrul ÇAKIR, Şu>e Müdürü Hüseyin SOYTÜRK, Şube Müdürü Yaşar ÖZEN, Polis Memurları Mehmet YALÇIN, Bekir ÇINAR, Mehmet ÖZDEMİR, Yaser ÜNAL, Rüslem ALABOĞA, Muammer ÖNAR ve Mütercim Cemil SÖNMEZ bulunmuşlardır.

- 24-30 Mayıs 1993 tarihleri arasında İsveç’te yapılan Avrupa Başkent Emniyet Müdürleri toplantısına Emniyet Müdürü Mehmet CANSEVEN, Koruma Müdürü Mehmet KAHYA ve Mütercim Nurşen TANAÇAN iştirak etmişlerdir.

- KOÇ - UNISYS Firması tarafından 24 Mayıs - 4 Haziran 1993 tarihleri arasında İngiltere/Londra’da düzenlenen sistem garantisi ile ilgili Unisys Kullanıcılar toplantısına Bilgi İşlem Eğitim Şube Müdürü Mustafa KIR, Başkomiser Sinan DEMİR, Komiser O. Atilla UZ, Komiser Yardımcısı Ayhan SABANCI, Sözleşmeli Personel Nejat SAROZ;

Yine aynı yerde 7-18 Haziran 1993 tarihleri arasında düzenlenen toplantıya da Sistem İkmal Bakım Şube Müdürü Göksenin BAŞ, Başkomiser Faik AKSU, Başkomiser Cevdet KAMALI, Komiser Yusuf GÜNGÖR, İstatistikçi Ülkü AK- SOY, Sözleşmeli Personel Abdullah ARSLANOĞLU, Ekrem UZUNOĞLU, Aykut ENGÜÇLÜ ve Ali Cenkhan SAY katılmışlardır.

Diğer Çalışmalar

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü

- a) Tarama Çalışmaları

Türkiye genelinde sürdürülen nüfus kütükleri tarama çalışmaları bitirilmiştir.

- b) Kodlama Çalışmaları

Türkiye genelinde sürdürülen nüfus kütükleri kodlama çalışmaları Ocak 1993 tarihi itibarıyla 409 ilçede tamamlanmıştır.

- c) Veri Girişi Yapılan İlçe Sayısı

Halen 806 ilçede kayıtlı 56.793.693 vatandaşımızın kayıtları bilgi işlem ortamına geçirilmiştir.

- d) Veri Tabanına Geçirilen Kişi Sayısı

Veri tabanına 20.979.147 kişi geçirilerek T.C. kimlik numaraları verilmiştir.

Resmi Gazete’de Yayımlanan Atama Kararları

- 14 Nisan 1993 tarih ve 21552 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 93/41558 sayılı karar de;

1 inci derece kadrolu Hukuk Müşavirliğine, Ordu Vali Yardımcısı Fikret KASAPPOĞLU’nun,

Çatalzeytin Kaymakamlığına, Atabey Kaymakamı Veysel ÖZGÜR’ün,

Bartın İl Hukuk İşleri Müdürlüğüne, Şaphane Kaymakamı Levent TUNÇSİPER’in,

Eflani Kaymakamlığına, Gümüşhane Kaymakam Adayı Bekir ATMACA’nın,

657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 76 ve 36/A-1 1 inci maddeleri uyarınca atanmaları uygun görülmüştür.

- 14 Nisan 1993 tarih ve 21552 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 93/41612 sayılı karar de;

1 inci derece kadrolu Adalar Kaymakamlığına, Bilecik Vali Yardımcısı Muammer ÇETİN’in,

1 inci Derece kadrolu Çatalca Kaymakamlığına, Adalar Kaymakamı M. Fevzi ÇOBANOĞLU’nun,

657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 76 ncı maddesi uyarınca atanmaları uygun görülmüştür.

- 17 Nisan 1993 tarih ve 21555 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 93/41571 sayılı karar de;

1 inci derece kadrolu Personel Genel Müdürlüğüne Mülkiye Başmüfettişi İ. Kemal ÖN AL’ın 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 76 ncı maddesi de 2451 sayılı Kanunun 2 nci maddesi uyarınca atanması uygun görülmüştür.

- 17 Nisan 1993 tarih ve 21555 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 93/41633 sayılı karar de;

2 nci derece kadrolu Mülkiye Başmüfettişliklerine, Mülkiye Müfettişleri Serdar İĞDELER, Yaşar ÖZDEMİR, Necati KÜÇÜKDÜMLU, H. Cavit ERDOĞAN, Lütfi BAYRAM, A. Turgay ALPMAN, Ali ÇETİNKAYA, Gazi ŞİMŞEK, M. Ulvi SARAN, Sami BULUT, Recep SANAL ve Özcan ERDOĞAN’ın, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 68/b ve 76 ncı maddeleri de 2451 sayılı Kanunun 2 nci maddesi gereğince atanmaları uygun görülmüştür.

- 21 Nisan 1993 tarih ve 21559 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 93/41613 sayılı karar de;

1 inci derece kadrolu İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığına Erzurum Vali Yardımcısı Hayrettin BALCIOĞLU’nun,

657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 68/B ve 76 ncı maddeleri uyarınca atanması uygun görülmüştür.

- 11 Mayıs 1993 tarih ve 21578 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 93/4354 sayılı karar de;

Tunceli Valisi Aslan YILDIRIM’ın açık bulunan Aksaray Valiliğine, Mülkiye Başmüfettişi Atıl UZELGÜN’ün Tunceli Valiliğine atanması; 5442 sayılı Kanunun 6 ncı maddesi de 23.4.1981 tarihli ve 2451 sayılı Kanunun 2 nci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 28.4.1993 tarihinde kararlaştırılmıştır.

MEVZUAT BÖLÜMÜ

1 NİSAN 1993 - 30 HAZİRAN 1993 TARİHLERİ ARASINDA RESMİ GAZETE'DE YAYIMLANAN İÇİŞLERİ BAKANLIĞI VE MÜLKİ İDARE AMİRLERİ İLE İLGİLİ MEVZUAT (KRONOLOJİK FİHRİST)

M. Sami KOÇ
APK Uzman Yardımcısı

I. KANUNLAR

Tarihi	Sayısı	K o n u s u	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
20.4.1993	3903	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun	21.4.1993	21559
6.5.1993	3909	926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun 30 uncu Maddesinin Değiştirilmesine ve Bu Kanunun Ek Geçici 53 üncü Maddesi ile 3593 Sayılı Kanunun Geçici Maddesinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun	12.5.1993	21579
24.6.1993	3911	Memurlar ve Diğer Kamu Görevlileri Hakkındaki Bazı Kanunlar ile Teşkilat Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına Dair Yetki Kanunu	27.6.1993	21620

II. KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELER

Tarihi	Sayısı	K o n u s u	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
25.5.1993	KHK/483	Silahlı Çete Mensubu Olmayıp Herhangi Bir Nedenle Çete İçinde Bulunanlardan Suç İşlemeyenler Hakkında Takibat Yapılmayacağına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname	8.6.1993	21601

III. TÜZÜKLER

Tarihi	Sayısı	K o n u s u	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
3.4.1993	93/4295	Türk Bayrağı Tüzüğü'nün Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tüzük	2.5.1993	21569
6.4.1993	93/4397	Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü	22.5.1993	21588

IV. MİLLETLERARASI ANDLAŞMALAR

Tarihi	Sayısı	K o n u s u	Yayınlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
3.3.1993	93/4192	Türkiye Cumhuriyeti ile Tunus Cumhuriyeti İçişleri Bakanlıkları Arasında İhtisas Alanlarındaki Tunus-Türk Görüşmeleri Tutanığının Onaylanmasına Dair Karar	20.4.1993	21558

V. BAKANLAR KURULU KARARLARI

Tarihi	Sayısı	K o n u s u	Yayınlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
22.2.1993	93/4188	İl Özel İdarelerine Ait Gelirlerin T.C. Merkez Bankasına, Bu Bankanın Bulunmadığı Yerlerde T.C. Ziraat Bankası ile Türkiye Halk Bankasına Yatırılması Hakkında Karar	8.4.1993	21546
5.3.1993	93/4208	Emniyet Genel Müdürlüğünün Taşra Teşkilatı Olarak Bazı Emniyet Amirliklerinin Emniyet Müdürlüğüne Dönüştürülmesi Hakkında Karar	9.4.1993	21547
15.2.1993	93/4161	Konya İli, Karapınar İlçesine Bağlı Taşpınar Belediyesi Adının "HOTAMIŞ" Olarak Değiştirilmesine Dair Karar	10.4.1993	21548
3.3.1993	93/4201	Bazı Mahalli İdare Birliklerinin Kurulmasına İzin Verilmesine Dair Karar	11.4.1993	21549
5.3.1993	93/4153	335 Kişinin Türk Vatandaşlığından Çıkmalarına İzin Verilmesi Hakkında Karar	13.4.1993	21551
15.2.1993	93/4165	444 Kişinin Türk Vatandaşlığından Çıkmalarına İzin Verilmesi Hakkında Karar	13.4.1993	21551
12.3.1993	93/4243	Balıkesir İli Edremit İlçesi Sınırları İçinde Bulunan Kazdağı Yöresinin Millî Park Olarak Tespiti Hakkında Karar	17.4.1993	21555
18.3.1993	93/4283	1131 Kişinin Türk Vatandaşlığından Çıkmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar	3.5.1993	21570
30.4.1993	93/4394	Bazı Yerlerde Mahalli İdare Birlikleri Kurulmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar	18.5.1993	21585
18.5.1993	93/4442	Türk Vatandaşlığı Kaybettirilenlerle İlgili Karar	30.5.1993	21596
18.5.1993	93/4436	643 Kişinin Türk Vatandaşlığından Çıkmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar	5.6.1993	21598

3.5.1993	93/4473	Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanunun Değişik 27 nci Maddesinin Dördüncü Fıkrasında Belirtilen Parasal Miktarın Artırılması Hakkında Karar	18.6.1993	21611
18.6.1993	93/4571	Devlet Memurlarına 1993 Yılında Ödenecek Zam ve Tazminatları Tespit Eden 92/3922 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Eki Karar ve Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Karar	23.6.1993	21616
12.6.1993	93/4529	Kütahya İli, Gediz İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Yeniköy Belediyesi Adının, "YENİKENT" Olarak Değiştirilmesinin Tasdikine Dair Karar	26.6.1993	21619
12.6.1993	93/4559	Antalya İli İbradi İlçesine Bağlı Ardıçınar Belediyesi Adının "ORMANA" Olarak Değiştirilmesinin Tasdikine Dair Karar	28.6.1993	21621
21.6.1993	93/4575	714 Kişinin Türk Vatandaşlığından Çıkmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar	29.6.1993	21622
12.6.1993	93/4512	Türk Soyundan 1170 Kişinin Türk Vatandaşlığına Alınması Hakkında Karar	30.6.1993	21623

VI. YÖNETMELİKLER

A — BAKANLAR KURULU KARARI İLE YAYIMLANAN YÖNETMELİKLER

Tarihi	Sayısı	K o n u s u	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
16.2.1993	93/4168	Olağanüstü Hal Kurulu ve Bürolarının Kuruluş ve Görevleri ile Yükümlülüklerin Karşılığının Tespit ve Ödenmesi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	9.4.1993	21547
5.3.1993	93/4207	Karayolu ile Uluslararası Eşya Taşıyan Araçların Seyir, Konaklama, Denetleme, Güvenlik ve Gümrük İşlemlerine Dair Yönetmelik	16.4.1993	21554
28.4.1993	93/4375	Emniyet Hizmetleri Sınıfı Mensupları Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik	13.5.1993	21580
4.5.1993	93/4398	Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Yeteneği Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik	23.5.1993	21589
12.6.1993	93/4523	Olağanüstü Hal Kurulu ve Bürolarının Kuruluş ve Görevleri ile Yükümlülüklerin Karşılığının Tespit ve Ödenmesi Hakkındaki Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	29.6.1993	21622

B — BAKANLIKLARCA YAYIMLANAN YÖNETMELİKLER

K o n u s u	Yayınlandığı Resmi Gazetenin	
	Tarihi	Sayısı
— Silahlı Kuvvetlerde Görevli Öğretmenler Staj Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	3.4.1993	21541
— Okul Servis Araçları Hizmet Yönetmeliğinin Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik	9.4.1993	21547
— Türk Silahlı Kuvvetleri Stratejik Hedef Planının Gerçekleştirilmesi Maksadıyla Yapılacak Harcamalar İçin Verilen Avans ve Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik	11.4.1993	21549
— Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Yönetmeliğinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik	26.4.1993	21563
— Silahlı Kuvvetler Askerî Liseler Yönetmeliğinin Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	18.5.1993	21585
— Silahlı Kuvvetler Astsubay Hazırlama Okulları Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	18.5.1993	21585
— Polis Kolejlere Giriş Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bir Madde Eklenmesine Dair Yönetmelik	18.5.1993	21585
— Subay Sicil Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik	18.6.1993	21611
— Astsubay Sicil Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik	18.6.1993	21611
— Devlet Muhasebesi Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	18.6.1993	21611
— Polis Okulları Yönetmeliğinin 23 üncü Maddesinin Birinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Yönetmelik	25.6.1993	21618

VII. MÜŞTEREK KARARLAR

Tarihi	Sayısı	K o n u s u	Yayınlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
30.3.1993	93/41574	Ankara İli Keçiören İlçesi Bağlum Bucağına Bağlı Kılıçlar Köyünün Buradan Ayrılarak Aynı İlin Kazan İlçesi Merkez Bucağına Bağlanmasına Dair Müşterek Karar	1.4.1993	21539
30.3.1993	93/41577	Samsun İli Çarşamba İlçesi Dikbiyık Bucağına Bağlı Çınarlık Köyünde "ÇINARLIK" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müşterek Karar	1.4.1993	21539

5.4.1993	93/41614	Ordu İli Ünye İlçesine Bağlı Gölevi, Döğeme- dibi, Nuriye, Güreçlül Köylerinin Tamamı İle Çatalpınar Köyünün Balavuz Bağlısının Ana Köyden Ayrılarak Ünye Belediyesi Sınırları İçerisine Alınmasına Dair Müsterek Karar	13.4.1993	21551
5.4.1993	93/41615	Eskişehir İli Sivrihisar İlçesi Kaymaz Bucığına Bağlı Okçu Köyü İle Mihalççık İlçesi Mer- kez Bucığına Bağlı Gökçeayva Köylerinin, Bu- radan Ayrılarak Aynı İl'in Beylikova İlçesi Merkez Bucığına Bağlanmalarına Dair Müsterek Karar	13.4.1993	21551
5.4.1993	93/41616	Yozgat İli Kadışehri İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Özüakavak Belediyesinin, Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Çekerek İlçesi Merkez Bucığına Bağlanmasına Dair Müsterek Karar	13.4.1993	21551
5.4.1993	93/41617	Batman İli Hasankeyf İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Aydınca, Dereli ve Yemişli Köylerinin, Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Gercüş İlçesi Merkez Bucığına Bağlanmalarına Dair Müsterek Karar	13.4.1993	21551
13.4.1993	93/41660	Antalya İli Serik İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Karadayı Köyünde "KARADAYI" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	16.4.1993	21554
13.4.1993	93/41661	Ankara İli Şereflikoçhisar İlçesine Bağlı Şeyh- kuyusu Köyünün Şereflikoçhisar Belediyesi Sınırları İçerisine Alınmasına Dair Müsterek Karar	16.4.1993	21554
13.4.1993	93/41662	Afyon İli İhsaniye İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Gazlıgöl Köyünde "GAZLIGÖL" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	16.4.1993	21554
13.4.1993	93/41663	Afyon İli Bayat İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Güneyköy Köyünün, Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Emirdağ İlçesi Merkez Bucığına Bağlanmasına Dair Müsterek Karar	16.4.1993	21554
13.4.1993	93/41664	Konya İli Derbent İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Tepe Belediyesinin, Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Selçuklu İlçesi Sille Bucığına Bağlanmasına Dair Müsterek Karar	16.4.1993	21554
13.4.1993	93/41665	Konya İli Güneysınır İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Kuzucu Köyünün, Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Çumra İlçesi Merkez Bucığına Bağlanmasına Dair Müsterek Karar	16.4.1993	21554

13.4.1993	93/41666	Samsun İli 19 Mayıs İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Yeşiltepe Köyünün, Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Merkez İlçesi Taflan Bucağına Bağlanmasına Dair Müsterek Karar	16.4.1993	21554
13.4.1993	93/41667	Giresun İli Piraziz İlçesine Bağlı Maden Köyünün Piraziz Belediyesi Sınırları İçerisine Alınmasına Dair Müsterek Karar	16.4.1993	21554
13.4.1993	93/41668	Sivas İli Ulaş İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Hasbey Köyünün, Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Merkez İlçesi Merkez Bucağına Bağlanmasına Dair Müsterek Karar	16.4.1993	21554
26.4.1993	93/41685	Afyon İli İncehisar İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Seydiler Köyünde "SEYDİLER" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	30.4.1993	21567
26.4.1993	93/41686	Sakarya İli Hendek İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Yukarıçarığıkuru, Aşağıçarığıkuru, Camili ve Çamlıca Köylerinin Birleşerek Aşağıçarığıkuru Köyü Merkez Olmak Üzere "ÇAMLICA" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	30.4.1993	21567
26.4.1993	93/41687	Giresun İli Yağlıdere İlçesine Bağlı Ahallı Köyü Bük Mevkii, Kızılelma Köyü Sakstağzı Mevkii ve Oruçbey Köyü Bük Mevkiinin Yağlıdere Belediyesi Sınırları İçerisine Alınmasına Dair Müsterek Karar	30.4.1993	21567
26.4.1993	93/41688	Kahramanmaraş İli Merkez İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Dönüklü Köyünde "DÖNÜKLÜ" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	30.4.1993	21567
26.4.1993	93/41689	Kahramanmaraş İli Merkez İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Tekir Köyünde "TEKİR" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	30.4.1993	21567
26.4.1993	93/41690	Kahramanmaraş İli Merkez İlçeye Bağlı Baydemirli Köyünde "BAYDEMİRLİ" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	30.4.1993	21567
26.4.1993	93/41691	Kahramanmaraş İli Merkez İlçesine Bağlı Kartal Köyünde "KÜRTÜL" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	30.4.1993	21567

26.4.1993	93/41692	Ordu İli Perşembe İlçesine Bağlı Çandır Köyünün Aynı İlçeye Bağlı Medreseönü Belediyesi Sınırları İçerisine Alınmasına Dair Müsterek Karar	30.4.1993	21567
26.4.1993	93/41693	Samsun İli Ayvacı İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Karakaya ve Konukluk Köylerinin, Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Çarşamba İlçesi Merkez Bucığına Bağlanmasına Dair Müsterek Karar	30.4.1993	21567
29.4.1993	93/41708	Yozgat İli Akdağmadeni İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Altınsu, Başpınar, Benli, Beşkavak, Çiçekli, Kösealili, Ozan ve Parmaksız Köylerinin Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Saraykent İlçesi Merkez Bucığına Bağlanmalarına Dair Müsterek Karar	5.5.1993	21572
29.4.1993	93/41720	Gaziantep İli İslahiye İlçesine Bağlı Kerküt ve Yağızlar Köylerinin Birleşerek "BOĞAZIÇI" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	5.5.1993	21572
3.5.1993	93/41735	İçel İli Çamlıyayla İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Beylice ve Topaklı Köylerinin Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Tarsus İlçesi Merkez Bucığına Bağlanmalarına Dair Müsterek Karar	7.5.1993	21574
10.5.1993	93/41742	Hatay İli Merkez İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Güzelburç Köyünde "GÜZELBURÇ" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	16.5.1993	21583
10.5.1993	93/41743	Hatay İli Merkez İlçesi Hıdırbey Bucığına Bağlı Kavutçu Köyünde "KARLISU" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	16.5.1993	21583
10.5.1993	93/41744	Siirt İli Baykan İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Ziyaret Köyünde "ZİYARET" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	16.5.1993	21583
10.5.1993	93/41745	Sivas İli Gemerek İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Örenyurt Köyü ile Şarkışla İlçesi Ortaköy Bucığına Bağlı Sarıkaya Köyü Arasında Kalan İki İlçe Arası Sınırı İlişkin Müsterek Karar	16.5.1993	21583
10.5.1993	93/41746	Çankırı İli Korgun İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Çukürören Köyü İle Kuşunlu İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Dumanlı Köyü Arasında Kalan İki İlçe Arası Sınırı İlişkin Müsterek Karar	16.5.1993	21583

10.5.1993	93/41759	Trabzon İli Köprübaşı İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Kahraman Köyünün, Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Sürmene İlçesi Merkez Bucığına Bağlanmasına Dair Müsterek Karar	16.5.1993	21583
9.6.1993	93/41812	Ankara İli Kazan İlçesi Sınırları İçinde Bulunan Mürted Ovası Adının "AKINCI" Olarak Değiştirilmesine Dair Müsterek Karar	15.6.1993	21608
9.6.1993	93/41816	Gaziantep İli Şahinbey İlçesi Burç Bucığına Bağlı Çimenli Köyü ile Kilis İlçesi Polateli Bucığına Bağlı Ömeroğlu Köyü Arasındaki Sınırın Belirlenmesine Dair Müsterek Karar	15.6.1993	21608
9.6.1993	93/41817	Rize İli Ardeşen İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Tunca Köyünde "TUNCA" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	15.6.1993	21608
12.6.1993	93/41824	İzmir İli Gaziemir İlçesine Bağlı Sarnıç Köyünde "SARNIÇ" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	17.6.1993	21610
22.6.1993	93/41878	Çorum İli Uğurludağ İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Sağpazar Köyünün, Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Bayat İlçesi Merkez Bucığına Bağlanmasına Dair Müsterek Karar	24.6.1993	21617
22.6.1993	93/41879	Çorum İli Uğurludağ İlçesi Merkez Bucığına Bağlı İğdeli ve Kumçeltiği Köylerinin Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Merkez İlçesi Seydim Bucığına Bağlanmalarına Dair Müsterek Karar	24.6.1993	21617
22.6.1993	93/41897	Diyarbakır İli Kocaköy İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Arpaderesi Köyünün, Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Merkez İlçesi Mermer Bucığına Bağlanmasına Dair Müsterek Karar	24.6.1993	21617

VIII. GENELGELER

K o n u s u	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
	Tarihi	Sayısı
VII. Plan Özel İhtisas Komisyonları Oluşturulması İle İlgili Genelge	1.4.1993	21539

IX. TEBLİĞLER

K o n u s u	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
	Tarihi	Sayısı
— Yatırımların Teşviki Hakkında 93/3 Sayılı Tebliğ	1.4.1993	21539
— Elazığ İlinin Olağanüstü Hal Uygulamasında Mücavir İl Olarak Belirlendiğine Dair Tebliğ	5.4.1993	21543

— 1993 Mali Yılı Bütçe Uygulama Talimatı (Sıra No: 8)	17.4.1993	21555
— Karayoluyla Uluslararası Eşya ve Yolcu Taşıma Esasları İle İlgili 32 Sayılı Tebliğ	20.5.1993	21586
— Mevsim Gereği Vukuu Muhtemel Orman Yangınlarının Önlenmesi, Mal ve Can Güvenliğinin Sağlanması Amacıyla Alınması Gerekli Tedbirler İle İlgili Ankara Valiliğinin 1 Nolu Tebliği	15.6.1993	21608
— İstanbul İli Umumi Hıfzısıhha Meclisi Kararı ile İlgili Tebliğ	18.6.1993	21611
— 3864 Sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanuna Göre Kaçak ve Kaçak Zannı ile Tutulan Her Çeşit Eşya, Alet ve Taşıma Vasıtalarının Tasfiyesi Hakkında Kanun Genel Tebliği (Sıra No. 2)	26.6.1993	21619